

IGY

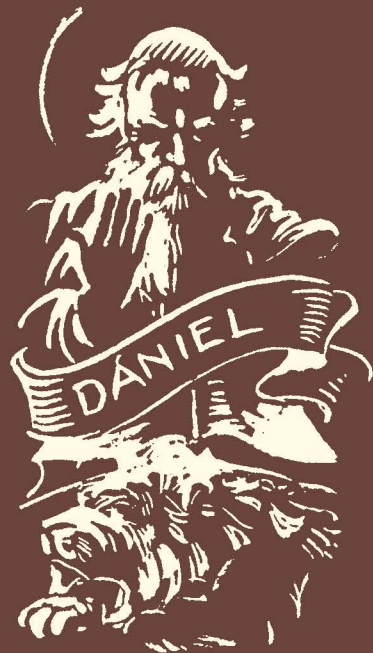

SZÓLOTT

HARTON L.

AZ ÚR

I R T A:

KOSZTOLÁNYI ISTVÁN

IGY SZÓLOTT AZ ÚR...

ÓSZÖVETSÉGI BIBLIAI TÖRTÉNETEK

KÉZIKÖNYV

A BIBLIAI TÖRTÉNETEK TANÍTÁSÁHOZ, EGYSZERSMIND
BEVEZETÉSÜL A SZENTIRÁS OLVASÁSÁHOZ

IRTA:

KOSZTOLÁNYI ISTVÁN

A REGNUM MARIANUM TAGJA

II. KÖTET

A térképeket rajzolta Kosztolányi Árpád

BUDAPEST, 1942

KORDA R. T. KIADÁSA

Nilil obstat. Ferdinandus Ohmacht censor dioecesanus. Nr. 5440/1942.
Imprimatur. Strigonii, die 9. Julii 1942. Dr. Michael Török vic. gen. subst.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepreghy-utca 2.

V. A KIRÁLYSÁG KORA

Kr. e. 1051—722—587.

20. Saul

Kr. e. 1051—1011.

I Sám. 8, 1—31. 13.

A NÉP KIRÁLYT KÉR. Sámuel, mikor megöregedett, fiait tette meg bírakká Izraelben. Azonban fiai nem jártak azon az úton, amelyen ő járt, hanem kapzsiak voltak, ajándékokat fogadtak el s részrehajlók voltak az ítéletben. Összejöttek tehát a nép vénei Rámátában és így szóltak Sámuelhez: „Ime, te megöregedtél s fiaid nem járnak a te utaidon. Adj nekünk királyt, hogy ítéljen minket, miként más népeknél is van.” Nem tetszett a beszéd Sámuelnek, hogy királyt kérnek. Az Úrhoz imádkozott, ki így válaszolt neki: „Hallgasd meg mindenben a nép szavát, de figyelmeztessd őket és előre mondd meg, hogy mi lesz a rajtuk uralkodó király joga.” Sámuel akkor a népnek megmondja, hogy mi lesz a király jogá: fiaikat és leányaikat szolgálatra rendelheti, elviheti birtokaikat, a termés tizedét majd be kell szolgáltatniok, s ekkor aztán már hiába sírnak, az Isten nem hallgatja meg őket. A nép azonban ragaszkodott ahhoz, hogy király uralkodjék felettük. Sámuel akkor a népet elbocsátotta.

Rámata: héberben Ráma, Jeruzsálemtől délre feküdt; Sámuel lakóhelye itt volt.

SAUL KIVÁLASZTÁSA. Benjámín törzsében volt egy Kis nevezetű nagy erejű férfi, akinek volt egy Saul nevű fia. Ez igen kiváló és jó ember volt s nem volt hozzá hasonló egész Izraelben. Váltól kezdve kimagaslott a gyülekezetben a többi közül. Egyszer elveszték atyjának szamarait. Atyja ekkor így szólt hozzá: „Menj el az egyik

szolgával és keresd meg a szamarakat.” Saul elindult, hogy a szamarakat megkeresse. Keresés közben eljutnak Rámátába, ahol Sámuel lakott. Elmennek hozzá, hogy megkérdezzék, vajjon hol találják meg a szamarakat. Midőn már a város közepén vannak, velük szemben jön Sámuel, hogy felmenjen a hegyre áldozatot bemutatni. Az Úr egy nappal előbb közölte vele, hogy Saul el fog jönni s kenje fel őt Izrael királyává. Midőn meglátja Sault, az Úr így szól Sámuelhez: „Íme a férfi, akiről szóltam neked; ez fog uralkodni népemen.” Saul odament Sámuelhez s kérdezte őt: „Mondd meg, hol van a látó háza?” Sámuel így felelt: „Én vagyok a látó. Jöjj velem. A szamarak miatt, melyeket harmadnapja vesztettél el, ne aggódjál, mert már megvannak.” Sámuel Sault a szolgával együtt bevezette az étkezőterembe, ahol mintegy harminc ember volt s az asztalfőre ültette őt. S ekkor a szakács egy combot tett eléje. Saul Sámuellel étkezett aznap. Mikor lejöttek a magaslatról a városba, Saulnak a napozón vetett ágyat, ahol aztán Saul az éjszakát átaludta. Reggel, mikor felkelt, Sámuel hívatta Sault s így szólt hozzá: „Készülj fel és elbocsátlak.” Sámuel kíséerte Sault a város széléig s itt így szólt Sámuel: „Küldd előre a szolgát, te pedig maradj itt egy kevéssé, hogy közöljem veled Isten szavát.” Ekkor Sámuel vette az olajos korsót, Saul fejére öntötte az olajat, megcsókolta őt s mondotta: „Íme, az Úr téged öröksége fölé fejedelemnek kent fel, hogy megszabadítsd népét a környező ellenségektől.”

Saul: Desiderius, Dezső. — *Látó:* próféta. — *Étkezőterem:* az a helyiség, ahol az áldozati állatokat elköltötték, miután az előírt részeket áldozatul bemutatták.

KIRÁLYVÁLASZTÓ GYÜLÉS. Sámuel a népet Mászfába hívta az Úrhoz és így szólt Izrael fiaihoz: „Ezt mondja Izrael Ura Istene: Izrael, én kihoztalak Egyiptomból, megmentettelek titeket az egyiptomiak kezéből, megmentettelek titeket a sanyargató királyok kezéből. Ti azonban elvetettétek Isteneteket, aki egyedül mentett meg titeket minden bajtól és veszélytől és mégis azt

akarjátok, hogy király legyen felettetek. Ezért most álljatok fel az Úr előtt törzsenként és családok szerint." Sámuel felállította Izrael törzseit s a sors Benjámin törzsére és itt pedig Saulra esett. Keresték őt mindenütt, de nem találták, mert otthon elrejtőzött. Érte szaladtak s elhozták, a nép közé állították, s vállal magaslott ki a többiek közül. Sámuel így szólt most a néphez: „Biztonnyal látjátok, hogy kit választott ki az Úr, mivel nincs hozzá hasonló az egész népben." Az egész nép felkiáltott: „Éljen a király." Sámuel megismertette a néppel a királyság törvényeit, leírta azokat könyvbe s elhelyezte a könyvet az Úr előtt. Sámuel ezután elbocsátotta a népet, hogy hazatérjenek. Saul hazament Gábaába és vele ment a népnek az a része, amelynek szívét az Isten megillette. A többiek azt mondták: „Vajjon meg tud-e ez minket szabadítani?" Lenézték őt s nem hoztak neki ajándékot, de ő úgy tett, mintha nem hallaná beszédeiket.

Mászfá: ugyanaz, mint az előbb említett Mászfát. — *Leírta azokat egy könyvbe:* nem tudjuk, hogy milyen könyvről van itt szó. — *Gábaa:* Jeruzsálem felett 6 km-re.

SAUL ELSŐ GYŐZELME. Egy hónap múlva az ámmónita Náás hadba vonult Jábes-Gálaád ellen. A jábesi emberek Náásnak ekkor ezt mondták: „Fogadj el minket szövetségeseidnek s szolgálunk neked." Náás így válaszolt: „Csak akkor kötök veletek szövetséget, ha kivájhatom jobb szemeteket, hogy így egész Izrael gyalázatára legyetek." Ekkor Jábes lakói hét napi haladékat kértek és követeket küldtek Gábaába s elmondták Náás szavait a népnek. Erre sírni kezdett a nép. S íme, Saul a mezőről jött ökrei után s kérdezte: „Mért sír a nép?" Erre elmondták neki Jábes férfiainak szavait. Az Úr Lelke megszállta Sault a szavak hallatára. Fogta a két ökröt, feldarabolta s elküldte Izrael egész területére követek által, akik így szóltak: „Aki nem jön és nem követi Sault és Sámuelet, annak ökreivel ugyanúgy bánunk el." A nép egy emberként gyűlt egybe. Saul a követeket e szavakkal bocsátotta vissza Jábes-Gálaádba: „Holnap, mire a nap felmelegszik, megmenekültök." Jábes lakói

ennek a hírek nagyon megörültek. Saul másnapra seregét három részre osztja s a hajnali örködés idején a táborba hatol és mire a nap felmelegedett, az ámmonitákat megverte s annyira szétszórta, hogy kettő nem maradt együtt. Ezután a győzelem után Saul egész Izrael elismerte királyának. Sámuel ugyanekkor visszavonult bírói tisztségétől.

Jábes-Gálaád: a Jordán balpartján volt, Mánássze területén. — Mire a nap felmelegszik: délre. — Hajnali örködés idején: éjjel 2—6 óra között.

AZ ÚR ELVESZI A KIRÁLYSÁGOT SAUL CSALÁDJÁTÓL. Második esztendeje uralkodott már Saul, mikor a filiszteusok nagy sereggel jöttek Saul ellen. Midőn az izraeliták látták a filiszteusok nagy számát, a nép elrejtőzött a filiszteusok elől. Saul Galgalában maradt és várta Sámuel. Midőn a beígért hetedik napra sem érkezett meg Sámuel, Saul látva a nép elszéledését, égő áldozatot mutatott be. Mire elkészült az égő áldozattal, megérkezett Sámuel és így szólt Saulhoz: „Mit csináltál?” Saul válaszolt: „Mivel láttam, hogy a nép elszéled mellőlem s te még nem érkeztél meg a kitűzött napra, féltem, hogy a filiszteusok megtámadnak, mielőtt az Urat kiengeszteltem volna. Így arra kényszerültem, hogy az égő áldozatot én mutassam be.” Sámuel most ezt mondta Saulnak: „Oktalanul cselekedtél, mivel nem őrizted meg a te Urad Istened parancsait. Ha ezt nem tetted volna, az Úr királyságodat örökre neked adta volna Izrael felett. Királyságod nem lesz maradandó. Keresett az Úr már magának szíve szerinti férfit és megparancsolta, hogy legyen népének vezére, mert nem tartottad meg az Úr parancsait.” Saul a filiszteusokat kikergeti országából. Ezután hadra kelt valamennyi ellenségével: a moábitákkal, ámmonitákkal, edomitákkal s mindenütt győzelmet aratott. Királyságát így szilárdította meg Izraelben. Saulnak egész életén keresztül a filiszteusokkal kellett kemény harcot vívnia.

AZ ÚR ELVESZI A KIRÁLYSÁGOT SAULTÓL. Sámuel felhívja Saul, hogy menjen sereggel az ámáleki-

ták ellen: „Verd meg az ámálekítákat és pusztítsd el mindenüket. Ne kímélj senkit és ne tarts meg vagyonukból semmit sem. Olj meg mindenkit, férfit és nőt, gyermeket és csecsemőt, ökröt és juhot, tevét és szamarat.” Erre Saul népét hadba szólitotta és Ámálek ellen ment. Saul megverte az ámálekítákat. Ámálek királyt, Ágágot elfogta, népét pedig kardélre hányta. Saul és a nép megkegyelmezett Ágágnak, megkímélte a juhok és szarvasmarhák legjobbjait; a ruhákat és mindazt, ami szép volt, nem akarták elpusztítani. Az Úr Sámuelhez így szólt: „Bánom, hogy Sault királlyá tettem, mivel elhagyott engem és nem teljesítette parancsomat.” Sámuel elindult Saulhoz. Saul éppen égő áldozatot mutatott be az ámálekíták zsákmányának a javából. Saul így fogadta Sámuel: „Áldjon meg az Úr. Teljesítettem az Úr szavát.” Sámuel ekkor ezt kérdezte: „Milyen nyájnak a szavát hallom?” Saul így válaszolt: „Ámálek népének a földjéről hozták. Megkímélte a nép a juhok és az ökrök javát, hogy az Úrnak mutassák be, a többit pedig megöltük.” Sámuel így folytatta: „Vajjon az Úr inkább akarja-e az áldozatokat és nem inkább azt, hogy szavának engedelmeskedjenek? Jobb az engedelmesség, mint az áldozatok és inkább kell engedelmeskedni, mint felajánlani a kosok háját. Mivel tehát megvetted az Úr szavát, téged is elvet az Úr, hogy ne légy király.”

Pusztítsd el mindenüket: tedd chéremmé az ámálekítákat, vagyis semmiféle zsákmányt nem szabad ejteni a háború folyamán, mindent el kell pusztítani.

DÁVID FELKENÉSE KIRÁLYÁ. Sámuel az Úr parancsára Betlehembe megy, hogy Izáj fiai közül azt kenje fel királlyá, akit ő kijelöl: „Ne nézd arcát, ne nézd termetét. Nem az emberek véleménye szerint ítélek, mert az ember csak a külsőt látja, az Úr azonban a szívet nézi.” Izáj egymásután vezeti elő hét fiát, de az Úr szava mindegyiknél az volt, hogy nem azt választotta. Sámuel így fordul Izájhoz: „Vajjon nincs már több fiad?” Izáj ezt felelte: „Még hátra van a legkisebbik, az juhokat legeltet.” Elhivatja ezt. Dávid vörös volt, szép termetű és

csinos arcú. Az Úr ekkor így szólt Sámuelhez: „Ez az, kend fel.” Sámuel elővette az olajos szarut s testvérei közepette felkenste Dávidot. Ettől a naptól kezdve az Úr Lelke Dávidra szállott. Sámuel visszament Rámátába. Az Úr Lelke elhagyta Sault és gonoszlélek kezdte gyötörni. Ezért szolgálai tanácsára elhivatja Dávidot, aki lantot pengetett előtte, ha a gonoszlélek megszállotta és ettől megkönnyebbült a lelke. Saul Dávidot megszereti és fegyverhordozójává teszi meg.

Dávid: kedvenc.

DÁVID ÉS GÓLIÁT KUZDELME. A filiszteusok újból haddal indulnak Izrael ellen. Izrael fiai is harcra kelnek. A két sereg egymással szemben fekvő két hegyen helyezkedik el, köztük pedig a határt a völgy alkotta. A filiszteusok táborából kijött egy Góliát nevű ember, hat könyök és egy arasz volt a magassága. Rézsisak volt a fején, pikkelyes páncél fődte be a testét. Rézlábvértet hordott és rézpajzs fedte a vállát. Lándzsájának a nyele olyan volt, mint a takácsok zugolyfája. Fegyverhordozó járt előtte. Kiállt Izrael csatasora elé s mondotta nekik: „Miért jöttetek ide harcolni? Válasszatok ki magatok közül egy férfit s jöjjön velem párviadalra. Ha meg tud küzdeni velem s leterít engem, mi leszünk a szolgálitok, ha pedig én győzedelmeskedem s leterítem őt, ti szolgáltok nekünk.” Saul és az izraeliták hallották a filiszteus szavait, megijedtek és igen féltek. Izáj három legidősebb fia Saullal szállt hadba. Dávid Saultól hazament, hogy őrizze atyja nyájait Betlehemben. A filiszteus pedig negyven napon keresztül reggel és este kiállt. Izáj így szólt Dávidhoz: „Vedd ezt az árpadarát, ezt a tíz kenyeret és menj vele a táborba, vidd el testvéreidnek.” Dávid reggel felkelt és elment mindazzal, amit atyja rábízott. Megérkezett a sereghez, amely éppen harcra készült. Ekkor kijött Góliát és megismételte a szavakat úgy, hogy Dávid is meghallotta. Az izraeliták, mikor megpillantották Góliátot, elmenekültek előle, mivel nagyon féltek tőle. Ekkor így szólt valaki az izraeliták közül: „Látjátok ezt a férfit? Aki legyőzi, a király megjutalmazza, leányát

feleségül adja hozzá és atyja házát adómentessé teszi." Saul, amint hírül vitték neki, hogy Dávid itt van, maga elé rendelte őt. Dávid így szólt Saulhoz: „Én, a te szolgád elmegyek és megharcolok a filiszteussal." Amikor Saul le akarta őt erről beszélni, azt mondta neki Dávid: „Amikor atyám nyáját legeltettem, jött az oroszlán vagy a medve s kiragadott a nyájból egy kist, üldözöbe vettem, kiragadtam szájából, megfojtottam, megöltem. Az Úr, aki megszabadított engem az oroszlán és a medve karmai közül, megszabadít ennek a filiszteusnak a kezéből is." Saul így szólt: „Menj, az Úr legyen veled", és felöltöztette Dávidot saját ruhájába. Rézsisakot tett a fejére, páncélt a testére. Felövezte a kardot is, de nem tudott így járni, mert nem szokta meg. Dávid ekkor Saulhoz fordult: „Nem tudok így egy lépést sem tenni, mert nem szoktam meg ezt a viseletet." Levetette tehát a páncélt. Vette a botját, kiválasztott a patakból öt sima kavicsot, betette a köveket táskájába, kezébe vette a parittyát (88) és elindult a filiszteus ellen. A filiszteus is megindult Dávid felé, előtte ment fegyverhordozója. Amikor meglátta a filiszteus Dávidot, semmibe sem vette, mivel fiatal, vörös és szép külsejű volt. Így szólt a filiszteus Dávidhoz: „Vajjon eb vagyok-e, hogy bottal jössz rám?" És megátkozta Dávidot isteneivel együtt, majd folytatta: „Csak jöjj rám, testedet az ég madarainak és a föld állatainak adom." Dávid így válaszolt: „Te karddal, lándzsával és pajzzsal jössz reám, én pedig a seregek Istenének, Izrael csapatai Istenének nevében megyek ellened, akit te magyalázol. Isten kezembe ad téged, megöllek, fejedet elválasztom testedtől és a filiszteusok holttestét az ég madarainak adom és a föld vadjainak, hadd tudja meg az egész világ, hogy van Izraelben Isten. Tudja meg az egész gyülekezet, hogy nem karddal és lándzsával ment meg az Úr. Ő a háborúnak az Ura és a mi kezünkbe ad át titeket." Ekkor a filiszteus megindult, hogy közeledjék Dávid felé. Dávid sietve futott a filiszteus felé. Kezét táskájába tette, kivett egy követ, parittyájába helyezte, megforgatta s homlokra sujtotta vele a filiszteust. A kő befürödött homlokába és Góliát arccal a földre esett.

Mivel kard nem volt Dávid kezében, odaszaladt, megállt a filiszteus felett, kihúzta annak kardját, megölte őt, levágta fejét. Mikor a filiszteusok látták; hogy a legerősebb emberük elesett, megfutamodtak. Izrael férfiai üldözőbe vették őket s megkergették a filiszteusokat egészen Akkaron kapujáig. Dávid a filiszteus fejét Jeruzsálembe vitte, fegyvereit sátrában helyezte el. Saul ekkor maga mellé vette őt s többé nem engedte haza. Dávid és Saul fia, Jonatás szövetségre léptek, mert Jonatás úgy szerette Dávidot, mint a lelkét. Valahányszor Dávid valahová kivonult, ahová Saul őt küldte, mindig okosan járt el. Ezért Saul a katonák fölé helyezte, ami azután a népnek is tetszett.

Hat könyök és egy arasz: 3.25 m; más szentírási szövegek csak négy könyökről beszélnek hat helyett és ekkor 2.25 m volt Góliát magassága. — *Zugolyfa:* a szövöszéken erre a fára tekerik fel a fonalat. — *Akkaron:* az őt fejedelmi filiszteus város közül a legészakibb. — *Jeruzsálembe vitte:* talán bedobta a városba, hogy az ott lakó jebuzeusokat megfélemlítse. — *Okosan járt el:* azt akarja kifejezni, hogy vállalkozásai sikerrel jártak, mert mindig diadalt aratott ellenségein.

SAUL DÁVID ÉLETE ELLEN TÖR. Dávid egyszer győzedelmesen tért vissza a filiszteusok elleni küzdelemből. Izrael városainak asszonyai kivonultak énekelve, táncolva, dobokkal és csörgőkkel a király elé és mondták: „Saul ezret vert meg, Dávid tízezret.” Saul ezen szerfelett megharagudott, nem tetszett neki ez a beszéd s mondotta: „Dávidnak tízezret adnak, nekem ezret. Mi más hiányzik neki, mint a királyság?” Ettől kezdve Saul nem nézte jó szemmel Dávidot.

Egy alkalommal a gonoszlélek megszállta Sault. Dávid előtte pengette a lantot. Saul felkapta a lándzsát, Dávid felé hajította, hogy odaszögezzé a falhoz, de Dávid elhajolt előle. Saul félt Dávidtól, mivel az Úr vele volt és tőle pedig eltávozott. Eltávolította ezért őt színe elől és ezer ember élére állította. Dávid minden útján okosan járt el.

Saul kiadja a parancsot fiának, Jónatásnak és embe-reinek, hogy Dávidot öljék meg. Jónatás, mivel Dávidot

nagyon szereti, figyelmezteti barátját, hogy rejtőzzék el. Ő maga pedig kérleli atyját, hogy ne vétkezzék Dávid ellen. Saul a kérésre hajlik és megesküszik, hogy nem öli meg Dávidot, sőt kegyesen maga elé bocsátja. De a gonoszlelek megszállja újból Sault s most újra a falhoz akarja szögezni Dávidot lándzsájával, de Dávid elhajlik, a lándzsa a falba fúródik s így megmenekül. Ezután poroszlókat küld Dávid házába a király, hogy elfogják. De itt felesége, Mikol, a király leánya azzal fogadja a katonákat, hogy férje betegen fekszik az ágyban. Közben ugyanis férjét az ablakon keresztül lebocsátotta s az ágyba egy szobrot helyezett el. Saul, mikor jelentik neki ezt, újból elrendeli, hogy a beteg Dávidot vezessék elő és öljék meg. Most kiderül a csel. Dávid Sámuel prófétához menekül. Innét tovább menekül Moáb földjére, ahová követi őt rokonsága és a hozzá hű emberek.

Dávid most 600 emberével Zif-pusztába menekül. Saul sereggel követi őt ide, miután elárulták Dávid rejtékhelyét. Azonban a filiszteusok támadása miatt kénytelen felhagyni az üldözéssel éppen akkor, mikor emberei majdnem teljesen bekerítették Dávidot. Dávid ezután Engáddi pusztájában húzta meg magát. Saul üldözés közben ugyanabba a barlangba tért be, ahol Dávid embereivel rejtőzött. Dávid emberei így szóltak urukhoz: „Ime, a nap, melyről szólott neked az Úr: Ellenségedet átadom neked, hogy tetszésed szerint bánj el vele.” Dávid felkelt s titokban Saul köpenyének széléből levágott egy darabot, mert nem akarta kezét az Úr felkentjére emelni. Mikor Saul elhagyta a barlangot, Dávid kilépett és Saul után kiáltott: „Uram, királyom! Miért hallgatsz azokra az emberekre, akik azt mondják, hogy Dávid ellened van? Ime, ma az Isten a barlangban a kezembe adott téged, de nem öltelek meg, mivel az Úr felkentje vagy. Ime, itt van kezemben köpenyed széle.” Mikor Saul meghalotta Dávid szavait, elkezdett sírni, majd így szólt vissza: „Te igazságosabb vagy, mint én. Te jóval, én pedig rosszal fizettem neked. Az Úr fizessen meg neked azért, amit velem tettél ma!” Saul hazament, Dávid pedig embereivel biztosabb helyre vonult. Ugyanebben az időben

halt meg Sámuel próféta, akinek halálát egész Izrael meggyászolta.

Saulnak jelentették, hogy Dávid újból Zif-pusztában rejtőzik. Ekkor a király 3000 emberrel felkerekedett, hogy Dávidot a pusztában elfogja. Dávid titokban felkeresi Saul táborát éjjel. Dávid Ábizájjal belopódzik Saul táborába a király sátrába, ahol Saul aludt. Ábizáj így szólt Dávidhoz: „Az Úr kezébe adta ma ellenségedet. Keresztülszúrom ezért a lándzsával.” Dávid tiltakozott ez ellen, mert Saul az Úr felkentje. Ezért csak a lándzsát és a vizeskorsót vitte el. Nem volt senki sem, aki észrevette volna őket. Mikor Dávid eljutott a szemben lévő hegyre, onnét kiáltott vissza, hogy miért nem őrzik a királyt s nézzék meg, vajjon ott van-e a király lándzsája és vizeskorsója. Saul, amint meghallotta Dávid szavát, így szólt: „Vétkeztem ellened. Többet nem teszek veled rosszat.” Dávid ezután a filiszteusok földjén telepedik le. Szikeleg városát választotta ki lakóhelyül, hogy Saul üldözései elől kitérjen.

Csörgőkkel: fémből készült rázós hangszer. — *Ezer ember élére állította:* hogy ne legyen a közelében s talán, hogy vállalkozásai közben életét elveszítse. — *Szobrot fektetett:* egyesek szerint házbálványt, mások szerint halotti maszkot. — *Zif-pusztá:* Zif Hebrontól délre feküdt s körülötte terült el ez a pusztá. — *Engáddi:* a Holt-tenger nyugati partján feküdt s határában terült el a hasonló nevű pusztá. — *Ábizáj:* Dávid nővérének fia. — *Szikeleg:* Kánaán déli részén volt, s ebben az időben ideiglenesen a filiszteusok kezén volt.

SAUL HALÁLA. A filiszteusok nagy sereggel felkerekedtek s elindultak Izrael ellen. Saul is felvonult a filiszteusok ellen, de vereséget szenvedett. A filiszteusok megölték Jonatást és Saulnak még másik két fiát. A harc heve most Saul ellen irányult és a nyilasok üldözőbe vették őt és súlyosan megsebesítették. Saul ekkor ily szavakkal fordult fegyverhordozójához: „Húzd ki kardodat, s ölj meg, nehogy az ellenség kezébe jussak.” Azonban ez nem akarta ezt megtenni. Saul megragadta ekkor a kardot és beledőlt. Mikor ezt fegyverhordozója látta, az is kardjába dőlt és Saullal együtt halt meg. Másnap jöttek a filiszteusok, hogy kifosszák a halottakat és

megtalálták Sault és három fiát holtan. Levágták Saul fejét s fegyvereit diadaljelként templomban helyezték el. Holttestét Betsán falára függesztették. Innét Jábes-Gáala lakói leemelték fiainak holttestével együtt s megadták neki a végtisztességet Jábes-Gálaában.

Betsán: a Jordántól nyugatra, Gelboe hegyétől északkeletre feküdt Isszakár területén.

SAUL UDVORTORTÉNETI SZEREPE. A zsidó nép királya és vezetője az Isten volt. Az Isten csak alkalomadtán támasztott vezetőket. Ezért nem tetszett sem Sámuelnek, sem az Istennek a nép kérése, amikor a környező népek példájára *királyt kértek*. Azonban az Isten teljesíti a nép kérését, mert királyt ad Saul személyében. A népnek szüksége van az erős kézre, hogy egybefogja a széthúzó, törzsi érdekeket szem előtt tartó népet és hogy megvédje őket az egyre erősödő filiszteus támadásoktól. Saulban megkapja a nép az Istentől azt a személyt, aki erős egységbe fogja a népet és diadallal küzd ellenségei ellen. Azonban éppen ez a felmagasztalás teszi Sault önmagában bizóvá, aki már maga szerencséjének kovácsa és nem szorul rá az Istenre. Az Isten e miatt elveti először családját, majd őt is. Helyébe a Júda-beli Dávid kerül. Az Isten útjai emberi szemmel nehezen követhetők. *Dávid lesz a Megváltó ősatya*. Kezébe veszi nem az elsőszülött, hanem a nyolcadik gyerek a királyi pálcát, melyet aztán addig nem enged el, míg a Megváltó ideje el nem érkezik. Isten ezeket a terveket hű embere, Sámuel segítségével hajtja végre, kit a zsidó nép Mózes mellé helyez hűség és szentség szempontjából.

A TORTÉNETI HÁTTÉR. Saulra várt a királyság megalapítása. Az Isten olyan körülményeket ad, hogy munkáját sikerrel tudja végrehajtani. Egyiptomban ekkor a XXI. dinasztia (Kr. e. 1090—945) uralkodik, mely alatt Egyiptom befolyása egyre hanyatlik Ázsiában. Az Asszír Birodalom, melynek uralkodója I. Tiglat-Pileser, meghódította (Kr. e. 1115—1093) Babilóniát, Kisázsziát, Szíriát, pillanatnyilag nincs abban a helyzetben, hogy törődhetne

Palesztínával, mert vagy elgyengült ekkor vagy másutt van elfoglalva. Saul ilyen körülmények között a körülötte lévő népek legyőzésével zavartalanul tudja megszilárdítani a királyságot és előkészíti a fellendülést Dávid és Salamon királyok idejére. Uralkodására 40 évet számítanak az Ap. Csel. 13, 21. alapján, melyből azonban egy részt Sámuellel együtt töltött el és így uralkodása tulajdonképpen 1030 körül kezdődne. Az utána következő Dávid, jóllehet fel volt kenve királynak, nem tartotta magát királynak Saul életében.

Dávid harcát Góliáttal tényleges történetnek kell vennünk és nem legendának. Ami Góliát magasságát illeti, az nem olyan, hogy el ne lehetne fogadni. I. Frigyes Vilmos gárdájában a testőrök magassága 1.87—2.57 m közt volt. Machwov e század elején élt s magassága 2.68 m volt. A legnagyobb eddig mért embermagasság az Anthropologische Rundschau 1878. alapján 2.83 m. Martin: Lehrbuch d. Anthropologie, I. Bd. 1928. 250 l. szerint eddig a következő ellenőrzött magasságokat mérték: Marianna Wehde 2.55 m, H. A. Cooper 2.50 m, Beaupré 2.49 m. A hamita népeknél 2.20 m nem tartozik a ritkaságok közé. (Weinert: Die Rassen der Menschheit 1939. 72. l.) Góliát páncéljának kiemelése nem csupán rendkívüli nagysága miatt történt, hanem a miatt is, mert ebben az időben csak a királyok szoktak páncélt hordani. Dávid és Góliát párharca a korabeli szokásoknak megfelelt. Az egyiptomi *Szinuhe regénye* (Kr. e. 1970) leírja a főhősnek párviadalát:

„A sátramhoz jött egy Retenu-beli (Észak-Kánaán) erős ember, hogy kihívjon. Hős volt, akihez hasonló nem volt és Retenuban mindenkit legyőzött. Azt mondta, hogy velem akar harcolni; arra számított, hogy majd zsákmányul jut mindenem; azt gondolta, hogy nyájaimat eltulajdoníthatja törzsének tanácsa folytán... Éjtszaka kikészítettem az íjamat, elrendeztem a nyílvesszőket, törőmet megélesítettem és kifényesítettem fegyvereimet. Amikor világos lett, összegyűltek a Retenu-beliek; felizgatta törzsét és egybehívta a fél országot; erre a viadalra gondolt. Minden szív értem izgult; asszonyok és férfiak össze-vissza kiabáltak és mindenki kíváncsi volt reám. Azt mondták: „Valóban olyan erős ez, hogy harcolhat vele?” Vette ekkor paizsát, bárdját, lándzsáit. Mivelhogy azonban szerettem volna látni fegyvereit, hagytam, hogy lándzsái mellettem el-

suhanjanak. Amikor egymással szembekerültünk, rámrohant. Ekkor íjamat kifeszítettem és nyilam tarkójába hatolva megállt. Egyet kiáltott és orra bukott, majd bárdjával elintéztem. Hátán győzelemkiáltást hallattam és az összes ázsiai kiabált. Month istennek (az egyiptomiaknál a háború istene) dicséretet mondtam, de az övéi siránkozni kezdtek felette."

ELŐKÉP. A király felkenése *olajjal* történt, mert az olaj az Isten felvilágosító, erősítő kegyelmének a jelképe és ezért a felkent király Krisztusnak, a Felkentnek az előképe. *Dávid legyőzi Góliátot.* A szentatyák ebben előre jelezve látják azt a nagy győzelmet, melyet Krisztus Urunk a sátánon aratott. Szent Ágoston így ír: „Figyeljétek meg, testvéreim, hol találta el halálosan Dávid Góliátot: homlokán, ahol nem hordta az alázatosság keresztjét. Miként Dávid botja a kereszt előképe, úgy jelképezi a kő, amellyel Góliátot halálosan eltalálja, magát Krisztus Urunkat.” (Sermo, 197. de tempore.) Krisztus Urunk ugyanis megtörte a gonoszlélek élet-erejét.

TANÍTÁS. Az Isten *gondviselése* nyilatkozik meg abban, hogy Saul az elveszett szamarakat megy keresni, és királyságot talál helyette. A *király hatalma* az Istentől származik, ezért keni fel a világi hatalom hordozóját az Egyház és ezért mondta az Úr Jézus Pilátusnak: „Semmi hatalmad sem volna felettem, ha onnan felülről nem adatott volna neked.” (Jn. 19, 11.) — Az Isten az áldozatnál jobban kedveli az *engedelmességet*, mert ekkor az ember a legértékesebbjét, az akaratát ajánlja fel áldozatul Istennek.

ALKALMAZÁS. Saul Istennek kiválasztott embere volt, mert alázatos volt. De később a dicsőség a fejébe szállt, féltékeny lett hatalmára és saját magában kezdett bízni, visszautasította az *Isten kegyelmét*, nem működött vele együtt és ezért az Isten elvetette magától. Ettől kezdve a szenvedély nőtt benne, nem hagyott neki nyugtót a lelkiismeret, búskomorság vett erőt rajta: elhagyta őt az Isten Lelke és hatalmába kerítette őt a bűn, és a vége igazán gyalázatos halál lett. Vigyázzunk, nehogy így járjunk; dolgozzunk mindig együtt a kegyelemmel.

— Góliát fegyvereiben bízott, Dávid az Isten nevében. Ne bizakodjunk sohasem el, hanem kezdjünk mindent Isten nevében. Mondjuk el gyakrabban ezért a *Veni Sanctét* s ne elégedjünk meg azzal, hogy az év elején egyszer elvégezzük ezt az imát. — A *barátságnak* szép példáját adta Saul fia, Jónatás, aki Dávidot úgy szerette, mint önmagát. A barátság nemcsak szóban, hanem tettben is megnyilvánul. Vajjon hogyan szeretem én barátaimat? Érdekből-e vagy másképp is? — Sámuel és Saul története a breviáriumban a pünkösdi utáni II—IV. héten fordul elő.

Szent Jeromos szerint Sámuel ereklyéit Árkádus császár alatt Rámátából Konstantinápolyba vitték. Ünnepe augusztus 20-án van.

IMA.

11. zsoltár.

Segíts, Jahve! Mert elfogynak az igazak,
mivel az emberek közt mindig kevesebb a hű...!
Egymásnak hazugságot mondanak,
síma nyelvvel, kettős szívvel szólnak.
Pusztítson el Jahve minden álnok ajkat
és nagyhangú nyelvet,
azokat, kik mondják: „Majd hatalmasok leszünk nyelvünkkel
hogy mit beszélünk, az a mi dolgunk!
Ki lehet úrrá fölöttünk?!”

„Az ínségesek nyomora és szegények sóhaja miatt
felkelek”: mondja Jahve;
„megmentem azt, aki arra vágyik”.
Jahve szava tiszta, egyenes beszéd,
tűzben megpróbált ezüst,
hétszeresen megtisztítva...
Oltalmaz meg minket, Jahve,
örökké vigyázz reánk ilyen fajzattal szemben,
míg köröskörül a gonoszok járnak
és fennhéjázó az elvetemültség az emberek között!

56. zsoltár.

Könyörülj rajtam, Isten, könyörülj rajtam!
Igen! Hozzád menekülök!
És szárnyaid árnyékába sietek,
míg elvonul a vész.
A Magasságbelihez, Istenhez kiáltok,
aki jót tesz velem.

Küld az égből segítséget és megment:
 gyaláz engem az engem rugdosó!
 Könnyörületességét és hűségét majd megmutatja az Isten,
 mert életem oroszláncöllyek közt tengődik,
 tűzfészekben térek nyugovóra...
 Ezek azok az emberek, kiknek foga dárda és nyíl,
 nyelvük meg éles kard!
 Legyen dicsőséged magasabb az égnél, Isten,
 és fényesség áradjon az egész földre!

Tört vetettek lábaimnak
 és megaláztak engem;
 vermet ástak utamban,
 de maguk estek bele!
 Erős az én bizalmam, Isten,
 szilárd a bizalmam,
 hadd énekeljek és hadd pengessek húrokat!
 Ébredj fel, lelkem!
 Riadj lant és citera!
 Felkeltem dalommal a hajnalt.
 Hadd magasztaljalak téged, Uram, a pogányok közt!
 Mert nagyobb a Te irgalmasságod, mint odafönn az eget,
 és hűséged a fellegekig eléri!
 Legyen dicsőséged magasabb az égnél, Isten,
 és fényesség áradjon az egész földre!

21. Dávid

Kr. e. 1011—971.

II Kir. 1, 1—24, 25; III Kir. 1, 1—2, 11; I Krón 11, 1—29, 30.

DÁVID MEGSIRATJA SAULT. Saul halála után a harmadik napon Szikelegben megjelent egy ember megszaggatott ruhában s Dávidnak jelenti: „Izrael táborából menekültem. A nép a csatában megfutott, nagyon sokan pedig meghaltak. Saul és Jónatás is meghaltak.” Dávid ekkor ezekkel a szavakkal kérdezte: „Honnét tudod, hogy Saul és Jónatás meghalt?” A menekült így válaszolt: „Történetesen Gelboe hegyén jártam s Saul lándzsájára támaszkodott, szekerek és lovasok közeledtek hozzá. Amikor engem meglátott, magához hívott s megkérdezte, hogy ki vagyok. Mikor azt mondtam neki, hogy ámálekita vagyok, azt mondta nekem: Állj fölém és ölj meg, mivel gyötörödöm. Föléje álltam és megöltem, mert tudtam, hogy nem éli túl a vereséget. Fejéről és karjáról az

aranykarikát elhoztam neked, az én uramnak." Dávid megszaggatta ruháit és siránkozni kezdett ő és akik vele voltak; bőjtöltek estélig Saul és Jónátás halála miatt. Dávid ezután így szólt az ámálekítához, aki Saul halálának hírért elhozta neki s hazug módon adta ezt elő jutalom reményében: „Hát nem féltél megölni az Úr felkent-jét?" Egyik szolgájához odafordult e szavakkal ezután: „Öld meg őt." És ez megölte az ámálekítát.

Megjelent egy ember: ez érdemeket akart szerezni Dávid előtt s ezért másképp adja elő Saul halálát, mint ez valóban megtörtént.

DÁVIDOT JÚDA KIRÁLYÁ VÁLASZTJA. Dávid az Úristen parancsának értelmében Hebronba megy. Ide jöttek hozzá Júda törzsének férfiai és felkeresték Dávidot, hogy uralkodjék felettük. Ábner, Saul hadvezére Isbósetet, Saul fiát hordozta körül és megtette Izrael királyává. Negyven éves volt Isbóset, mikor uralkodni kezdett és két évig uralkodott. Dávidnak csupán Júda háza engedelmeskedett. Dávid Hebronban hét és fél évig tartózkodott. Saul háza és Dávid háza között hosszú háborúság kezdődött, amelyben Dávid napról-napra erősödött, míg Saul háza egyre gyengült. Isbósetet végül két rablóvezére orozva megölte, pedig ők is Benjámin törzséből származtak. Levágott fejét Dávidhoz vitték, aki kivégeztette az orgyilkosokat.

Isbóset: Kr. e. 1011—1009-ig volt király Izraelen, míg Dávid Kr. e. 1011—1009-ig volt Júda királya. Ez idő alatt uralma nem terjedt ki Izraelre.

DÁVID EGÉSZ IZRAEL KIRÁLYA LESZ. Hebronba jöttek ekkor Izrael törzsei és azt mondták Dávidnak: „Íme, mi a te csontod és húsdod vagyunk. Neked mondotta az Úr: Legeltesd népemet, Izraelt és te leszel Izrael vezére." Dávidot ekkor egész Izrael királyává kenték fel Hebronban. Harminc éves volt Dávid, mikor uralkodni kezdett és negyven esztendeig uralkodott. Első tette az volt, hogy Jeruzsálemet a jebuzeusoktól elfoglalta és Dávid városának nevezte el, ahol palotát épített magának. Mikor a filiszteusok meghallották, hogy Dávid Izrael

királya lett, haddal vonultak ellene. Dávid két ízben is megveri őket. Majd Izrael többi ellenségével fordul szembe s győzelmeivel békét szerzett népének.

DÁVID A FRIGYLÁDÁT JERUZSÁLEMBE HOZATJA. Dávid összehívta Izrael válogatott embereit s elment velük, hogy az Isten ládáját elhozzák Jeruzsálembe. Ábinádáb házában új szekérre helyezték az Isten ládáját s elindultak vele Gábaáról. Óza és Áhió, Ábinádáb fiai vezették az új szekeret. Dávid és egész Izrael mindenféle fahangszeren, lanton, kobzon, dobon, csörgőn és cintányéron játszottak az Úr előtt. Az úton az egyik helyen az ökrök majdnem felfordították a szekeret, és ekkor Óza az Isten ládáját megfogta, hogy tartsa azt. Az Úr haragra gerjedt Óza ellen. Rögtöni halállal sujtotta Ózát. Dávid megijedt ekkor és nem akarta, hogy Dávid városába vigyék az Úr ládáját, ezért Obededom házába vitték, ahol három hónapig őrizték. Az Úr megáldotta Obededomot és egész házat. Mikor ezt meghallotta Dávid, nagy örömmel hozta az Úr ládáját Dávid városába. Dávid hét énekkart is vitt magával. Az elindulásnál áldozatot mutattak be. Dávid az Úr előtt táncolt, s mindenki nagy örömmel ment az Úr ládájával. Mikor betért a menet Dávid városába, Mikol az ablakon keresztül meglátta a táncoló Dávidot s e miatt megvetette őt. Az Úr ládáját elhelyezték abban a sátorban, amelyet Dávid készített számára, égő- és békeáldozatokat mutattak be. Minden ember az áldás után kapott egy kenyeret, egy darab sült húst és olajjal készített kalácsot. Dávid rendezte ezután az istentiszteletet is, hogy minél nagyobb fénnel és pompával tisztelje népe az Istent. Ezért ének- és zenekart szervez, sőt ő maga is ír az Isten sugalmazásából zsoltárokat.

Gábaa: Káriátjárim egyik része, egyik dombja volt. — *Lant és koboz:* pengető húros hangszerek. — *Obededom:* közelebbit nem tudunk róla, valószínűleg levita volt. — *Sátorban:* mostantól kezdve két sátor van, az egyik az új Jeruzsálemben és a másik a régi Gábaonban.

DÁVID TEMPLOMOT AKAR ÉPITENI. Amikor a király már palotájában lakott és az Úr békét adott neki

minden ellenségétől, így szólt Náthán prófétához: „Nem látod, hogy én cédrusfaházban lakom, míg az Úr ládája bőrök közt van?” Náthán ezt mondta a királynak Isten parancsa folytán: „Te akarsz nekem házat építeni? Majd ha napjaid beteltek s atyáidhoz térsz, fiat támasztok utánad és megerősítem országát. Ő majd nevemnek házat épít és örökre megerősítem országának trónját. Atyja leszek neki és ő az én fiam lesz. Országod örökre a színed előtt lesz és szilárd lesz trónod.”

Bőrök közt: sátorban. — Örökre megerősítem országának trónját: messiási jövődőlés. — Színed előtt lesz: a görög szövegben ez áll: színem előtt lesz.

DÁVID GONDJAIBA VESZI SAUL UNOKÁJÁT. Saul házából volt egy rabszolga, kit Szibának hívtak. Ezt a király magához hívatta s mondotta neki: „Maradt-e valaki Saul házából, akivel irgalmasságot gyakoroljak?” Sziba így felelt: „Jónatásnak él még egy bénalábú fia.” Dávid elküldött érte, hogy hozzák el. Mikor Jónatás fia, Mifibóset megérkezett Dávid elé, a király így szólt hozzá: „Ne félj, atyád, Jónatás kedvéért irgalmasságot gyakorlok veled, visszaadom neked Saul minden földjét és én velem fogsz enni mindenkor.” Mifibóset Jeruzsálemben lakott és mindenkor Dávid asztalánál evett.

DÁVID BÜNE. Dávid elküldötte hadvezérét, Joábot az ámmoniták ellen és ez ostrom alá vette Rábbát. Dávid azonban Jeruzsálemben maradt. Történt pedig, hogy Dávid délután felébredt fekvőhelyéről és sétálgatott a napozón. Ekkor a szembenlévő házban megpillantott egy igen szép nőt, aki a heteus Uriásnak volt a felesége és Betsábe volt a neve. Dávid elküldött érte s rábírta, hogy legyen urával szemben hűtelen. Dávid hazahivatja a harctérről Uriást, hogy ki ne tudódjék a büne, azonban ez nem tér be házába és ezt mondja: „Az Isten ládája, Júda és Izrael népe sátrak alatt lakik; uram, Joáb és a többiek mind a földön alszanak, csak nem megyek be a házamba, hogy ott egyem, igyam és feleségemmel aludjam?” Dávid ekkor levelet küld általa Joábhhoz, melyben meghagyja, hogy Uriást odaállítsa, ahol leg-

nagyobb a veszedelem és hagyja, hogy elessék. Így is történt. A heteus Uriás meghalt. Uriás felesége, mikor meghallotta, hogy férje meghalt, megsiratta urát. A gyász eltelte után Dávid feleségül vette Betsábét, aki nem-sokára fiúgyermeknek adott életet. Az Úrnak azonban nem tetszett, amit Dávid cselekedett. Elküldötte ezért Náthán prófétáját Dávidhoz. Náthán e szavakat intézte Dávidhoz: „Két ember volt a városban, az egyik gazdag, a másik szegény. A szegénynek nem volt semmije sem juhocskáján kívül, mely fiaival együtt nőtt fel. Kenyeréből evett, poharából ivott, ölében aludt. Midőn egyszer vendég érkezett a gazdaghoz, sajnált juhaiból és ökreiből leólni, elvette ezért a szegény ember juhát és abból készített lakomát vendégének.” Dávid haragra gyúlt ez ellen az ember ellen s mondotta Náthánnak: „Halál fia ez az ember.” Náthán ekkor így szólt: „Te vagy az a férfi. Miért vetetted meg az Úr szavát, hogy rosszat cselekedjél? A heteus Uriást megölted karddal és feleségét nőül vetted. Ezt üzeni ezért az Úr: Bajt támasztok családotban. De mivel bánod a bűnödöt, azért nem halsz meg, azonban a most született gyermek meghal.” Náthán ezután visszatért házába. Dávid könyörgött az Úrhoz a gyermek életéért, bőjtölt és sanyargatta magát, azonban a kisgyermek a hetedik napon meghalt. Dávid megvigasztalta Betsábét, akinek később fia született, akit Salamonnak nevezett.

Rábba: az ámmoniták fővárosa, a Jordán torkolatától északra kb. 40 km-re. — *Salamon:* jelentése békeszerető, megfelel a Frigyes, Friedrich névnek.

ÁBSÁLOM LÁZADÁSA. Dávidnak egyik fiát Ábsáloznak hívták. Ez igen jómegjelenésű ember volt s nem volt hozzá hasonló ember egész Izraelben. Ábsálom szerzett magának szekereket, lovasokat és ötven férfit, hogy előtte járjanak. Reggelenként ott állott pedig a kapu mellett s minden embert, akinek ügyes-bajos dolga volt a királynál, magához hivatott. Kikérdezte őket és mindenkinek ezt mondta a kikérdezés után: „Úgy látszik előttem a beszédedből, hogy igazad van.” Így magához edesgette Izrael férfiainak szívét. Mikor azt hitte, hogy már elég nagy pártja van, elkéredzkedett atyjától Heb-

ronba. Ugyanakkor követeket küldött Izrael törzseihez az üzenettel: „Amikor halljátok a harsona szavát, mondjátok: Ábsálom uralkodik már Hebronban.” A nép egyre gyülekezett Ábsálom körül. Ekkor hírnök jött Dávidhoz: „Egész Izrael Ábsálomot követi.” Dávid erre így szólt híveihez, kik Jeruzsálemben voltak: „Siessünk és meneküljünk, nehogy elfogjon minket s kardélre hányja a várost.” A király embereivel együtt gyalog menekült Jeruzsálemből, keresztül a Kedron-patakon a puszta felé vivő útra, Ábsálom pedig bevonult Jeruzsálembe. Mikor Dávid menekült, egy Saul rokonságából való ember, Semei átkozta a királyt és kövekkel dobálta. Mikor ezt Ábizáj látta, oda akart menni, hogy megölje, de Dávid nem engedte, mondván: „Az Úr parancsolta neki, hogy átkozza Dávidot. És ha saját fiam tör életemre, mennyivel inkább ez? Hagyd őt, hogy átkozzon Isten parancsa szerint, hátha az Úr tekintetbe veszi nyomorúságomat és a mai átkozódásaiért jóval fizet.” Dávid átkel embereivel a Jordánon és ide követi őt sereggel Ábsálom is néhány nap mulva. Dávid elrendezte seregét s kiadja a parancsot az ütközet előtt: „Életben hagyjátok Ábsálom fiamat!” Az ütközet megtörtént Efráim erdejében. Dávid serege győzelmet aratott. Ábsálom öszvéren ülve találkozott Dávid embereivel. Amikor az öszvér a sűrű és nagy tölgyfa alá jutott, fejével fennakadt a tölgyfán. Ott maradt függve ég és föld között, mivel az öszvér, melyen ült, kiszaladt alóla. Mikor ezt látta valaki, Joábhhoz ment a hírrel: „Láttam Ábsálomot függve a tölgyfán.” Joáb erre három lándzsát vett a kezébe és Ábsálom szívébe döfte mind a három lándzsát. Mivel még vergődött a fán, odafutott Joáb tíz fegyverhordozó ifja, és ezek aztán megölték Ábsálomot. Joáb a kürttel kiadta a jelt a visszatérésre, hogy ne üldözzék Izraelt, és így megkegyelmezenek a sokaságnak. Ábsálomot pedig az erdőben egy gödörbe dobták s nagy halom követ hordtak föléje. Dávid Ábsálomot, jóllehet fellázadt ellene, igen meggyászolta.

Kedron patak: Jeruzsálem keleti oldalán volt; rendes körülmények közt száraz szokott lenni a medre. — *Efráim erdeje:* Jordán

keleti partján túl feküdt, pontosan nem tudjuk a helyét. — *Követ hordtak föléje:* gyalázat, megvetés jele volt ez.

DÁVID ÖNMEGTAGADÁSA. Dávid király sokat harcolt az ország ellenségei ellen. Az izraeliták legnagyobb ellensége a filiszteusok népe volt. A filiszteusok ellen Dávid többször is hadakozott. Egyik ilyen hadakozásában nagyon megszomjazott s felsóhajtott: „Ó, bár csak valaki vizet hozna nekem a betlehemi kapu melletti medencéből.” Ezt meghallotta három katonája, keresztülvágták magukat a filiszteusokon s vizet hoztak Dávidnak. A király azonban most nem akart inni a vízből, hanem kiöntötte azt s mondotta: „Legyen az Úr kegyes hozzám, hogy ezt meg ne tegyem. Vajjon megígyam azoknak az embereknek a véré, akik életük veszélyeztetésével mentek el a vízért?”

Medence: vízgyűjtő medence, ciszterna, ahol felfogták a vizet és ilyen lehetett a betlehemi kapu mellett.

A NÉPSZÁMLÁLÁS. Dávid király egyszer tudni akarta, hogy mennyi fegyveres férfira számíthat hadakozásaiban, ezért megszámláltatta a népet. Összeszámoltak Izraelben 800,000 fegyveres férfit és Judeában 500,000 embert. A számlálás után megbánta tettét Dávid és így szólt az Úrhoz: „Igen bánom ezt, de kérek, Uram, bocsásd meg szolgáltnak oktalan tettét.” Az Úr Gád próféta által szólott Dávidhoz: „Ezt üzeni az Úr: Három dolog közül adok választást. Amelyiket választod, azt fogom megtenni: vagy hét évig éhség gyötri országodat vagy három hónapig fogsz futni ellenségeid üldözése elől vagy három napig döghalál lesz országodban.” Dávid így válaszolt: „Jobb az Úr kezébe esni, mint az emberekébe.” Az Úr ekkor döghalált küldött Izraelre, melyben 70,000 ember pusztult el.

Dávid király egyszer tudni akarta: nagyravágyásból, hiúságból akarta népének számát tudni, ezért érzi ő maga is tettének helytelenségét.

DÁVID UTOLSÓ NAPJAI. Dávid király megöregedett, s ekkor Ádoniás fia felfuvalkodott ellene s mon-

dotta: „Én leszek a király.” Csináltatott kocsikat, fel fogadott lovasokat és 50 férfit, hogy előtte járjanak. Melléje állt Joáb és Ábiátár pap. Azonban Szádok pap, Náthán próféta és Dávid katonái nem tartottak Ádoniással. Ádoniás pártjával elment Rógel-forrás közelébe, ahol kosokat és bikákat mutatott be áldozatul. Náthán így szólt Betsábéhez, Salamon anyjához: „Hallottad-e, hogy Ádoniás Dávid tudta nélkül úrrá tette magát? Fogadd meg ezért tanácsomat, hogy megmentsd életedet s fiad, Salamon életét. Menj be a királyhoz s mondd meg neki: Megesküdtél nekem, hogy Salamon fog uralkodni utánam, s miért ül a trónra Ádoniás? S majd utánad én megyek be a királyhoz s kiegészítem szavaidat.” Betsábe bement a királyhoz s utána Náthán próféta. A megbeszélés szerint előadták az ügyet a királynak. A király ekkor kiadja a parancsot Szádok papnak, Náthán prófétának és Bánájásnak: „Vigyétek magatokkal uratoknak szolgálait és ültessétek Salamon fiamat öszvéremre, vezessétek őt Gihonba. Ott Szádok pap és Náthán próféta kenjék fel őt királlyá Izrael fölé. Fújjátok meg a harsonákat s kiáltásotok: Éljen Salamon király. Utána hozzátok fel és jöjjön, üljön a székemre s ő uralkodjék helyettem.” Minden a király szavai szerint történt: felültették Salamont a király öszvéreire, elvitték Gihonba s ott Szádok pap olajjal felkente királlyá. A nép pedig kiáltotta: „Éljen Salamon király!” Utána nagy népseregtől kísérve vonultak vissza örömmujjongás közepette. Mikor ezt a zajt meghallotta Ádoniás és pártja, meghökkentek s rövidesen meg is tudták, hogy Dávid Salamont tette meg utódjává. Erre szétszéledt az egész gyülekezet; Ádoniás pedig az oltárhoz futott s annak szarvát fogta meg. Salamon ezt megtudva így szólt: „Ha jó ember lesz, hajszála sem esik le a földre, ha azonban gonoszat cselekszik, meghal.” Ekkor eljött aztán Ádoniás is hódolni Salamon elé, aki hazabocsátotta őt. Dávid halála közeledett, ezért magához hívatta fiát s mondotta neki: „Én elmegyek minden földi lény útjára: légy erős és légy férfi. Tartsd meg Urad Istened parancsait, járj az utain. Így teljesíti majd az Úr nekem mondott szavait: Ha megtartják fiad

az útjukat, ha előttem járnak igazságban teljes szívből és lélekből, nem fog hiányozni az utódod Izrael trónjáról." Dávid még figyelmeztette Salamont arra, hogy építse fel az Úrnak a templomot azokból a kincsekből, amiket még ő gyűjtött egybe a templom építésére. Dávid ezután meghalt, eltemették őt Dávid városában.

Adoniás: Hággit volt az anyja és Dávid életben lévő fiai közül a legidősebb. — *Melléje állt Joáb:* Dávid még mindig neheztel Joábra Absalom meggyilkolása miatt. — *Ábiátár:* a Jeruzsálemben lévő szentsátor főpapja. — *Szádok:* Gábaonban lévő szentsátor főpapja. — *Rógel-forrás:* Jeruzsálem egyik forrása. — *Bánjás:* a testörök parancsnoka. — *Gihon:* Jeruzsálem melletti völgy és forrás, de nem kizárt dolog, hogy Gábaon (Gibeon)-ról van szó, ahol a mózesi szentsátort őrizték. — *Oltárhoz futott:* az oltár menedékhelyül szolgált.

DÁVID UDVTORTÉNETI SZEREPE. Dávidban és családjában a *messiási ígéret* a nagy általánosságból ktlép és odakötődik a nagy király családjához. Ezt Náthán próféta által adja neki tudtára az Isten, amikor megmondja neki, hogy trónja örökké fennáll, Dávidnak leszármazottja lesz birtokosa ennek a trónnak, aki szoros viszonyban lesz az Istennel és Istennek házat fog építeni. Ez bizonyos tekintetben állott Dávid utódairól is, főképp Salamonról, de a mindig fennálló trón birtokosa csakis Dávid családjából származó Jézus Krisztus, aki a lehető legszorosabb viszonyban állott a mennyei Atyával, mivel ennek egyszülött fia volt és a földön felépíti Isten legsebb templomát, az Egyházat.

Dávid királynak másik nagy szerepe az üdvtörténetben, hogy kimondott *teokráciát* szervez *Jeruzsálem székhellyel*. Első jele ennek a központosításnak az, hogy a frigyláda számára új szentsátrat állít fel Jeruzsálemben. Megszervezi a papságot, beosztja őket 24 csoportba. Minden csoport egy-egy hétig teljesít szolgálatot. Rendezi a templomi éneket és zenét, amennyiben 4000 levitából ének- és zenekart szervez, sőt ő maga is hozzájárul az Isten dicséretéhez, amikor zsoltárokat ír. Az Istent atyjának tartja és ő magát pedig Isten fiának, azonban a nélkül, hogy itt a pogányoknál szokásos istenítéstől kellene félnünk. Ez új hang az embereknek Istennel való viszo-

nyában. Az Istenben ugyanis eddig csupán az Urat vetették észre, és ez nyomott el minden bizalmasabb megnyilatkozást az Istennel szemben. Dávid az első, aki ezt a függőségi viszonyt az atyai és a fiúi szeretetre helyezi.

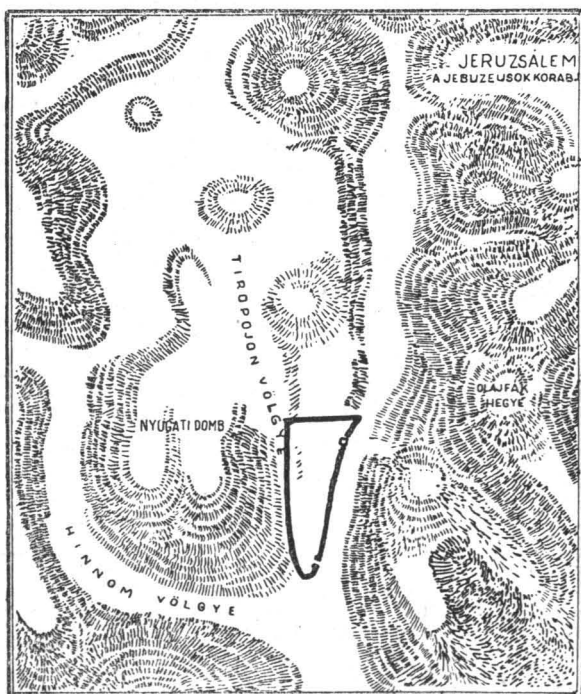
DÁVID ÉS A TORTÉNELEM. Dávidról a világi történelem emlékei nem emlékeznek meg. Amit róla tudunk, a Szentírásból ismerjük. A Szentírásból Dávidot úgy ismerjük meg, mint Izrael legnagyobb királyát. Nagysága megnyilatkozik, amikor mint *hódító, szervező és államférfi* mutatkozik be. Hódításaival Izrael ellenségeit igázza le. Békét szerez népének és az ország meghódításának Józsuétól megkezdett műveletét ő fejezi be. Törvényeivel, intézkedéseivel igazi monarchiát szervez. Ki tudja küszöbölni azokat az ellentéteket, melyek Izrael és Júda között fennálltak. A trónöröklés kérdését is biztos kézzel rendezi. Jeruzsálemet teszi meg országának fővárosává. Ebben a kiválasztásban is államférfiúi bölcsesége nyilatkozik meg. Semleges hely volt ez mind Júda, mind Izrael számára, mivel a jebuzeusoktól foglalja el és így egyik sem jutott ahhoz a dicsőséghez, hogy az ország fővárosa vagy az egyik vagy a másik területén legyen.

Dávid király első uralkodói tette volt *Jeruzsálem elfoglalása*. Joáb volt az, aki behatolt elsőnek a városba, pedig ezt eddig bevehetetlennek tartották. A legutóbbi ásatások (Parker, 1909—11) felfedezték azt az alagutat, melyen a jebuzeusok biztosították a maguk számára a vízellátást. Ez a 65 m hosszú alagút a sziklába van vájva és a várból a Gihon forrásig vezetett. Ezen az alagúton hatolt be Joáb és ezáltal biztosította Dávid számára a győzelmet. Az ásatások (Weil, 1913—14) találtak falrészleteket is Dávid korából, azonban a nagy király sírja utáni kutatások eredmény nélkül maradtak.

Dávid király a jebuzeusoktól elfoglalja a keleti hegyen épült várat, melyet a Kedron-patak és a Tiropojon határolt el a nyugati emelkedéstől. Ezen a keleti emelkedésen épült fel később a salamoni templom is, míg a nyugati dombon maga a város. Ezt a nyugati dombot ma egyébként Szionnak nevezik.

Dávid megszervezi a *katonaságot* (89) is. A férfiakat

tizenkét 24,000-es csoportba osztja be, akik havonként felváltva állnak rendelkezésére. Testőrségét krétaiakból (ceretiekből) és filiszteusokból (feletiekből) szervezi meg. A katonaság gyalogos volt, csupán a vezetők ültek öszvéren. Míg Saul idejében a legnagyobb nehézséget a katonaság felfegyverzése okozta, mivel a filiszteusok

10. Jeruzsálem a jebuzeusok korában.

annyira lefegyverezték az izraelitákat, hogy még kovácsaik sem lehettek, addig Dávid gyalogosainak felfegyverzését tökéletesnek kell neveznünk, mivel fegyvereik a kornak megfelelőek voltak: lándzsa, íj, parittyá és pajzs.

Dávid külpolitikai szerződéseiről csak annyit tudunk,

hogy Hírám tiruszi királlyal szerződést kötött, hogy ez palotájának építéséhez cédrusfát szállítson a Libanonból.

A ZSOLTÁROK. Az Úr Jézus Dávidot úgy említi, mint aki a Szentlélek által szólott (Mk. 12, 36.), tehát ihletett író volt, aki főképp az istentisztelet fényének emelésére írta a *zsoltárokat*, és ezért nevezi őt a Szentírás is „Izrael jeles zsoltárosának”. (II Kir. 23, 1.)

A zsoltár görög eredetű szó és olyan dalt jelent, amit húros hangszer kísérete mellett énekeltek. Ugyanezt fejezi ki a zsoltár héber neve is (mizmór). A zsoltároskönyv 150 zsoltárt tartalmaz öt könyvre felosztva. Ezek közül 73 (a Hetvenesek szerint 84) származik Dávidtól. Azonban az egész gyűjteménynek adhatjuk Dávid zsoltárai nevet, mégha nem is mindegyik származik abból az időből, amikor Dávid élt, mert a legtöbbet ő írta benne. A gyűjtemény befejezésének korát Ezdrás és Nehemiás korára (Kr. e. V. sz.) tehetjük.

Mielőtt még a zsoltárok ismertetésére rátérnénk, előbb szükségesnek tartjuk, hogy valamit tudjunk a *zsidó költészet*ről. Az európai népek költészete a magánhangzók hosszúságán és rövidségén vagy a hangsúlyos és hangsúly nélküli szavak váltakozásán nyugszik, illetve ezek arányosságán, míg a héber költészet a gondolatok arányosságán alapszik és ezt a *tagok parallelizmusának, gondolatrítmusnak* nevezzük. A gondolat ugyanis kifejezésre jut a verssorban, mely két vagy több tagból áll. Az első tag kifejez egy gondolatot, melyet a második tag vagy *ismétel* vagy annak *ellentétét* fejezi ki vagy az első tagban kifejtett gondolatot *továbbviszi*. Példa az elsőre:

Küldjön neked szentélyedből segítséget
És Sionból nyujtson védelmet. (Zsolt. 19, 3.)

Példa a másodikra:

Az erény magasra emeli a nemzetet,
A bűn pedig szegénnyé teszi a népeket. (Péld. 14, 34.)

Példa a harmadikra:

Hangos szómmal az Úrhoz kiáltok,
S ő szent hegyéről meghallgat engem. (Zsolt. 3, 5.)

A vers a rímet nem ismeri, legfeljebb az alliteráció fordul elő.

A zsoltárokat tárgyuk szerint így csoportosíthatjuk: dicsérő és hála-zsoltárok (8, 17, 18, 45—47, 102—106, 145—150), ima- és kérő zsoltárok (3, 5, 29, 63, 73, 79, 93), bűnbánati zsoltárok (6, 31, 37, 50, 101, 129, 142), történelmi zsoltárok (104, 105), zarándok-énekek vagy lépcső-zsoltárok (119—133), melyeket Jeruzsálembe való felmenetelkor énekeltek vagy pedig a fogságból való visszatéréskor keletkeztek; Hallel-zsoltárok (112—117), mert Hallel (Alleluja) a feliratuk; átok-zsoltárok (34, 51, 58, 68, 108), melyben a zsoltáros az Isten ellenségeire átkot szór és messiási zsoltárok (2, 15, 21, 44, 71, 109).

Bennünket leginkább a *messiási zsoltárok* érdekelnek, mivel ezek jövődöléseket tartalmaznak az eljövendő Megváltóra vonatkozólag. Ezek a jövődölések kifejezik a Megváltó istenségét (2, 7.), papságát (109, 4.) és örökké tartó uralmát (109, 1.). A Megváltó szenvedéseiről szól a 21. zsoltár egészen és a 68, 22. A Megváltó halottaiból való feltámadásáról tesz említést 15, 9—10., mennybemenetelének dicsőségét megemlíti a 23. zsoltár. Az Egyház elterjedését megjövendőli a 71. zsoltár.

Az Egyház liturgiájában a zsoltároknak a legelőkelőbb helyet biztosította akkor, amikor a szentmise változó részeinek jórészét belőlük veszi és amikor hivatalos imádságában hetenként elimádkoztatja a 150 zsoltárt papjaival. A Szentlélek Isten a szerzőjük, és ezért az Egyház nem mellőzheti ezeket az Istentől származó imákat hivatalos imáiban, istentiszteletében, ha az Istent megfelelő módon akarja dicsérni.

Az *ókori keleti népek* előtt nem volt ismeretlen az olyanfajta költészet, mint a héberek zsoltárköltészete. Nekik is voltak himnuszai, bűnbánati zsoltárai is. Lehet, hogy ez a költészet külső formában hatással volt a zsidók zsoltárköltészetére, azonban a kettő között óriási a különbség. A zsoltárok még a mai napig is élnek, míg a pogány eredetű zsoltárok megmerevedtek és az élet jele nem fedezhető fel bennük. Isten iránti bizalom és szeretet lengi át a zsoltárokat, míg a pogány énekeket

IDŐRENDI TÁBLÁZAT

Jegyzet az időrendi táblázathoz.

1. Az évszámok természetesen mindig Krisztus Urunk születése előttre értendők.
2. Az évszámok egészen 800-ig csak megközelítő pontosságúak.

Izrael

Abrahám 1996—1821
Szodomai hadjárat 1916
Izsák születése 1896
Jákok születése 1836
József születése 1745
Jákok Egyiptomba megy 1706
Mózes 1527—1407
Kivonulás 1447
Józsue 1407—1367

Birákné 1367—1051
Saul 1051—1011
Dávid 1011—971
Salamon 971—929
Templomépítés 967

Júda országa

Roboám 929—912
Ábia 912—910
Ásza 910—870

Josáfát 870—849

Jórám 849—842
Ochoziás 842
Átália 842—836
Joás 836—797
Amáziás 797—789
Ázáriás 789—738

Joátám 738—736
Acház 736—721

Ezekiás 721—693

Mánássze 693—639
Ámon 639—638
Jósiás 638—608

Templomrestaurálás 621

Joácház 608

Joákim 608—598

I. Babiloni fogság 605

Joákim 598

II. Babiloni fogság 598

Szedekias 597—587

III. Babiloni fogság 587

Izrael országa

I. Jeroboám 929—909
Nádáb 909—908
Báása 908—885
Ela 885—884
Zámbri 884
Amri 884—873
Acháb 873—854
Ochoziás 854—853
Jórám 853—842

Jehu 842—814

Joácház 814—798

Joás 798—783

II. Jeroboám 783—743

Zakariás 743

Sellum 742

Mánáhem 742—737

Fákeja 737—736

Fákee 736—732

Osee 732—722

Asszíria és Babilónia

Hammurabi 1947—1905

Egyiptom

XI. dinasztia 2100—2000
XII. dinasztia 2000—1788

Hikszoszok elűzése 1580
Újbírodalom 1580—1085
XVIII. dinasztia 1580—1350
III. Tutmesz 1481—1450
II. Amenofisz 1450—1423
IV. Amenofisz 1755—1358
II. Ramszesz 1292—1225
Meneftea 1225—1215
XXI. dinasztia 1090—945

I. Tíglát-Pileszer 1115—1093

Sziamon 976—958
II. Pszuszenesz 958—945
I. Sosenk 945—924

Júda országa

Roboám 929—912
Ábia 912—910
Ásza 910—870

Josáfát 870—849

Jórám 849—842
Ochoziás 842
Átália 842—836
Joás 836—797
Amáziás 797—789
Ázáriás 789—738

Joátám 738—736
Acház 736—721

Ezekiás 721—693

Mánássze 693—639
Ámon 639—638
Jósiás 638—608

Templomrestaurálás 621

Joácház 608

Joákim 608—598

I. Babiloni fogság 605

Joákim 598

II. Babiloni fogság 598

Szedekias 597—587

III. Babiloni fogság 587

Szíria

I. Benádád 895—875

II. Benádád 875—843

Házáel 843—797

Rászin 740—732

Méd-perzsa bírodalom

Cirus 558—520
Babilon elfoglalása 539
Cirus rendelete 538
I. Dárius 520—485
I. Xerxes 485—465
III. Artaxerxes Ochós 359—338

Görög-makedon bírodalom

Nagy Sándor 336—323
Isszuszi csata 333

I. Ptolemeus Lagi 323—284
II. Ptolemeus Philadelphos 284—247

Szeleukus éra kezdete 312

III. Antiochus 222—187
IV. Antiochus 175—164
V. Antiochus 164—162

Júdás halála 160
Jónátás 160—142
Simon 142—134

Joannes Hircanus 134—106

I. Aristobolus 105

Alexander Janneus 104—77

Alexandra és II. Hircanus 77—68

II. Aristobulus 68—64

II. Hircanus 64—40

Pompejus Jeruzsálemben 63

Antigonus 40 37

Heródes királyi kinevezése 40

Heródes uralkodni kezd 37

valami babonás félelem az Istentől; a zsidó az Isten közelében akar védőszárnyai alá elhelyezkedni, míg a pogány minél messzebb akar lenni az Istentől, akit csak azért tisztel, hogy maga ellen ne haragítsa. A zsoltárok a legtisztább egyistenhitet tanítják, míg az ókori keleti vallásos énekek át vannak szöve a legvastagabb sokistenhittel. Összehasonlításul néhány szebb ókori keleti vallásos himnusz, éneket közlünk.

Babiloni ima Istar istennőhöz:

Ó Bel parancsainak végrehajtója ...

— — — — —
— — — — —
Az istenek anyja, Bel parancsainak végrehajtója,
Te vagy a szülője a természetnek, te vagy az úrnője az emberi-
ségnek,

Mindennek az anyja, aki növekedést adsz a sarjnak,
Istar anya, akihez fogható isten nincs,
Felséges úrnő, akinek parancsaiban erő van,
Egy kéréssel hozakodom elő, amit — kérlek — teljesíts!
Ó úrnő, gyermekkorom óta kimondhatatlanul szenvedek!
Ételt nem ettem, könnyekben fürödtem!
Víz nem oltotta szomjám, könnyeim voltak az ital!
Szívem nem örült, lelkem nem vidám!
...Már nem is járok úgy, mint ember.

Babiloni himnusz Nannar holdistenhez:

Ó, az égnek fénylő bárkája! Uralkodó vagy születésednél fogva,
Nannar atya, Ur ura,
Nannar atya, Ekissirgal ura,
Nannar atya, a fénylő napkelet ura,
Ó Nannar úr, Bel elsőszülöttje,
Te állsz, te állsz
Bel atyád előtt. Te uralkodó vagy.
Nannar atya, te uralkodó vagy, te vezető vagy.
Ó bárka, ha megállsz a mennybolt közepén, te uralkodó vagy.
Nannar atya, te magad vonulsz a ragyogó templomba,
Nannar atya, mikor a mélység közepén, mint a hajó haladsz.
Haladsz, haladsz, haladsz,
Haladsz, újra világítsz, haladsz,
Újra világítsz, újra éltetsz, haladsz.
Nannar atya, a nyáját felfrissíted.
Mikor atyád örömmel néz le rád, megparancsolta növekvésed,
Akkor a király dicsőségével ragyogóan kelsz fel.
Bel idővel kormánypálcát adott kezédbe.
Urban mint fénylő bárka vonulsz.

Olyan vagy, mint Nudimmud (Enki isten mellékneve, a m.
teremtmények létrehozója, úr);
Urban, mint fénylő bárka vonulsz...

Egyiptomi himnusz Napistenhez (Kr. e. 1400.):

Udv neked, minden nap gyönyörűséges istene!
Szüntelenül felkelsz minden nap,
Nem fáradsz ki a munkában.
Mikor sugaraid láthatók,
Az arany eltűnik mellette,
Tündöklésedhez az nem hasonlítható.
Mint mesterember formálsz saját tagjaidat;
Alkotsz a nélkül, hogy te alkotva lennél;
Páratlan tulajdonságaiban, az örökkévalóság beutazója;
Vezetésével milliók járnak az úton.
Ragyogásod, mint az ég ragyogása,
Színeid jobban ragyognak, mint annak színei.
Mikor keresztülvitorlázol az égen, minden ember észrevesz,
(Noha) menésed rejtve van szemük előtt.
Amikor magadat mindennap reggel megmutatod,
...fölséged alatt, habár a nap rövid,
Keresztülmész mér földnyi utakon,
Az idő millió és százezer estéjén.
Minden nap alattad van.

— — — — —
Udv neked! Ó korongja a nappalnak,
Mindennek a teremtője és fennmaradásuk adományozója.
Nagy sólyom, fényes tollazatú,
Aki azért született, hogy önmagát magasságába emelje.
Önmagát-nemző a nélkül, hogy született volna,
Elsőszülött Sólyom a mennybolt közepén,
Akinek egyformán kijár a dicséret napfelkeltekor és napnyug-
takor.

— — — — —
Az első létező, aki önmagát hozta létre;

— — — — —
Ő készíti hónapról-hónapra az évszakokat,
Meleg van, mikor kívánja,
Hideg van, mikor kívánja.
Ő teszi a tagokat fáradtakká,
Amikor beburkolja azokat.
Minden örvend,
Mindennapi felkeltén, rendben dicsérik őt.

II. Ramzesz (Sesotris) imája:

Ki vagy te, atyám, Ammon?
Megfelelkezhet-e az atya fiáról?
Bizonyára borzasztó sors vár arra, aki akaratodnak ellene áll,

De áldott az, ki téged ismer, mert cselekedeteid a te szeretetteljes szívedből származnak.

Téged hívlak segélyül, ó én atyám, Ammon!

Tekints reám a sok nép közepette, te ismeretlen!

Minden nép ellenem szövetkezett,

S én egyedül állok! Senki sincs velem.

Harcosaim, kiknek száma oly nagy, elhagynak engem,

S lovasaim közül egyik sem jött felém;

Midőn kiálték, senki sem hallgatott szavamra.

De azt hiszem, hogy Ammon számomra többet ér, mint száz-ezer lovas és tízezer fiú és testvér,

Még ha ezek mindnyájan körülöttem lennének csoportosulva.

Sok embernek műve semmi előtted,

Ammon győzedelmeskedni fog fölöttük.

(Giesswein Sándor fordítása.)

ÉNEK ÉS ZENE. Az istentisztelet fényének és áhítatának emelése ősrégi szokás szerint énekkel és zenével történt. Dávid király is, mikor az éneket és a zenét az istentisztelet szolgálatába állította, csak az ősrégi hagyományoknak megfelelően járt el.

Az éneket a kar felváltva énekelte, esetleg volt előénekes, melyre a kar vagy a nép felelt; ez olyan módon történt, mint a mi litániánknál van szokásban. A zsoltárokat különféle dallamok szerint énekeltek, mint erre következtethetünk a zsoltárok felirataiból. Az éneket húros hangszerek pengetésével kísérték, míg az ütemet az ütőhangszerek biztosították.

A hangszerek, melyeket az istentiszteletnél alkalmaztak, lehetnek: húros, fúvó és ütőhangszerek (90), (91).

Húros hangszerek: *Kinnór* (cithara, octochordum, lant) gitár-alakú, többnyire 8 bélhúrral ellátott hangszer volt. A húrok négyszög alakú hangszekrényre voltak szerelve és ujjal vagy pálcikával (plectrum) pengették. *Nébel* (92) (nablium, dechachordum, koboz) háromszög alakú, hárfaszerű érchúrú hangszer, melynek 10—24 húrját két kézzel pengették. *Szabka* (sambuca) alakja háromszögletű ráma, melyen négy húr volt kifeszítve és kézzel pengették.

Fúvó hangszerek: *Ugab* (organum) fából vagy nádból készült síp (egyesek szerint duda). *Chálil* (tibia) furulya, melyet fából, csontból, nádból készítettek és 2—3 lyukkal láttak el. Halottak siratásánál használták főképp. *Sófár* (buccina) ökör- vagy kosszarvból készült kürt, melyet jeladásra alkalmaztak. *Haszószerá* (tuba) fémből készült harsona, melyet eleinte csak az istentiszteletnél volt szabad a papoknak megfújni.

Ütő hangszerek: *Tof* (typanum) kézi dob. Fából vagy ércből készült abroncsra vagy négyszög alakú keretre felszerelt bőrből állott, melyet ujjakkal vagy kézzel ütöttek. Körmeneteknél használták. *Szelszelim* (cimbala) cintányér, melyet vagy olyan alakban ismertek, mint a mi cintányérunk vagy pedig négy kisebb rézkarika volt, melyet a két kéz ujjaira szereltek fel és úgy ütögették őket

egymáshoz. *Mennanim* (93) (sistrum, csörgő), ez egy nyélre erősített vasív volt, melyen fémkarikák voltak és rázással adott hangot. *Sálisim* (triangula), a zenekaroknál használatos ércháromszögeknek felel meg, melyeket a rajtuk lévő fémkarikák rázásával szólaltattak meg.

ELŐKÉP. Dávid király egész életével az *Úr Jézus előképe*. Betlehemben született, elrejtett ifjúsága volt, sokat üldözték, elárulták, még gyermekei is fellázadtak ellene, kevesen maradtak hűek hozzá üldözéseiben, sokat kellett szenvednie, de diadalt aratott ellenségein és ünnepélyesen vonult be Jeruzsálembe. Király és próféta volt egyszemélyben. Az *Úr Jézus* is Betlehemben született, ifjúkorát az emberi nyilvánosság elől elrejtőzve töltötte, sok ellensége van, akik üldözőbe vették, e miatt sokat kellett szenvednie, saját tanítványai közül is akadt, aki elárulta, megtagadta; azonban diadalt aratott ellenségein, mert dicsőségesen feltámadt. Király és próféta volt egyszemélyben. Dávid királysága az Egyház előképe, amennyiben a választottaknak törvényt ad az *Úr Jézus* és békét szerez nekik. A frigyláda ünnepélyes behozatala Jeruzsálembe az *Úrnapi* körmenettel hozható vonatkozásba.

TANÍTÁS. Dávid történetében az Isten rámutat arra, hogy a bűn súlyos vétség az Isten ellen, melynek büntetése nem marad el, még ha olyan is követi el, akit az Isten kedvel. Dávidot megbünteti az Isten, mert súlyosan vétkezett az Isten VI. parancsolata ellen, jóllehet kiváló érdemeket szerzett magának azáltal, hogy az Isten I. parancsolatát minden tekintetben megtartotta: bízott, hitt az Istenben, rendezte az Istennek a tiszteletét, gondoskodott az istentisztelet helyéről, nem kímélt ezért semmiféle áldozatot. Nagy bűn a szülők elleni engedetlenség, a gyilkosság, amint ezt látjuk Dávidnak és fiának példájából. Az *Isten tiszteletéhez* hozzátartozik a nyilvános, külső tisztelet is, ezért vezetett és vett részt maga Dávid is a körmenetben tevékenyen és ezért rendeli el az éneket is.

ALKALMAZÁS. Dávid élete szép példát nyújt nekünk nagyon sok erény gyakorlására. Dávid szenved-

délyből elkövette a bűnt, nem került a *bűnrevezető alkalmat*, de mihelyt figyelmeztette őt erre a próféta, szigorú vezeklést tartott imában és bőjtben és szívből bánta bűnét. Ennek a bűnbánati hangulatnak szép kifejezése az 50. zsoltár. Vajjon ha megbántjuk az Istent, tudunk-e úgy *bánatot* indítani magunkban, mint tette ezt Dávid? Szerette Dávid gyermekeit, még lázadó gyermekeit is, nemkülönben alattvalóit és ellenségeit is. Van-e bennünk ilyen szeretet, vagy pedig csak magunkat szeretjük önző módon? A *lustaság* sok bajnak, bűnnek a forrása; ha Dávid nem tétlenkedett volna, bizonyára elkerülte volna az egyik súlyos bűnt, mely azután magával hozta a másikat, a parázñaság maga után vont a gyilkosságot. Féljünk a tétlenségtől, mindig legyen elfoglaltságunk. *Alázatos* volt, bár királlyá volt felkenve, mégis úgy viselkedett Saullal szemben, mintha a legutolsó szolgálja lett volna, noha Saul nem egyszer haálra kereste. Meg tudott *bocsátani* ellenségeinek: hányszor volt kezében Saul élete és még sem merte az Istentől kiválasztott előljáróra felemelni a kezét, mert abban Isten helyettesét látta. Még felesége gúnyolódását is eltűrte, mikor Istennek a tiszteletéről volt szó. Tudunk-e mi is eltűrni gúnyolódást az Isten kedvéért? Dávidot az Egyház szentjei közt tiszteli és ünnepét december 29-én tartja. Dávidról a breviáriumban pünkösd után az V—VII. héten olvasnak az Egyház papjai.

IMA.

Dávid hálaéneke.

Uram, én kösziklám és erősségem
és szabadítóm.

Én erős Istenem, benne bízom;
paizsom és üdvösségem szarva;
felelemlőm és oltalmam;

Megváltóm, aki megszabadítsz a gonosztól.

Segítségül hívom a dicsérendő Urat:

és ellenségeimtől megszabadulok.

— — — — —
Megfizet nekem az Úr igazságosságom szerint
és kezem tisztasága szerint jutalmaz.

Mert megőriztem az Úr útjait

és nem voltam Istenemmel szemben istentelen.

Minden rendelete a szemem előtt volt:
és nem fordultam el parancsaitól.
És tökéletes leszek vele:
és őrizkedem minden gonoszságomtól.
És megfizet nekem az Úr igazságosságom szerint:
és kezem tisztasága szerint, amint az előtte van.
Szenttel szent leszel
és az erőssel tökéletes.
A választottal szemben választott leszel:
és a gonosszal szemben kemény.
És a szegény népet üdvözíted:
és megalázod szemekkel a kevélyeket.

Él az Úr! És áldott az én Istenem:
Legyen áldott az én megmentő, erős Istenem!
Isten, ki bosszút állani engedtélt engem
és népeket vetettél alá.
Ki kivetted engem ellenségeim köréből
és az ellenszegülőim fölé emeltél:
a gonosz férfitől megmentesz engem.
Ezért dicsérlek téged, Uram, a nemzetek közt:
és nevednek zengnek dicséretet. (II Kir. 22.)

23. zsoltár.

Jahvéé a föld és minden, mi azt betölti,
a földkerekség és annak minden lakója!
Mert Ő vetette meg alapját a tengerek fölött,
szilárdra tette a tenger áramában.

Ki juthat el Jahvének a hegyére,
vagy ki lesz majd lakója ott, a szent helyén?
A tisztakezű s kinek a szíve tiszta,
kinek lelke hívságos dolgokon nem csüng
s hamisan másnak nem esküszik.
Az ilyen nyer áldást Jahvétől
s igazát megnyeri megmentő Istenétől.
Ilyen az Istent-kereső nemzedék,
kik keresik Jákob Istenének arcát.

Tárlatokat fel hát, ti kapuk,
örök kapuk, emelkedjetek,
hogy bevonuljon a dicsőséges király!
Kicsoda Ő, a dicsőség királya?
Jahve, a hatalmas, a hős,
a harcokban győzelmes Jahve!
Tárlatokat fel hát, ti kapuk,
örök kapuk, emelkedjetek,
hogy bevonuljon a dicsőséges király!
Kicsoda Ő, a dicsőség királya?
Jahve Szabaot, a dicsőséges király!

50. zsoltár.

Könyörülj rajtam, Isten, irgalmasságod szerint,
nagy könyörületességed miatt töröld el vétkeket!
Moss egészen tisztára bűnemtől
és vétkeimtől tisztíts meg engem;
mert beismerem gonoszágomat
és vétkem mindig előttem van!
Csak Ellenéd vétettem,
s amit rosszsalsz, azt követtem el,
úgyhogy Te igaznak bizonyulsz végzésedben,
és igazságosnak ítéletedben!
Hisz már bűnben születtem
és vétkekben fogant engem anyám.
Pedig Te örömöd a hűségben leled,
és e bölcseségedet titkon Te adtad nekem.

Hints meg engem izsóppal, (94) hogy megtisztuljak,
moss meg engem, hogy hónál fehérebb legyek!
Engedd, hogy ismét örömről s vigasságról halljak
és örüljenek meggyötört csontjaim!
Arcodat fordítsd el vétkeimtől
és töröld el minden gonoszágomat!
Tiszta szívet teremts belém, Isten,
erős lelket alkoss újra bennem!
Ne vess el engem színed elől
és ne vond meg tőlem szent lelkedet!
Add újra vissza oltalmad örömét,
készszéges lélekkel erősíts meg engem!
Hadd tanítsam utaidra a gonoszokat,
s térjenek Hozzád az istentelenek!
Szabadíts meg a vérontás vétkétől, Isten, segítő Istenem,
hadd áldja nyelvem igazságodat!
Nyisd meg, Uram, ajkaimat,
szám hirdesse dicsőségedet!
Mert hisz áldozatban nem leled kedvedet,
(ha) bemutatom, égő áldozatban nem gyönyörködöl;
a megtört lélek Istenhez méltó áldozat,
a töredelmes és bánkódó szívet nem veted meg, Isten!
Jóságod szerint bánj kegyesen Sionnal
és építsd meg Jeruzsálem falait!
Majd akkor elfogadod az igaz áldozatot,
égő és örök áldozatokat,
majd akkor tulkokat áldoznak oltárodon...!

KIRÁLYOK I—II. KONYVE, más néven Sámuel I—II. könyve
tartalmazza Sámuel, Saul és Dávid történetét. A szerzője korabeli
forrásokat használt, amint azt maga is megemlíti. Szerzőjét nem
ismerjük. Lehetséges, hogy az első rész feljegyzője Sámuel, a má-

sodik részé Sámuel vagy Gád próféta, a harmadik részé pedig Náthán próféta volt. A könyvet egy szerző állította egybe valószínűleg Salamon király uralkodása után Roboám vagy Ábiás király uralkodása alatt. (Kr. e. 929—910.)

22. Salamon

Kr. e. 971—929.

III Kir. 2, 12—11, 43; II Krón. 1, 1—9, 31.

SALAMON MEGKEZDI URALKODÁSÁT. Dávid halála után fia, Salamon, ült a trónra. Első gondja az volt, hogy uralmát szilárdítsa. Adoniást kivégezteti, mivel atyjának egyik feleségét, Ábizágot kérte nőül. Ábiátár főpapot Ánátotba számúzi s helyébe Szádokot teszi meg főpapnak. Jóábot pedig kettős gyilkosságért megöleti, s fővezérévé Bánájást választja. Ugyancsak halál jut osztályrészül Semeinek, mivel esküjét megszegi és elhagyja Jeruzsálemet. Salamon feleségül veszi az egyiptomi fáraó leányát és addig, míg be nem fejezi a templomnak, palotájának és Jeruzsálem falainak építését, Dávid városában helyezi el a királynét. Salamon uralkodásának elején 1000 égő áldozatot mutat be az Istennek Gábáonban.

Adoniást kivégezteti: Adoniás azzal, hogy atyjának egyik feleségét kéri nőül, titokban jogot formál a trónra s így trónkövetelőként szerepel Salamon előtt. — *Ábiátár:* Adoniás híve volt, ezért kell számkivetésbe mennie. — *Ánátot:* Jeruzsálemtől északra volt 6 km-re. — *Jóáb:* Adoniás embere volt. Különben is a Mózes-féle törvény értelmében már régebben halállal kellett volna bünhődnie, mivel Izrael két hadvezérét béke idején meggyilkolta, Dávid azonban nem hajthatta végre a büntetést, ezért ezt is fiára bízta. — *Bánájás:* eddig a testőrség parancsnoka volt.

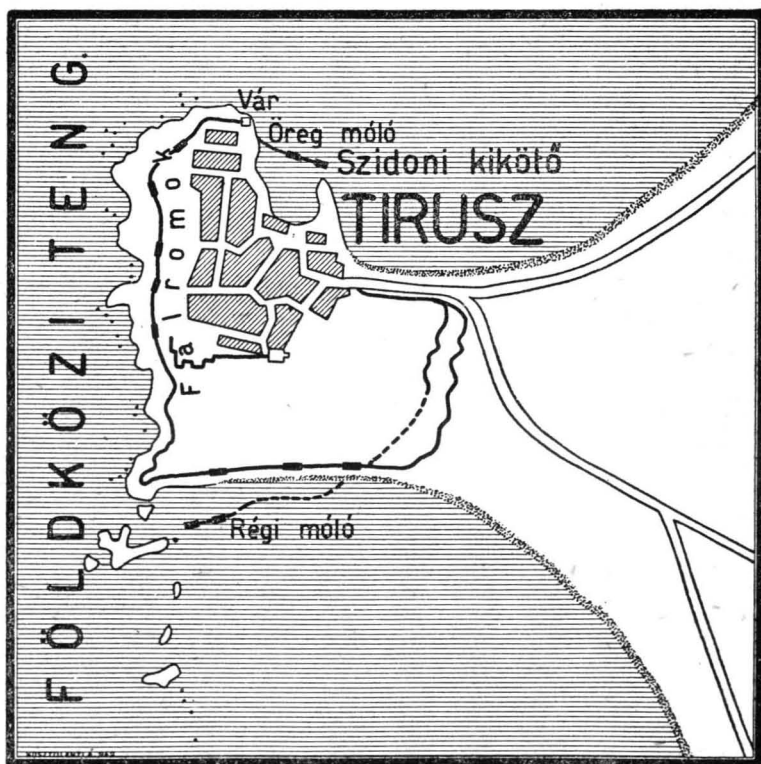
SALAMON BÖLCSESÉGET KÉR AZ ISTENTŐL. Az Úr megjelent Salamonnak éjtszaka álmában és mondom: „Kérj bármit, megadom neked.” Salamon így válaszolt: „Te a szolgáloddal, Dávid atyámmal szemben nagy irgalmat gyakoroltál, mert hűségben, igazságban és egyenes szívvel járt előtted. Megőrizted irgalmadat és fiút adtál neki, aki ma a trónon ül. És most, Uram Isten, aki szolgálodat atyám, Dávid helyett uralkodóvá tetted, én még azonban kicsiny gyermek vagyok, nem ismerem

kimenetelemet és bejövetelemet. És szolgálát a választott nép fölé helyezted. Adj tehát szolgáltnak tanulékony szívet, hogy népedet ítélhesse, megkülönböztethesse a jót a rossztól." Tetszett a beszéd az Istennek, mivel Salamon ilyesmit kért az Istentől és azt mondotta ezért: „Mivel ezt kérted és nem kértél magadnak hosszú életet, gazdagságot, ellenségeid életét, hanem bölcseséget kértél, hogy ítélni tudj, íme, megadom neked, amit kértél és adok neked bölcs és értelmes szívet, hogy hozzád hasonló nem volt előtted és nem is lesz utánad. De azt is megadom, amit nem kértél: gazdagságot és dicsőséget. Ha pedig utaimon jársz és megőrzöd parancsaimat, törvényeimet, mint atyád tette, hosszúvá teszem életedet."

Kicsiny gyermek vagyok: Salamon ekkor még fiatal és tapasztalatlan volt. Körülbelül húszéves lehetett, mikor uralkodni kezdett. — *Nem ismerem kimenetelemet és bejövetelemet:* nincs még tapasztalatom.

SALAMON ITÉLETE. Ekkoriban a király elé járult két asszony, megálltak előtte s az egyik így szólalt meg: „Kérlek, Uram, én és ez az asszony egy házban lakunk. Mindegyikünknek született gyermeke. Ennek az asszonynak azonban a gyermeke éjjel meghalt, alvás közben agyonnyomta. Éjtszaka felkelt és fiamat, míg aludtam, magához vette és az ő halott fiát mellém helyezte. S midőn reggel felkeltem, láttam, hogy halott. Azonban a napvilágnál jobban megszemléltem, megállapítottam, hogy nem az én fiam.” Erre a másik asszony így válaszolt: „Nem úgy van, ahogy mondod. A te fiad meghalt, az enyém pedig él.” Ekkor az első asszony meg így válaszolt: „Hazudsz, mert az én fiam él és a tied halt meg.” És így perlekedtek a király előtt. Ekkor a király így szól: „Ez azt mondja: Fiam él és a te fiad meghalt. És a másik ezt válaszolja: Nem, hanem a te fiad halt meg, az enyém pedig él. Hozzatok ide nekem kardot.” Mikor a kardot odahozták, mondotta a király: „Vágjátok ketté az élő gyermeket és az egyik felét adjátok az egyiknek és a másik felét a másiknak.” Az élő gyermek anyja, mivel belsejében megindult, így szól erre a királyhoz: „Kérlek, uram, adjátok neki az élő gyermeket és ne öljétek meg

öt." Míg a másik azt mondotta: „Sem az enyém, sem a tied ne legyen, hanem osszák ketté.” A király így szólt most: „Adjátok oda az élő gyermeket annak és ne öljétek meg, mert az a gyermek anyja.” Egész Izrael hallotta

11. Tirusz.

a király ítéletét és féltek a királytól, mivel látták, hogy az Isten bölcsesége van az ítélkezésben.

SALAMON TEMPLOMOT ÉPÍT. Mikor meghallotta Híráam, Tirus királya, hogy Salamont kenték fel királlyá,

követeket küldött hozzá. Hírárnak ugyanis Dáviddal barátságban volt minden időben. Salamon is küldött követeket Hírárnak: „Te ismered atyámnak, Dávid akarátát és tudod, hogy nem építhette fel Ura Istenének templomát a háborúk miatt. Most nyugalmat adott az én Uram Istenem nekem minden oldalról, nincs ellenségem és nem is várható veszedelem. Ezért úgy gondolom, hogy templomot építetek az én Uram Istenem nevének, amint megmondotta az Úr atyámnak: A fiad, aki utánad következik a trónon, építi fel a házat nevének. Parancsolt meg tehát, hogy embereid Libanon cédrusaiból vágjanak nekem és szolgálaim együtt legyenek szolgáláiddal. Szolgálaid bérét úgy fizetem meg, ahogy azt kívánod. Tudod ugyanis azt, hogy embereim közt nincsenek olyanok, akik úgy tudnának fát vágni, mint a szidóniak.” Hírárnak igen megörült Salamon üzenetének és mondotta: „Áldott legyen ma az Úr Isten, aki Dávidnak ilyen bölcs fiát adta e nagyszámú nép fölé.” Hírárnak ekkor e szavakkal fordult követei révén Salamonhoz: „Megértettem mindent, amit kívántál. Teljesítem minden kérésedet, melyek a cédrus- és fenyőfákra vonatkoznak. Szolgálaim elszállítják a fákat Libanontól a tengerig. Ott tutajokat készítenek belőlük és eljuttatom tengeren arra a helyre, ahová kívánod. Ott lerakatom a terhet és onnét majd te magad elviteted. Te pedig megadod azt, ami szükséges házamnak az élelmezéshez.” Így Hírárnak cédrus- és fenyőfát adott Salamonnak kívánsága szerint. Salamon pedig Hírárnak 20,000 kór búzát adott élelmül és 20 kór legtisztább olajat. És ezt Salamon évről-évre megadta Hírárnak. Salamon és Hírárnak közt béke volt és szövetséget is kötöttek egymással.

Salamon király most kiválasztja a munkásokat egész Izraelből. Ezeknek 30,000 volt a számuk. Libanonba küldte őket felváltva 10,000-es csoportonként, úgyhogy egy csoport dolgozott és két csoport pihent. A munkások váltása havonként történt. 70,000 volt a teherhordók száma és 80,000 köfőjtő dolgozott a hegyen. Ezek a kánaneusok közül valók voltak. 3850 volt a felügyelők száma, akik a munkát vezették és ellenőrizték. Megparancsolta a király, hogy nagy, értékes köveket vágjanak a templom

alapjául és négyszögletesre faragják azokat. Salamon és Hírák kőművesei dolgoztak ezen, míg gibliusok a fát és a köveket előkészítették az építéshez.

Az Úr házának építését az Egyiptomból való kivonulás 480. évében kezdték meg, amikor Salamon már negyedik esztendeje ült a trónon. 60 könyök volt az Úr házának a hossza, 20 könyök a szélessége és 30 könyök a magassága. A templom előtt előcsarnok volt. A templomot ablakokkal látták el. Az Úr házát pedig három oldalról kétemeletes építmény vette körül, melynek helyiségeiben tartották az istentisztelethez tartozó felszerelést. A templomot előre kifaragott és teljesen simára csiszolt kövekből építették, úgyhogy az építésnél sem kalapács, sem fejsze, sem más vasszerszám zaja nem hallatszott. A házat belülről cédrusfával borították be, úgyhogy sehol nem látszott ki a kő. A cédrusfára kerubok, pálmák és virágfüzérek voltak bevésvé. A deszka-borítást mindenütt aranylemezzel vonták be. A templomot kőből kiképzett kettős udvar vette körül. A templom építése hét évig tartot.

Tirus: a Földközi-tenger keleti partján fekvő kikötőváros; Palesztinától északra feküdt. — *Szidoniaiak:* Szidon Tirustól északra fekvő föníciai város A föníciaiak összefoglaló neve. — *Arra a helyre, ahová kívánod:* Joppéba, (95) délre feküdt Tirustól. — *Cédrusfa:* tűleveleűekhez tartozó, illatos, nagyrabecsült fa. Igen nagy kort ér el (3000 év?). Libanonban jelenleg kb. 400 fa van s mind védelem alatt áll. — *Fenyőfa:* a héberben ciprusfa. — *Kór:* 364 liter. — *Legtisztább olaj:* ezt az olajat az olajbogyók összezúzásával nyerték, nem préselésével. — *Évről-évre:* körülbelül három évig. — *Gibliusok:* a föníciai Gebál (Byblos) városának lakóit hívták így.

A TEMPLOM FELSZERELÉSE. A templom előcsarnokába két 18 könyök magas rézoszlopot állítottak fel, melynek még 5 könyök magas oszlopfeje volt. A jobb-oldali oszlopnak a neve Jákin, a baloldalié Boóz (Boáz) volt. Csináltatott a király öntött tengert, melynek átmérője 10 könyök, magassága 5 könyök volt és 12 szarvasmarha tartotta úgy, hogy hármásával néztek a négy világtáj felé. Az új áldozati oltár rézből készült lapokkal volt beborítva. Szélessége 20 könyök, magassága 10 könyök volt. Készült még 10, kereken járó üst-

állvány a hozzávaló üsttel. Aranyból készült az illat-áldozat oltára, a szíkenyerek asztala, 10 mécstartó és még sok egyéb istentiszteletnél használatos tárgy.

Jákin: (az Úr) megszilárdít. — *Boóz (Boáz):* (az Úrban) erő van. — *Öntött tenger:* nagy rézmedence.

A TEMPLOM FELSZENTELESE. Mikor a templom elkészült, egybegyűltek Izrael előkelői és a családok fejei Jeruzsálembe, hogy az Úr frigyládáját Dávid városából elvigyék a templomba. A frigyládát a papok vitték. Salamon király és Izrael egész sokasága a frigyláda előtt haladt. A frigyládát a papok bevitték a szentek szentjébe és a kerubok szárnya alá helyezték. Mikor a papok kijöttek az épületből, az Úr házat felhő töltötte be, az Úr dicsősége ugyanis betöltötte a templomot. Ekkor a király a nép felé fordult és megáldotta azt. Ezután béke- és égő-áldozatokat mutattak be az Istennek hét napon keresztül. A nyolcadik napon a nép elbocsátást nyert s az emberek a királyt dicsérve, örvendezve tértek haza.

A frigyládát a papok vitték: a frigyládban ekkor csak a két kőtábla volt bent, a manna és Áron vesszeje hol volt ekkor, nem tudjuk. Pedig egyideig ezek is bent voltak a ládában Szent Pál szerint. (Zsid. 9, 4.) — *Felhő:* az Isten megjelenésének külső jele. — *Kerubok szárnya alá:* a szentek szentjében két aranyból készült, kiterjesztett szárnyú kerub állott. Szélességük szárnytól szárnyig 10 könyök volt, úgyhogy a két kerub teljes szélességében elfoglalta a szentek szentjét.

SALAMON ÉPÍTKEZÉSEI. Salamon 13 évi munkával palotát épített magának. Palotájának több része volt. Nevezetesebb részei voltak: Libanon erdejének háza, melynek legfőbb díszai a cédrusfaoszlopok voltak; a trónterem az elefántcsonttoronnyal és az egyiptomi származású királynő palotája. Ezenkívül felépítette Mellót, Jeruzsálem falait és több várost, köztük Gázert is, egyiptomi felesége hozományát.

Libanon erdejének háza: nevét onnan kapta valószínűleg, mivel cédrusfaoszlopok voltak benne; számszerint 45 oszlop három sorban tartotta a tetőzetet. — *Melló:* valószínűleg Jeruzsálem váráról (fellegvár?) van szó. — *Gázer:* Kánaán középso részén feküdt.

SALAMON URALKODÁSA. Salamon király tizenkét előljárót helyezett egész Izrael fölé. Ezek gondoskodtak a király és a házának ellátásáról. Minden hónapban másik látta el az élelmezést. Salamon uralkodott az egész országon Táfszától egészen Gázáig és alá volt vetve neki minden. A meghódított népek ajándékokat hoztak és szolgáltak neki életének minden napján. Júda és Izrael minden félelem nélkül élt, mindenkinek megvolt a maga szőlőtője és fügefája. Júda és Izrael megszámlálhatatlan volt, mint a tenger fövénye. Ettek, ittak és örvendeztek. Salamonnak igen sok szekeres és hátaslova volt. Az Isten bölcseséget adott Salamonnak. Felülmulta Salamon bölcsesége a keletiek és az egyiptomiak bölcsességét és bölcsőbb volt minden embernél. 3000 példabeszédet és 1005 éneket szerzett Salamon. Mindenhonnan emberek jöttek hallgatni Salamon bölcsességét. Hajóhadat is szervezett Ásziongáberben, a Vörös-tenger partján. Ez a hajóhad Hírámbereinek a vezetésével eljutott Ofirba, ahonnet aranyat és illatos fát hoztak Salamon királynak. A király hajóhada három évenként elment Társisba Hírámhajóhadával és onnet ezüstöt, aranyat, elefántcsontot, majmokat és pávákat hoztak. Nagyon sok lovat szerzett be Salamon Egyiptomból és Koából. Oly nagy volt a király gazdagsága, hogy minden felszerelése aranyból készült és az ezüstnek nem volt keletje.

Táfsza: az Eufrátes mellett van. — *Gáza:* a Földközi-tenger keleti partjánál van, Palesztina déli határával egyvonalon. — *Ajándékokat hoztak:* adót fizettek. — *Ásziongáberben:* a Vörös-tenger eláni-öblének északi részénél feküdt. — *Ofir:* nem tudjuk, hol volt. — *Illatos fa:* valószínűleg szántálfa. Ebből a palota és a templom számára oszlopok készültek és sok hangszert is készítettek belőlük. — *Koa:* Kis-Ázsiában volt (Cilicia) és ekkor lehetséges, hogy Miszráim (Egyiptom) helyett Muszrit, Koával szomszédos vidéket kell érteni.

SÁBA KIRÁLYNŐJÉNEK LÁTOGATÁSA. Sába királynője hallott Salamon bölcsességéről s eljött, hogy találós kérdésekkel próbára tegye. Nagy kísérettel, tévéken érkezett meg Jeruzsálembe és hozott magával ajándékokat: aranyat, fűszert, drágaköveket. A királynő Salamon elé járult, s miután a király minden eléje ter-

jesztett kérdésre megfelelt, így szólt: „Igaz az a beszéd, amit országomban bölcseséged felől hallottam. Nem hittem a beszédnek, míg végre magam meg nem győződtem mindenről. Nagyobb a bölcseséged, mint bölcseségednek a híre. Boldogok a férfiak és a szolgák, akik előtted állnak és hallják bölcseségedet. Legyen a te Urad Istened áldott, akinek tetszettél és Izrael trónjára helyeztél téged, hogy ítéletet és igazságot szolgáltass.” Salamon a királynő ajándékait ajándékokkal viszonzta, s ezután a királynő visszatért országába.

Sába: Salamon király idejében a szabbeusok még Észak-Arábiában tartózkodnak, csak kb. egy századdal később vonulnak Dél-Arábiába.

SALAMON BÜNE ÉS HALÁLA. Salamon király később megfeledkezett az Isten törvényeiről és idegen, pogány asszonyokat vett feleségül, olyanokat, akiknek feleségül való vételét az Isten szigorúan megtiltotta. És ezek a pogány asszonyok elfordították Salamon szívét az Istentől. Mikor ugyanis megöregedett, idegen isteneket követett. Nem volt a szíve olyan, mint atyjának a szíve, hanem imádta a szidóniak, az ámmoniták isteneit meg a többi pogány feleségének bálványait. Ezért az Úr így szólt hozzá: „Mivel nem tartottad meg parancsomat, országot elveszem és szolgádnak adom. Atyádra, Dávidra való tekintettel ezt nem a te életedben cselekszem, hanem fiad uralkodása alatt. Nem veszem el az egész országot, hanem egy törzset Dávid érdemeiért meghagyok.” Az Isten ellenséget támasztott ellene az edomita Ádásban és a szíriai királyban, Rázonban, ezek ugyanis kívülről nyugtalanították Salamon országát.

A király bálványimádása miatt az Isten elküldte Áhiás prófétát Jeroboámhoz, aki Efraím törzséből származott és Melló építésénél munkafelügyelő volt. Áhiás felvette új palástját és kihívta Jeroboámot olyan helyre, ahol senki sem volt. Itt levette palástját, tizenkét részre szakította azt és így szólt Jeroboámhoz: „Végy magadnak tíz darabot, mert az Úr Isten ezt mondja: Ime, elveszem az országot Salamon kezéből és neked adok tíz

törzset. Egy törzs megmarad neki Dávidra való tekintettel, mivel elhagyott engem, bálványokat imád és nem jár az utaimon. Életében nem veszem el ugyan az uralmat, azonban fiától elveszem és neked adok tiz törzset. Fiának csak egyet hagyok meg, hogy Dávid szolgámnak mécsese minden időre Jeruzsálemben maradjon, melyet kiválasztottam, hogy ott legyen a nevem. Ha hű maradsz hozzám mindenben, veled leszek és neked adom Izraelt.” Azonban Salamon király megtudta ezt és ezért halálra kereste Jeroboámot. Jeroboám ekkor Egyiptomba menekült Sesák egyiptomi királyhoz és ott tartózkodott Salamon haláláig. Salamon negyven évi uralkodás után meghalt és Dávid városában temették el.

Sesák: az első, névről említett fáraó a Szentírásban. Egyiptomi nevén I. Sosenk, aki az új, XXII. dinasztia megalapítója és 945–924-ig uralkodott.

SALAMON SZEREPE AZ UDVORTORTÉNETBEN. Salamon király szerepe az Isten terveiben az, hogy az *Istennek tiszteletét* fényessé és központi beállításúvá teszi. A Szentírás feljegyzése szerint egyedüli gondja és minden munkája arra irányul, hogy az Isten minél fényesebb tiszteletben részesüljön. (E mellett nagy szervező, kereskedő, katona, politikus, művész és író.) Kimondottan lelki beállítottságú uralkodó, amint ez kitűnik álmából, ahol Istentől bölcseséget kér a maga számára, hogy uralkodói kötelességét helyesen tudja végezni. Amikor az Istennek a tiszteletét így megszervezi, akkor nemigen játszhatott szerepet nála a keleti fejedelmek elgondolása, hogy az istenek *fényes temploma* a fényes nemzeti fejlődéssel kapcsolatos, és így mintegy külpolitikai érdekből állították fel isteneiknek a szebbnél szebb templomokat, mint az egyiptomiaknál és a babilóniaknál látjuk. Salamont itt is csupán a lelki elgondolás vezette, az Isten a legfőbb Úr, akinek mindenből a legszebbet és a legjobbat kell nyújtani. És míg ez a gondolat vezeti Salamont, addig országának kereteit fény és jólét tölti ki, mikor azonban a bálványokhoz fordul, az Isten is elfordul tőle. A teokratikus gondolat elhalványulása összefügg az ország álla-

potának rosszrafordulásával és viszont. Salamon uralkodásának első felében a teokratikus gondolaté a központi hely, míg később az egyéni becsvágy háttérbe szorítja az Istent, és így az Isten is elfordul Salamontól. Salamont azért választja ki az Isten eszközül a maga számára, hogy megmutassa uralkodásában, hogy mit kíván meg az Istennek a tisztelete és mit kárhozzat. Kívánja az érdek nélküli, szívből jövő szolgálatot és kárhozzatja az egyéni szempontoknak előtérbe való hozását.

SALAMON KIRÁLY A TÖRTÉNELEM ELŐTT. Salamonban a *zsidó történelem legdicsebb uralkodója* kerül a trónra. Alatta olyan nagy jólétet ér el Izrael országa, aminő nem volt sem előtte, sem utána. „Ették, ittak” kifejezés, mellyel a Szentírás a jólétet jelzi, más keleti fejedelem feliratában is előfordul a jólét kifejezésére. Azonban uralkodása magában hordta a felbomlás csíráit, mert sokkal magasabbra nézett, mint ezt megtehetné volna. Építkezései ugyanis az adó emelkedését vonták maguk után és így az elégedetlenkedés nőttön-nőtt uralkodása második felében és végeredményben az ország kettészakadásához vezetett.

Salamon uralkodását a Szentírás elsősorban *pedagógiai célzattal* adja elénk. Azokat az uralkodói tényeket írja le, melyek az Istennek a tiszteletével kapcsolatosak, míg a többi alig említi meg vagy egyenesen elhagyja. Ezzel is megerősíteni akarja, hogy nem profán történetet akar írni, hanem vallási történetet, és hogy bemutassa az Isten jutalmát és büntetését a megfelelő, ill. a meg nem felelő cselekedetekért.

Salamon király uralkodásának történeti szempontból legfontosabb cselekedete a *templom építésének* a megkezdése. Azért fontos ez, mert ezt az időpontot meg tudjuk határozni és időszámításunk, kronológiánk sarokpontja. Salamon király a templom építését uralkodásának negyedik esztendejében kezdi meg. Josephus Flavius szerint ez Tirus alapítása után a 241. év. Tirus alapítása pedig Trója elfoglalása előtti évben történt. A pároszi márványtábla adatai szerint Trója elfoglalása Kr. e. 1207-ben történt, tehát Tirus alapítása Kr. e. 1208-ban volt

és így a templom építésének megkezdése Kr. e. 967-re tehető, és Salamon uralkodását Kr. e. 971-ben kezdi meg. — Egy másik adatból is erre az eredményre jutunk. Josephus Flavius szerint Kartágó alapítása a templom 143. évében történt. Kartágó alapítása Justin szerint 72 évvel előbb volt, mint Róma alapítása. Rómát pedig a keresztény időszámítás előtt 752-ben alapították. Tehát Kartágó alapítása Kr. e. 824. és a templom építésének a megkezdése Kr. e. 967.

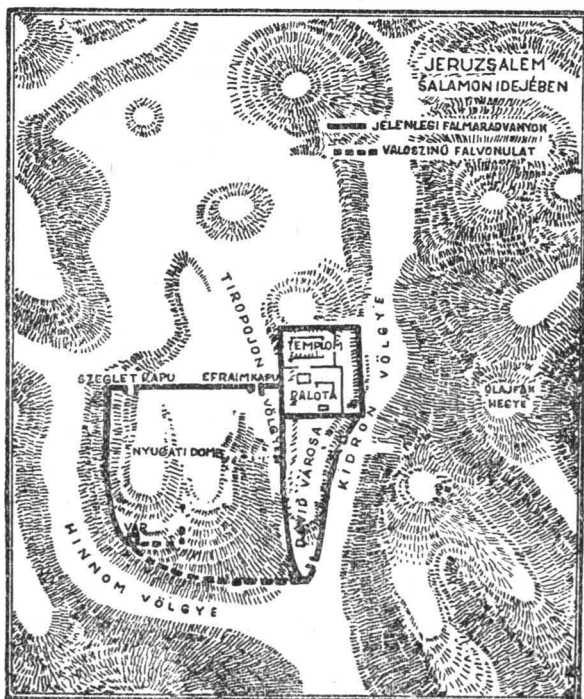
A számítást megnehezíti az, hogy a királyok évszámainak számításánál tekintetbe kell vennünk, hogy Judeában ősszel (Tisri 1.) kezdték az évet és asszír szokás szerint postdatálták a királyok uralkodásának éveit, mert nem számították be az új királynak az újév előtti évét, s ezt „a király uralkodása kezdetének” nevezték. Izraelben az évet tavasszal kezdték (Nizán 1.) és egyiptomi szokás szerint antedatálták a király éveit, vagyis az új király éveivel számították a régi király utolsó évének maradványát. (Jeroboám Egyiptomból hozta magával ezt a szokást.) Körülményesebbé teszi ezt az időszámítást még az, hogy Júda Átália (Izrael királyának volt a leánya) és három utódja alatt Izrael szokása szerint számította az éveket, míg Izrael utolsó négy királya alatt Júda szokása szerint számították az éveket.

Ezek alapján a templom építésének kezdetét Kr. e. 967-re helyezzük és Salamon trónralépését Kr. e. 971-re.

Salamon *egyiptomi feleséget* vesz nőül. Nem tudjuk, hogy ki volt ez, melyik fáraónak volt a leánya, hisz erről sem maradt fenn semmiféle írásbeli emlék a Szentírásen kívül, akárcsak Salamon király többi ténykedéséről, amit talán megmagyaráz az, hogy ebben az időben a két számottevő nagyhatalom önmagával volt elfoglalva. Talán nem tévedünk, ha Salamon apósát a XXI. dinasztiahoz tartozó fáraók közt keressük; talán II. Pszuszennesz (Kr. e. 958—945) esetleg elődje Sziamon (Kr. e. 976—958) adta valamelyik leányát feleségül Salamonnak. Semmiesetre sem szabad ezt a XXII. dinasztia fáraói közt keresni, mert ezek már ellenséges érzülettel viseltettek Izrael iránt, amint ez kitűnik abból, hogy a dinasztia

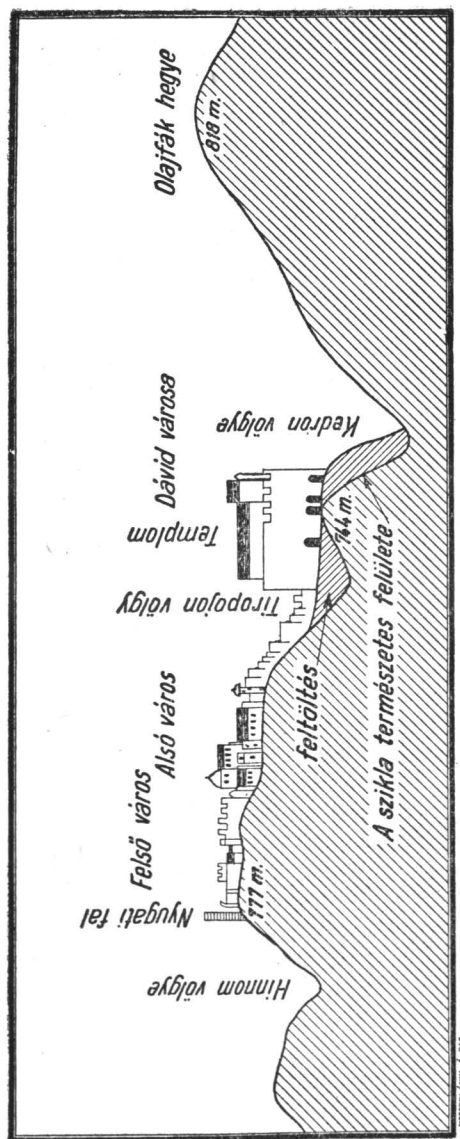
alapító Sesák (I. Sosenk Kr. e. 945—924) (96) viselkedéséből, aki menedéket ad Jeroboámnak.

Salamon uralkodói ténykedésének legelsejét a *Hírámmal* kötendő szerződés alkotja. Hírá (Kr. e. 979—945.) már Dáviddal is jó viszonyban volt és ez csak erősödött fia alatt. Hírá küldte a nagyarányú építkezésekhez

12. Jeruzsálem Salamon idejében.

a fát, a kövek egy részét és a hozzáértő munkásokat. Ugyancsak Hírá adta Salamon üzleti vállalkozásaihoz a hajókat (97) és a hajósokat. Monopólium lesz alatta a kereskedelem, hogy előteremtse az építkezésekhez és a fényűző élethez szükséges anyagi tőkét. A hajók hosszú útra készültek, hisz egy fordulat három esztendeig tar-

13. Jeruzsálem keresztmetszete Salamon idejében.

tott. Sokak szerint a hajók nem Társisba mentek, hanem társisi hajózásra alkalmas hajókat, tehát hajóépítési típust jelentene ez a kifejezés.

Ezzel kapcsolatban felmerül az a kérdés, hogy hol kell keresni *Ofirt*, az aranyországot. Erre vonatkozólag több vélemény van. Az egyik Dél-Arábiában keresi, ennek keleti részén, ahol az arany rögökben is előfordul (ez lenne talán a Genézis elején említett Hevila földje), és mivel ezt az aranyat nem kellett tűzzel kiolvasztani, tűznélkülinek, görögül apyros-nak nevezték el és ebből származna az Ofir név, vagyis a tűznélküli arany földje. A másik vélemény a keletafrikai Rodéziában keresi, és hivatkoznak az itt található romokra és ezzel erősítik feltevésüket. Talán a legkevesebb a valószínűsége annak a harmadik feltevésnek, mely az egyiptomiak Punt országában keresi *Ofirt*, mert ennek a szomáli partok közelében fekvő országnak bányáit az egyiptomiak már kiaknázták ekkoriban és nemigen hihető, hogyha még művelték volna is, hogy idegeneknek átengedik a bányákat.

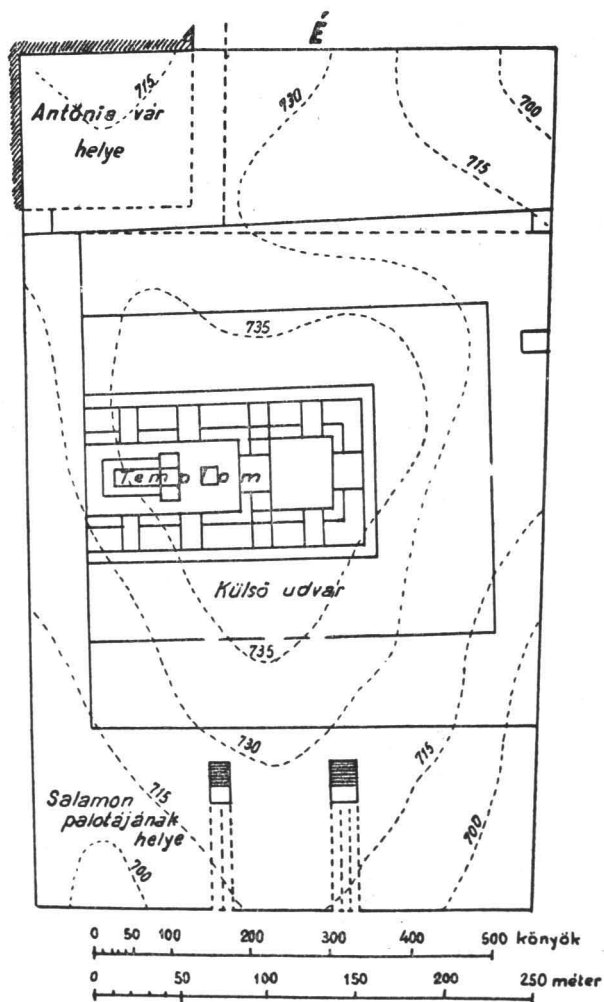
Fejedelmi látogatások nem ismeretlenek a történelem előtt, így Hattusil hetita király meglátogatja II. Ramzeszt. Sába királynőjének a látogatásában nem csupán kíváncsiságot kell feltételezni, mely a keletieknél szokásos erkölcsbölcseleti kérdések megbeszélésében merült ki, hanem üzleti ügyeknek az elintézése, nagyarányú üzletek megkötése húzódik ez alatt a látogatási ürügy alatt. Ez annál is inkább hihető, mivel a szabeusok ebben az időben még Észak-Arábiának voltak a lakói, akik így szomszédi viszonyban voltak Salamonnal és érdekükben állott, hogy a kereskedelemmel foglalkozó királlyal rendezzék kereskedelmi viszonyaikat és megbeszéljék egymással az érdekköröket. A Szentírásban említett ajándékozás tulajdonképpen üzlet volt. Az üzletnek ily elnevezése nem egy esetben fordul elő, mikor királyok üzletkötéséről van szó. Az el-amarnai levelek is beszélnek ilyen királyok közti ajándékozásról. Ugyanígy ajándék nevet adja a Szentírás a meghódított népek adójának is.

Salamon korszerűsíti a *hadsereget*, amennyiben el látja azt harciszekerekkel és lovassággal. A harciszeke-

reknek (98), (99) alakja az egyiptomi kocsikhoz hasonlított: könnyűek, elől lekerekítettek voltak. Azonban hetita módra szereli azt fel három emberrel: egy hajtja, egy nyilaz és egy tartja a pajzsot az előbbi kettő elé. Salamon nemcsak Jeruzsálemet erősíti meg fallal, melynek vonulatát nagyjából a legújabb ásátások révén ismerjük, hanem országának több helyét is megerősíti. Ezek a helyek hivatva voltak a kereskedelmi összeköttetéseket biztosítani, mivel ott helyezi el ezeket az erődöket, ahol a kereskedelmi utak ezt megkívánták. Több városban helyezi el a lovasság és a szekerek számára szükséges istállókat. Az ásátások (1928—29) 8 ilyen istállót (100) hoztak a napvilágra Megiddóban, ahol kb. 300 ló számára volt hely.

TEPLOMÉPÍTÉS. A *cédruša* (101, 102, 103, 104) nagyon keresett építési anyag volt. Gudea, Lagas uralkodója (Kr. e. 2450) cédrust használ Ningirsu templomának építésénél; Unu-Amont (Wenamon) Hrihor egyiptomi uralkodó (Kr. e. 1090—1085) elküldi Gebalba, ahonnét Hyrárn is munkásainak egy részét toborozta, hogy cédrusfát hozzon Amon isten bérkájának építéséhez. Salamon király a templomépítésnél (105) *símára kifaragott köveket* alkalmazott, úgyhogy a helyszínen ezeket csak össze kellett illeszteni. Az ásátásoknál előkerültek ilyen kövek kőfaragó jelzésekkel ellátva. — A templom előcsarnokában felállított két *oszlophoz* hasonló oszlopokat találunk az egyiptomi és a föníciai templomok bejáratánál. Ezeknél ezek az oszlopok vagy obeliszkék az istenek jelképei voltak, azt azonban nem állíthatjuk, hogy Salamon templomában az Istennek a jelképei lettek volna, mert erre vonatkozólag semmiféle adatunk sincs. Az *öntött tenger* (106) hasonmását megtaláljuk a babiloni templomoknál is. A babiloni felfogás szerint ezek a nagy vízmedencék az égi vizeket jelképezték és az állatkör tizenkét állatára emlékeztető tizenkét bika tartotta a medencéket. *Kerekeken járó üsttartókat* találunk a mineusoknál, a babiloniaknál is és egy igen jó állapotban lévő ilyen üst került elő Ciprusz szigetéről (107), mely a Kr. e. 1000 körüli időkből származik. A templomot nem tudjuk a

maga teljes egészében rekonstruálni (108, 109, 110), mivel a templom leégett, mikor Jeruzsálem Nabukodonozor kezébe került.

14. A salamoni templom.

Salamon király sírja a Bar Kochba (Kr. u. 132—135) felkelés ideje alatt összeomlott s ezt rossz előjelnek vették.

SALAMON MINT ÍRÓ. A Szentírás és a hagyomány úgy mutatja be Salamont, mint a Szentlélek Isten eszközét, aki az Isten gondolatát írásba foglalta. Tőle származtatjuk a hagyományos felfogás szerint a Zsoltáros könyv 71. és 126. zsoltárait, a Példabeszédek könyvét, a Prédikátor könyvét és az Énekek énekét. A rabbik véleménye szerint Salamon király ifjúkorában írta az Énekek énekét, férjkorában a Példabeszédek könyvét és öregkorában a Prédikátor könyvét. Újabban későbbi korba helyezi mind a három könyvnek az írását és így a szerzőséget nem Salamonnak tulajdonítják.

A *Példabeszédek* könyve Salamon 3000 példabeszédéből őriz meg számunkra elég szép számmal. Példabeszéd alatt rövid, velős, bölcs mondást kell értenünk, mely életbölcséséget tartalmaz. A kinyilatkoztatásnak erkölcsi oldalát mutatja be inkább, mint a dogmatikus oldalt. A Példabeszédek könyve gyűjtemény, melyet Ezekiás király idejében állítottak össze a mai alakjában és nem csupán Salamon mondásait tartalmazza. Sőt vannak benne olyan részletek, melyeknek az egyiptomi eredete is kimutatható. 1923-ban ismertették Amen-em-ope (Kr. e. 1500—1300) mondásait tartalmazó papiruszt, melyet érdekes összevetni a Példabeszédek könyvének megfelelő helyével.

Amen-em-ope:

1. Kezdődik az élet tanítása, az üdv tanúsága,
2. a tanácsosnak minden parancsa, az udvari embernek szabálya,
3. *hogy az ember felelni tudjon annak, aki hozzá beszél és hírt tudjon vinni annak, aki őt küldte.*
- I. 1. *Nyuítsd füledet, hallgasd szavaimat, nyuítsd szívedet mindazok megértésére;*

Példabeszédek:

- 22, 21. *Hogy megmutassam neked az igazság erősségét és szavait és megmondd az „igazság szavait” azoknak, akik téged küldtek.*
- 22, 17. *Nyuítsd füledet és hallgasd a bölcsék szavát, add oda szívedet tanításomnak.*

2. Hasznos ezeket a szívedbe helyezni.

3. Tedd, hogy bensődben megmaradjanak, legyenek kulcsként a szívedben.

4. Mikor megérkezik a szavak vihara, cövekként lesznek a nyelveden.

II. 1. Vigyázz, hogy ki ne zsákmányold a szegényt, ne nyomd el a gyengét.

VI. 17. Jobb a szegénység az Isten kezében, mint a gazdagság a csűrben.

18. Jobb a kenyér, mikor a szív vidám, mint a gazdagság szomorúsággal.

XXX. 1. Nézd ezt a harminc fejezetet, örvendeztetnek, tanítanak.

2. Tudást adnak a tudatlannak, ha ezt a tudatlan előtt olvasod és elfogadja ezeket.

3. Töltekezzél belőlük, helyezd el ezeket a szívedbe, légy olyan ember, aki érti ezeket és bölcs, mikor tanít.

4. Hivatalában jártas irnok pedig udvari emberek közt található.

22, 18. Gyönyörűségedre lesz, ha megőrzöd azt belsődben,

cövekként lesz ajkadon.

22, 22. Ne tégy erőszakot a szegénnyel, mert szegény; és ne taposd el a szegényt a kapuban.

15, 16. Jobb a kevés az Isten félelmében, mint a sok, de bizonytalan kincs.

17, 1. Jobb a száraz falat örömben, mint áldozati hússal bővelkedő ház veszekedéssel.

22, 20. Nemde leírtam ezt a harmincat értelemben és tudományban.

22, 29. Láttál munkájában ügyes férfit? Királyok előtt áll és nem egyszerű emberek előtt.

Ebből is láthatjuk, hogy az Isten, ha szól az emberekhez, felhasznál mindent és így sugalmazottá válik az, ami eredetileg nem is volt az. Csattanós példája ez annak, hogy a sugalmazott író emberi módszerekkel dolgozik és nem vesztí el sugalmazás közben emberi természetét. Ilyen példabeszédek megtalálhatók más keleti népnél is. Assurbanipál könyvtárában is találunk ilyen bölcs mondasokat összegyűjtve. Egy pár belőlük:

1. A kemény ember a saját útjain jár, míg a gyenge gyermekeinek útját követi.
2. A fáradt ökröt nem kell ösztökével verned.
3. Ha elmész és elveszed az ellenség földjét, az ellenség eljön és elveszi a tiédet.
4. Szamárból csak idegen városban lehet valaki.
5. Az írás az ékesszólás anyja és a művészet atyja.

6. Az (isten) félelem kegyet ad,
az áldozat gazdagítja az életet
és az ima megadja a bűnők bocsánatát.
7. Imádság, kérés és hódolat
legyen részedről kora reggel az isten számára; ő majd megítéli
terhedet (?)
és az isten segítségével igen szerencsés leszel.

A *Prédikátor* könyvében Salamon király életbölcse-
séget akar adni, amit e szavakban foglal össze: „Csupa
hiúság, csupa hiúság, minden csak hiúság.” (1, 1.) Ebben
a könyvében kifejtett gondolatokhoz hasonlót találunk
a Gilgámes-eposzban, mely alábbi részlet nagyon hason-
lít gondolatban a 9, 6—9. versekhez.

Mióta az istenek teremtették az embert,
a halált az ember számára rendelték,
az életet a kezükben ők tartják.
Ó, Gilgámes, töltsd meg gyomrodat,
nappal és éjjel vigadozzál,
naponta határozd meg örömedet,
nappal és éjjel tombolj és mulass,
legyen az öltözeted ragyogó,
tisztítsd meg fejedet, mosd meg vízzel...

A könyv nagyon jól rámutat arra a lelkiállapatra,
mely az öregedő Salamon lelkét eltöltötte. Hiányzott
belőle az Istennek az a szeretete, mely jellemezte fiata-
labb éveit, és így nem talált a földön semmiféle célt,
mert elvesztette végső célját, az Istent. Újabban a könyv
íróját a Kr. e. 200. évek körül keresik Jeruzsálemben.

Énekek éneke nászének formájában írja le az Isten
és Egyházának szoros kapcsolatát. Nem szószerinti érte-
lemben veendő a könyv, hanem az egyházatyák egy-
hangú tanúsága szerint átvitt értelemben értelmezendő.
Nagyon sokszor alkalmazza az Egyház Szűz Máriára is.
A könyv különben párbeszéd, dramatizált formában adja
elő a nászhetet kitöltő szokásokat. A babiloniaknál és
az egyiptomiaknál is találunk az *Énekek énekéhez* ha-
sonló költeményeket. Újabban a könyvet ismeretlen
szerzőnek tulajdonítják, aki a babiloni fogság után élt.

Egyiptomi énekek Kr. e. 2000—1100 közti időkből:

I. Szerelmed teljesen átjár engem,
Mint (a méz) elvegyül a vízben,
Mint az illat, mely átjárja a fűszert,
Mint mikor a keverék...

(Mindamellett) te futsz, hogy felkeresd nővéredet,
Mint a paripa a csatamezőn,
Mint (a harcos rohan) a harckocsi nyomában.

Legyen a szerelmed a menny számára,
Fusson, mint a tűz a szalmában,
És (vágyódása) legyen, mint a sólyom lecsapása.

II. Hangja, mint a galamb bűgása,
Azt mondja: „Ragyogó a föld.”
Mit csináljak odakünn?
Megállj, madárkám! Te pörlekedsz velem!

Megtaláltam fivéremet ágyában,
Szívem ezért igen örül.
Mindegyikünk mondja:
„Nem akarok elválni tőled.”

Kezem a kezében van.
Vele együtt járkálok
Minden szép helyen.
A legszebb leány vagyok szemében,
Nem okoz fájdalmat szívemnek.

(V. ö. Én. én. 8, 1—3)

Az 1919-ben talált *babiloni énekek éneke* így szól:

Ara: Mennyire élvezem az örömet,
Mikor az én uram jobbjaival átkaroll
Ő elfogad engem! Kitérom karomat a fiú (Tammuz) felé!
Ó, uram, mikor akarsz ide belépni?
Hozzád símulok;
A kellemes illat elvarázsolta az éjt.
A fiú neve az én nevem;
Nézem az ország legszebbjét.
Mikor kitérja titkait, örül a szívem!
Ó, fiú, a boldogság növekszik bennem.

Völegény: A menyasszony olyan előttem, mint az illatos cédrus —
A hatalmas cédrus, mely tartja (?) a lakást!
Dicsőséges, ragyogó,
Örömünk, életünk oka!

Az úr ajtajánál örvendez
Ezen az estén, ezen az éjjelen.
Mily kíváncsú! Mily ragyogó!
A kert hatalmasai észreveszik bájait.
Szívem ma a túlárado örömtől énekel.

Ezek a szemelvények is azt mutatják, hogy az Isten mennyire az emberek nyelvén beszél hozzánk a Szentírásban. Emberi gondolatokat, kifejezésmódokat használ fel, hogy közelebb juttassa hozzánk az Ő gondolatát. Az Isten akarja ugyanis, hogy az ember bizalommal legyen Hozzá, mint a menyasszony vőlegényéhez van és ekkor Isten a lelket elhalmozza kegyelmével.

ELŐKÉP. Salamon király dicsőségében előképe az Úr Jézusnak. Bemutatja életében az Isten a dicsőséges Urat, aki előtt a nemzetek hódolnak és elébe járulnak, hogy bölcseséget tanuljanak tőle, mert Ő valóban olyan, akéhez hasonló nem volt sem előtte és nem lesz utána sem. *Sába királynéja* előképe a napkeleti bölcseknek. Az Úr Jézusban fokozott mértékben van meg az Úr házáért való buzgóság, nem csupán akkor, mikor a templomot megtisztítja, hanem akkor is, mikor a lelkekből építi az Isten templomát és Egyházát. A kegyelem harmatától illatos és az erényekben gazdag lelkek az Istennek igazi templomai, mert belsejünkben leszállott az Isten, mint a templomszenteléskor a felhő a salamoni templomra.

TANÍTÁS. Salamon története felhívja a figyelmünket arra, hogy a *javaknak megvan a helyes sorrendje*. Először jönnek a lelki, szellemi javak s csak azután a földi értékek. Ezért érdemelte ki az Isten bőséges kegyelmét az ifjú Salamon, mert felismerte a dolgok helyes értékét. Az Isten *külső istentiszteletet* látható templomban követel magának. Az Isten az emberiségnek a királya, azért megköveteli a közösségtől a helyes és nyilvános istentiszteletet. Nem lehet eleget adni arra, hogy az Isten háza minél szebb legyen. Salamon élete végén megmutatja a hitközömbösség és a hittel való nemtörődés, a *hitetlenség* bűnének nagyságát. Talán ha nem is áldozott ő maga személyesen bálványoknak (mert ebben keleti elgondolása megakadályozta; idegen isteneket imádni annyit

jelentett, mint lemondani nemzeti függetlenségéről és meghódolni az idegeneknek), de mindenesetre eltűrte, hogy bálványokat emeljenek az igaz, élő Isten városában és temploma közelében. Ennek a bűnnek a büntetése nagyon súlyos volt. Salamon elvesztette bölcsességét és országának nagy erővel összekovácsolt egysége inogni kezdett, hogy azután halála után meg is szűnjék.

ALKALMAZÁS. Salamon király példájára kérjük az Istentől mi is a bölcsesség lelkét és vele együtt a *Szentlélek Isten többi ajándékát* is. Vigyázzunk azután az Isten kegyelmére a lelkünkben, tudjunk a jóban kitartani, nehogy elveszítsük a kegyelmet. Különösen alkalmas a kényelemszeretet, az elpuhultság és az érzékiség arra, hogy lelkünkől eltávolozzék az Isten kegyelmével együtt. Legyen gondunk az Isten házának a szépsége. Templomunk felszentelésének az ünnepe, illetőleg ennek évfordulója, a *templombúcsú* kedves, bensőséges ünnepünk legyen. — Salamon király életének második felével az Isten ismételten felhívja a figyelmünket a *vegyesházasságok* szomorú következményeire. Még a legbölcsebb és legjobb emberek szívét is el tudja fordítani az Istentől az ilyen házasság, ahol a legfontosabb dologban, a hitben nincs meg az egység. — Salamon király ítéletét olvassa az Anyaszentegyház a nagybőjt negyedik hetének hétfőjén a szentmise leckéjében. Ezzel mintegy rámutat az Egyház arra, hogy a holt gyermek a zsinagóga és az életben maradt gyermek az Egyház. Előképet lát ebben is és azért olvassa fel nekünk a nagybőjtben, hogy áldozatokat sem kímélve őrizzük az élő hitet magunkban, mert különben olyanok leszünk, mint a holt gyermek. Élet nélkül nem mehetünk be az Istennek az országába. Salamon története a breviáriumban a pünkösöd utáni VII—VIII. héten fordul elő.

IMA.

71. zsoltár.

Isten! add hatalmadat a királynak,
és igazságosságot a királyfinak,
hogy igazságosan ítélkezzék népeden
és méltányosan szegényeid felett!

Békét sarjadozzanak a hegyek a népnek,
és igazságot (hordjanak) a halmok!
Védje meg igazát a nép szegényeinek,
és mentse meg a szegények sarjadékát,
és zúzza szét az elnyomót!

És éljen, amíg csak a nap világít,
s amíg a hold száll, minden nemzedéken át!
Szálljon le, mint ahogy az eső a rétre,
s mint ahogy a zápor megöntözi a földet!
Virágozzék ki napjaiban az igazság,
s legyen teljes béke, míg a hold az égről el nem tűnik!...

És Tengerből Tengerig terjedjen az uralma,
a Folyótól a földkerekség határáig!
Boruljanak le Előtte a vad-idegenek,
és ellenségei a földet nyalni fogják!
Tharsis és Szigetvilág királyai hozzák el adományuk,
Arábia és Szába királyai Neki adják adójuk!
A Föld minden királya hódoljon Neki,
Neki szolgáljon minden nemzet!

Mert Ő megmenti a (Hozzá) kiáltó szegényt,
a szegényt, s kinek már nem volt oltalmazója.
A szűkölködőn s szegényen megindul,
megvédi majd a szegények életét.
A jogtalanságtól s erőszaktól megvédi őket.
mert az Ő szemében drága az ő vérük.

S éljen! s hoznak neki Sába aranyából,
Érte imádkoznak mindig és áldják mindig Őt.
S bőséges gabona lesz a földön és a hegytetőn,
s mint Libanon (erdeje), zizeg majd kalásza
s polgárai virágzanak, mint a rét füve...

Maradjon fenn neve mindörökre,
éljen neve, míg csak a nap világít!
A föld minden népe Benne nyer majd áldást,
Minden nemzet Őt fogja áldani!

Áldott legyen Jahve, Izrael Istene,
aki egyedül művel csodákat,
s fölséges neve legyen mindörökre áldott,
s dicsőségével teljék el az egész föld!
Úgy legyen! Úgy legyen!

Példabeszédek könyve: A bölcsesség kezdete az Úr félelme. A gonoszok a bölcsiséget és a tudást megvetik. Hallgasd meg, fiam, atyád intelmét és anyád tanítását el ne hadd, hogy ékességet kapjon

a fejed és láncot a nyakad köré adjanak. — Teljes szívvel bízzál az Úrban és ne támaszkodjál a saját bölcseségedre. Minden utadon erre gondold és majd ez fogja lépteidet irányítani. Ne tartsd magad bölcsnek, féld az Istent és távozzál el a rossztól: mert az egészség testednek és velő csontjaidnak. Vagyonoddal tiszteld az Urat és minden gyümölcsöd zengéjéből adj neki; így bőség lesz csüreidben és bortól csurognak sajtóid. Fiam, az Úr fegyelmét ne vedd meg, ne csüggedj, mikor dorgál: azt feddi, akit szeret és mint az atya a fiát, úgy kedveli. — Két dolgot kértem és ne tagadd meg, mielőtt meghalok: Távoztasd tőlem a hiúságot és a hazugságot! Ne adj nekem se nyomort, se gazdagságot: csupán az élethez szükségeset add meg nekem, nehogy bővelkedve megtagadjalak és azt mondjam: Ki az Úr? Avagy szűkölködven lopni kényszerüljek és átkozzam az Istenem nevét! (1, 7—9; 3, 5—12; 30, 7—9.)

Prédikátor könyve: Hiúságok hiúsága és minden csak hiúság. Mi marad az embernek munkájából, melyet a nap alatt végez? Nemzedék elmúlik, nemzedék jön, a föld pedig mindig megmarad. Felkel a nap és lenyugszik és helyére tér; ott megújulva délre fordul, majd északra hajlik; mindenhol járva körben megy a szél és újra visszatér. Minden folyóvíz a tengerbe ömlik és a tenger mégsem árad ki; ahonnét kiindult a folyó, oda térnek vissza, hogy újból folyjanak. Nehéz megérteni a dolgokat, az ember nem tudja megmagyarázni ezeket. Nem csillapítja a szemet a látás és kielégítetlen marad a fül a hallással. Mi az, ami volt? Az, ami lesz. Mi az, ami történt? Az, amit tenni kell. Nincs új a nap alatt, senki sem mondhatja: Ime, ez új! Mert már megvolt az előttünk lefolyó időkben. Nem gondolnak arra, ami elmúlt és nem fognak gondolni a jövődő dolgokra, akik majd azután fognak élni... Féld az Istent, és tartsd meg parancsait, ez az egész ember; és mindent, legyen az jó vagy rossz, az Isten ítélet elé visz. (1, 2—11; 12, 13—14.)

Énekek éneke: Tégy engem, mint pecsétgyűrűt a szívedre, mint pecsétgyűrűt a karodra, mert a szeretet erős, mint a halál, kemény, mint a féltés. mint az alvilág. Tüze, mint a zsarátnoknak és a lángoknak a tüze. Semennyi víz sem tudja szeretetemet eloltani és folyók árja sem mossa azt el. Ha az ember minden házát, vagyonát odaadja szeretetért, semmibe sem veszi azt. (8, 6—7.)

23. A kettészakadás. Júda és Izrael országainak története

Kr. e. 929—722—587.

III Kir. 12, 1—14, 32; II Krón. 10, 1, 12, 16.
III Kir. 15, 1—14; Kir. 25, 30; II Krón. 13, 1—36, 21.

ROBOÁM ELVESZTI ÖROKSÉGÉNEK NAGYOBBIK RÉSZÉT. Roboám atyja halála után Szichembe ment: oda gyűlt össze ugyanis egész Izrael, hogy őt királlyá tegye.

Jeroboám, mihelyt meghallotta, hogy Salamon meghalt, visszatért Egyiptomból, ahová Salamon elől menekült. Elküldtek ugyanis érte Izrael fiai és hívták őt és Jero-boám el is jött. Izrael vezetői most így szóltak Roboám-hoz: „Atyád igen kemény igát helyezett reánk. Könnyíts tehát egy kevésbé atyád kemény uralmán és szolgálunk neked.” Roboám így válaszolt: „Harmadnapra térjetek vissza.” Miután eltávoztak, Roboám király a vénekkel tanácsot tartott. Ezek ugyanis atyját, Salamont vették körül, míg élt. Így fordult most ezekhez: „Mily tanácsot adtok nekem, hogy mit válaszoljak a népnek?” Ezek ezt felelték: „Ha engedsz a nép kérésének és szelíd szavakat intézel hozzájuk, mindenkor szolgálnak majd neked.” Azonban nem fogadta meg a vének tanácsát, hanem a fiatalokét, akik vele együtt nőttek fel és akik ezt tanácsolták neki: „Kisujjam vastagabb atyám derekánál. És ha atyám súlyos igát helyezett reátok, én még jobban súlyosbítom azt; atyám korbáccsal vert titeket, én skorpióval verlek majd titeket.” Jeroboám és az egész nép Roboámhoz jött a harmadik napon. A király keményen válaszolt a népnek, megvetette az öregek tanácsát és a fiatalok tanácsát követte. Mikor a nép látta, hogy nem akarja a király meghallgatni őket, sátraiba távozott Izrael. Azok fölött, akik Judea városaiban laktak, Roboám uralkodott. Mikor meghallotta egész Izrael, hogy Jero-boám visszajött, gyűlésükre hívták és ott Izrael királyává tették. Dávid házáat csupán Júda törzse követte. Roboám Júda és Benjámín törzsének harcosait összegyűjtötte, hogy Izrael ellen induljon. Az Úr ekkor ezt a parancsot adta Semejának: „Szólj Roboámhoz, Júda és Benjámín házához: Ne harcoljatok testvéreitek, Izrael fiai ellen. Térjen vissza házába minden férfi, mert éntőlem származik ez a dolog.” Az Úr szavára visszatért mindenki házába.

Kis ujjam vastagabb atyám derekánál: keményebb lesz a teher, ami rátok nehezedik, mint volt atyám alatt. — Skorpió: vashorgokkal ellátott korbács. — Benjámín törzsének harcosait: akik Júda törzse közé ékelődve laktak. — Semeja: próféta volt.

IZRAEL ELHAGYJA AZ ISTEN ÚTJÁT. Jeroboám Szichemet megerősítette és ott lakott, később Fánuelbe költözött. Jeroboám így szólt szívében: „Visszatér az ország Dávid házához, ha a nép felmegy Jeruzsálembe az Úr házába áldozatokat bemutatni. Roboámot ismeri majd el királyának és megöl engem.” Ezért két aranyborjút eszelt ki és ezt mondta a népnek: „Többé ne menjetek Jeruzsálembe. Ime, itt vannak, Izrael, a te isteneid, akik kihoztak téged Egyiptom földjéről.” Az egyiket elhelyezte Bételben, a másikat Dánban. Nagy bűn lett a dologból, mert a nép egész Dánig imádni járt a borjút. Ezenkívül Jeroboám a magaslatokon templomokat állított fel, a nép salakjából papokat választott, akik nem tartoztak Lévi törzséhez. E miatt az Isten igen megharagudott Jeroboámra s Áhiás próféta által tudtára adta, hogy családjában nem lesz örökös a királyság és Izraelt kitépik arról a földről, melyet atyáinak adott és a folyón túlra szórja a népet.

Fánuel: Jordánon túl, a Jábbok-patak mellett feküdt. — *Bétel és Dán:* Jeroboám országának déli és északi határánál feküdtek. — *Folyón túlra:* Eufrátesen túlra kerülnek száműzetésbe, ahol szét-szóródnak.

JÚDA BŰNE. Júda országa is gonoszat cselekedett az Isten előtt. A magaslatokon ők is állítottak oltárokat, szobrokat, berkeket. Ezért az Isten Roboámot és népét megbünteti. Roboám uralkodásának ötödik évében Sesák egyiptomi király sereggel Jeruzsálembe jött, kirabolta az Úr templomát és a király kincstárát. Roboám később Jeroboámmal állandó hadiállapotban élt.

Oltárokat, szobrokat, berkeket: bálványimádást követtek el ez által, mert egyrészt nem elégedtek meg a jeruzsálemi templommal, másrészt pogány bálványoknak szolgáltak.

Júda királyai Kr. e. 929—587. *Izrael királyai* Kr. e. 929—722.

1. *Roboám* 929—912.

2. *Ábia* 912—910. Jeroboám ellen harcol.

I.

1. *Jeroboám* 929—909.

2. *Nádáb* 909—908.

II.

3. *Báása* 908—885. Elődjét megöli és úgy kerül a trónra.

4. *Ela* 885—884.

3. *Ásza* 910—870. Vallásos király. Szövetségre lép I. Benádáddal (835—875), a szír királlyal Báása ellen.

4. *Josáfát* 870—849. Vallásos király, mégis feleségül szerzi meg fiának Acháb leányát, Atáliát és szövetségre lép Achábbal II. Benádád ellen (875—843). Acháb halála után ennek fiával megújítja a szövetséget. Együttesen Ofirba hajóhadat küldenek, de még Ásziongáber mellett tönkre megy a hajóhad. Jórám-mal, Izrael királyával is szövetséget köt és megsegíti őt a moábiták ellen.

5. *Jórám* 849—842. Istentelen uralkodó. Ellenség pusztítja országát. Legyilkolja családját, csupán legkisebb fia, Ochoziás marad életben.

6. *Ochoziás* 842. Szövetségre lép Jórám izraelita királlyal és hadat viselnek Házáel (843—797) szír királlyal. Jehu, a fővezér mind a két királyt megöli.

7. *Atália* 842—836. Ochoziás anyja uralkodik unokája, a csecsemő Jóás helyett, akit Jehu

III.

5. *Zámbri* 884. Megölte elődjét, de ő is csak hét napig uralkodik, mert Izrael fővezére, Amri ostrom alá vette őt Terszában és ekkor magára gyújtotta a palotát, ahol aztán bennégett.

IV.

6. *Amri* 884—873. Felépíti Szamariát és ide helyezi székhelyét. Politikailag kiváló uralkodó volt, de a vallással nem törődött.

7. *Acháb* 873—854. Feleségül veszi a szidoni király istentelen leányát, Jezabelt, aki a föníciai bálványok tiszteletét vezeti be Izraelbe. Megveri kétszer is II. Benádádot. Utóbb szövetséget köt vele és résztvesz a kárkári csatában (854) III. Szálmánászárral (858—824) ellen, ahol a szövetséges erők vereséget szenvednek. Még ebben az évben Josáfáttal, Júda királyával szövetségre lépve, a sírektől vissza akarja foglalni Rámót-Gálaádot, de a harcban halálra sebzik.

8. *Ochoziás* 854—853. Istentelen uralkodó.

9. *Jórám* 853—842. Hadat visel a fellázadt moábiták ellen és legyőzi őket. Szövetséget köt Ochoziás judeai királlyal a sírek ellen. Fővezére megöli.

V.

10. *Jehu* 842—814. A Báál-próféták ellen fellép, de az aranyborjúkat meghagyja. Házáel szír király országának Jordánon túli vidékét pusztítja. III. Szálmánászárnak adót fizet.

11. *Jodcház* 814—798. A szír Házáel seregei pusztítják országát uralkodása alatt.

öldöklése elől a főpap felesége a templomban rejtett el.

8. *Jóás* 836—797. Eleinte az Isten ügyéért buzgólkodik, de később elfordul az Istentől. Alatta Házáel szír király megszállja Jeruzsálemet. Összeesküvés áldozata lett.

9. *Ámáziász* 797—789 Jóás izraelita királyt kihívja, de vereséget szenved tőle. Jóás Jeruzsálem falait leromboltatja.

10. *Ázáriás* (Oziás) 789—738. Istenfélő uralkodó. Jeruzsálem falait helyreállíttatja. Uralkodása szerencsés volt minden vonatkozásban.

11. *Jóátám* 738—736. Már atyja hosszú ideje nyúló betegsége (kb. 15 év) alatt tulajdonképpen ő uralkodott. Istenfélő király volt. Fákee és Rászin (740—732) szír király ellen hadat viselt.

12. *Áchá* 736—721. Istentelen király. Fiát Moloknak áldozta fel. Tiglát-Pileser segítségét kéri Fákee és Rászin ellen, akik Jeruzsálemet ostrom alá vették. Tiglát-Pileser Rászin ellen fordul, de a Damaszkuszban eléje jaruló Ácházt a segítség fejében súlyosan megadóztatja.

12. *Jóás* 798—783. III. Benádád (790—774) háromszor is legyőzi.

13. II. *Jeroboám* 783—743. III. Benádád felett győzelmet arat.

14. *Zakariás* 743. Utódja megöli VI.

15. *Sellum* 742. Utódja megöli VII.

16. *Mánáhem* 742—737. Kegyetlen uralkodó. Ful, másképp III. Tiglát-Pileser (745—727) asszír király segítségét megvásárolja 1000 talentum ezüsstel és így sikerül megszilárdítani uralmát.

17. *Fákeja* 737—736. Megöli őt utódja.

VIII.

18. *Fákee* 736—732. Alatta Tiglát-Fálászár (III. Tiglát-Pileser) Izraelre támad. Fákee gyilkosság áldozata lesz. Gyilkosa foglalja el utána a trónt.

IX.

19. *Ósee* 732—722. Az asszíroknak fizetendő adó beszedelését megtagadja, de V. Szálmánászár (727—722) rákényszeríti akaratát. Erre Ósee az egyiptomi fáraóval, Szuával (Szó) akar szövetségre lépni, de szálmánászár országára támad és Szamariát ostrom alá (111) veszi. A várost három évi harc után utódja II. Szárgon (722—705) foglalja el. A király és a nép részét *fogságba hurcolja* (112) és helyükbe Asszíriából és Babilóniából gyarmatosokat hozat és ezek összekeverednek az ittmaradtakkal és ebből a keveréknépből alakul ki a szamaritánusok népe. A fogságba vittek többé nem térnek vissza, hanem eltűnnek a történelem színteréről. Így szűnik meg Izrael országa 722-ben.

13. **Ezekiás** 721—693. Istenfélő király. Szárgon utóda, Szennákerib (705—681) sereggel vonul fel ellene. A király azonban bízik Isten ígéréteiben: „Nem jön be a városba, nyilat sem lő be, paizzsal sem támadja meg, sánccal sem veszi körül: az úton, amelyen jött, tér vissza s e városba nem jön be, mert megvédem és megmentem e várost önmagamért és Dávid szolgámért.” (IV Kir. 20, 32—34.) Isten csodálatos módon (pestis) angyala által 185,000 embert ölt meg Szennákerib seregéből egy éjjel, erre Szennákerib visszatér Ninivébe.

14. **Mánássze** 693—639. Istentelen király, aki még a templomban is bálványt állít fel. Sok vér tapad a kezéhez. Egyideig asszír fogságban sínylődik, de kiszabadulva abból, Istenhez tér.

15. **Ámon** 639—638. Istentelen király. Összeesküvés áldozata lett.

16. **Jósiás** 638—608. Istenfélő király. A templomot restauráltatja, a bálványokat kiirtatja. A templom restaurálásakor (621) a törvény könyvét megtalálja Helkiás főpap. Jósiás sereggel vonult fel az egyiptomi II. Nékáo (609—593) ellen, aki Asszíriát akarta megtámadni. Jezrael síkságán, Mágeddó közelében volt az ütközet és ebben az ütközetben Jósiás halálosan megsebesül.

17. **Joácház** 608. Istentelen király. Nékáo bilincsekben Egyiptomba viszi.

18. **Joákim** 608—598. Nékáo helyezi trónra, miután előző nevét, Eliákimot megváltoztatta. Istentelen uralkodó volt. A kárkemisi ütközet után (Kr. e. 605), ahol Nábukodonozor (Kr. e. 604—562) Nékáót megveri, babilóni hűbéres lesz. Majd Nábukodonozor Jeruzsálemet kifosztja, előkelő ifjakat, köztük Dánielt is, fogságba visz, kiket követ a király is (I. fogságba hurcolás). Ezzel megkezdődik a zsidók hetven esztendő *babilóni fogsága*. A király a fogságból rövidesen kiszabadul, hogy aztán újból fogságba menjen.

19. **Joákin** 598. Istentelen király volt. Alatta Nábukodonozor ostrom alá veszi Jeruzsálemet és kirabolja. A királyt minden valamirevaló emberrel (10,000) fogságba viszi. Ezekiél próféta is ekkor kerül fogságba. (II. fogságba hurcolás.) Nábukodonozor most királlyá Mátániást tette meg, aki Szedekiás néven uralkodik.

20. **Szedekiás** 597—587. Istentelen uralkodó volt. Jeremiás próféta figyelmeztetése ellenére Hofra (Apriesz) fáraóval (588—569) szövetséget köt, mire Nábukodonozor ostrom alá veszi Jeruzsálemet s két évi ostrom után beveszi (587). A templomot felgyújtja, a falakat lerom-

boltatja. Az ostrom elől Jeremiás próféta Nébó hegyén rejt el a szentsátrat és a frigyládát, az oltár tüzeit pedig a papok egy ciszternában helyezik el. A menekülő Szede-kiást elfogják, szemét kiszúrnak (113) és őt fogságba viszik Babiloniába. A fölművelők kivételével a népet fogságba űzik. (III. fogságba hurcolás.) Nábukodonozor Godoliást teszi meg helytartóvá, akit egy összeesküvő zsidó csoport tesz el láb alól. Az összeesküvők Egyiptomba menekülnek és magukkal viszik Jeremiás prófétát is. Ezzel megszűnik Júda országa (Kr. e. 586) és Babilonia egyik tartománya lesz.

A KETTÉSZAKADÁS ÉS AZ UDVTORTÉNET. A kettészakadás Salamon bűneinek a büntetése. Ezt az Isten magának Salamonnak is tudtul adja. Ettől kezdve végigvonul a két királyság történetén a bűn és a büntetés, a jótett és a jutalom szinte gépies párhuzamossága. Ha a király istenfélő, akkor az Isten megoltalmazza a népet, de ha a király istentelen, akkor egymásután jelennek meg a nép ellenségei az országban. Az Isten a benne bízó és a teljesen ráhagyatkozó népet még csodával határos módon is segíti és jelezni akarja ezzel, hogy teljesen ő intézi a nép sorsát, amint ez látható Ezekias esetében is, akit csodálatosan ment meg az ostromtól.

A kettészakadásnak súlyos vallási következményei is voltak. Az ország egységével együtt *megszűnt a nép vallási egysége* is. Első lépés volt, amikor Jeroboám országának déli határát lezárja, mert tudja, hogy a vallási egység maga után fogja hozni a politikai egységet is. A második lépés, amikor az aranyborjúnak már Mózesről is kifogásolt tiszteletét bevezeti. Nem bálványimádásról van szó, hanem Istennek meg nem engedett módon való ábrázolásáról és tiszteletéről. A harmadik lépés a szintén meg nem engedett magaslati helyen felállított oltárok voltak, melyekhez aztán hozzájárultak a kánáneusok bálványai is. Így vallási téren a kettészakadás teljes elszakadást jelentett végső kifejlődésében az igaz vallástól, melynek büntetése a fogság, illetve az északi törzseknek eltűnése a történelem színpadjáról.

A kettészakadás révén kis országgá zsugorodik össze *Júda országa*, a messiási ígéret hordozója, hogy ezáltal is megmutassa az Isten, hogy Ő intézi az üdvösség útját és nem az emberek. Nem akarja, hogy a Messiásban világhódító királyt lássanak és várjanak, aki Babilónia és Asszíria királyaihoz hasonlóan kiterjeszti a zsidóság uralmát az egész föld kerekére. Sőt el is tünteti Dávid királyságát egyidőre, fogságba kerül, hogy így mutasson rá ígéretének lelki jellegére. Dávid országa és királysága nem a földön, a hatalomban van, hanem az emberek lelkében. Ezért mondhatta az angyal Szűz Máriának a Megváltóról: „Az Úr neki adja atyjának, Dávidnak trónját.” (Lk. 1, 32.) Ezt a hatalmat, ezt a királyságot pedig semmiféle külső erőszak nem tudta megszüntetni.

A KÉT KIRÁLYSÁG ÉS A TORTÉNELEM. Salamon király halála utáni időkről már nagyon sok okirat maradt fenn, melyek a Szentírás adataival egymást kölcsönösen kiegészítik és megerősítik. Mind a két nagyhatalom, mely keletről és délről körülvette Palesztinát, új életre kezd kapni, megerősödnek és egymással versengeni kezdenek. Sőt újabb hatalom alakul Palesztina északi szomszédságában, a szírek királysága, Damaszkusz székhellyel. Az Isten csodálatos kézzel intézi az események folyását. Amint emelkedik a hitélet Izraelben, úgy csökkennek a külső befolyások, amint csökken a belső hitélet, úgy emelkedik a külső hatalmak nyomása Izraelen.

A szakadást Efráim törzse robbantja ki. Már régebben is ez a törzs volt, mely a legtöbb bajt okozta. Ez a törzs szervezi maga mellé a többi is s követeli az adók leszállítását. Roboám azért megy Szichembe, hogy elismertesse királyságát Efráim törzsével, mert akkor a többi is mellette áll. Jeroboám is ebből a törzsből való, bár nem ő áll az ellenállás élén, legalább is nem nyíltan, mert váratkozó álláspontot foglal el és csupán csak akkor jelenik meg a tíz törzs közt, mikor hívják. Élére áll a tíz törzsnek, melyet csak Júdával való ellenszenve tart egybe. Ennek illusztrálására szolgáljon, hogy 19 király közül 8 gyilkosság áldozata lett és 9 dinasztia ült Izrael trónján. (Római számok jelzik a dinasztiák számát a királyok név-

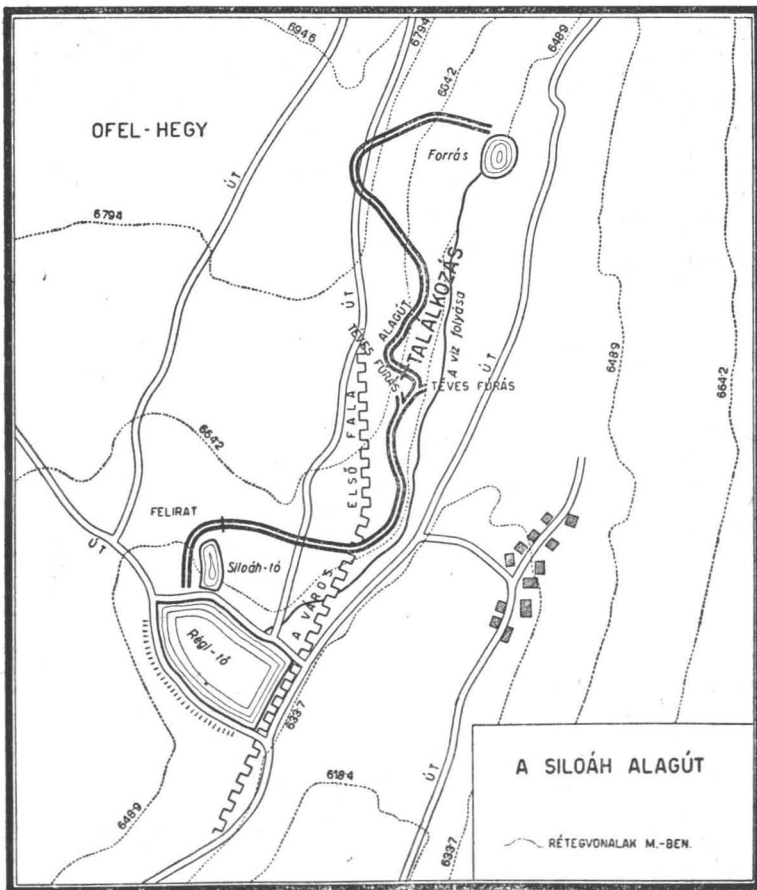
jegyzékében.) Ezzel szemben Júda trónján fiú követi az apát.

A külső hatalmak közül legelsősorban *Egyiptom* kapott erőre. A XXII. dinasztia megalapítója, I. Sesák (Kr. e. 945—924) újra kiterjesztette hatalmát a Földközi-tenger keleti partján fekvő országokra. Hadsereggel jelenik meg Judeában és Izraelben, jóllehet ez utóbbi Jeroboám révén jóviszonyban volt vele. Erről a hadjáratról beszámol a *karnaki Ámon templom felirata*. (114) Ez a királyt úgy mutatja be, amint kezében tartja több elleniségének a hajfürtjét és száznál több foglyot hoz eléje Ámon két csoportban. Mindenegyed fogoly egy-egy várost jelent. Több judeai és izraelbeli város is szerepel a képen. Jeruzsálem nevét azonban nem találjuk a feliratos falon. Meglehet, hogy a sérült helyen van és így nem olvasható. I. Sesonk szobra előkerült a megiddói ásatásoknál. Sesonknak ez a hadjárata Kr. e. 926—27-ben lehetett. 1932—33-ban végzett ásatások napvilágra hozták *Ámri palotáját*, melyet később Acháb bővített. Az ásatásoknál előkerültek elefántcsontfaragványok egyiptomi stílusban, melyek kétséget kizárólag Acháb „elefántcsont-palotájá”-ból valók. Jeroboám nevével előkerült egy *pecsétgyűrű* (115) szintén Megiddóban. Felirata a következő: Semáé, Jeroboám szolgájáé.

A Szentírás megemlíti, hogy Ezeklás király a Gihon-forrás vizét bevezeti a városba a Siloáh-alagúton keresztül, hogy ostrom idején legyen a városnak vize. A vízvezeték hossza 512.5 m volt. 1889-ben találták meg ennek a *vízvezetéknek a feliratát*. (116) A felirat szövege a következő: „... az átfúrás. Ez volt az átfúrás története. És még... a csákányt... egyik a másik ellen és még három könyök átfúrása... ahogyan az egyik a másiknak kiáltott, nyílás keletkezett a sziklában jobb felől. És az átfúrás napján a csatorna munkásai egymás ellen vágtak, csákányt csákány ellenében; ekkor kiömlött a víz a forrásból a tőba 1200 könyök távolságról és 100 könyök volt a szikla magassága a csatorna munkásainak a feje felett.”

Jórám, Izrael királya hadat viselt Jósáfáttal szövetségben Mesa, Moáb királya ellen. Erről a hadjáratról Mesa maga készített feliratot. (117) A feliratot Dibonban 1868-ban találták meg. A kőoszlop magassága 1.13 m, szélessége 0.70 m, vastagsága 0.35 m. A moábiták ugyanis Acháb haláláig adót fizettek az izraelitáknak. Ekkor azonban Mesa megtagadta az adót, erre Jórám Jósáfáttal és ennek hűbé-

resével, az edomita királlyal megtámadja Mesát. A felirat a következő: „Mesa vagyok én, Kemosomeleknek a fia, Moáb királya, Dibonból való. Atyám harminc évig uralkodott Moáb fölött és én ural-

15. A Siloáh alagút.

kodtam atyám után. És én ezt a magas helyet készítettem Kemosnak Karhah-ban (?) a Mesától véghez vitt felszabadítás után, mivel ő megmentett engem minden királytól és mert látnom engedte kíván-

ságom teljesülését mindazokban, akik gyűlöltek engem. Omri, Izrael királya sok napon keresztül nyomta el Moábot, mert Kemos haragudott országára. És fia követte őt és szintén mondotta: El akarom nyomni Moábot. Napjaiban mondotta ezeket a szavakat, de én láttam kívánságomat felette és háza felett és Izrael teljesen megsemmisült örökre. Nos, Omri birtokában volt Medeba földje és ott lakott napjaiban és fiának napjai felében, negyven évig, de Kemos visszaadta azt napjaiban... Elvettem onnét Jahve áldozati oltárát és Kemos elé hoztam... Nem volt vízgyűjtőmedence Karhah-ban (?) és mondtam a népnek: Mindenki készítsen vízgyűjtőmedencét házában. És én készítettem medencéket Karhah (?) számára az izraelita foglyok segítségével..." A szöveg tehát arról a tényről számol be, amit a Szentírásból tudunk, azonban keleti nagyítással. A csatában ugyanis Izrael és Júda győzött, feldúlták Moábot, azonban nem tudták kihasználni győzelmüket és így Moáb megmenekült az adófizetés alól.

A királyok történetében szereplő asszír és babilon királyok bőven gondoskodtak, hogy hadakozásaikról, győzelmeikről az utókor tudjon. Ma már abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy nagyon sok ilyen okmányt ismerünk.

III. Szálmánászár (Sulmán-asarédu Kr. e. 858—824) idejéből maradt fenn a *Fekete obelisz*k, (118), (119) melyet Nimrud romjaiban találtak; a Kurk-ban talált fekete bazaltból készült *monolit* (egy darab kőből faragott emlék) és még két más felirat. Mind a négy emléken olvashatunk a Kárkár (854) mellett vívott győzelemről, melyben Adab-idri (II. Benádád) dimaski királytól összehozott szövetséges sereget megverte. A monolit a harmadik helyen hozza, hogy *Ácháb*, Izrael királya (A-ha-ab-bu māt Szir-i-la-a-a) 2000 szekérral és 10,000 katonával vett részt az ütközetben. A IV. Kir. 8, 13. említi *Házaelt*, aki „eb”-nek nevezi magát, mert alacsony származású. Az egyik felirat megemlíti, hogy Adab-idri meghalt és utána Ha-za-a-hu, a senki fia szerezte meg a trónt. A szír szövetség felbomlása után *Jehu hódolt* az asszírok előtt. Ezt a hódolatot megőrökíti a Fekete obelisz. Ezen Jehu földre borulva mutatja be hódolatát Szálmánászár előtt és az olvasható az obeliszken, hogy ezek az aranyból, ezüstből és értékes fából készült ajándékok, melyeket adóként adott Jehu (Ja-u-a), Amri fia. Ez a jelenet Szálmánászár király uralkodásának 18. évében Damaszkuszban ment végbe egyik hadjárata alkalmával. Érdekes megjegyezni azt, hogy Izrael országát Amri nevére nevezték el: māt Hu-um-ri-i-nak. (Omri földje.)

III. Teglát-Fálszár (Tiglát-Pileser, Tukulti-apal-ésar Kr. e. 745—727) (120) a Szentírásban még Ful néven is előfordul. A Szentírás szerint *Mánáhem* 1000 talentumot ad ezüstben Fulnak, hogy legyen segítségére (IV Kir. 15, 19.). A király évkönyvei megemlítik, hogy Me-ni-hi-im-me ali Sza-me-ri-na-a-a adót fizet. Egy másik feliratban említés történik, hogy *Fákee* uralkodása alatt Tiglát-Pileser elfoglalja várost Izraelben (IV Kir. 15, 19.). *Ácház* Tiglát-Pileser hű-

bérése volt és erről a kalachi tábla értesít minket, hogy Ácház Júda földjéről eljött hódolatát bemutatni (Ja-u-ha-zi mátt Ja-u-da-a-a).

II. Szárgon (Sarrukin Kr. e. 722—705) (121) nevét egyedül a Szentírásból ismertük addig, míg korszabadi palotáját (122) a mult században fel nem fedezték. *Szamaria* elfoglalásáról így ír: „Uralkodásom kezdetén, első évemben... Szamariát ostromoltam, elfoglaltam. 27,290 embert közülük fogságba vittem. 50 szekeret onnét elvittem s királyi seregemnek adtam... Népet helyeztem közéjük azokból az országokból, melyeket kezemmel elfoglaltam. Tisztjeimet mint kormányzókat helyeztem föléjük. Adót és illetékeket szabtam ki rájuk asszír módra.” (124)

Szennákerib (Szin-ahé-rib, Kr. e. 705—681.) (123) 701-ben ostrom alá veszi Jeruzsálemet. Erről megemlékezik a *Taylor-féle hatszögletű hasáb*: (124) „És mivel Hezekiah, a judeai, aki nem hajtotta magát igám alá... Öt magát, mint madarat a kalitkába, fővárosába, Jeruzsálembe zártam be. Ostromműveket állítottam ellene és mindenkit visszatérésre kényszerítettem, aki kijött városának kapuján.” De a város elfoglalásáról nem ír semmit sem, mert ezt megakadályozta seregének pusztulása. Azonban, hogy ne tűnjék fel még sem hadjáratának sikertelensége, Judeának adóját, amit ez még az ostrom előtt fizetett, az ostrom utánra helyezi, hogy ezt az adófizetést az ostrom eredményének tüntesse fel. (125)

Az *izraeliták fogságának helyét* meg tudjuk állapítani azokból a levelekből és szerződésekből, melyek Kannu és Kar-A-U-ból származnak 650 és 600 közötti időkben. Sok izraelita eredetű névvel találkozunk. Egy szerződés például így kezdődik: „Atarkaszisz pecsétje, aki a kánánita Ausezib (Josua) fia, a rabszolgáló tulajdonosa...” Itt tűnnek el aztán végleg a népek tengerében és ezután már nevükben sem őrzik meg eredetüket.

Asszárháddon (Assur-ahé-iddin, Kr. e. 681—669) (126) egyik adófizetője Menaszi sár Jaudi (Mánássze, Júda királya), amint az ékiratok tanúsítják.

Nabukodonozor (Nabu-kudurru-ucur Kr. e. 604—562) (127) idejéből eddig még nem került elő olyan feljegyzés, ahol Jeruzsálem ostromáról vagy a nép fogságba hurcolásáról lenne szó.

ELŐKÉP. A fogságba hurcolásban az Egyház a lélek bűnbeesésének előképét látja. Ugyanígy a kettészakadás a hitszakadárokat juttatja az Egyház emlékezetébe.

TANÍTÁS. A kettészakadt zsidó nép története élénk bizonyítéka annak, hogy a *népek igazi ura és sorsuknak intézője az Isten*. Nem az emberek írják a történelmet, hanem az Isten. Az emberek sorsa szoros vonatkozásban van az Istennel: vagy Vele vannak és akkor sorsuk, történetük emelkedő irányzatot mutat vagy nem állnak szoros kapcsolatban az Istennel és ekkor sorsuk és tör-

ténetük hanyatló irányzatot mutat. Sőt, ha elszakadnak teljesen az Istentől és nem szállnak magukba, akkor az Isten eltörli őket a föld színéről. Nem feltétlenül szükséges egy nemzetnek sem az életben maradása. Egy feltétlenül szükséges van: az Isten, a többi mind csak az Istentől függ.

ALKALMAZÁS. A kettészakadás ténye felhívja a figyelmünket arra, hogy minden *bűnnek megvan a büntetése*. Salamon bűneinek büntetése a kettészakadás. Ezt is még talán el lehetett volna kerülni, ha jó barátok veszik körül Roboámot. De a hízeltörek hallgatott és a hízeltörek elvette tisztánlátását és ezáltal sorsát megpecsételte. Vigyázzunk a hízeltörekre és féljünk tőlük. Inkább azt a tanácsot fogadjuk meg, ami talán hiúságunknak fáj, de javunkat akarja, mint a hízeltörek síma szavait, mert tanácsuk nyomán csak rossz következhetik. — Imádkozzunk azokért a keresztényekért, akik Krisztus igaz Egyházától elszakadtak.

IMA. Könyörgjünk. Isten, aki a téveset kijavítod, a szétszórta egybegyűjtöd és az egybegyűjtöttet megőrzöd: kérünk, hogy kegyesen öntsd ki keresztény népedre az egyesülés utáni vágy kegyelmét, hogy a szakadást megszüntetve Egyházad igaz pásztorát elfogadjas neked méltón szolgálhasson. Amen. (A szakadárság megszüntetéséért mondandó mise kollekciája.)

59. zsoltár.

Isten, elvetettél minket, rést ütöttél rajtunk,
haragszol reánk...

Add vissza újra erőnk!

Megremegtetted a földet, széthasítottad azt,
gyógyítsd meg töréseit, mert megingott...!

Szomorú dolgot juttattál népednek,
elbódító borral itattál minket.

Pedig zászlót Te adtál a Téged félőknek,
hogy felkeljenek az igazság miatt.

Hogy megszabaduljanak, kiket Te szeretsz,
ments meg jobboldal és hallgass meg engem!

Megígérte Isten a szent helyén:

„Örömmel megosztom Szichemet nekik,

kimérem nekik Sukkoth Völgyét.

Enyém Galaád, enyém Manassesz,

Efraim az én fejem vértje.

Júda a királyi jogarom;
Moab mosdóedényem, Edomhoz saruimat vetem;
örvendezzék miattam Filiszteal!"

Ki vezet engem az erős városba,
ki vezet engem Idumeáig?
Vajjon Te, Isten, aki most elvetettél minket
s hadainkkal nem vonultál ki?
Adj nekünk segítséget a megpróbáltatásban!
mert hiú dolog az emberi segítség!
Istennel megvívjuk majd a hősi harcot
és Ő megsemmisíti ellenségeinket!

136. zsoltár.

Ültünk Babilon vize partjainál
és sírva gondoltunk vissza Sionra...
Jegenyefáink ágai közé
függesztettük fel citeránk.
Pedig ott, akik foglyul ejtettek,
kivánták tőlünk énekünk,
és a mi sanyargatóink
örömdalt kivántak tőlünk: (128)
„Daloljatok nekünk Sion dalaiból!”
Hogy dalolhatnók Jahve dalát
idegen országban!?
Ha rólad megfeledekzem, Jeruzsálem,
száradjon el jobbkezem!
Nyelvem száradjon ínyemhez oda,
ha rólad meg nem emlékezem,
ha nem téged tennélek meg, Jeruzsálem,
legelsőnek minden örömöm között!
Ne feledd el, Jahve, Edom fiainak Jeruzsálem napját!
akik azt kiáltották:
„Lerombolni, lerombolni, a földdel egyenlővé tenni!”
Babilon leánya, te pusztulásra szánt!
Boldog, ki megfizet neked
mindazért, amit nekünk okoztál!
Boldog az, ki megragadja és sziklához csapja kisdedeid!

KIRÁLYOK III. ÉS IV. KÖNYVE. Nevezik Királyok I. és II. könyvének azok, akik a mi I. és II. könyvünket Sámuel könyvének nevezik. Nevét onnét kapta, hogy a királyok történetét tárgyalja. A könyv források segítségével készült. A könyvet Jeruzsálem pusztulása után írta a legnagyobb valószínűség szerint Jeremiás próféta vagy egyik tanítványa. Írója nem politikai történelmet, hanem valóságos jellegű munkát akart alkotni.

KRÓNIKÁK I. ÉS II. KÖNYVE. Az eredetileg egy könyvet a Hetvenesekben osztották két részre. Júda történetét tárgyalja Ádám-

tól Círus rendeletéig. A könyvet a fogság után, de még Nagy Sándor előtt írták (Kr. e. 538—333.). Szerzője valószínűleg azonos Ezdrás és Nehemiás könyvének a szerzőjével. Még erősebben domborodik ki a vallásos jelleg, mint a Királyok könyvében. Az író igen sok forrást használt fel írás közben.

VI. A PRÓFÉTÁK KORA

929—450.

A próféták (nábi, roeh, hóze) Istentől hívott férfiak, akiket az Isten küldött, hogy hirdessék a népnek a ki-nyilatkoztatást és ehhez megkapták az Istentől a kellő felvilágosítást is. A próféta tehát az „Isten embere”, akit az Isten tekintet nélkül foglalkozására, társadalmi állapota fel szólít arra, hogy az *Ő nevében és helyette* szóljon a népnek. A prófétai adomány *karizma*, vagyis olyan adomány az Isten részéről, melyet mások miatt kap. A próféta a népnek a nevelője, a vezetők ellenőrzője, az isteni akaratnak a tolmácsa és a visszaélések üldözője. Mindezt azért teszi a próféta, hogy a nép feljusson arra a szellemi magaslatra, hogy a Megváltót kívánja. Ennek kapcsán a próféta jövődöléseket is mond. Azonban nem ez a próféta első és főhivatása. A próféta első feladata, hogy a *teokráciának az őre* legyen, vigyázzon a népre, hogy az Isten útján járjon; a második feladata, hogy az *Istennek az akaratát közölje* és csak a harmadik feladata, hogy a *jövőt*, főképp a Messiásra vonatkozót *kinyilvánítsa*.

Az Isten a prófétával mondanivalóját legtöbbször *látomásban* közli. A látomás vagy látható a külső érzékek útján (pl. Dániel látja a falon az írást) vagy csupán belsőleg vehető észre (pl. Ezekiel látja a keruboktól vitt Urat). Az Isten megadja a prófétának azt a képességet, hogy a *látomást magyarázni* is tudja. A látomáson kívül történhetik a közlés az *értelemnek belső*, Isten általi *felvilágosításával* is. Ha a jövőt közli az Isten látomásban, akkor jön létre az ú. n. visio prophetica, prófétai távlat, amikor a próféta az egymásután következő eseményeket nem az időbeniség egymásutánjában látja, hanem egy időbeni síkon és így nehezen választható szét és értelmezhető a jövődölés.

A próféta legtöbbször morális, néha fizikai kényszert érez, hogy közölje mondanivalóját még akarata ellenére is. A közlés legtöbbször beszédben történik, bár történhetik szimbolikus cselekedetekkel is. A beszédet azután nagyon sokszor írásba foglalták.

A próféták sora Mózesrel kezdődik és Malakiással fejeződik be. Hol egyedül éltek, hol közösségekben, ú. n. *prófétaiskolákban*. Ezek voltak azok a gyülekezetek, ahol egybegyűltek a Jahvét tisztelők és imával, zsoltárokkal dicsérték a bálványimádó környezetben az Istent vagy pedig szent életükkel példát mutattak a mélyebb vallássosságra. Esetleg közülük is kaphatott valamelyikük hívást az Istentől. Semmiesetre sem voltak olyan iskolák ezek, ahol előkészültek a prófétai hivatásra. Erre nem lehetett előkészülni, erre csak az Isten hívott meg egyeseket és ez különbözteti meg az igazi prófétákat a *hamis prófétáktól*, akik a saját nevükben és saját tekintélyükre támaszkodva léptek fel.

A prófétáknak két nagy csoportját különböztetjük meg: *nem író* és *író* prófétákat. A régebbi próféták közül nevezetesebbek: Mózes, Debóra, Sámuel, Gád, Náthán, Áhiás, Semejás, Illés és Elizeus, akik kettő kivételével a nem író próféták közé tartoznak. Az író próféták két csoportját ismerjük: *nagy próféták* és *kis próféták* csoportját a szerint, hogy milyen terjedelmű írás maradt fenn utánuk. Ezek későbbi korban éltek, mint a nem író próféták.

A próféták igazi munkálkodási ideje a királyság kora, amikor mind a két ország többé-kevébbé elfordul az Istentől. Ezért méltán lehetne ennek a kornak adni a próféták kora nevet. Az üdvtörténet szempontjából a próféták működése sokkal fontosabb az üdvtörténet szempontjából, mint a két kis királyság politikai története. Ilyen szempontból nézve a próféták történetét, így oszt-hatjuk fel a próféták korát:

1. Izrael országának prófétái;
2. Júda országának prófétái;
3. a babiloni fogság prófétái;
4. a fogság utáni időszak prófétái.

A prófétákkal szemben fel szokták hozni azt, hogy a próféták család által tették meg magukat Isten követéinek. Ennek azonban ellentmond az a tény, hogy életük szent élet volt, sokszor életükkel játszottak, sőt vértanúhalált is szenvedtek. Nem magyarázható működésük *hallucinációval*, mert ilyen patológikus állapot nem mutatható ki. Nem magyarázható működésük még jóhiszemű *autoszuggesztióval* sem, mert a próféták maguk cáfolják meg ezt a feltevést annak a hangsúlyozásával, hogy nem saját elhatározásukból prófétálnak, nem saját gondolataikat adják. Egyes *racionalista* tudósok próbálkoztak azzal is, hogy a prófétai intézményt vonatkozásba hozták egyes keleti népeknél található hasonló tünetekkel, pl. dervisekkel, de ezeket általában a kánáneusi prófétai intézmény kivételével mind elvetik. *Unu-Amon papiruszában* szó van egy bibloszi prófétáról, akit az Isten meg szállott és önkivületi állapotba esett és ebben az állapotban közölte az Isten parancsát. *Zakir hamáti király feliratában* megemlíti, hogy Beel-smain istentől „látók” által kapott választ. Azonban lélektanilag nem állhat fenn ez a hasonlóság sem, lehetetlen ugyanis elképzelni, hogy a zsidók átvegyenek vallási intézményeket azoktól a népektől, melyeket a mózesi törvény értelmében ki kellett irtaniok. Különben is a Pentateuchus a prófétaság keletkezését magával a zsidó nép keletkezésével köti össze. Niács tehát semmiféle tárgyilagos alapja a racionalisták felfogásának.

24. Izrael országának prófétái

1. Illés

III Kir. 17, 1. IV Kir. 2, 13.

ILLÉS FELLÉPÉSE. Ácháb király idejében élt Illés próféta. Mivel Ácháb azt cselekedte, ami gonosz volt az Isten előtt, Illés így szólt Áchábhoz: „Izrael Ura Istenére mondom, akinek színe előtt állok, hogy nem lesz harmat és eső ezekben az években, csak majd szájam szavára.” Az Úr most meghagyta Illésnek, hogy Kárit-pataknál rejtőzzék el s ott a patak vize legyen itala s tápláléka pedig a hollók által hozott kenyér és hús. A hollók ugyanis minden reggel és este hoztak neki kenyeret és húst, vizet pedig a patakból merített.

Illés: nevének jelentése: Jahvé az Isten. Tesbiből, Jordánon túlról származott. — *Kárit:* kis patak a Jordán keleti oldalán, Jármuk és Jábbok közt.

ILLÉS SZÁREFTÁBAN. Napok multával a patak kiszáradt, nem volt ugyanis eső a földön. Ekkor az Úr

szólott Illéshez: „Kelj fel és menj a szidoniak Száreftájába, maradj ott, meghagytam ugyanis egy özvegyasszonynak, hogy gondoskodjék rólad.” A próféta felkelt és elment Száreftába. Mikor a város kapujához ért, meglátott egy özvegyasszonyt, aki fát gyűjtögetett. Megszólította ezt: „Adj egy kis vizet innom.” Mikor az asszony elindult, hogy vizet hozzon, utána kiáltott: „Kérlek, hozz nekem még egy falat kenyeret is.” Az asszony így válaszolt: „Az Istenre mondom, nincs kenyerem, csak egy marék lisztem és kis olajom a korsóban. Ime, most szedtem fát, hogy elkészítsem azt magamnak és fiamnak, hogy megegyük s azután meghaljunk.” Illés erre így válaszolt: „Ne félj, hanem menj s csinálj meg mindent úgy, ahogy mondtad. Azonban először nekem készíts a lisztből hamuban sült kenyeret és hozd azt ide nekem. Magadnak pedig és fiadnak majd azután készíts. Ezt mondja az Úr, Izrael Istene: Liszted el nem fogy és az olaj a korsódból nem kevesbedik meg addig a napig, amíg csak esőt nem ad az Úr.” Elment az asszony és Illés szava szerint cselekedett. Evett ezután a Próféta, az asszony és házanépe, és ettől a naptól kezdve nem fogyott ki a liszt, nem kevesbedett meg az olaj az Úr szava szerint.

Napok múltával: kb. egy évig tartózkodott Illés a pataknál.
— *Szárefta: a Földközi-tenger mellett feküdt és Szidonhoz tartozott.*

ILLÉS FELTÁMASZTJA AZ ÖZVEGYASSZONY FIÁT. Az özvegyasszony fia egyszer megbetegedett, úgy-hogy nem maradt benne lélekzett. Az asszony így szólt Illéshez: „Isten embere, azért jöttél hozzám, hogy eszembe juttasd bűneimet és megöld fiamat?” Illés így válaszolt: „Add ide fiadat!” Kivette öléből és felvitte szobájába, ott ágyára helyezte. Azután az Úrhoz kiáltott: „Uram Istenem, miért sujtod ezt az özvegyet, akinél élek, fiának halálával?” A fiúra borult ekkor háromszor és az Úrhoz kiáltott: „Uram Istenem, kérlek, térjen vissza a lélek a fiúba.” Meghallgatta Isten Illés szavát, visszatért a lélek a fiúba és feléledt. Fogta Illés a gyereket, levitte az alsóházba és anyjának adta e szavakkal: „Ime, él a

te fiad." Az asszony így szólt: „Most megtudtam, hogy Isten embere vagy és igaz az ajkadon az Isten szava.”

Felvitte szobájába: a tetőn volt ez a szoba. — Ráborul háromszor: a latinban: rámérte magát háromszor.

A KÁRMELHEGYI ÁLDOZAT. A harmadik évben szólott az Isten Illéshez: „Menj és mutasd meg magad Áchábnak, hogy esőt adjak a földre.” Elindult Illés, hogy megjelenjék Ácháb előtt. Igen nagy volt már ekkor az éhínség Szamariában. Ácháb hívatta ekkor házának gondnokát, Ábdiást, hogy kiadja neki a parancsot, hogy a lovak és az öszvérek számára a források és patakok környékén fűvet keressen. Ez az Ábdiás igen istenfélő ember volt. Ugyanis mikor Jezabel az Úr prófétáit megölette, százat közülük barlangokba rejtett s ő látta el azokat kenyérrel és vízzel. Amikor Ábdiás elindult útjára, Illéssel találkozott. Illés kéri őt, hogy jelentse megérkezését a királynak. Ábdiás jelenti ezt s ekkor Ácháb Illés elébe megy és mondja neki: „Ugye te vagy az, aki Izraelt bajba juttattad?” Illés így válaszolt: „Nem én döntöttem bajba Izraelt, hanem te és atyád háza, akik elhagytátok az Urat és Baálokat követtetek. Gyűjtsd egybe Kármel hegyén egész Izraelt körém és Baál 450 prófétáját és a berkek 400 prófétáját, akik Jezabel asztaláról esznek.” Ácháb egybehívta Izraelt és a prófétákat Kármel hegyén. Az összegyűlt néphez így szólott Illés: „Meddig sántikáltok kétfelé? Ha az Úr az Isten, kövessétek őt; ha pedig Baál, kövessétek azt. Én maradtam egyedül meg az Úr prófétájának, míg Baálnak 450 prófétája van. Adjanak nekünk két fiatal bikát. Az egyiket válasszák ki maguknak ők. Darabolják fel, tegyék fára, tüzet azonban ne tegyenek alája. Én veszem a másik állatot, fára teszem, de tüzet én sem teszek alája. Hívjátok isteneiteknek a nevét, én is hívom az én Uramnak a nevét. És amelyik Isten tüzet ad, az az igaz Isten.” A népnek igen tetszett az indítvány. Illés indítványára a Baál-próféták voltak az elsők, akik hozzáfogtak az áldozat bemutatásához. Reggeltől délig hívták Baál nevét: „Baál, hallgass meg minket.” Nem volt senki, aki vála-

szolt volna nekik, pedig még az oltárt is átugrálták. Mikor dél lett, Illés így gúnyolta őket: „Jobban kiáltsatok, hisz isten ő, de talán beszélget vagy vendéglőben van vagy úton van vagy esetleg alszik, hadd ébredjen fel!” Nagy lármával kiáltoztak és szokásuk szerint késsel vagy törrel vagdosták magukat, úgyhogy a vér előntötte őket. Miután elmúlt a dél és mégsem történt semmi sem, Illés így szólt a néphez: „Jöjjetek hozzám!” A nép hozzá ment, helyreállította az Úr lerombolt oltárát. Vett ugyanis a tizenkét törzs számának megfelelőleg tizenkét követ és abból oltárt épített az Úr nevének. Az oltár körül árkot vont két barázdaszélességekben és feltette a fát. Az állatot feldarabolva a fára helyezte és az egészet leöntötte annyi vízzel, hogy az árok is megtelt. Ekkor Illés az oltárhoz lépett és így imádkozott: „Ábrahám, Izsák és Izrael Ura Istene, ma mutasd meg, hogy te vagy Izrael Istene és én a te szolgád, aki parancsod szerint cselekedtem mindezt. Hallgass meg engem, Uram, hallgass meg, hogy tudja meg ez a nép, hogy Te vagy az Úristen és Te térítetted vissza szívüket.” Az Úr tüze lecsapott és megemésztette az áldozatot. Amikor ezt a nép látta, arcra borult e szavakkal: „Az Úr az Isten, az Úr az Isten.” Illés ekkor így szólt a néphez: „Ragadjátok meg Baál prófétáit, nehogy egy is elmeneküljön.” Illés a Kison-patakhoz vitte őket, ahol megölték azokat. Illés ezután Kármel csúcsára ment, ahol lekuporodott, fejét lehajtotta s szolgájához szólt: „Menj és nézz a tenger felé.” Ez visszajött és jelentette, hogy nem lát semmit sem ott. Illés parancsára hétszer teszi ezt meg s mikor hetedszer jön vissza, jelenti, hogy egy kis felhő, mint az ember lábnyoma szállt fel a tengerből. Ekkor figyelmezteti Áchábot, hogy szálljon kocsijába, siessen le a hegyről, mert nagy eső lesz. Alig térült-fordult a Próféta, az ég besötétedett és hatalmas eső keletkezett. Áháb Jezráelbe ment, ahová követte őt Illés is. Illésnek azonban itt nem volt maradása Jezabel miatt, aki nagyon haragudott rá a Baál próféták legyilkolása miatt, és ezért el kellett menekülnie. Hóreb hegyére menekült. A negyven napos út alatt az Úr angyala megvigasztalta őt és ellátta táp-

lálékkal. Hóreb hegyén az Úr enyhe szellő susogásában vonult el előtte. Majd meghagyta neki, hogy Házáelt Damaszkus királyává, Jehut Izrael királyává és Elizeust pedig prófétájává kenje fel.

Badlokat követtek: Baálnak különféle elnevezése volt és így nevét többesszámban is használták. — *Kármel:* a Földközi-tenger partján szögelt ki meredeken. — *Kison:* a Kármel-hegy tövében lévő patak. — *Jezárel:* Kármeltől keletre, Achábnak itt is volt lakása.

NÁBÓT SZÖLLŐJE. Nábótnak szőlője volt Jezráelben Acháb palotája mellett. Achábnak megtetszett a szőlő s mindenáron meg akarta azt magának szerezni. De Nábót nem akart megválni atyai örökségétől. E miatt Acháb nagyon bosszankodott. Jezabel azonban hamis tanúkat fogadott fel Nábót ellen, akik azzal vádolták meg Nábót, hogy az Istent és a királyt káromolta. Ezekre a vádakra kivítették Nábót a városon kívülre és megkövezték. Nábót halála után Acháb a szőlőt elfoglalta. Ekkor az Úr szózatot intézett Illéshez: „Kelj fel és menj Achábhoz, aki Nábót szőlőjébe megy éppen, hogy azt elfoglalja. Mondd neki: ezt üzeni az Úr: Öltél és ezenfelül foglaltál is. Ezért azon a helyen, ahol a kutyák Nábót kiömlő vérének nyalták, a te véredet is fel fogják nyalni.” A Próféta felkeresi Achábot s átadja neki az Úr üzenetét. Megjövendöli még neki azt is, hogy családjá kipusztul, feleségét kutyák eszik meg Jezráel mezején. Acháb a jövődőlés után hadba vonul a szírek ellen. Álruhában áll a kocsiján, hogy ne ismerjék fel, mégis nyíllövés éri, amibe belehal. Sebének vére a szekér belsejébe folyt. A halott királyt Szamariába vitték s eltemették. A szekérről a vért leöblítették és ezt a lefolyó vért a kutyák nyalták fel. Jehu Jezabelt palotájának ablakából kidobatta. Testét a lovak taposták szét és a kutyák ették meg. Jehu azután kiirtotta Acháb egész családját, úgyhogy beteljesedett Illés jövődölése. Jehu maga jelentette ki ezt a népnek: „Láthatjátok, hogy semmi sem hullott földre az Úrnak szavaiból, melyeket Acháb háza ellen mondott és az Úr teljesítette azt, amit szolgája, Illés által szólott.”

Ahol a kutyák Nábót kiömlő vérét nyalták: Ácháb Illés szavaira bánatot tartott, ezért büntetését elengedte és családjának kipusztulását halála utánra halasztotta az Isten. Azonban később újból vétkezett és ezért a személyére vonatkozó jóvendölés teljesezésbe ment, ha nem is azon a helyen, ahol Nábót vére kifolyt a földre.

ILLÉS ELIZEUST TESZI MEG UTÓDJÁVÁ. Illés még menekülésének idején az Isten parancsára maga mellé vette Elizeust, aki ettől kezdve követte Illést. Mikor pedig az Úr magához akarta venni az égbe Illést a forgószéllel, Illés így szólt Elizeushoz, miután Bételben és Jerikóban elbúcsúzott a tanítványoktól s átkelt vele a Jordánon: „Kivánj tőlem bármit, mielőtt elvétetem tőled.” Elizeus így válaszolt: „Kérlek, legyen a lelked kétszeres bennem.” Illés ezt mondotta: „Nehéz dolgot kértél. Azonban, ha látni fogod elragadtatásomat, akkor teljesül kérésed, különben nem.” Amint így beszélgetve mendegéltek, íme, tüzes szekér és tüzes lovak választották el őket egymástól és Illés a forgószéllel felment az égbe. Elizeus látta ezt és így kiáltott fel: „Atyám, atyám, Izrael szekere és kocsisa.” Miután már nem látta, megszaggatta ruháit és kettészakította. Illés palástját, ami a földön maradt, felvette és visszafordult Jerikóba.

Bételben és Jerikóban: itt voltak a tanítványok gyülekezetei. — Forgószéllel: az Úr forgószélben ragadta el Illést. — Legyen a lelked kétszeres bennem: Elizeus Illés elsőszülöttje akar lenni, akinek kettős rész jár az örökségből. — Kettészakította: a nagy gyász kifejezéséül.

ILLÉS SZEREPE AZ UDVORTORTÉNETBEN. „Illés próféta jött ezután, tűzhöz volt hasonló. A szava lángolt, mint a fáklya”, így emlékezik meg Jézus, Sirák fia könyvében (48, 1.) Illésről. Élete csupa tűz és lángolás volt az Isten igaz tiszteletéért. Nem félt és nem rettent vissza semmitől sem, ha a bálványok elleni küzdelemről volt szó. Minden bálványt tűzhöz hasonlóan elpusztított. Szerepe az volt, hogy felhívja a királynak és a népnek a figyelmét, hogy egyedül az Úr az igaz Isten, a többi csak magával tehetetlen báb. Fellépését csodával erősítette, hogy visszatartsa Izraelt a lejtőn való lefelé haladásban és ezt oly hévvel művelte, hogy a keresztény és zsidó

hagyomány szerint a világ végén, az Antikrisztus idejében művét az igaz Isten érdekében folytatni fogja. Buzgalma az Isten ügyéért Mózeshez hasonló és Mózes után a legnagyobb próféta. A táborhegyi jelenetben Mózesrel együtt jelenik meg az Úr Jézus mellett. (Mt. 17, 3.) Már tanítványa, Elizeus is felismerte jelentőségét és ezért kiált a földről távozó Próféta után: „Izrael szekere és kocsisa.” Vitte népét ellenállhatatlanul az Isten felé és terelte őket az Isten útjára.

ILLÉS ÉS A TORTÉNELEM. Illésről profán emlékek nem maradtak, hisz semmi olyasmit nem cselekedett, amit a történet érdekesnek tartott volna feljegyezni róla. Nem fizetett adót, nem verték le csatában, munkája a lelkek világában játszódtott le. Még a Szentírás is szűkszavú történetét illetően. Csupán azokat az eseményeket jegyzi meg róla, melyek az üdvtörténetben jelentősek. Nincsen megadva, hogy mikor született, hány éves volt, mikor hívta őt az Úr munkára. Valószínű, hogy munkáját idős korban kezdte meg Ácháb király napjaiban és őt évig működhetett Kr. e. 858—848 között. Amint fellépése minden előzmény nélkül történik, úgy eltűnése a történet színteréről is hirtelen következik be. Tüzes szekér ragadja ki az élők sorából. Mit kell érteni ezalatt? Arany-szájú Szent János szerint ez a tüzes jelenség nagyon illett Illés tüzes lelkéhez. Szent Ambrus erről így ír: „Illés testével tüzes szekéren vagyis angyalok segítségével — akiknek lelke égő tűz — került az égbe.” Általános felfogás szerint nem halt meg, csak elragadta őt az Isten.

ELŐKÉP. Illés többszörösen előképe az *Úr Jézusnak*. Feltámasztja a száreftai özvegyasszony fiát, mint az Úr a náimi özvegy fiát; az özvegy olaját és lisztjét megsokszorozsítja, mint a kenyeret és a halat az Úr a pusztában; negyven napig tartott az útja nélkülözések közt a pusztában ellenségei üldözése elől, míg végül az éhezőt az angyal erősíti meg; tanítványa előtt emelkedik az égbe, hogy aztán a világ végén eljöjjön. Az Úr Jézus is negyven napig bőjtölt, üldözték ellenségei, az Olajfák hegyén

az angyal erősíti meg küzdelmében, tanítványai szemeláttára emelkedett az égbe, hogy majd a világ végén eljőjön mindent megítélni. Illés Kármel hegyén áldozatot mutatott be, imádkozott az Istenhez és esőt kért az Istentől; az Úr Jézus magát mutatta be áldozatul, imádkozott az Olajfák hegyén és kegyelmet kért a mennyei Atyától számunkra. — Az *angyaltól adott kenyér*, amivel a pusztában megerősítette őt, az Oltáriszentség előképe, mert ebben minket megerősít az Isten a szenvedések elviselésében és új életre kelünk általa. — Illés működésében *Keresztelő Szent János* működésének előképét láthatjuk. Mind a ketten az Isten útját készítették rettenthetetlen lélekkel. — A tengerből felszálló felhő a *Szűzanya* előképe, aki szintén észrevétlenül szállt fel a kinyilatkoztatás egére és hozta a világ számára az üdvöt, melynek harmatozásáért olyan sokat könyörgött az emberiség. — Illés köpenyegét átadja Elizeusnak és ezzel ráruházza prófétai hatalmát, mikép az Úr Jézus *Szent Péternek* átadta hatalmát az Egyház vezetésére és kormányzására.

TANÍTÁS. Az *ima hatalmát* látjuk Illés imájában, amikor az áldozatra a tüzet és utána a földre az esőt könyörgi le, majd az életet adja vissza az özvegy fiába imádsága. — Ácháb és feleségének *vétkei*t látjuk Illés történetében: súlyosan vétkeznek Istennek I., VII., VIII. és X. parancsolata ellen. Vétkük súlyosságát mutatja a büntetés nagysága. — Az *ereklye tiszteletét* látjuk abban, hogy Elizeus Illés köpenyegét magához veszi és annak segítségével szárazon kel át a Jordánon.

ALKALMAZÁS. Tanuljuk meg Illéstől, hogy az *Isten ügyéért* buzgólkodnunk kell és nem szabad semmiféle emberi tekintet miatt meghátrálni, ha az Isten ügyéről van szó. Hívására úgy készül, hogy a pusztába megy, elrejtőzik az emberek elől. Mihozzánk is szól az Isten a *lelkigyakorlatok* csendjében, ott hív minket. Használjuk fel nagyon a lelkigyakorlatok idejét, hogy azután teljesíteni tudjuk hivatásunkat, állapotbeli kötelességeinket. — Az Egyház a nagybőjt II. hetének keddjén a száreftai özvegyet mutatja be a szentleckében mint a hitnek és

a felebaráti szeretetnek a példáját; a IV. hét péntekjén pedig a fiának a feltámasztását olvassuk, amikor az evangélium Lázár feltámasztásáról szól. Illés története a breviáriumban a pünkösöd utáni VIII. héten kerül olvasásra. — Illés ünnepét az Egyház július 20-án üli. Különös tiszteletben részesíti a Prófétát a Kármeliták rendje, akik mintegy alapítójukat látják benne.

2. Elizeus

IV Kir. 2, 13—13, 21.

ELIZEUS KICSÚFOLÁSA. Illés elragadása után Elizeus Jerikóból Bételbe ment. Mikor az úton haladt, kisgyerekek jöttek ki elébe Bételtől és csúfolták őt: „Jöjj fel, kopasz, jöjj fel, kopasz!” Erre a Próféta megátkozta őket az Úr nevében. Két medve jött ki az erdőből és szétszakított 42 gyermeket. A Próféta innét Kármelre ment, majd visszatért Szamariába.

Jöjj fel: Elizeus felfelé haladt, mikor Bételbe ment. — *Megátkozta őket az Úr nevében:* az Isten büntetését kérte rájuk.

ELIZEUS CSODÁI. Az Úr lelke Elizeussal volt és ezért sok csodát tett. Jerikó vizét ihatóvá teszi, az egyik prófétának az özvegyét szegénységében azzal segíti meg, hogy olaját megsokasítja, a sunámi asszonynak megjövendöli, hogy gyereke fog születni s így régi óhaja beteljesül. Évekkel később ez a gyerek meghal és akkor halottaiból feltámasztja a meghalt gyereket. Egy alkalommal csodálatos módon kenyeret szaporít.

Sunám: Názárettől délre feküdt 10 km-re. — *Kenyeret szaporít:* 20 árpakenyérből és egy tarisznya gabonából jóllakik száz ember úgy, hogy még marad is.

A POKLOS NÁÁMÁN MEGGYÓGYÍTÁSA. Náámán a szír király seregének a vezére, akit ura nagyra értékelt és becsült, mert általa adott az Úr üdvöt Szíriának, hatalmas és gazdag, de belpoklos férfi volt. Szíriából való portyázók egy alkalommal Izrael földjéről egy kisleányt hoztak magukkal, aki Náámán feleségéhez került rab-szolgálonak. Ez így szólt úrnőjéhez: „Bárcsak a Szamariá-

ban lakó Prófétánál lett volna az uram, biztosan meggyógyította volna őt poklosságából." Náámán bement ekkor urához és elmondotta neki, hogy mit beszélt az Izrael országából való rabszolgáló. A szír király így szólt erre: „Menj és levelet küldök Izrael királyához.” Ekkor Náámán elutazott és magával vitt tíz ezüst talentumot és 6000 aranyat, tíz váltóruhát és levelet Izrael királyához ezzel az írással: „Midőn megkapod ezt a levelet, tudd meg, hogy hozzád küldtem Náámánt, szolgámat, hogy meggyógyítsd őt poklosságából.” Mikor Izrael királya elolvasta a levelet, megszaggatta ruháit és így szólt: „Vajjon Isten vagyok-e, hogy ölethetek és éltethetek, mivel ez hozzám küldte, hogy meggyógyítsam az embert poklosságából? Figyeljétek meg és lássátok, hogy alkalmat keres ellenem.” Mikor Elizeus meghallotta, hogy Izrael királya megszaggatta ruháit, hozzá küldött: „Miért szaggattad meg ruháidat? Jöjjön hozzám és tudja meg, hogy van próféta Izraelben.” Megérkezett tehát Náámán lovakkal, kocsikkal és megállt Elizeus házának ajtajánál. Elizeus ezt üzenete ki: „Menj és mosdjal meg hétszer a Jordánban és visszakapod tested egészségét, megtisztulsz.” Náámán megharagudott és eltávozva mondotta: „Azt hittem, hogy kijön hozzám, lehívja Urának Istenének a nevét, kezével érinti a poklosság helyét és meggyógyít. Vajjon nem jobbak-e Damaszkusz folyói Izrael minden vizénél, hogy azokban mosdjam meg és megtisztuljak?” Mikor tehát méltatlankodva akart eltávozni, szolgálai hozzá mentek s mondták: „Atyám, ha nagy dolgot mondott volna a Próféta, biztosan megtetted volna, mennyivel inkább megteheted ezt.” Erre lement a Jordánhoz és hétszer mosdott meg abban az Isten emberének szava szerint s teste olyan lett, mint a kisgyermek teste és megtisztult. Erre egész kíséretével visszament az Isten emberéhez, megállt előtte s mondotta: „Való igaz, hogy nincs másutt Isten, hanem csak Izraelben. Kérj tehát, hogy szolgád ajándékot adjon neked.” Azonban a Próféta így felelt: „Él az Isten, aki előtt állok, hogy nem fogadok el ajándékot.” Náámán így válaszolt: „Ahogy akarod, de kérlek, engedd meg nekem, a te szolgádnak, hogy két

öszvéren vihessek ebből a földből, mert ezek után más istennek nem mutatok be áldozatot, mint az Úrnak." Elizeus ekkor így felelt: „Menj békében.” Náámán ezután eltávozott.

Udvőt: győzelmet. — Tíz ezüst talentum: 97,500 pengő. — 6000 arany: ugyanannyi sékel, vagyis 360,000 pengő. Ez az összeg két talentumnak felelt meg. — Tíz váltóruha: ajándékuha. — Izrael királya: Jórám. — Megszaggatta ruháit: háborús ürügynek nézte a levelet. — Vihessek ebből a földből: Izrael Istenét saját földjén akarja tisztelni. Ebből a földből oltárt emelt ugyanis.

GIEZI KAPZSISÁGA. Miután Náámán eltávozott, Giezi, Isten emberének a szolgálja ezt mondta magában: „Megkímélte az én uram a szír Náámánt és nem fogadott el tőle semmit sem. De él az Úr, utána futok és szerzek tőle valamit.” Giezi Náámán után eredt és így szólt hozzá: „Uram küldött hozzád, hogy ezt mondjam: Most érkezett két ifjú Efraímból a próféták fiai közül. Azért adj nekik egy talentum ezüstöt és váltóruhát.” Náámán így válaszolt: „Jobb, ha két talentumot adok.” És kényserítette őt, hogy elfogadja. A két talentumot bekötötte két zsákba és ezt a két ruhával együtt két szolga vitte Giezi előtt. Midőn este megérkeztek, a zsákot kivette a kezükből, házában elhelyezte a zsákot a pénzzel és a férfiakat elbocsátotta, akik el is távoztak. Ő pedig ura elé állott. „Honnét jöttél Giezi?” kérdezte Elizeus. „Nem volt szolgád sehol sem”, válaszolta. Elizeus erre ezt mondta: „Vajjon nem volt-e ott a szívem, amikor Náámán kocsijáról megpillantott téged? Ime, elvetted az ezüstöt és a ruhákat, hogy olajkerteket, szőlőket, juhokat, ökröket, rabszolgákat és rabszolgálókat vásárolj. De Náámán poklossága rád és ivadékaidra száll mindörökre.” És kiment Giezi a poklosságtól olyan fehéren, mint a hó.

Próféták fiai: prófétatanítványok. — Egy talentum: 9750 pengő. — Két talentum: 19,500 pengő. — Nem volt-e ott a szívem: nem voltam-e ott jelen lélekben?

ELIZEUS HALÁLA. Mikor Elizeus halálosan megbetegedett, elment hozzá Jóás, Izrael királya. Elizeus megjövendölte a királynak, hogy a szíreken győzelmet

fog aratni. Elizeus nemsokára meghalt és eltemették. Még ebben az esztendőben történt, hogy egy holttestet dobtak be sírüregébe. Amikor a holttest odaért Elizeus teteméhez, a bedobott halott életre kelt.

Holttestet dobtak be: temettek egy embert, de a megjelenő szírek portyázó seregétől megijedtek a temetést végzők és bedobták a holttestet a sírba.

ELIZEUS ÜDVTÖRTÉNETI SZEREPE. Illés munkáját folytatja szellemének örököse, elsőszülött lelki fia, aki kétszeres részt kapott lelkéből. Munkája nem annyira a szó, mint inkább a tett területén folyt le. *Csodákkal akarta felhívni Izrael fiait az igaz Isten tiszteletére*, bálványimádásuk és az aranyborjú tiszteletének az abbahagyására. Alatta történt Acháb családjának Illéstől megjövendölt kipusztulása. Új királyt helyez Izrael trónjára, de hiába, mert Izrael nem fordult vissza az Úrhoz. Fellépésének kezdetén annyira volt már az igaz Isten tisztelete, hogy az izraeliták a körükben megjelenő, tonzúrájáról felismerhető prófétát kicsúfolják. És ez maradt a helyzet továbbra is, annak ellenére, hogy Jóás megjelenik halálos ágyánál. Ezt a prófétát használja fel az Isten arra, hogy a szírek új királyát ő általa kenette fel és ezáltal figyelmeztesse a népet, hogy ellenségét is ő küldi rájuk. Elizeus szerepe még más okból is figyelmet érdemel. A poklos Náámán meggyógyítása, a szírek királyának, Házáelnek a felkenése arra hívják fel a figyelmet, hogy az Isten nem csupán a zsidók kisajátított Istene vagy csupán nemzeti Isten, hanem az Isten az egész világnak a gondját viseli. Megjelenik az üdvtörténetben hangsúlyozottan az *egyetemesség gondolata*. Ezt a gondolatot fejleszti tovább az Isten a próféták további működésében.

ELIZEUS ÉS A TORTÉNELEM. Elizeus működéséről csak a Szentírásból értesülünk. Gazdag parasztcsaládból származott. Neve jelzi feladatát: Isten az én üdvöm. Kr. e. 860 körül hívja őt Illés és egészen 790-ben bekövetkezett haláláig működött Izrael országában. Ideiglenes sikereket, eredményeket tudott csak elérni, népét nem sikerült az Istenhez fordítania. Ezt mondja róla a Szentírás is,

mikor munkáját értékeli: „Csodákat vitt végbe életében és bámulatos dolgokat tett halálában, mindamellett mégsem tért meg a nép és nem hagytak fel bűneikkel, míg csak el nem úzták őket országukból s el nem széledtek az egész földön.” (Jézus, Sir. 48, 15—16.)

ELŐKÉP. Elizeus az *Úr Jézus* előképe abban, hogy csodákat tett és nem csupán a zsidókhoz szólt a küldetése, hanem minden emberhez, a pogányokhoz is. Kenyérszaporítása előképe a csodálatos kenyérszaporításnak. Sóval ihatóvá teszi Jerikó vizét. Ez előképe annak a szertartásnak, amit a *vízszentelésnél* használ az Egyház, amikor sót tesz be a vízbe, hogy a víz lelkünk hasznára legyen.

TANÍTÁS. Elizeus működésében főképp az *Isten mindenhatóságára* mutatott rá, amikor a csodákat véghezvitte. Látjuk történetében, mikép bünteti meg az Isten azokat, akik nem tisztelik a kort és nem adják meg a kellő tiszteletet az Isten szolgáinak. Náámán történetében pedig a *kegyelem ingyenességét* figyelhetjük meg, hogy az Isten annak adja a kegyelmet, akinek akarja. Ezt veteti észre velünk az *Úr Jézus* is, amikor így tanít: „Elizeus próféta idejében sok poklos volt Izraelben, de azok közül csak egy, a szír Náámán gyógyult meg.” (Lk. 4, 27.) A szentek *ereklyéinek* tiszteletére hívja fel a figyelmet a halála után tett csoda, amikor életre támad a sírjába bedobott halott.

ALKALMAZÁS. A szülők vigyázzanak a nevelésben arra, hogy gyermekeiket az *öregeknek kijáró tiszteletre* tanítsák. A kicsúfolást az Isten sokszor súlyosan bünteti. — Amint Náámán gyógyulása úgy történt, hogy teljesítette a Próféta parancsát, úgy kell nekünk is *együtt működni a kegyelemmel*. Az Isten megadja a kegyelmet, de az embernek szabadakaratot adott és így joga van a kegyelmet elfogadni és visszautasítani. — Elizeus csodáiból az Egyház a szentmise lekióájában kettőt olvastat, mégpedig a nagybőjt III. hetének keddjén az olajszaporítást és a nagybőjt IV. hetének csütörtökén a sunámi asszony fiának a feltámasztását. Pünkösöd utáni IX. héten

olvassák a breviáriumban Elizeus történetét. — Elizeus próféta sírját sokáig részesítették tiszteletben Szamariában, ahol később a Szent János-templom épült. Későbbi hagyomány szerint teste Konstantinápolyba, innét pedig Ravennába került. Ünnepe június 14-én van. A kármeliták Illés prófétával együtt nagy tiszteletben részesítik.

3. Jónás

JÓNÁS ELSŐ KULDETÉSE. Az Úr szólt Jónáshoz: „Kelj fel és menj Ninivébe, a nagy városba és prédikálj ott, mivel gonoszsága hozzám jutott.” Felkelt Jónás, hogy az Úr színe elől Társisba meneküljön. Joppéba ment, ahol Társisba menő hajót talált. Megfizette az útiköltséget, felszállt a hajóra, hogy Társisba menjen. Az Úr azonban nagy szélvihart küldött a tengerre, úgyhogy a viharban a hajó veszélyben forgott. A hajósok nagyon megijedtek és isteneikhez fohászkodtak. A hajó rakományát a tengerbe dobták, hogy könnyítsenek a hajón. Jónás a hajó belsejébe ment és ott mély álomba merült. A kormányos hozzá ment és így szólt hozzá: „Miért alszol? Kelj fel, fohászkodjál Istenedhez, hátha megkönyörül rajtunk és megmenekülünk.” A hajósok a viharban így szóltak egymáshoz: „Jertek, vessünk sorsot, hogy megtudjuk, miért fenyeget bennünket a baj.” Sorsot vetettek és a sors Jónásra esett. „Mondd meg nekünk, mi az oka e bennünket fenyegető veszélynek? Mi a foglalkozásod? Hová való vagy? Hová mész? Milyen nemzetiségű vagy?” Erre így felelt: „Héber vagyok, az ég Urát Istenét tisztelem, aki a tengert és a földet alkotta.” Megijedtek a férfiak nagyon, mivel megtudták, hogy az Úr színe elől menekül s kérdezték: „Mit tegyünk veled, hogy a tenger háborgása elálljon?” Jónás ezt mondta: „Fogjatok meg, dobjatok a tengerbe és majd megszűnik a tenger háborgása. Tudom ugyanis, hogy miattam fenyeget titeket ez a nagy vihar.” Eveztek a hajósok, hogy visszatérjenek a szárazra, hogy ott tegyék partra a prófétát, de nem tudtak a vihar dühöngése miatt odajutni. Ekkor fogták Jónást és a tengerbe dobták. A tenger háborgása ekkor meg-

szűnt. Az Úr pedig nagy halat rendelt oda, hogy Jónást elnyelje. Jónás a hal gyomrában volt három nap és három éjjel. Ezt az időt imában töltötte el. Harmadnapon a hal a szárazra hányta ki Jónást.

Jónás: nevének jelentése annyi, mint galamb. — *Társis:* föníciai alapítású város a mai Spanyolországban. — *Joppe:* Jaffa, Palesztina kikötője.

JÓNÁS MÁSODIK KULDETÉSE. Másodszor is szólt az Úr Jónáshoz: „Kelj fel és menj Ninive nagy városába. Prédikáld a népnek azt, amit én mondok neked.” Felkelt Jónás és Ninivébe ment az Úr parancsa szerint. Ninive igen nagy város volt, háromnapos járóföldre terjedt. Amint egynapi járásra ment, elkezdett Jónás prédikálni: „Még negyven nap van hátra és Ninive elpusztul.” A niniveiek hittek az Istenben, bőjtöltek, zsákruhába öltöztek mind, a legnagyobbtól a legkisebbig. Eljutott a bűnbánat szava Ninive királyához is. Ekkor felkelt a trónjáról, levetette ruháit, zsákba öltözött és hamuba ült. És kiadta a király a parancsot: „Az emberek és az állatok ne egyenek és ne igyanak semmit sem. Öltözzék mindenki zsákruhába. Kiáltsanak az Úrhoz és térjen meg mindenki bűnökkel telt útjáról. Hátha megbocsát az Úr és nem pusztulunk el.” Látta az Isten cselekedeteiket, hogy a gonoszság útjáról letértek, megkönyörült rajtuk és nem pusztította el őket.

Zsákruhába öltöztek: durva szőrruhát vettek magukra. — *Hamuba ült:* a bűnbánat jele volt ez. — *Az állatok ne egyenek és ne igyanak:* a vezeklés, a bűnbánat hangsúlyozása akart ez lenni.

JÓNÁS UDVTORTÉNETI SZEREPE. Jónás történetében rámutat az Isten arra, hogy ő minden népről gondoskodik és *mindenkit üdvözíteni akar*. Jahve nem csupán a zsidó nép nemzeti Istene, hanem Ő nemzetek felett áll. Ezt a gondolatot magának a zsidó népnek kell magáévá tenni, mert elsősorban ő hivatott arra, hogy a pogányokat az igaz Isten tiszteletére megtanítsa. Az Isten maga jelzi Jónásnak, hogy az üdv nemcsak a zsidók számára van, hanem mindenki hivatott erre. A Próféta ugyanis meg-
haragszik azért, mert az Isten a zsidók főellenségét, az

asszírokat nem pusztítja el, hanem bűnbánatuk miatt megkegyelmez nekik. Így szól ekkor az Isten a duzzogó Prófétahoz, aki a csodálatosan felnőtt és elhervadt bokor (ricinus) tövében ült: „Azt hiszed, hogy igazságos a haragod? Bánkódsz a repkény (ricinus) miatt, pedig nem dolgoztál érte, nem neveltél. Egy éjszaka nőtt fel és hervadt el. És én ne irgalmazzak Ninivének, a nagy városnak, melyben több mint 120,000 ember van, aki nem tud különbséget tenni jobbjá és balja közt és számos állat?”

JÓNÁS ÉS A TORTÉNELEM. Get-Oferban született. Ez Zabulon területén volt, Názárettől 5 km-re északra. A zsidó hagyomány szerint a száreftai özvegy fia, akit Illés halottaiból feltámasztott. II. Jeroboám uralkodása alatt működött (Kr. e. 783—743.). Ámosznak, Ozeásnak és Izaiásnak a kortársa. Működéséből csupán egy epizódot mond el a Szentírás. Valószínűleg III. Adad-Nirari (Kr. e. 805—782) volt az uralkodó, akihez az Isten küldte vagy az utána következő uralkodók közül az egyik. Ezt valószínűvé teszi a király uralkodása. Monoteisztikus elveket hangoztatott uralkodása alatt. Fennmaradt egy felirata a következő szöveggel: „Nébóban bízom, más istenben nem bízom.” III. Assurdán (Kr. e. 773—755) idejében teljes napfogyatkozás volt (Kr. e. 763 június 15.), majd ismételt lázadások voltak uralkodása alatt, majd kétszer pestis pusztított országában. Ezek az események lehetővé teszik a bűnbánatot hirdető Próféta fellépését. A Próféta hazájában való működéséről csak annyit tudunk, hogy II. Jeroboámnak megjövedöli a szírek feletti győzelmét.

Ninive, ahol a Próféta a bűnbánatot hirdette, a Tigris balpartján terült el, szemben a mai Mosszullal. Nagy kereskedőváros volt. Alapítása az ősidőkbe nyúlik vissza. Gudea Lagas királya már Kr. e. 3000-ben említi a várost. Az asszír birodalom fővárosává Szennákerib (Kr. e. 705—681) teszi meg. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy ne lett volna itt uralkodónak palotája. A város fénykorát Assurbanipál (Assur-bán-apli Kr. e. 668—626) éri el. Palotájának romjaiban találták meg azt a nagyszerű ékiratos könyvtárt, melynek köszönhetjük az asszír-

babiloni történetre vonatkozó ismereteink igen nagy részét. A város véglegesen Kr. e. 612-ben pusztult el. Ma még nem ismerjük kiterjedését teljesen. Diodorus szerint Ninive átmérője 150 stádium (27 km), kerülete 480 stádium (86 km) volt. Lakóinak számát egymillióra becsülhetjük Jónás próféta idejében.

Különös nehézséget jelent a *nagy hal* szerepe Jónás történetében. Szóba kerülhet az emberevő cápa. A Földközi-tengerben él a kék cápa (*Carcharias glaucus* L.), mely szóba jöhet. Hossza 6—7 m. A tengerpart közelében szokott tartózkodni, azonfelül csökönyösen követi a hajókat. Hihetetlenül falánk állat, mert csak félig emészti meg táplálékát. Egy felbontott példányban a következőket találták: „fél sódart, néhány báránylábat, egy sertés hátsó felét, egy bulldog fejét és mellső lábait, egy csomó lóhúst, egy ponyvát és egy hajómosó keféét”. (Brehm: Állatok világa 14. k. 337. old.) 1909-ben két cataniai egyetemi tanár beszámolt az olasz állattani társaság egyik ülésén egy cápáról, amit Catania közelében fogtak. Ennek a gyomrában egy 50 év körüli férfit, egy felnőttnőt és egy 5 év körüli gyermeket találtak. Mind a három ruhástul és megemésztetlenül került elő. Esetleg szó lehet még az óriási cet cápáról (*Carcharodon rondeleti* M. H.) is, mely szintén előfordul a Földközi-tengerben. 10—12 m-re is megnő. Igen veszedelmes ragadozó. De közelebbit róla a természettudósok nem figyeltek meg. Azonban akárhogy is próbáljuk a lehetőséget alátámasztani, csoda nélkül mégsem magyarázható meg Jónás három napi sértetlen benttartózkodása és élve kikerülése. Cetről óriási nagysága ellenére nem beszélhetünk, mert táplálékát egészen apró, milliméter nagyságú állatok szolgáltadják torkának szűkülete miatt.

A történet leírását nyugodtan tulajdoníthatjuk magának a Prófétának, bár vannak, akik későbbi időkből, ismeretlen szerzőnek tulajdonítják az írást.

ELŐKÉP. Jónás történetében maga az *Úr Jézus* látta az előképet, amikor ezt mondja: „Valamint Jónás a cet hal gyomrában volt három nap és három éjjel, úgy leszen

az Emberfia a föld szívében három nap és három éjjel.” (Mt. 12, 40.)

TANÍTÁS. A történet rámutat az Isten végtelen *szentségére*, akit a bűn bánt és ezért bünteti is azt. De a megtérővel szemben irgalmat gyakorol. Az Isten elől nem lehet menekülni, mindenütt az Isten szeme előtt vagyunk. Az Isten irgalmát kiesdi a *vezeklés és a bőjt*. Ezeket ugyanis nagyra értékeli az Isten. E miatt megkegyelmez még a legnagyobb bűnösnek is. Ezt tudja maga Jónás is, ezért írja Szent Jeromos: „Tudja a Próféta a Szentlélek sugalmazása folytán, hogy a pogányok bűnbánata a zsidók veszte. Ezért a hazáját szerető nem annyira irigylí Ninive üdvét, mint inkább nem akarja hazája vesztét.”

ALKALMAZÁS. Becsüljük sokra az önmehtagadást és a bőjtöt, mert ez letörli a bűnt. Az Isten az emberek büntetésénél tekintettel van az *állatokra* is, legyünk ezért az állatokkal szembeni bánásmódban szelídek. Jónásban kell látni az *első pogány misszionáriust*. Nem értette meg ezt a gondolatot, de mégis teljesítenie kellett az Isten parancsát. Legyünk a missziók támogatói. — Jónás ünnepe szeptember 21-én van. Jónás küldetéséről olvasunk nagyszombat 10. prefációjában és november IV. hetének szombatján a breviáriumban.

4. Ámosz

Ámosz (teherhordó) Júda országából származott. Kecsképásztor és fügefauiltetvényes volt. Működése Izrael országában zajlott le II. Jeroboám (Kr. e. 783—743) uralkodása alatt. Valószínűleg a király uralkodásának első felében működhetett, mert könyvében arról a jólétről beszél, ami Jeroboám napjaiban volt Izrael országában. Jövendöl Izrael pusztulásáról és a messiási ország szellemi voltáról. Jellemző könyvében az *egyetemesség gondolata*, hogy az Isten minden népnek az Istene. Könyvéből a szeptemberi kántorbőjt szerdáján olvas az Egyház.

5. Ózeás

Ózeás (Jahvé üdvözített) Izraelben született, Izraelben működött. II. Jeroboám (Kr. e. 783—743) alatt kezdte meg működését és egészen Izrael elpusztulásáig tartott működése. Működése alatt már

jelentkeztek a hivatalos vallási gyakorlat vissza nem állítása következtében az erkölcstelenség jelei és megkezdődtek II. Jeroboám halála után a belső villongások. Az Isten Ózeást bízta meg, hogy figyelmeztesse működésével a népet, de eredményt nem ért el. Működése egyrészt jelképes cselekedetekkel (házasságával, gyermekei nevével) történt. Ezekkel mutatta be ugyanis Izrael hűtlenségét az Istennel szemben. Másrészt beszédeivel figyelmezteti a népet a közelgő veszedelemre. Unnepe július 4-én van.

IMA. *Könyörögjünk.* Fogadd kegyesen, Urunk, bőjtünket, hogy amint testünket az ételtől megtartóztatjuk, úgy tartóztassuk meg lelkünket a bűnöktől. Amen. (A nagybőjt III. hetének pénteki miséjében lévő könyörgés.)

Jónás imája:

Szorongattatásomban az Úrhoz kiáltottam és meghallgatott engem:

A mélység gyomrából kiáltottam és meghallgattad szómat.

A mélységbe, a tenger mélyébe dobtál és a vizek körülvettek engem:

Minden örvényed és hullámod összezsapott felettem.

És mondtam: Elvetett szeme elől engem:

De mégis látni fogom szent templomodat.

A víz körülvelt engem egészen a lelkemig:

A mélység körülkarolt engem, a tenger elborította a fejem.

A hegyek mélységébe szálltam le, a föld örökre bezáródott felettem:

Uram Istenem, te kimented életemet.

Mikor lelkem gyötrődött, az Úrra gondoltam:

Hogy imám eléd jusson templomodba.

Akik hiábavalóságokhoz tapadnak, elhagyják irgalmadat.

Én azonban a dicséret hangján áldozom neked és megadom, amit fogadtam megmenekülésemért az Úrnak. (2, 3—10.)

Amosz prédikációja:

Úr a neve annak, aki alkotta a Göncöl szekerét és a Kaszást,

aki reggelre fordítja a sötétséget és a nappalt éjjé változtatja,

aki hívja a tenger vizeit és kiönti a föld színére azokat.

Mosolyogva pusztítja el az erőt és kiirtja a hatalmast.

Gyűlöltek azt, aki fedett a kapuban és útálták, aki igazat beszélt.

Ezért, mivel kifosztottátok a szegényt és értékes zsákmányt szedtetek tőle: kőkockákból is építhettek házakat, de nem laktok bennük; ültessetek bár termékeny szőlőket, nem isztok abból bort.

Tudom, sok a bűnötök és nagy a gonoszoságtok, ellenségei vagytok az igaznak, ajándékokat fogadtok el és a szegényt elnyomjátok a kapuban...

A jót keressétek és ne a rosszat, hogy életben maradjatok, és veletek lesz az Úr, a seregek Istene.
Gyűlöljétek a rosszat és szeressétek a jót, állítsátok helyre az igazságos ítéletet a kapuban, hogy esetleg megkönyörüljön a seregek Ura Istene József maradékain. (5, 8—15.)

Ozeás beszéde:

Ismerjük meg, törekedjünk megismerni az Urat:
Aki mint a hajnal, úgy jön közénk,
És mint az időben jövő eső
Vagy mint a tavaszi eső a földre, jön le hozzánk.
Mit cselekedjem veled, Efráim?
Mit tegyek veled, Júda?
Vallásosságtok olyan, mint a reggeli felhő
És mint a reggel felszikkadó harmat.
Ezért büntettem őket a próféták által,
És megöltem őket szájam szavával:
És ítéleteid nyilvánvalók, mint a világosság,
Én ugyanis irgalmasságot akarok és nem áldozatot,
És inkább az Isten ismeretét, mint az égő áldozatokat. (6, 3—6.)

25. Júda országának prófétái

1. Ábdiás

Ábdiás (Jahve szolgálja) Jórám, Judea királyának uralkodása alatt (Kr. e. 849—842) élt. A zsidó hagyomány szerint azonos lenne Acháb király házának gondnokával, aki a király elől elrejtett és táplált száz prófétát. Az edomiták ellen jövendölt. Megemlíti könyvében Jeruzsálem pusztulását. Azonban itt nem a Nabukodonozor által véghezvitt pusztításra kell gondolni, mint ezt egyesek vélik, hanem arra, amikor az arabok és a filiszteusok megrohanták Jórám király alatt Jeruzsálemet. Jeremiás próféta idézi Ábdiást és ezt csak úgy teheti meg, ha előtte élt. Unnepe november 19-én van.

2. Jóel

Jóel (Jahve az Isten) Fátuel fia. Ázáriás király idejében élt (Kr. e. 789—738) a legnagyobb valószínűség szerint. Hihetőleg papi nemzetségből származott, mivel sokat beszél az áldozatokról. Vannak, akik a fogság utáni időkre helyezik működését, mivel könyvében nem említ egy királyt sem, nem említi az asszírokat és a babilóniaiakat, helyette Tiruszról, Szidonról és görögökről beszél és apokaliptikus részek vannak a könyvben. E szerint az V. században Kr. e. írta volna a könyvet. Könyvében büntetést és ítéletet hirdet, bűnbánatot követel. A Messiás országáról is ír.

Megjövendöli, hogy az Isten megadja az „igazság tanítóját”

(2, 23.) és erről az időről az Isten így beszél: „*Kiöntöm lelkemet minden emberre és fiatalok, leányaitok prófétálni fognak, álmokat látnak véneiket és látomásokat szemlélnék ifjaitok. Sőt szolgálóimra, szolgálóimra is kiöntöm lelkemet azokban a napokban.*” (2, 28—29.) Ez valósult meg az ősegyházban, amikor a gyülekezetekben a Szentlélek megszállt egyeseket és prófétáltak. A végítéletéről így ír: „*És abban az időben összegyűjtöm az összes nemzetet és leviszem mind Jósáfát völgyébe és ott perbe szállok velük népemért és örök-ségemért, Izraelért.*” (3, 1—2.)

3. Izaiás

Izaiás (Jahve az üdv) Ámosz fia (nem a Prófétáé) Kr. e. 765 körül született Jeruzsálemben és itt is működött. Zsidó hagyomány szerint királyi családból származott. Ázáriás király halála évében (Kr. e. 738) kapta látomásban a prófétai meghívást az Istentől. Működése Jóátám, Acház, Ezekiás, Mánássze királyok napjaira (Kr. e. 738—639) esik. Működését az ország fénykorában kezdi meg. Ez a jólét meglazítja az erkölcsöket és e miatt szembefordul az előkelőkkel, ezeket ostromozza. Ezekiás király uralkodása alatt nagy szerepe van. Az ő tanácsára áll ellen a király Szennakeribnek (Kr. e. 701) és csodálatos módon menekül meg Jeruzsálem az elpusztulástól. Mánássze királynak nem voltak inyére intelmei, feddései, ezért a hagyomány szerint kettéfűrészelteti. Unnepe július 6-án van.

Jövedőléseinek könyvében beszél a zsidók és a pogányok ellen. Az asszírokból látja népe ostorát. Megjövendőli Babilónia bukását és a fogságból való kiszabadulást. Az egész könyvnek ő a szerzője a hagyomány egyöntetű véleménye szerint. A racionalisták három szerzőnek tulajdonítják a könyvet, de a Commissio de re publica 1908 június 29-én hozott határozata szerint a felhozott érvek nem olyan súlyosak, hogy miattuk el kellene térni a hagyományos felfogástól.

A Megváltóról annyit jövedőlt, hogy az *őszövetség* evangélistájának szokás e miatt nevezni. A Messiás szűttől születik: „*Ime, a szűz méhében fogan és fiút szül. A neve Emmánuel lesz.*” (7, 14.) Ez a gyermek Isten lesz: „*Gyermek születik ugyanis nekünk és Fiú adatik nekünk s a fejedelemség az ő vállára kerül. És lesz az ő neve: Csodálatos, Tanácsadó, Isten, Hős, az örökkévalóság Atyja, a béke Fejedelme.*” (9, 6.) Ember is lesz, mert: „*Vessző kél majd Jesse törzséből és virág nő ki gyökeréből.*” (11, 1.) Erre az emberi természetre rászáll a Szenülélek ajándékaival: „*És rajta leszen majd az Úr lelke: a bölcsesség és az értelem lelke, a tanács és az erősség lelke, a tudás és a jámborság lelke, és eltölti őt az Úr félelmének a lelke.*” (11, 2—3.) Szelidségével nyeri meg az embereket és tanítja őket az igazságra: „*Az én választottam, akit támogatok, az én választottam, kibem kedvemet találok. Reá adtam lelkemet, igazságot visz majd ő a nemzeteknek. Nem kiált majd és nem lesz személyválogató. Szava nem hallatszik az utcán. A megtört nádszálat össze nem zúzza*

s a füstölgő mécsbelet ki nem oltja. Hűségesen visz igazságot. El nem lankad és kedvét nem veszti, míg igazságot fel nem állít a földön, tanítására várnak a szigetek." (42, 1—4.) Mikor itt lesz közöttünk, akkor a betegek meggyógyulnak: „*Akkor majd megnyílik a vakok szeme s a süketek füle nyitva lesz. Ugrándozik majd a sánta, mint a szarvas, és megoldódik a némák nyelve.*" (35, 5—6.) A Messiásnak sokat kell szenvednie és meg is kell halnia: „Nem volt sem szépsége, sem ékessége... és külseje sem volt kíváncsú. Megvetett volt, a legutolsó az emberek között, a fájdalmak embere, a betegség ismerője. Arca mintegy elrejtett és megvetett volt, azért nem is becsültük őt. Valóban a mi betegségeinket ő hordozta és a mi fájdalmainkat ő viselte. És mi őt szinte belpoklosnak tekintettük, az Istentől megvertnek és megalázottnak. Pedig ő a mi gonoszságainkért sebesítetett meg, a mi bűneinkért töretett össze. A mi békességünkért van rajta a fenyíték s az ő kék foltjai által gyógyultunk meg. Mi mindnyájan mint a juhok tévelyegtünk, kiki a saját útjára tért. S az Úr óreá helyezte mindnyájunk gonoszságát. Feldoztatott, mert ő maga akarta és nem nyitotta meg száját. Viszik, mint a juhot leölésre és mint nyírója előtt a bárány elnémul, és meg nem nyitja száját... Népem bűnei miatt vertem meg őt és gonoszok közt adtak neki sirt és gazdag mellé jutott halálában... Mivelhogy halálra adta életét s a gonoszok közé számíttatott és sokaknak a bűnét hordozta és ő a törvényszegőkért imádkozott." (53, 2—12.) „*Testemet odadobtam az engem verőknek, orcámat a lépdesőknek, arcomat nem fordítottam el azoktól, kik gyaláztak és megköpödték engem.*" (50, 6.) A messiási országban nemzetek tolongnak, hogy az Úr hegyére feljussanak, mert ott maga a Messiás: „tesz ítéletet a nemzetek közt és szolgáltat igazságot számos népnek. És ők kardjaikat ekevasakká olvasztják és lándzsáikat sarlókká. Nemzet nemzet ellen nem emel kardot és nem tanul többé hadviselést." (2, 4.) Ekkor: „*Együtt lakik majd a farkas a báránnyal s a párduc együtt tanyázik a gödölyével. Együtt él majd borjú, oroszlán és juh és parányi gyermek terelheti őket. Borjú és medve együtt legelnek, együtt pihennek kölykeik és szalmát eszik majd az oroszlán, akárcsak az ökör. A csecsemő vígan játszadozik a vipera lyukánál s az áspiskigyó üregébe dugja kezét az anyatejtől elválasztott kisdéd. Nem ártanak és nem ölnek sehol szent hegyemen, mert eltölti a földet az Úr ismerete, mint ahogy a vizek betöltik a tengert. Azon a napon Jessze gyökere lesz a népek zászlaja. Ő utána kérdezősködnek majd a nemzetek és dicsőséges lesz a nyugvóhelye.*" (11, 6—10.)

4. Mikeás

Mikeás (ki olyan, mint Jahve?) Izaiás próféta kortársa. Moresetben (Judea) született. Kr. e. 740—700 közt működött Jóatám, Acház és Ezekiás királyok alatt. A nép erkölcsi romlottságát feddi és megjövendöli a babiloni fogságot. Jeremiás próféta könyvében idézi Jeruzsálem pusztulásáról szóló jövendölését. Unnepe január 15.

Megjövendőli az Úr Jézus születési helyét: „*De te, Efráta Betlehémjé kicsi vagy ugyan Júda ezrei között; mégis belőled származik nekem Izraelnek jövődő uralkodója, aki kezdettől fogva, az örökkévalóság napjaitól fogva származott.*” (5, 2.)

5. Náhúm

Náhúm (vigasztalás) a judeai Elkesben született. Jövendőlése Ninive ellen irányul, melyről megjövendőli, hogy a földdel lesz egyenlő. Működését Kr. e. 663 és 612 közé kell helyeznünk, mivel Téba bukása mint bekövetkezett cselekmény (663) áll előtte, míg Ninive épségben áll. Talán még közelebbre utal az, hogy Assurbanipal halála után (626) bekövetkezett zavaros időkre találunk vonatkozást és így jövendőlése Kr. e. 626—612 közé esne. Az Isten mint minden nemzet ura szerepel jövendőléseiben, aki gondját viseli minden népnek.

6. Habakuk

Habakuk (ölelés?) hihetőleg lévita származású templomi énekes volt. Kr. e. 650—600 években élt. Mánássze király utolsó éveiben jövendőlt. Jeremiás és Szofoniás próféták kortársa. Megjövendőli Judeának, hogy a káldeusok fogják a zsidó népet elnyomni, de a babiloni birodalmat is eléri az Isten büntetése. Unnepe január 15-én van.

7. Szofoniás

Szofoniás (megőrzött Jahve) az Ezekiástól leszármazott Kúsi fia. Valószínűbb, hogy Ezekiás királynak és nem a prófétának a családjából származik, mert könyvében erre vonatkozólag halvány utalások vannak. Józsiás király uralkodásának első felében léphetett fel (Kr. e. 638—608), még a reform előtt (Kr. e. 622), mert a könyvében leírt állapotok erre engednek következtetni. Idéz a Deuteronomiumból. Júda és Jeruzsálem ellen jövendőli.

8. Jeremiás

Jeremiás (elvetette Jahve, t. i. a népet) a Jeruzsálem melletti Anátótnban született Kr. e. 650 körül. Atyja Helkiás pap volt. Ifjúsága Mánássze király (Kr. e. 693—639) utolsó éveire esik. Józsiás király 13. esztendejében hívja őt az Úr (Kr. e. 626) prófétájának, akit már különben is születése előtt kegyelmével megtisztított. 24 éves lehetett, amikor meg kellett kezdenie figyelmeztető és bűnbánathirdető szerepét. Aszkétikus élete megadta neki ehhez az alapot. Józsiás király szereti a Prófétát. A király vallási reformját hathatósan támogatja. Jóákim alatt (Kr. e. 608—598) lépett fel erős szavakkal az

istentelenség ellen: megjövendőli a templom és Jeruzsálem pusztulását. Ezzel kezdődik a Próféta szenvedése. Kr. e. 605-ben diktálja le elmondott jövődöléseit az Isten parancsára Bárukknak. Ezt nyilvánosan felolvassák a népnek. E miatt a király halálra akarja ítélni, a könyvet pedig elégettetti. Erre Bárukknak újból lediktálja a jövődöléseit. Jóákim királynak megmondja Babilonba való elvitelét. Szede-kiást (Kr. e. 597—587) óvja a Nabukodonozor elleni lázadástól. A király ennek ellenére szövetséget köt Egyiptommal (Kr. e. 588). A babiloni hadsereg megjelenik Jeruzsálem előtt. Jeremiást ekkor a király fogságba veti. A fogságban sem szűnik meg a népet figyelmeztetni. Erre a ciszternába dobják. Innét ugyan kimenekül, de fogságban marad továbbra is. Mikor Jeruzsálem elesik, kiszabadul. Nábuzárdán fővezér választást enged a prófétának, hogy vagy Jeruzsálemben marad vagy Babilonba megy. A Próféta Jeruzsálemben marad és Godoliás helytartóhoz csatlakozik. Mikor a helytartót meggyilkolják, az összeesküvők kényszerítik, hogy velük Egyiptomba meneküljön. Itt azután megkövezik őt a zsidók. Unnepe május 1-én van.

Jeremiás prófétától származik a *Jövődölések könyve*, a Jeruzsálem eleste után írt *Síralmak* és még egy *Levél*, melyet a Báruk prófétától írt könyv utolsó fejezeteként olvashatunk. Ezt a próféta a fogságba hurcolt zsidókhoz intézte. Jeremiás jövődölései nagyrészt beszédeit tartalmazzák, melyeket a zsidók és idegen népek ellen mondott.

A Jeremiástól említett Nábuzárdán neve előfordul egy babiloni cseréptáblán, a Kr. e. 587 utáni évekből. Ott Nabu-zer-i-dinnam néven szerepel a fővezér, szintén fővezéri minőségben. Ugyancsak szerepel az ékiratban Nergal-sarri-ucur, aki Jeremiásnál Nergel Szereszer néven fordul elő.

Jeremiás jövődölései közt olvassuk, hogy hetven évig fog tartani a babiloni fogság (25, 11.), de a hetven év elteltével az Isten meglátogatja népét és visszahozza. (29, 10.) A messiási időkről írja, hogy ekkor az Isten szíve szerinti pásztorokat ad a népnek, akik tudással és bölcseséggel legeltetik a rábízottakat. (3, 14.) Az Isten új szövetséget köt az emberekkel, ahol a törvény a szívekbe lesz beírva. (31, 31—34.) Ekkor „*igazságos sarjat támasztok Dávidnak; királyként uralkodik majd bölcsen, és jogot meg igazságot tesz a földön.*” (23, 5.) Ez az igazságos sarj a Messiás. A betlehemi gyermekgyilkosságot a következő szavakkal ecseteli és ezt idézi Szent Máté (2, 17—18.): „*Jajszó hallatszík Rámában, a gyász és síralom szava: Ráchel siratja fiait és nem engedi, hogy vigasztalják miattuk, azért, mert már nincsenek.*” (31, 15.)

IMA. *Habakuk imája:*

Uram, eljutott hozzám a te híred és én megrettentem. Keltsd életre művedet, Uram, még az esztendők folyamán, tedd ismeretessé még az esztendők folyamán. Amikor haragod felgerjed, gondolj az irgalomra!

Jó az Isten Dél felől és a Szent Fárán-hegye felől. Dicsősége elborítja a hegyeket és dicséretével telve van a föld.

Ragyogása olyan, mint a napfény: sugarak törnek elő kezéből, ott van elrejtve ereje.

Színe előtt halad a halál s a dögvész jár lába előtt.

Megáll és megméri a földet, tekintetével szétszórja a nemzeteiket. És összetörnek az örök hegyek, meghajlanak az ősrégi halmok örökkévalóságának léptei alatt.

Nyomorúságban látom Etiópia sátrait, reszketnek Mádián földjének sátorlapjai.

Vajjon a folyókra haragszol-e, Uram vagy a folyók ellen irányul-e bosszúd vagy a tenger ellen haragod, hogy felszállsz loaidra és diadalmas szekereidre?

Feszítve megfeszítéd ijadat, amint megesküdtél a törzseknek; folyókat hasítasz a földbe.

Látásodra megrendülnek a hegyek, kiáradnak az örvénylő vizek, hallatja hangját a mélység, magasra emeli kezét.

Nap és hold megállnak hajlékukban, nyilaid fényességében; villogó lándzsád ragyogásában letűnnek.

Bosszúságodban taposod a földet, haragodban megbénítod a nemzeteket. Kivonulsz néped megszabadítására, felkentednek megszabadítására. Levered a gonosz házának tetejét, nyakig feltárod alapját.

Megátkozod kormánypalcáját, harcosainak fejét, kik szélvész-ként törnek eiő, hogy szétszórjanak engem. Kik ujjonganak, mint aki elnyeli rejtekhelyén a szegényt.

Utát készítesz loaidnak a tengerben, a nagy vizek iszapjában. Mikor ezt hallottam, megrendült a belsőm, e szóra megremegtek ajkaim. Korhadás hatolt csontjaimba, megremegtek lépteim.

Vajha én nyugton lehetnék a szorongatás napján, mely előző az őt sanyargató népre!

Mert nem virágzik majd akkor a fügefa és nem fakad rügy a szőlőkben. Megcsal az olajfa termése s a szántóföldek nem hoznak ételmet. Kívész az akolból a juh és nem lesz marha a jászoloknál.

Én azonban örvendezem az Űrban és vigadozom szabadító Istenemben. Az Isten, az Űr az én erősségem és ő olyanná teszi lábamat, mint a szarvasét. És eljuttat engem magaslataimra a Győzelmes, miközben zsoldárt éneklek. (3. A magyar Szentírásból.)

Izaiás beszéde:

Halljátok, egek és figyelj füleddel, föld, mert az Űr beszél: Fiakat neveltem és felmagasztaltam, ők azonban megvetettek engem!

Az ökör megismeri gazdáját s a számár urának jászolát, Izrael azonban nem ismer el engem és népem meg nem ért!

Ó, bűnös nemzet, gonoszsággal terhelt nép, gonosztevők iva-

déka, elvetemült fiak! Elhagyták az Urat, káromolják Izrael Szentjét, hűtlenül hátat fordítanak neki!

Még hol verjelek meg titeket, hogy egyre lázadoztok? Az egész fej beteg s az egész szív erőtlen.

Tetőtől-talpig nincsen rajta ép hely; csupa seb, kék folt és daganat, melyet be nem kötözték, orvossággal nem gyógyítottak.

Országotok pusztaság, városaitokat tűz emésztette meg; földeketek szemetek láttára idegenek élnek fel és pusztaság az, mintha ellenség dúlta volna fel.

És úgy magára maradt Sion leánya, mint a kunyhó a szőlőben, mint a csöszkunyhó az uborkásföldön, mint az ostromlott város.

Ha seregek Ura nem hagyott volna nekünk maradéku!l valamit, olyanok volnánk, mint Szodoma és hasonló!k volnánk Gomorrához!

Halljátok az Űr szavát, ti Szodoma fejedelmei! Fogadjátok fületekbe Istenünk tanítását, ti Gomorra népe!

Minek nekem véres áldozataitok sokasága? — úgymond az Űr. — Jóllaktam én a kosáldozatokkal, a hizott állatok hájával, és borjak, bárányok és bakok vérében nem lelem én kedvemet! Mikor színem elé jöttök, hogy udvaraimat tapossátok, ki kívánja ezeket kezetekből?

Ne mutassatok be nekem hazug eledeláldozatot! A tömjénfüst útálat előttem! Az újhoidat, a szombatot s a többi ünnepet nem szenvedhetem, gonoszak a ti gyülekezeteitek!

Újhoidjaitokat és ünnepeiteket gyűlölöm, terhemre lettek. Megúntam, hogy elviseljem.

És amikor kinyújtjátok kezeteket, elfordítom tőletek szememet. Akármennyit is imádkoztok, nem hallgatom meg, mert kezetek csupa vér.

Mosakodjatok meg, tisztítsátok meg magatokat!

Távolítsátok el szemem elől gondolataitokat! Hagyjatok fel azzal, hogy rosszat cselekesztek!

Tanuljatok jót tenni! Keressétek az igazságot, siessetek segítségére az elnyomottaknak. Szolgáltassatok igazságot az árvának, védelmezzétek az özvegyet!

És jöjjetek, szálljatok velem perbe — úgymond az Űr. — Ha bűneitek olyanok is, mint a skárlát, fehérek lesznek, mint a hó. És ha olyan vörösek is, mint a bíbor, fehérek lesznek, mint a gyapjú.

Ha úgy akarjátok és reám hallgattok, majd a föld legjavából esztek.

Ha azonban ellenkeztek és engem haragra ingereltek, kard emészt meg titeket. Bizony, az Űr szája mondja! (1, 2—20. A magyar Szentírásból.)

Jeremiás imádsága:

Emlékezzél meg arról, Uram, hogy mi történt velünk, nézd és lásd gyalázatunkat. Örökrészünk másokra szállott, házaink idegenekre. Apátlan árvákká lettünk, anyáink olyanok, mint az özvegyek. Pénzért isszuk a saját vizünket, meg kell fizetnünk a saját fánkat! Nyakra-főre kergetnek minket; ha elfáradunk, nyugodni nem engednek. Egyiptomnak nyujtottunk kezét s az asszíroknak, hogy jóllakjunk kenyérrel! Atyáink vétkeztek és nincsenek többé, és mi viseljük gonoszságaikat! Szolgák uralkodnak rajtunk, és nincs, ki megváltson kezükből! Életveszéllyel hozzuk el kenyérünket a pusztában lévő kard elől. Bőrünk izzik, mint a kemence az égető éhségtől. Az asszonyokat meggyalázták Sionban s a szüzeket Júda városaiban. A fejedelmeket felakasztották kezükkel, a véneket nem tisztelik. Az ifjakat gyalázatos módon használják fel, a gyermekek megbotlanak a fahordásban. Eltűntek a kapukból a vének, az ifjak a hárfások karából. Eltűnt a szívünk vidámsága, gyászra fordult körtáncunk. Lehullott fejünk koronája. Jaj nekünk, mert vétkeztünk! Azért lett szomorú a szívünk, azért homályosodott el szemünk: mert elpusztult a Sion hegye, rókák szaladgálnak rajta. De te, Uram, mindörökké megmaradsz, királyi széked nemzedékről nemzedékre. Miért feledkezniél meg rólunk mindörökké? Miért hagynál el minket hosszú időre? Téríts minket magadhoz, Uram és mi megtérünk, tedd ismét olyanokká napjainkat, mint hajdanában voltak. Avagy végkép elvetettél minket és oly nagyon haragszol reánk? (Siralmak 5. A magyar Szentírásból.)

26. Tóbiás története

Tóbiás könyve

TÓBIÁS JÁMBORSÁGA. Tóbiás Neftáli törzséből származott. Mikor Szálmánászár asszír király napjaiban fogságba került, a fogságban sem tért le az igazság útjáról. Mindabból, amije volt, naponta juttatott fogságban lévő nemzetbeli testvéreinek. Fiatal korában, amikor még hazájában volt, sem cselekedett semmi meggondolatlan-ságot. Mikor mindenki elment az aranyborjúkhoz, melyeket Jeroboám, Izrael királya készített, ő nem ment el, hanem Jeruzsálembe zárandokolt, ott imádta Izrael Urát és Istenét. Hűségesen bemutatta a zsengéket, felajánlotta a tizedet. Isten törvényeit gyermekkorától fogva megtartotta. Amikor férfiúvá lett, feleségül vette a törzséből való Annát. Ettől fia született, akinek saját nevét adta.

Gondosan nevelte Isten tiszteletére és a bűn útálatára gyermekségétől kezdve. Amikor feleségével és fiával Ninivébe került törzsével együtt a fogságba, sohasem szennyezte be magát a pogányok eledeleivel. Mivel teljes szívéből tisztelte az Istent, kedvessé lett a király előtt, és Szálmánászártól engedélyt nyert arra, hogy bárhová mehessen. Elment mindenkihez, aki fogságban volt és üdvös intéseket adott mindenkinek. Eljutott a médek Ráges városába is. Itt szűkölködni látta Gábelust, aki törzséből való volt. Keze írása ellenében átadta neki a királytól kapott 10 talentum ezüstöt. Sok idő múlva meghalt Szálmánászár király. Utódja fia, Szennákerib lett, aki gyűlölte Izrael fiait. Tóbiás naponta végigjárta a nemzetbelijeit, vigasztalta őket s tehetségéhez képest osztogatott vagyonából. Az éhezőket táplálta, a ruhátlanokat ellátta ruhával, a halottakat és a megölteket eltemette. Mikor Szennákerib Judeából visszamenekült a csapás elől, mellyel Isten sujtotta káromlása miatt, haragjában sokat megöletett Izrael fiai közül. Tóbiás eltemette holttestüket. Mikor ezt hírül vitték a királynak, ez megparancsolta, hogy öljék meg Tóbiást és vegyék el minden vagyonát. Tóbiás fiával és feleségével elmenekült és elrejtőzött. Negyvenöt nap múlva megölték a királyt saját fiai. Tóbiás ekkor visszatért és visszakapta minden vagyonát.

Tóbiás: az én jóságom Jahve. — A fogságban sem tért le az igazság útvjáról: megtartotta az Isten parancsait. — Saját nevét adta: Tóbiásnak nevezte el fiát. — Kedvessé lett a király előtt: a görög szöveg szerint a királyi udvar szállítója lett. — Ráges: jelentékeny méd város volt, mely a fővárostól, Ekbátánától északra terült el. Az izraeliták jelentékeny részét itt telepítették le. — A királytól kapott: a szállításokért. — 10 talentum: 105,000 pengő. — Fia: egyik utódja. Szennákerib Judeából visszamenekült a csapás elől: Kr. e. 701-ben Jeruzsálem alól szégyenszemre kénytelen volt visszavonulni.

TÓBIÁS MEGVAKUL. Tóbiás a meggyilkoltak holttestét összeszedte, elrejtette házában és éjjel eltemette őket. Történt egyszer, hogy fáradtan tért haza a temetésről, lefeküdt a fal mellé és elaludt. Alvás közben a fecskéfészekből szemét esett a szemébe és megvakult. Ezt a

megpróbáltatást azért engedte rá az Úr, hogy a szent Jób példájára az utódok elé állítsa béketűrését. Nem zúgódott az Isten ellen, hogy megvakult, hanem megingathatatlanul megmaradt Isten félelmében és hálát adott élete minden napján az Úrnak. És miként Jóbot kiábrányították a királyok, úgy őt is kiábrányították rokonai: „Hol van a reménységed alamizsnáidért és temetésedért?” Tóbiás azonban megfeddte őket: „Ne beszéljeteK úgy, mivel szentek fiai vagyunk és azt az életet várjuk, melyet az Isten azoknak ad, akik iránta való hitükben sohasem tántorodnak meg.” Felesége, Anna mindennap szövőmunkára járt és így kereste meg a megélhetéshez szükségességet. Egy alkalommal gödölyét kapott. Tóbiás, amikor mekegését meghallotta, így szólt: „Vigyázzatok, nehogy lopott jószág legyen. Vigyétek vissza, mert lopott jószágból nem szabad ennünk.” Felesége haragra gerjedve válaszolt: „Nyíltan látszik, hogy hiábavaló volt reménykedésem és feleslegesek voltak alamizsnálkodásaid.” Ilyen és hasonló szavakkal pörlekedett férjével.

Meggyilkoltak holttestét: Asszárhaddon alatt is érvényben maradtak Szennákerib rendeletei és sok izraelita halt meg a rendeletek következtében. — *Lefeküdt a fal mellé:* nem mehetett be a házba, mert tisztátalan volt a holttestek érintése következtében. — *Királyok: barátai.* — *Szövőmunkára járt:* Tóbiás betegsége miatt elszegényedett a család és a kenyérkereset az asszonyra hárult. — *Lopott jószág:* Tóbiás nem tudta, hogy miért kapta felesége a gödölyét, mert ezt munkabérének felül kapta.

TÓBIÁS ELKULDI FIÁT RÁGESBE. Tóbiás azt hitte, hogy közel van már a halála, ezért magához hívta fiát és üdvös tanácsokat adott neki. Főképp az alamizsnálkodást ajánlotta a figyelmébe. Majd azt mondja neki: „Mikor még kicsi voltál, 10 talentum ezüstöt adtam Gábelusnak, aki a méd Rágesben lakik. Kezeírása is itt van nálam. Gondolkozzál azon, miképp kaphasd meg ezt a pénzt tőle és miképp adhatod vissza kezeírását.” Az ifjú így felelt atyjának: „Mindent megteszek, atyám, amit parancsoltál. Azonban a pénzhez miképp jutok hozzá, nem tudom. Ő nem ismer engem és én nem ismerem őt. Milyen ismeretődjelt adsz nekik? Nem ismerem a hozzávezető utat

sem." Az atya így válaszolt fiának: „Kezeirása nálam van. Ha megmutatod neki, rögtön fizet. Indulj tehát el, keress magadnak egy férfit, aki bérért elkísér, hogy még életemben a pénzhez juss." Tóbiás kiment és talált egy ragyogó ifjút, aki felöltözve és útra készen állott. Nem tudta, hogy az Úr angyala az. Köszöntötte és megszólította: „Honnét való vagy, jó ifjú?" Aki így válaszolt: „Izrael fiai közül." Tóbiás kérdezi: „Ismered-e az utat, mely a médek országába vezet?" „Ismerem, — volt a válasz — gyakran jártam útjait és Gábelus testvérnél is voltam, aki Rágesben, a médek városában lakik, az ekbátániai-hegységben." Tóbiás elmondja ezt atyjának, aki behivatja az ifjút és kiléte felől kérdezősködik. Erre ezt mondja: „Ázáriás vagyok, a nagy Anániás fia. Fiadat épségben viszem el és hozom vissza." Tóbiás most útnak engedi őket e szavakkal: „Járjatok, legyen az Isten utatokon és angyala kísérlen benneteket." Erre elindulnak. Eljutnak a Tigrishez. Itt Tóbiás lábat akar mosni, mikor is egy nagy hal támad reá. Tóbiás felkiáltott ijedtében. Az angyal biztatására megragadta a halat kopolyájánál és szárazra vonszolta. A halat felboncolta. Szívét, epéjét és máját eltette az angyal tanácsára, mert ezek orvosszerűl szolgálnak. A halból ettek és besózva útra vitték magukkal a megmaradt húst. Útközben most eljutottak a rokon Ráguelhez, akinél megszálltak. Ez szívesen fogadta őket. Az angyal tanácsára megkérte Tóbiás Rágueltól leányának, Sárának kezét. Ráguel nehezen akart ebbe beleegyezni, de az angyal biztatására mégis odaadta leányát. Elkészítették a házasságlevelet, lakomához ültek és hálát adtak az Istennek. A házasság megkötése után Ráguel arra kérte Tóbiást, hogy még két hétig maradjon nála. Vagyonának a felét Tóbiásnak adta és írást adott arról, hogy a vagyon másik felét halála után ő fogja örökölni. Ezalatt Tóbiás kérésére az angyal elment Rágesbe, elhozta Gábelustól a pénzt, sőt őt magát is elhozta a lakodalomra.

Bérért elkísér: Keleten szokás volt hosszabb útra vezetőt fogadni. — *Ázáriás:* az Úr segítsége. — *Anániás:* az Úr kegyessége. Az angyal nevének megadásával küldetését mondja meg. — *Nagy*

hal: nem lehet tudni, hogy milyen halról van szó (csuka?) — *Orvos-ságszerűl szolgálnak*: a gonoszlélek elűzésére és a vakság meggyógyítására. — *Nehezen akart ebbe beleegyezni*: mivel leánya a gonoszlélek befolyása alatt állt és hét férje halt meg, mind a házasságkötés napján. Ezért félti Tóbiást. — *A házasság megkötése után*: mikor Ráguel látta, hogy Tóbiás nem halt meg, két hétig tartó lakodalmat rendez. Tóbiás az angyal útmutatása szerint imádkozott házassága megkötése után és ezzel megszabadítja Sárát a gonoszlélek hatalma alól. — *Tóbiás öröklí*: Sára örökös leány volt, akinek törzsbeli férfihez kellett hozzámennie, hogy a vagyon a törzsben maradjon. Erre történik itt utalás.

TÓBIÁS HAZAINDUL FELESÉGÉVEL. Tóbiás a lakodalm után tovább nem akart már maradni, mivel elmúlt a visszatérésül meghatározott idő. Így szólt apósához: „Tudom, hogy atyám és anyám számlálják a napokat és lelkük gyötrődik.” Útrakészült, apósa átadta neki Sárát, vagyonának felét s útnak bocsátotta őt. Leányukat intették, hogy tisztelje ipát s napát, szeresse férjét, igazgassa a cselédséget, kormányozza házát és magát pedig feddhetetlenül viselje. Tizenegyedik nap Háránba értek, ahol az út közepe volt. Tóbiást az angyal magával viszi, hogy előbb érjenek haza a többieknek s hagyja neki, hogy a hal epéből hozzon magával, mert erre még szüksége lesz. Anyja az útmenti dombon ült napról-napra, ahonét messze el lehetett látni és úgy várta fiát. Már távolról megismerte közeledő fiát s örvendő vitte hírül férjének: „Ime, jön a fiad!” Ráfael így szólt most Tóbiáshoz: „Mihelyt belépsz a házba, imádd Uradat Istenedet. Adj hálát neki. Járuj atyádhoz és csókold meg őt. Szemét rögtön kend meg a hal epéjével. Tudd meg ugyanis, hogy azonnal megnyílik atyád szeme, látni fogja a napfényt és örül látásodon.” Amint a közelbe értek, vak atyja a szolgának nyújtja kezét és siet fia elébe. Megölelte, megcsókolta feleségével együtt és sírva fakadtak az örömtől. Miután imádták hálával az Istent, leültek. Ekkor vett Tóbiás a hal epéből, megkente vele atyjának a szemét. Fél óráig tartott, míg szeméről a hályog mint tojáshártya kezdett leválni. Tóbiás lehúzta ezt atyja szeméről, ki így rögtön visszanyerte látását. Erre mindannyian dicsérték az Istent. Hét nap múlva megérkezett Sára,

fiának a felesége minden baj nélkül az egész kísé-
sereggel. Tóbiás ezután elmesélte szüleinek mindazt az
isteni jótétet, ami vele történt azáltal a férfiú által,
aki vezetője volt. Hét napon át lakomával ülték meg az
igen nagy örömet. Tóbiás most megkérdezte fiát, hogy
mit adjanak kísé-
rőjének. Ez vagyonának felét szánta
kísé-
rőjének. Az angyal azonban így szól: „Adjatok hálát
az Istennek. Az Isten jótetteit ugyanis hirdetni és meg-
vallani kell. Jobb az imádság a böjttel meg az alamizsna,
mint az aranykincsek gyűjtése, mert az alamizsna meg-
szabadít a haláltól, megtisztít a bűntől és kiérdemli az
irgalmat és az örök életet. Megmondom az igazságot.
Amikor könnyek közt imádkoztál, temetted a holtakat,
félbeszakítottad étkezésedet, rejtegetted a holtakat nap-
pal a házában, hogy azután éjjel eltemesd őket, én
voltam, aki az Isten elé vittem könyörgésedet. Az Isten
előtt kedves voltál, ezért próbára tett téged. Most pedig
elküldött az Úr engem, hogy meggyógyítsalak, Sárát,
fiad feleségét pedig megmentsem a gonoszlélektől. Én
ugyanis Ráfael angyal vagyok, egyike a hétnek, akik az
Úr előtt állunk.” Mikor ezt hallották, remegve leborultak
a földre. Az angyal így szólt ekkor: „Béke veletek, ne
féljete. Isten akaratából voltam nálatok. Őt áldjátok és
dicsérjétek énekkel. De ideje, hogy visszatérjek ahhoz,
aki küldött. Ti csak dicsérjétek az Istent és hirdessétek
minden csodáját.” Miután ezeket mondotta, eltűnt szemük
elől és többé nem láthatták. Tóbiás dicsőítő énekkel ma-
gasztalta az Urat. Ezután még 42 esztendeig élt és látta
még dédunokáit is. 102 éves korában halt meg Ninivé-
ben, ahol aztán tisztességgel eltemették.

Hárán: nem tévesztendő össze a pátriárkák idejéből ismeretes
Háránnal, mert Tóbiás Háránja Ninivétől keletre van. — *Meggyógyít-
salak téged:* Tóbiás 56 éves korában vakult meg és négy évig volt
vak. — *Ráfael:* neve annyit jelent, mint Isten gyógyít. — *102 éves
korában halt meg:* halála előtt meghagyja fiának, hogy Ninivét
hagyja el, mert a város el fog pusztulni. Ezért Tóbiás atyja halála
után Ráguelhez költözik, aki még ekkor életben volt. Itt halt meg
aztán 99 éves korában az ifjabbik Tóbiás.

TÓBIÁS SZEREPE AZ UDV-TORTÉNETBEN. Az
asszír fogságba került Tóbiás történetében a Szentírás az

Istennek különös gondoskodását mutatja be. Az Isten sohasem hagyja el azokat, akik Őt igazán tisztelik. Az Isten rendkívüli úton is gondoskodik róluk. Szenvedésekkel próbára teszi az embereket és a próbatételben mutatkozik ki, hogy ki szereti igazán az Istent. Mert a szenvedés nem töri meg az igazán vallásos embert. Ez a szenvedésben is tovább szolgál hűségesen az Istennek. Tóbiást a szenvedés türelmes elviseléséért maga a Szentírás állítja Jób mellé és ezzel a legnagyobb dicséretet mondja róla. Ilyen példának a szemlélése szükséges volt az asszír fogságban sínylődőknek, hogy fogságukban is az Isten kezét lássák, a fogságban is kitartsanak vallásuk gyakorlásában.

TÓBIÁS ÉS A TORTÉNELEM. Tóbiás története abban az időben játszódik le, amikor az asszír birodalom az egyiptomi birodalommal a világhatalomért küzd. Tóbiás V. Szálmánászár (Kr. e. 727—722) alatt kerül Ninivébe. A király ugyanis Kr. e. 725 körüli hadjáratában ostrom alá veszi Samariát. Az ostrom végét nem éri meg. De még az ostrom előtt végigpusztítja Izrael országát, sok foglyot szed össze és ezek közt van Tóbiás is. Tóbiás kereskedést folytat új hazájában és udvari szállító lesz. Igen meggazdagszik munkája révén. Így megvan a lehetősége, hogy Médiába került honfitársának nagyobb összeget adjon kölcsön, szintén kereskedelmi célokra. A médek árja származású népe III. Szálmánászár óta AsszírIA számára veszélyes szomszédság volt, ezért többször vezetnek ellenük hadjáratokat. Végre III. Tiglát-Pilesernek (Kr. e. 745—727) és II. Szárgonnak (Kr. e. 722—705) sikerült őket legyőzni. A nép egy részét másutt telepítik le, míg közéjük Izrael országának lakóit helyezik el. Szennákerib (Kr. e. 705—681), II. Szárgon fia gyűlölte a zsidókat, mivel Jeruzsálem asszírellenes politikát folytatott és itt érte őt a nagy kudarc, amikor Jeruzsálem falai alól dolgavégezetlenül kellett eljönnie (Kr. e. 701). Ezért rendeleteivel eltiltotta a fogságba hurcoltakat a keresettől, ami miatt lázadások keletkeztek és ezeket a lázadásokat véres kézzel nyomta el. Szennákeribet fiai: Ádrámelek és Szárászár ölték meg, de nem ők követték

a trónon, hanem Ászárháddom (Kr. e. 681—669) következett, aki alatt javult a zsidók helyzete.

A Hetvenesek fordítása Szálmánászár helyett Enemesszároszt olvas, akit Szárgonnal azonosítanak. Ezt a nézetet támogatja az, hogy a Szentírás másutt nem említi, hogy Szálmánászár fogságba hurcolt volna izraelitákat. Enemesszárosz és Szárgon (Sarru-kinum) mássalhangzói azonos mássalhangzók, csupán a mássalhangzó-csoportok vannak felcserélve. Így könnyebben magyarázható, hogy miért nevezi a Szentírás Szennákeribet Szárgon fiának. De a fentiek alapján is érthető az események sorozata.

ELŐKÉP. *Ráfael angyal* küldetésében az Úr Jézus küldetésének az előképét látja az Egyház. Ráfaelt azért küldte az Isten, hogy vezesse, tanítsa az ifjú Tóbiást és visszaadja egészségét az idősebb Tóbiásnak. Az Úr Jézus is azért jött le, hogy tanítsa, vezesse és meggyógyítsa az emberiséget. Az *ifjú Tóbiás* meggyógyítja a vak Tóbiást; az Úr Jézus csodáiban is előfordul a vakok meggyógyítása és ennyiben előképe Tóbiás az Úr Jézusnak.

TANÍTÁS. Tóbiás története a *Gondviselés* bemutatása konkrét esetben. Nagyon szép az öreg Tóbiásnak a példája a *felebaráti és az Isten iránti szeretet* gyakorlásában. A könyv kimondottan beszél a szellemi világról: a jó és a rossz *angyalokról*. Minden embernek van őrző-angyala. Megerősítést nyer a könyvben az angyal szavai: *ban a lélek halhatatlanságába vetett hit és az örök élet várása*.

ALKALMAZÁS. Tóbiás jámbor életét minden embernek kell követnie, mert ő megvalósította azt a gondolatot életében, amit az Úr Jézus hirdetett: „*Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, ahol a rozsdá és moly megemészti és hol a tolvajok kiássák és ellopják; hanem gyűjtsetek magatoknak kincseket az égben, hol sem rozsdá, sem moly meg nem emészti és ahol tolvajok ki nem ássák és el nem lopják.*” (Mt. 6, 19—20.) Alamizsnáival, imáival, böjtjeivel, temetéseivel, jámborságával gyűjtött magának kincseket és így lett kedves az Isten

előtt. Ellen tudott állni a tömegnek, amikor mindenki az aranyborjú elé ment imádkozni, ő megőrizte egyéniségét, nem engedett a tömeg nyomásának és egyedül ment fel Jeruzsálembe imádni az Urat. Példája a *világi apostolok* példája, aki a szórványokban élő honfitársainak lelki és anyagi gondját viseli. Az ifjú Tóbiás a *házasság tulajdonképeni céljára* mutat rá. Nem szenvedélyének kielégítését keresi abban, hanem a jövő nemzedék lebeg a szeme előtt, imádsággal készül házasságára és ezért nem kerül a gonoszlélek hatalmába, mint Sárának előzőleg meghalt férjei, akik saját szenvedélyüket akarták csupán kielégíteni.

Ráfael angyal védője az utasoknak. Ezért imádkozik hozzá az Egyház az utazás előtti imában. Ráfael angyal ünnepe október 24-én van; Szent Ráfael szentmiséjének lekiöjában Tóbiás könyvéből olvas fel az Egyház. Ugyancsak Tóbiás könyvéből olvas az Egyház olvasmányokat szeptember III. hetében a breviáriumban. Az őrzőangyalok ünnepe október 2-án van.

TÓBIÁS KÖNYVE. A könyvet a zsidók deuterokanonikus könyvnek tartották és ezért eredeti szövegét nem ismerjük. E felfogás miatt kevesebb gondnal őrizték és így a könyvnek csupán arám nyelvű példánya került Szent Jeromos elé. Az Egyház kezdetől fogva sugalmazott könyvnek ismerte a könyvet.

A *racionalisták* a csodás elem szereplése miatt nem tartják történeti könyvnek. És ezzel kapcsolatban hivatkoznak keleti hasonló regékre. Az egyik ilyen regényes történet *Achikár története*. A Vulgátában egy helyen szerepel Áchior (Achikár), aki Tóbiás unokaöccse, és ott van a hétnapos lakomán, melyet Tóbiás fia esküvője alkalmával szerez (11, 20.) A Codex Alexandrinusban többször szerepel ez a név. Innét tudjuk, hogy az idősebb Tóbiás unokaöccse, aki Szacherdon (Ásszárháddon) király (Kr. e. 680—669) főpohárnoka, pecsétőre és pénzügyminisztere volt; kijárta, hogy Tóbiás Ninivébe jöhet vissza; a vak Tóbiást két éven keresztül táplálja; a haldokló Tóbiás figyelmezteti fiát, hogy kövesse Achikár példáját, mert az Isten megjutalmazza a jót. E miatt aztán azonosítják Tóbiás Achiorját a népmonda Achikárjával és ennek alapján miniszteri tisztségét mesének tartják. A népmonda Achikárja miniszteri tisztséget tölt be az asszír király mellett. Fogadott fia hamisan bevádolja őt a királynál, miért is a király halálra ítéli. De a hóhér nem őt, hanem egy rabszolgát végez ki helyette, Achikár pedig elrejtőzik. A fáraó rejtvényt ad fel egyszer a királynak. Nem tudja senki sem megfejtani. Ekkor előjön rejtekéből Achikár és megfejtja a rejtélyt.

A király újra kegyébe fogadja, mert kiderül ártatlansága és fogadott fiát végzik ki álnoksága miatt. Ez a mese egész Keleten közismert. Előfordul az elefantinei papiruszokban is. Azért, mert a név előfordul ebben a mesében, ez még nem ad alapot arra, hogy Tóbiás történetének valóságát kétségbe vonjuk. — A másik történet, amire hivatkozni szeretnek, a *hálás halott története*. Egy ifjú eltemet egy ismeretlen holttestet. A temetés után egy fiatalember szegődik melléje és egymással szerződést kötnek, hogy minden közös szerzeményt megfellelnek. Az ismeretlen fiatalember megszerzi barátjának a király leányát, akinek több férje halt meg mindjárt a házasság megkötésének a napján. Most az ismeretlen ifjú követeli, hogy a leányt felelőzők meg. Karddal kettévágják és kígyófészket találnak benne. A leány így szabadul meg az átoktól. Az ismeretlen ekkor kijelenti, hogy az eltemetett halottnak a lelke, aki így akarja meghálálni eltemetését. Ezután eltűnik. Ez a mese hasonlóságot tüntet fel Tóbiás esküvőjével. De hasonlóságából azonosságra következtetni még nem lehet.

A könyvben különben annyi történeti és földrajzi adat van, hogy már ez is kizárja azt a feltevést, hogy itt nem valódi történettel állunk szemben. A *Commissio de re biblica* 1905 június 23-án kiadott döntvénye szerint történetnek kell tartanunk, mert még az ellenkezőjét nem bizonyították be. A könyv ismeretlen szerzőnek a műve, valószínűleg a fogság után élt Kr. e. 250—150 közt, aki a könyv írásánál felhasználta a két Tóbiás családi feljegyzéseit, mert csak az írhatta meg így ezt a könyvet, aki nagyon is ismerte a két Tóbiás életének minden körülményét. Különbözik is a hagyományok egyöntetű véleménye az, hogy valódi történetet kell látnunk Tóbiás történetében és nem csupán erkölcsi célzattal megírt mesét.

IMA. *Könyörgjünk*. Isten, aki Ráfael főangyalt kísérőül adtad az úton Tóbiás híved mellé: engedd meg nekünk, a te híveidnek, hogy mindig oltalma alatt álljunk és érezzük segítségét. Amen. (Könyörgés Szent Ráfael miséjéből.)

Tóbiás éneke:

Mindenkor nagy vagy te, Uram és uralmad örökké tart.
Ostorozol és meggyógyítasz, letaszítasz az alvilágba és visszahozasz, és nincsen, ki kezedet elkerülje.
Izrael fiai, dicsérvétek az Urat, a pogányok előtt dicsérvétek őt!
Azért szórt titeket a pogányok közé, kiknek nincsen tudásuk róla, hogy mondjátok el nekik csodálatos műveit és kioktasátok arra is őket, hogy kívülre nincsen más isten, ki mindenható.

Ő fenytett minket bűneinkért és ő gyógyít meg minket irgalmasságáért.

Nézzétek csak, mit művelt velünk! — Ezért félve és rettegve dicsőítétek őt és tetteitekkel magasztaljátok az örök királyt!
Én még rabságom földén is hálával vagyok iránta, mert megmutatta nagylelkűségét a vétkes népen.

Térjetekek meg tehát, ti bűnösök, tegyétek azt, ami igaz az Isten előtt, bízva, hogy irgalmat gyakorol veletek! Én is meg lelkem is örvendünk benne. Aldjátok az Urat mindnyájan ti, az ő választottai, üljetekek örömapot és hálával zengjetekek neki! (13, 1—10. A magyar Szent-írásból.)

27. Judit története

Judit könyve

AZ ASSZIR KIRÁLY NYUGATI HADJÁRATA.
Nábukodonozor asszír király, aki Ninive nagy városában uralkodott, csatában legyőzte Árfáxadot, a médek királyát. Nagyon nagy lett Nábukodonozor országa és szíve e miatt felfuvalkodott. Követeket küldött a nyugati országokba, egészen Etiópia határáig. Ezek az országok azonban mind megtagadták az engedelmességet és a követeket üresen, tiszteletadás nélkül küldötték vissza. E miatt a király haragja igen felgerjedt ellenük és boszszút esküdött. Uralkodásának tizenharmadik évében összehívta a tanács tagjait és hadvezéreit. Kijelentette előttük, hogy ezeket az országokat uralma alá akarja hajtani. Mindenki nek tetszett a terv. A király hívatta Holofernest, a fővezért és mondotta neki: „Indulj a nyugati országok ellen. Ne kegyelmezz senkinek egy országnak sem, minden megerősített várost hódíts meg nekem!” Holofernes elindult 120,000 gyalogossal és 12,000 lovon harcoló íjással. A sereget rengeteg teve követte a seregnek szükséges dolgokkal és marhacsorda, birkanyáj szám nélkül. A gabonát Szíriának kellett szolgáltatnia. Aranyat és ezüstöt nagy bőségben vitt magával a királyi palotából. Elindult ezután ő is a sereggel, harcoszekerekkel, lovasokkal és íjászokkal. Mint a sáska lepték be a földet. Megrohanta a várakat, — mihelyt átlépte az ország határát — elfoglalta az erősségeket, megsarcolta a városokat, fogságba hurcolta a lakókat, az ellenállókat kardélre hányta, felgyújtotta a vetést, kivágta a fákat és a szőlőket. A föld minden lakóját félelem szállta meg. Követeket küldtek hozzá és békéért könyörögtek. A városok lakói koszorúkkal, fáklyákkal, dob- és sípszóval fogadák őt,

de ennek ellenére sem tudták enyhíteni szívének vadságát, mert városaikat lerombolta és ligeteiket kiirtotta.

Tizenharmadik évében: a görögben tizennyolcadik évében. — Kivágta a fákat és a szőlőket: ez hozzátartozott az asszír hadviselés módjához.

IZRAEL ELLENÁLLÁSRA KÉSZÜL. Mikor Izrael fiai mindezeket meghallották, igen megrémültek, hogy ez fog történni majd Jeruzsálemmel és az Úr templomával is. Mindenhová követeket küldtek. Megszállták a hegyeket, fallal vették körül a városokat és gabonát gyűjtöttek. Eliákim pap levelet írt mindazoknak, akik Ezdrelon felé laktak, mely a nagy síkság előtt Dotáin mellett van és mindazoknak, akiknek az útjain az átvonulás lehetséges, hogy szállják meg a hegyek hágóit és állítsanak fel őrséget minden ilyen helyen, mely Jeruzsálem felé vezet. Ugyanekkor az egész nép nagy buzgósággal az Úrhoz kiáltott, bőjtölt és imádkozott nagy alázattal, hogy az Úr tekintsen népére, Izraelre. Amikor Holofernes meghallotta, hogy Izrael fiai védelemre készülnek, nagy haragra gerjedt. Magához hívatta Móáb és Ámmon fejedelmeit s kérdezte: „Mondjátok meg nekem, milyen nép ez, mely megszállta a hegyeket? Milyenek a városai? Milyen az erejük? Mennyi a számuk? Ki a királyuk? Miért ők az egyedüliek, akik megvetnek minket és miért nem fogadnak békével minket?” Ekkor előállt Ámmon fejedelme, Áchior és így felelt: „Ha meg méltóztatol hallgatni engem, uram, megmondom az igazat neked erről a népről. A nép káldeus eredetű. Mezopotámiában lakott eredetileg, de nem akarta követni atyáinak isteneit. Elhagyták a sokistenben való hitet és egyedül az égnek az Istenét tisztelték. Ennek parancsára elhagyták hazájukat és Istenük csodálatos módon vezette ezután őket. Nem is volt, aki bántotta volna ezt a népet, csak akkor, ha eltértek az igaz Isten tiszteletétől. Valahányszor más istent is tiszteltek, kardnak és gyalázatnak adta át őket. De ha visszatértek bánattal, akkor erőt adott nekik az Isten. Most, uram, kutass utána, hogy van-e valami bűne ennek a népnek, mert akkor rátámadhatunk és az Isten

átadja őket neked. De ha nincsen ennek a népnek bűne, nem tudunk neki ellenállni, mert az Isten védi őket és az egész föld gyalázatává lehetünk." Holofernes ezért a beszédért Áchiort átküldi Betuliába, hogy a zsidók sorában részesüljön.

Ezdreion: Kármeltől délkeletre terülő síkság. — *Nagy síkság:* Jordán völgye. — *Dotáin:* Szichemtől északra terült el kb. 20 km-re.

HOLOFERNES BETULIÁT KORULVESZI. Holofernes másnap kiadja a parancsot seregének, hogy vonuljon fel Betulia ellen. Mikor Izrael fiai meglátták a sokaságot, földre borultak, hamut szórtak a fejükre s egy szívvel, egy lélekkel kérték az Istent, hogy mutassa meg irgalmát népe iránt. Majd felfegyverkeztek, megszállták a szorosokat és éjjel-nappal őrizték azokat. Mikor Holofernes körüljárta a várost, észrevette a forrást, mely a vízvezeték vizét adja. Elvágatta a vízvezetékét. A faltól nem messze szintén voltak források, melyekből titkon merítették vizet. Ezek mellé őrséget állított. Húsz nap múlva elfogyott a víz a városban és ezért naponta adagolták a vizet. A nép Óziástól, a város elöljárójától követeli, hogy adja át a várost Holofernesnek. Óziás kérésére még öt napig várnak s ha nem jön segítség, akkor majd átadják a várost.

Megszállták a szorosokat és éjjel-nappal őrizték azokat: a görögben így van: őrtüzeket gyújtottak a tornyokon és őrködtek azokon egész éjjelen át.

JUDIT FELLÉPÉSE. Ezt meghallotta egy Judit nevű özvegy, akinek férje, Mánásszesz három és fél év előtt napszúrásban halt meg. Judit férje halála óta a tetőn lévő kamrájában élt bezárkózva, vezeklőövet hordott és böjtölt. Igen jó megjelenésű volt, akire férje nagy gazdagságot hagyott. A hírneve nagyon jó volt, mivel Istent igen félte és nem volt senki sem, aki rosszat mondott volna róla. Mikor meghallotta Óziás ígéretét, hogy öt nap múlva átadja a várost, a vénékért küldött. Ezek eljöttek hozzá. Most így fordult hozzájuk: „Micsoda dolog az, hogy Óziás öt nap múlva átadja a várost, ha nem

érkezik segítség? Kik vagytok ti, hogy kísértitek az Urat? Ez a beszéd nem irgalmat, hanem haragot érdemel. Az Úr irgalmának határnapot szabtok kényetek-kedvetek szerint. Mivel azonban az Isten türelmes, bánkódjunk ezen és könnyekkel esdjük ki irgalmát. Alázzuk meg magunkat és alázatos lélekkel szolgáljunk neki s kérjük irgalmát. Hisz nem követtük atyáinkat bűneikben, nem szolgáltunk más isteneknek. Hisz nem ismerünk az Istenen kívül mást. Nos, testvérek, ti a nép vénei vagytok, tőletek függ élete a népnek. Lelkesítsétek fel a nép szívét, hogy az Isten csak próbára tesz, mint atyáinkat, vajjon igazán tiszteljük-e őt. Ne bosszankodjunk tehát ezek miatt, amiket elszenvedünk. Ezzel javulásunkat akarja és nem megsemmisülésünket." Az előljárók így válaszoltak: „Igaz mindaz, amit mondottál és nincs szavadban semmi kivetnivaló. Imádkozzál érettünk, mivel szent asszony vagy, aki féled az Istent." Judit így felelt: „Felismertétek, hogy beszédem Istentől jön. Imádkozzatok értem, hogy amit tenni szándékozom, az találkozzék Isten tetszésével. Álljatok fel az éjjel a kapu mellett és én szolgálómmal kimegyek. Imádkozzatok, hogy az Isten letekintsen Izraelre az általatok meghatározott öt nap alatt. Ne kutasatok utánam. Míg mindent el nem mondok nektek, ti csupán imádkozzatok értem Urunk Istenünknél." Erre így szólt hozzá Óziás: „Menj békében. Az Úr legyen veled ellenségeink megfenyítésében."

Judit: Jehudit, zsidónő. — *Mánásszes:* Simeon törzséből való volt, akárcsak Judit. — *Tetőn lévő kamrájában:* a nap elől szoktak ide húzódni, néha azonban lakni is szoktak benne.

JUDIT HOLOFERNESHEZ MEGY. Miután az előljárók eltávoztak, Judit bement imádkozni. Magára vette vezeklőövét, hamut szórt a fejére, leborult az Úr előtt és imádkozott. Az ima után hívta szolgálóját, lement házába. Letette a vezeklőövet és özvegyi ruháját. Megmosta testét, a legjobb kenőccsel bekente magát, megfésülte haját, fejdísz tett fel, szép ruhát öltött magára és karperecekkkel, gyűrűkkel, fülbevalóval felékesítette magát. Az Úr is fokozta szépségét, mivel ez a felkészülés

nem érzékiségből, hanem erényből történt. Szolgálóját maga mellé vette és elindult a város kapuja felé. Az Urat imádva hagyta el a várost szolgálójával együtt. Amint leért a hegyről, az asszírok előőrsei elfogták és Holofernes elé vitték. Leborult a fővezér előtt, aki így szólt hozzá: „Mondd meg nekem, miért hagytad ott a várost és miért jöttél hozzánk?” Judit így felelt: „Ismeretes, hogy Istent népünk igen megbántotta. Ezért megüzente az Isten a próféták által, hogy kiszolgáltatja őket bűneikért. És mivel Izrael fiai tudják, hogy Istent megbántották, igen rettegnék. Ezenfelül éhínség tört ki és a víz hiánya miatt halálra vannak ítélve. Egészen biztos, hogy a vég közel van. Ezt tudva elmenekültem és idejöttem hozzád, hogy jelentsem ezt neked.” A beszéd tetszett Holofernesnek. Kijelölte Judit tartózkodási helyét és megparancsolta, hogy asztaláról vigyenek neki ennivalót. Judit ezt nem fogadta el és a magával hozott élelemből étkezett. Engedélyt kért és nyert arra, hogy éjjel a táborból távozhassék, ha imáit el akarja végezni.

Lement házába: az imát a háztetőn végezte. — Legjobb kcnőccsel bekente magát: valószínűleg illatos nárduszkencőccsel. — Fejdíszát tett fel: aranyabroncsot. — Judit nem fogadja el: nem akar tisztátalan ételből enni.

JUDIT HOLOFERNEST MEGÖLI. Negyednapra Holofernes nagy lakomát rendezett, amelyre Juditot is meghívja. Holofernes a lakomán olyan sok bort ivott, amennyit még soha életében nem ivott. Mindannyian megrészegedtek és Holofernes is részegen feküdt ágyán. Mikor mindenki elvonult, Judit szolgálójának meghagyja, hogy a hálósoba ajtaja előtt álljon és vigyázzon. Judit odament most az ágyhoz, levette a kardot, mely az oszlopra volt felakasztva. Kihúzta a kardot hüvelyéből, megragadta Holofernes üstökét, kétszer nyakszirtén ütötte és levágta fejét. Ezután kijött, a fejet odaadta szolgálójának, hogy tegye be a táskába. Ekkor mind a ketten, szokásuk szerint, mintha imádkozni mennének, kimentek a táborból, megkerülték a völgyet és a város kapujához mentek. Judit már messziről kiáltott a várőröknek: „Nyissátok ki

a kapukat, mert velünk van az Isten, aki hatalmas dolgot vitt végbe Izraelben." Az örök fellármázták a várost, a város lakói fáklyákkal a kezükben Judit köré gyűltek. Judit ekkor így szólt: „Dícsérjétek Urunkat Istenünket, aki nem hagyja el azokat, akik benne bíznak. Ezen az éjtszakán kezemmel megöltem népünk ellenségét." Felmutatja e szavaknál Holofernes fejét, majd folytatja: „Él az Isten és megőrzött engem angyala által. Nem engedte, hogy bűnnel beszennyezve térjek vissza. Örüljétek visszatértemen és a ti megszabadulástokon. Dícsérjétek ezért az Urat, mivel jóságos és irgalma örökké tart." Az egész nép erre hálaénekekben mondott köszönetet az Istennek. Judit ezután a néphez fordult és így szólt: „Testvérek, ezt a fejet tüzzétek ki a vár falára. Napfelkeltekor ragadja meg mindenki fegyverét s tegyetek úgy, mintha rohamra mennétek. Erre majd az őrszemek fellármázzák a tábort és a tisztek berohannak Holofernes sátrába, ahol véresen heverve megtalálják a fővezér csonka holttestét. Félelem szállja meg őket és menekülni kezdenek. Ekkor vegyétek őket üldözőbe." Így is történt. Mikor a sereg megtudta, hogy Holofernest megölték, nagy zavar keletkezett és menekülni kezdtek. Izrael fiai üldözőbe vették a menekülőket és akit csak lehetett, megöltek. Óziás hírül adta ezt Izrael városainak és mindenünnen fegyvereseket küldtek a menekülő seregbe. Betulia lakói az asszír táborba mentek és azt teljesen kifosztották. Amikor a győzelem hírét meghallotta Jóákim főpap, eljött Jeruzsálemből és így szólt Judithoz: „Te Jeruzsálem dicsősége, Izrael öröme és népünknek büszkesége vagy, mert férfiasan cselekedtél. Azért volt erős a szíved, mert szeretted a tisztaságot és megáldotta az Úr a kezedet. Áldott leszel ezért mindörökre." A nép Holofernes kincseit Juditnak adta. Az egész nép a győzelem után Jeruzsálemben ment hálát adni a győzelemért az Istennek. Judit pedig a neki juttatott kincseket felajánlotta az Úrnak. Judit ezután visszatért Betuliába, ahol haláláig nagy tisztességben élt. 105 éves korában halt meg. A nép hét napon keresztül gyászolta. Testét a férje mellé temették el.

Oszlopra volt felakasztva: sátoroszlopra. — Jodákim: ugyanannyit jelent, mint Eliákim, Jahve felemel (Isten felemel), ezért a két név alatt szereplő főpap egy személy. — Hét napon keresztül gyászolta: ugyanúgy, mint a királyokat szokták gyászolni.

JUDIT UDVORTÉNETI SZEREPE. A súlyos megpróbáltatások és állandó veszedelmek közt élő zsidóság számára az Isten Judit történetében vigaszt akar nyújtani. Nem hagyja el azokat, kik híven szolgálnak neki. Ott áll mellettük, ha ők is mellette állnak. Csodával határos dolgokat tesz érdekükben, hogy megmentse őket. Tóbiás történetében az Isten a jámbor embert segítette meg, Judit történetében pedig az Isten mellett híven szolgáló népet. Isten elég hatalmas arra, hogy a mentséget egyesnek éppúgy nyújtsa, mint az egész nemzetnek. Judit történetének kimondott célja, hogy az Isten mellett kitartó népet nem lehet eltörölni a föld színéről. „Ha nincs a népnek bűne, akkor nem tudunk neki ellenállni, mert az Isten védi őket.” Áchior, az ámmonita nép vezére így fejezte ki véleményét Holofernes előtt és ezzel fejezte ki hitét az isteni Gondviselésben, hogy *a népek sorsát egy Isten intézi.*

JUDIT TÖRTÉNETI HÁTTERE. Judit könyve azok közé a könyvek közé tartozik, ahol bizony elég sok nehézséggel találkozunk az, aki a világtörténelem adataival akarja összeegyeztetni. A történelem nem ismer Nábukodonozor nevű asszír királyt, nem ismer Árfáxád nevű méd királyt, Holofernes és a mellette szereplő Vágó perzsa nevek és a könyv nem említi meg a zsidók királyát, csupán a főpapot, aki Judit idejében kormányozta a zsidó népet. Mindezekkel a nehézségekkel szembe kell nézni, ha az Egyház felfogását tartani akarjuk, hogy Judit könyve valódi történeti könyv és nem mesébe burkolt tanítás vagy pedig történeti formába öntött jövendölés. Két megoldási lehetőség adódik, de bármelyiket is fogadjuk el, mindenképpen maradnak meg nem oldott kérdések.

Az általánosabb vélemény szerint a történet *Assurbanipál* asszír király (Kr. e. 668—626) idejében játszódik le. Minden Judit könyvében elbeszélte körülmény nagyon

egyezik azokkal az állapotokkal, melyek Assurbanipál idejében voltak. Több hadjáratot vezetett a nyugati országok ellen. Ezeknek királyai ugyanis testvérének, Samassumukin (Szammugesz) biztatására, aki Babilonnak volt alkirálya, szembefordulnak Assurbanipállal. Assurbanipál egyik hadjárata alkalmával (Kr. e. 647) Mánássze zsidó királyt is fogságba viszi az ország előkelőivel. Az ország ekkor király nélkül maradt és ilyenkor a főpap vitte az ország ügyeit. Ezek szerint Betulia ostromát Kr. e. 647 köré kell helyeznünk, amikor a zsidók királya ninivei fogoly volt és így a főpap kormányozta az országot. Ezt valószínűbbé teszi még az a körülmény is, hogy ezt a hadjáratot említik az ékiratok az utolsónak és következményeiről, befejezéséről hallgatnak. Ezt csak abban az esetben szokták megtenni, ha valamilyen kudarc érte a sereget. Assurbanipál egyik hadjáratában legyőzi a *médek királyát*, Fráorteszt (Fravartisz, Birizhádri Kr. e. 656 körül) és ezt a királyt nevezi a Szentírás Árfáxádnak. Holofernes és Vágáo méd vagy perzsa nevek, de Keleten nem tartozott a lehetetlenségek közé, hogy a királyok idegen nemzetiségűek közül választották vezető embe-reiket.

Judit könyve nagyon is élénk színekkel festi az *asszír hadviselési módot*. Ezt a hadviselést jellemezte a nagy kegyetlenség, amellyel viseltettek még a növények iránt is: kivágják a pálmafákat, (129) a szőlőket, hogy még élelmiszerük se legyen az általuk leigázott népeknek. Asszíria ekkor állt hatalma csúcsán, aki ellen egymásután lázadoznak a meghódított országok, de még rendelkezik azzal a hatalommal, hogy leverje a lázadásokat. Ezek mind megerősítik a biblia adatait és a könyv írója olyannak mutatkozik be, mint aki nagyon is tisztában van korának történelmével.

Egyes magyarázók szerint a fordítás alapjául szolgáló kézirat babiloni másoló munkája volt, aki a kevésbbé ismert Assurbanipál nevet a jobban ismert Nábukodonozorral cserélte fel. Van olyan magyarázat is, hogy Aussurbanipál, miután legyőzte az ellene fellázadt öccsét, Samassumukint, akkor felvette a Nábukodonozor nevet,

de ezen a néven csak Babilonban szerepelt. Ez a tény ismeretes volt a szent könyv írója előtt és ezért használta ezt a nevet.

Azonban nem hiányzanak azok sem, akik az eseményeket a *perzsa korba* helyezik és ezzel megmagyarázzák a perzsa nevek szereplését. Tényleg elő is fordulnak a feliratokban a Holofernes (Orofernes) és Vágáo (Bagoás) nevek. De ebben az esetben Nábukodonozor nevét vagy I. Dárius (Kr. e. 521—485) vagy III. Artaxerxes Ochos (Kr. e. 359—338) nevével kell helyettesíteni.

De nem lehetetlen az a feltevés sem, mely szerint a másoló szándékosan tette ezt a nevet a könyvbe. A zsidók előtt ugyanis Nábukodonozor úgy szerepelt, mint a nép legnagyobb ellensége. Hisz a templomot és szent várost elpusztítja. Ezért a nép fantáziája hajlandó volt minden bajt és rosszat neki tulajdonítani és így került volna be a neve a könyvbe. Ezt támogatja az a tény, hogy Judit könyve deuterokanonikus könyv. Nem fordítottak ezért gondot a szöveg épségben való megmaradására és így Szent Jeromos elé eléggé romlott szöveg is kerülhetett.

Betulia fekvését (130), (131) sem tudjuk pontosan megállapítani. Hat helyen is keresik ezt a Szamáriában fekvő helyet. Talán valahol Ezdrelon síkságánál kell keresni. Így szerepel Seik Sibel, Szánur, Mitilije neve.

Egyelőre még várni kell az újabb felfedezésekre, adatokra, ásatásokra, hogy pontosabban meg tudjuk állapítani, vajjon a fogság előtti vagy a fogság utáni korba kell-e helyezni a történetet. Egy azonban világos és ehhez a Comissio de re biblica döntvénye is köt, hogy Judit története valódi történet és nincsen semmi olyan adat, mely ezt a hitünket megingatná, sőt amint láttuk, minden a történeti jelleg mellett szól.

ELŐKÉP. *Juditban* az Egyház a szentatyák nyomán a Boldogságos Szűz előképét látja. Győzedelmeskedik ellenségén, levágja annak fejét, erősen bízik az Istenben, dicsérik honfitársai, alázatos az Isten előtt és dicséri az Istent. A Szent Szűz is győzedelmeskedik a bűn felett, megtörte a kigyó fejét, erős bizalom fűzi az Istenhez,

dicséri mindenki őt, megalázza magát az Isten előtt és szívéből kitör a dicséret az Isten felé: Magasztalja az én lelkem az Urat!

TANÍTÁS. A történet felhívja a figyelmet az *isteni Gondviselésre*. Ebben feltétlenül kell bízunk és sohasem csalatkozunk benne. Szép példáját nyújtja Judit a *haza-szeretetnek*. Judit a vett *jótéteményért tud hálát is adni*. A történetben találjuk az *őrzőangyalban* való hitigazságot is, mert az Úr angyala óvta meg Juditot a bűn veszélyétől. (Judit különben a bűn veszélyét nem kereste, hanem az Isten benső indítására tette azt, amit tett.)

ALKALMAZÁS. Tanuljuk meg az Istenben való feltétlen bizalmat, még nemzetünk életében is. Szeressük hazánkat, életünk feláldozása árán is. Gábor angyal a Juditot dicsérő Óziástól vette a szavakat, amikor a Boldogságos Szűzet köszöntötte. (Jud. 13, 23.) Használjuk mi is gyakran ezeket a szavakat, ismételjük el minél többször az *Üdvözlégy Mária* szavait. Az Egyház Eliákim főpap szavaival dicséri a Szent Szűzet, amikor elnevezi őt: Jeruzsálem dicsőségének, Izrael örömének és népe büszkeségének. Tudjunk úgy imádkozni, böjtölni és önmegtágadásokat végezni, mint Judit tette, akkor az Isten előtt Judit dicsőségében lesz jutalmunk. A Hétfájdalmú Szűz ünnepén olvassa a szentmise leckéjét az Egyház Judit könyvéből; a breviáriumban pedig szeptember IV. hetében kerül sor Judit könyvére.

JUDIT KÖNYVE. A könyv Judit halála után keletkezett hiteles feljegyzések nyomán. Szerzőjét nem ismerjük. Megírásának korát sokan a III. és II. században keresik Krisztus Urunk születése előtt, hogy buzdításul szolgáljon a makkabeusi kor küzdelmeiben. Deuterokanonikus könyv, azaz nem került be a zsidóknál a szent könyvek gyűjteményébe, ezért sok változtatáson mehetett keresztül a szöveg. Erről Szent Jeromos is említést tesz. Szent Jeromos fordítása nem mondható a legjobbnak, mivel nem szóról-szóra fordította és sietett nagyon a fordítással. Az egész könyvet egy éjszaka fordította le. A könyv nyelve vagy héber vagy arámi volt, de csak fordításban maradt fenn. Az Egyház kezdettől fogva sugalmazott könyvnek tartotta.

IMA. *Könyörögjünk*. Uram, mutasd meg nekünk kimondhatatlan kegyességedet, hogy bennünket mind összes bűnünktől, mind a bűne-

inkért járó büntetésektől, melyeket ezekért érdemlünk, szabadíts meg. Amen. (Missa pro quacunq̃ necessitate könyörgése.)

Judit hálaéneke:

Kezdjétek rá dobbal az Úr dicsőségére, cintányér mellett énekeljétek az Úrnak, új éneket zengjétek neki, dicsérve hívjátok nevét.

Az Úr szab véget a harcnak, Úr az ő neve.

Ki népe között ütött tábort, hogy mindennemű ellenünk kezéből kiszabadítson minket.

Északi tájról, a hegyek felől számos hadával rontott elő Assur, a folyók vizét megakasztotta tömege, a völgyeket lovai lepték el.

Azt mondotta, fel fogja égetni határait, kardélre hányja majd ifjaimat, gyermekeimet meg zsákmányul adja, fogságra pedig szűz leányaimat.

De megverte őt az Úr, a Mindenható, asszony kezébe adta, ki megölte őt.

Nem ifjak kezétől hullott el vezérük, nem Titán ivadékai ölték meg őt, nem természetes óriások küzdöttek vele, Merári leánya, Judit azonban arcának bájával rontotta meg.

Levetette ugyanis özvegyi ruháját és Izrael fiainak örvendezésére a vigasság köntösét öltötte magára.

... Szablyával leszelte nyakszirtjét.

Hősiességén eliszonyodtak a perzsák és vakmerőségén a médek. Jajszóval kiáltott az asszírok táborá, mikor aléltan a szomjúságtól enyéim bágyadtan megjelentek.

A leányzók fiai szűrták le őket s mint menekülő gyermekeket ölték meg őket, elestek a harcban az Úrnak, az én Istenemnek színe előtt.

Zengjünk hát éneket az Úrnak, új éneket zengjünk Istenünknek! Adónáj! Uram! Nagy vagy te,

Hatalmas erődben és legyőzhetetlen.

Néked szolgálnak összes teremtményeid, mert mondtad és lettek, lelkedet küldted és létrejöttek, és nincs, ki szavadnak ellenszegüljön.

Megmozdul, mint a víz a hegyek lába, mint a viasz megolvad előttd a szikla,

De akik Téged félnek, nagyok előttd mindenkoron.

Jaj a nemzetnek, mely népem ellen támadt, mert az Úr, a mindenható, bosszút áll rajtuk s az ítélet napján meglátogatják őket; Tűzet és férget ad testükbe, hogy égiének és kínlódjának örökké. (16, 2—21. A magyar Szentírásból.)

118. zsoltár.

Boldogok, kiknek életútja feddhetetlen,

kik Jahve törvénye szerint járnak.

Boldogok, akik az Ő rendeléseit figyelik,

teljes szívvel Őt keresik;
 akik gonoszt el nem követnek,
 hanem az Ő útjain tovább haladnak.
 Te hagyta meg parancsban,
 hogy rendeleteidet híven megtartsuk.
 Bár irányulnának utai megingathatatlanul
 igazságaidnak megőrzésére!
 Nem ér akkor megszegyenülés,
 ha szemem előtt van minden parancsod.
 Igaz szívvel áldalak,
 hogy megtanultam végzésedet.
 Megtartom igazságaidat;
 ne hagyj el engem soha! (1—8.)

28. A babiloni fogság prófétái

A Nábukodonozortól fogságba hurcolt zsidók sorsa, ha kezdetben kemény is lehetett, később mégis elég jónak volt mondható. Enyhült a nyomás, hisz nem rabszolgáknak, hanem telepeseeknek vitték a zsidókat Babilóniában. Jólétre tettek szert a zsidók, akik közül sokan még befolyásos emberek is lettek a királyi udvarban. A nippuri ásatások Artaxerxes és II. Dárius (464—405) idejéből sok üzleti okmányt hoztak napvilágra. Az okmányok a Murasu és Lohnin nippuri nagykereskedők üzleti levelezését tartalmazzák, és ezekben sok zsidó névvel találkozunk. A másik oldalról azonban nagyon nyomta a zsidók lelki világát, hogy távolvannak hazájuktól, messze vannak a templomtól, és hogy szomorúságukban ne csüggedjenek el és a visszatérés reménye ne halványuljon el, küldte közéjük az Isten a prófétákat. Izrael fiai ettől kezdve használják a zsidó (judeai) elnevezést.

1. Ezekiel

Ezekiel könyve

Ezekiel (Jechezkel, megerősít az Isten) Buzi nevű papnak a fia, Kr. e. 622 körül született. Kr. e. 598-ban Jóákim királlyal kerül a fogságba. A Kobár (Kabar-csatorna) folyó mellett fekvő Tel-Ábib város lesz a hazája és itt igazi papi működést fejt ki. Lelkileg igen erősíti és gondolja az idekerült honfitársakat. Prófétaíásra az Istentől fogságának ötödik esztendejében kap felszólítást és egészen haláláig gyakorolta prófétai tisztét. Halála Kr. e. 571 után következett be. A zsidó hagyományok szerint vértanú halált halt, mivel egy előkelő honfitársának bálványimádását kárhoztatta és aztán ez lő farkára köttette.

Prófétai működése két részre osztható. Működésének első idejében Jeruzsálem még fennállott (Kr. e. 592—587). Jeremiához hasonlóan figyelmezteti az ottmaradottakat a megtérésre. Működésének

második korszaka Jeruzsálem pusztulása utáni időkre esik (Kr. e. 587—571). Ekkor a kétségbeesett zsidókba igyekszik reményt, bizalmat önteni.

Jövendöléseiben rámutat arra, hogy az Isten hű ígéreteihez. A bűnöst, ha nem tér meg, elpusztítja, ha megtér, akkor irgalmat gyakorol vele szemben. Sokat jövendölt a Messiás országáról, az újszövetségről. Nagyon sok látomással és jelképes cselekedettel találkozunk a *Próféta* könyvében. Az újkori ásatások sok illusztrációval szolgálnak a *Próféta* írásához. A jövendöléseket sugalmazottnak tekintette a zsidóság és ugyanannak tartja az Egyház is. Nehezen érthető könyv, azért a zsidók csak harminc éves koruktól kezdve olvashatták.

Ezekiel által az Isten tudtára adja a zsidó nép vezetőinek, hogy rossz pásztorai voltak a népnek, nem törődtek a rájuk bízott nyájjal, ezért eltávolítja őket a nyáj éléről és ezeket mondja nekik: „Íme, majd magam keresem juhaimat és fogom gondját viselni... Kihozom a népek közül... a saját országukba viszem... és én magam legeltetem őket! Az elvesztettet megkeresem, az eltévelyedetett visszahozom, a megsebesültet bekötözöm.” (34, 11—16.) A Messiás mint *Jó Pásztor* mutatkozik be ezekben a sorokban. A Messiás pedig *Dávid leszármazottja*: „Egyetlen pásztort állítok föléljük, Dávid szolgámat, hogy legeltesse őket... Én, az Úr leszek Istenük és szolgám, Dávid lesz közöttük a fejedelem.” (34, 23—24.) Az Isten saját országába gyűjti egybe híveit, ahol a *keresztség* szentségében részesülnek és ez a szentség átalakítja őket: „Tiszta vizet hintek rátok, megtisztultok minden rajtatok lévő szennytől... Új szívet adok nektek és új lelket helyezek belétek. Kiveszem testetekből a kőszívet és hússzívet adok helyébe. Lelkemet adom nektek és gondoskodom arról, hogy parancsaim szerint járjatok, törvényemet megtartsátok és cselekedjétek.” (36, 25—27.) Az Isten *mindenkit* az üdvösség útjára akar vezetni, még a bűnösöket is: „Oly igaz, mint ahogy élek, mondja az Úr, nem akarom a bűnös halálát. Hanem hogy a bűn útját elhagyja és éljen.” (33, 11.)

2. Báruk

Jeremiás és Báruk könyve

Báruk (áldott) Jeremiásnak volt a tanítványa. Hűségének legszébb példáját akkor adta, amikor mesterét Egyiptomba is követi száműzetésébe. Jeruzsálem pusztulása után azonban már Babilóniában találjuk. Innét rövid időre visszatér Jeruzsálembe és magával hozza a templomi edények egy részét is. A zsidó hagyományok szerint Babilóniában halt meg. Könyvének első fejezete tartalmazza a babilóni fogságban lévő zsidók levelét jeruzsálemi honfitársaikhoz. Könyvének többi részében boldognak mondja Jeruzsálemet, mert az isteni bölcsesség lakóhelyéül szolgált. Igaz, hogy olyan, mint az özvegy, mert gyermekei fogságban sínylődnek, de minden majd jóra fog fordulni.

Könyvét eredetileg héber nyelven írta meg, de mi csak görög fordításból ismerjük. A zsidók kezdetben szent könyvnek tartották, csak később sorolták a deuterokanonikus könyvek közé. Az Egyház kezdettől fogva sugalmazottnak tartotta, sőt Jeremiás könyvei kiegészítésének vette és ezért külön névvel nem is említették a könyvet.

3. Dániel története

Dániel könyve

DÁNIEL KIVÁLASZTÁSA. Jóákim király harmadik esztendejében Nábukodonozor babilóni király Jeruzsálemet megszállta. Az Úr kezébe adta Jóákim királyt és az Úr háza edényeinek egy részét. A király meghagyta Ásfeneznek, főudvarmesterének, hogy Izrael fiai közül válasszon ki királyi és fejedelmi származású ifjakat, akikben nincsen semmi hiba, jó megjelenésűek, tanultak és alkalmasak arra, hogy a királyi palotában éljenek és eredményesen oktathatók a káldeusok írására és nyelvére. Elrendelte a király, hogy ezek asztalának ételét egyék és italát igyák, három év múlva majd a király elé állítsák őket. Ezek közt Júda fiai közül valók voltak: Dániel, Ananiás, Mísáel és Azariás. A főudvarmester megváltoztatta a nevüket, mégpedig Dánielt Baltazárnak, Ananiást Sidráknak, Mísáelt Mísáknak és Azariást Abdenágónak nevezte el. Dániel feltette magában, hogy nem eszik a király asztaláról, nehogy beszennyezze magát. Az Isten kegyelmet adott Dánielnek a főudvarmester előtt. A főudvarmester azt mondta Dánielnek: „Félek uramtól, a királytól, hogy soványabbnak tűnök előtte, mint a többiek, és ekkor haragját vonom magamra.” Erre Dániel így válaszolt: „Kérlek, tégy velünk tíz napig próbát. Táplálékul csak növényi eledelt és italul pedig vizet adjanak. Hasonlítsd össze azután arcunkat azokéval, akik a király asztaláról étkeznek és akkor cselekedjél majd tetszésed szerint.” Tíz nap múlva arcuknak jobb színe volt és erősebbek voltak, mint akik a király asztaláról étkeztek. Ezután továbbra is zöldfőzeléket kaptak táplálékul. Az Isten az ifjagnak tudást és jártasságot adott minden könyvben és bölcseségben,

Dánielnek ezenfelül még ügyességet a látomások és álmok értelmezésében. Mikor pedig letelt a királytól meghatározott idő, a főudvarmester a király elé vezette őket. A király a velük való beszélgetés után úgy találta, hogy nincsen hozzájuk hasonló ifjú. És a király szolgálatába álltak. A megkérdezett dolgokban adott tanácsukat a király tízszer különbnek találta, mint országának egyéb jósa és varázslójának tanácsát. Dániel pedig Círus király első esztendejéig udvari szolgálatban állott.

Jóákim harmadik esztendejében: Kr. e. 606-ban. — *Nábukodonozor babiloni király:* ekkor még csak trónörökös volt. — *Káldeusok írására és nyelvére:* ékírásra és a babilóni (akkád) nyelvre. — *Dániel:* Isten az én bírám. — *Ananiás:* Az Isten irgalma. — *Mísáel:* Az Isten üdvössége. — *Azariás:* Segít az Isten. — *Baltazár:* Balatsucur: (Bel) őrizd meg életét. — *Sidrák:* Aku (holdisten) szolgája. — *Misák:* Ki olyan, mint Aku? — *Abdenágó:* Nebo: (isten) szolgája. — *Beszennyezze magát:* az ételek tisztátalanok voltak. — *A királytól meghatározott idő:* három év. — *Círus király első esztendejéig:* Kr. e. 539-ig.

NÁBUKODONÓZOR ÁLMA. Nábukodonozor uralkodásának második évében álmodott, de úgy megremült, hogy az álma elhagyta. Megparancsolta a király, hogy hívják egybe az álomfejtőket s mondják meg neki az álmodottat. A bölcsek azonban nem tudták megmondani a király álmát, ezért a király nagy haragosan megparancsolta, hogy vesszen el Babilon minden bölcse. A testőrök kapitánya Dánielt és társait keresi, hogy végrehajtsa rajtuk a király ítéletét. Dániel, mikor megtudja, hogy miért kell meghalniuk, a királytól haladékot kér a megfejtésre. Az Isten kinyilatkoztatja neki éjjeli látomásban a király álmát. Dániel most a király színe elé siet és így szól: „A titkot, mely után a király érdeklődik, nem tudják a bölcsek. De az Isten, aki az égben van, megismerteti veled, Nábukodonozor király, amik történni fognak az utolsó időkben. A látott álom ez. Király, mikor gondolkodni kezdél a jövő felől fekvőhelyeden, akkor Az, aki tudja a jövőt, kinyilatkoztatta a jövőndőt. Hatalmas, nagy szobrot láttál. Ez a nagy szobor veled szemben állott és ránézni is rettenetes volt. A szobor feje a legjobb aranyból volt, melle és karja ezüstből, hasa és

combja rézből, lábszára vasból, lábfeje vasból és agyagból. Láttad azután, hogy kő szakadt le a hegyről kéz érintése nélkül és nekiment a szobor vas- és agyaglábának és összetörte azt. Oly módon tört össze a vas, agyag, réz, ezüst és arany, mint a szérű pora, melyet felragad a szél. Nem maradt nyoma sem. A szobrot összetörő kő pedig nagy hegygé lett, mely betöltötte a föld kerekességét. Ez volt az álom. Az álom magyarázata pedig ez: Te a királyok királya vagy. Az ég Istene hatalmat és erőt, birodalmat és dicsőséget adott neked. Mindent, ahol emberek, vadak és madarak laknak, neked adott. Te vagy tehát az aranyfej. Utánad támad egy kisebb birodalom: ez az ezüst. A harmadik, a réz birodalom az egész földnek fog parancsolni. A negyedik ország olyan lesz, mint a vas. Amint a vas mindent összetör, úgy zúz össze mindent ez. Azt láttad, hogy a lábfej agyagból és vasból volt: ez a birodalom megoszlott lesz, de mégis vas lesz az alapja. A birodalom részben szilárd, részben törékeny lesz. Ezeknek a birodalmaknak napjaiban az Isten támaszt egy országot, mely sohasem szűnik meg. Ez tönkreteszi és magába olvasztja azokat a birodalmakat és örökké fennmarad. Az álom igaz és megfejtése biztos." Ekkor Nábukodonozor király így szólt: „Istened valóban az istenek Istene és a királyok Ura.” A király Dánielt nagy kitüntetésben részesítette és Babilon bölcseinek fejévé tette.

Uralkodásának második évében: Kr. e. 603-ban. — Ez az ezüst: a méd-perzsa birodalom. — A réz birodalom: Nagy Sándor birodalma. — A negyedik ország: a Szeleukusok szír birodalma. Bár sok magyarázó a római birodalmat érti a vasbirodalom alatt. — Az Isten támaszt egy országot: a messiási birodalom.

A HÁROM IFJÚ A TUZES KEMENCÉBEN. Nábukodonozor király 60 könyök magas aranyszobrot állított fel Dura mezején, Babilon tartományban. Majd követeket küldött országának tisztviselőihez, hogy jöjjenek el a szobor felavatására. Amikor ezek egybegyűltek, a király kiadta a parancsot: „Amelyik órában meghalljátok a harsona, a fuvola, a citera, a lant, a hárfa, a koboz és a többi hangszer hangját, boruljatok le és imádjátok az arany-

szobrot. Aki pedig nem borul le, azt rögtön a tüzes kemencébe vetik." Ekkor bevádolták a király előtt Sidrák, Mísák és Abdenágót, akik Babilon tartomány felett voltak, hogy nem imádják az aranszobrot. A király maga elé hivatja a három férfit, akik bevallják, hogy ők a szobrot nem fogják imádni, mert ők csak az igaz Istent imádják. A király haragjában megparancsolja, hogy a kemencét hétszer jobban fűtsék be, mint szokták és aztán vessék be a három férfit. Megkötözve dobták be őket a kemencébe. Azokat a férfiakat, akik bedobták őket, a kemence lángja megölte, míg a három férfiú a kemence közepébe esett és ott jártak a láng kellős közepén és dicsérték az Istent. A király szolgái a kemencét nem szüntek meg fűteni kőolajjal, kóccal, szurokkal és rőzsével. A láng negyvenkilenc könyökre csapott fel és elégette mindazokat, akik a kemence közelében voltak. Azariás és társaihoz leszállott az Úr angyala és a tűz lángját kiverte a kemencéből. A kemence belseje olyan volt, mint a harmatos szellő fújdogálása. A tűz egyáltalában nem érintette őket. Ekkor megdöbbszent Nábukodonozor király, odament a kemencéhez és így szólt udvari embereihez: „Nemde hármat vetettünk a tűzbe és négyen vannak bent. A negyedik Isten Fiához hasonlít." Majd a kemence szájához ment és beszólt: „Sidrák, Mísák és Abdenágó, a fölséges Isten szolgái, jöjjetek ki!" Erre ezek rögtön kijöttek a tűz kellős közepéből. Csodálattal nézték őket, mivel még hajuk szála sem perzselődött meg. Nábukodonozor király a csoda láttára dicséri az Istent és parancsot adott ki, hogy senki se merje káromolni Sidrák, Mísák és Abdenágó Istenét, mert nincs más Isten, aki így tudna szabadulást adni.

60 könyök: 30 méter. — *Aranszobor*: aranylemezekkel borított szobor. — *Dura mezején*: Babilon környékén elterülő síkság. — *Isten fia*: angyal.

BALTAZÁR KIRÁLY LAKOMÁJA. Baltazár király nagy lakomát készített előkelői számára. Mikor már ittasak lettek, megparancsolta, hogy hozzák be a jeruzsálemi templom arany- és ezüstedényeit, melyeket atyja, Nábukodonozor király

kodonozor hozott el. És ebből ittak mindnyájan. Itták a bort és dicsérték arany, ezüst, réz, fa és kő isteneiket. Ebben az órában ujjak jelentek meg, mint az író ember keze és a királyi palota falára írtak. A király nézte az író kéz ujjait. Ekkor elváltozott a király arca és gondolatai megrémítették. Felkiáltott, hogy hozzák be a bölcseket. Így szólt hozzájuk: „Aki elolvassa ezt az írást és megmagyarázza értelmét, bíborba öltöztetem, arany-nyakláncot teszek a nyakára és harmadik lesz az országomban.” De az írást nem tudta megfejteni senki sem. Ekkor a király anyjának tanácsára Dánielt hivatja, aki így szól a királyhoz: „Felfuvalkodtál az ég Ura ellen. Házának edényeit ide hozattad, hogy igyatok belőlük. Ezért küldte Ő az író kéz ujjait. Az írás ez: Máne, Tekel, Fáresz. Az értelem pedig a következő: Máne: megszámolta az Isten országodat és véget vet neki. Tekel: megmért a mérlegen és úgy találta, hogy könnyű vagy. Fáresz: elosztotta országodat, médeknek és perzsáknak adta azt.” A király parancsára bíborba öltöztetik Dánielt, aranyláncot tesznek a nyakába és kihirdetik, hogy rangban a harmadik az országban. Ezen az éjjelen megölték Baltazár királyt és a méd Dárius következett utána 62 esztendőskorában.

Baltazár: Bel-sar-ucur, jelentése: Bel, oltalmazd a királyt. Csak a fordításban azonos a két Baltazár név, eredetiben nem. — Máne, Tekel, Fáresz: az arámi szövegben így van: Mene, mene, tekell ufárszin. — Ezen az éjjelen megölték: Kr. e. 639 október elején a vár védelmében elesett.

DÁNIEL LELEPLEZI BEL PAPJAIT. A babiloniaknak volt egy Bel nevű bálványuk. A király is tisztelte és naponként elment imádni. Dániel azonban csak Istenét imádta. A király meg is kérdezte tőle: „Miért nem imárod Belt?” Erre válasza ez volt: „Nem tisztelek kézzel készített bálványt, hanem csak az élő Istent, aki teremtette az eget és a földet és hatalommal bír minden élőlény felett.” A király folytatta a kérdezést: „Hát úgy látod, hogy Bel nem élő Isten? Vajjon nem látod, hogy megnyit eszik és iszik naponta?” Dániel mosolyogva felelt: „Tévedsz, király. Hisz bévülről agyag, kívülről réz és

sohasem eszik." Megharagudott a király, hívatta papjait és mondotta: „Ha nem mondjátok meg, hogy ki eszi meg a kitett ételeket, meghaltok. Ha pedig mégis Bel eszi meg az ételeket, Dániel hal meg, mivel káromolta Belt." Dániel így felelt: „Legyen a szavad szerint." Belnek hetven papja volt. A király Dániellel Bel templomába ment. A papok most így szóltak a királyhoz: „Ime, mi most kimegyünk. Az ételt te tedd ki, a bort te töltsd ki, király. Zárd be az ajtót, pecsételd le gyűrűddel és ha reggel beléptedkor nem találod úgy, hogy Bel megevett mindent, halállal haljunk meg mi vagy Dániel, aki ellenünk hazudott." Nem félték, mivel titkos bejáratot készítettek az asztal alatt, azon keresztül jártak be és fogyasztottak el mindent. Miután kimentek, a király elhelyezte az ételt Bel előtt. Dániel pedig szolgálival felhintette hamuval az egész templomot a király jelenlétében. Ezután kimentek, bezárták és lepecsételték a király gyűrűjével az ajtót. A papok éjjel, szokásuk szerint bejöttek feleségeikkel és gyerekeikkel és mindent megettek, megittak. A király hajnalban felkelt és Dániel is vele ment. A király kérdezte: „Sértetlenek a pecsétek, Dániel?" „Igen", volt a felelet. Rögtön kinyitották az ajtót, a király az asztalra tekintett és felkiáltott: „Nagy vagy Bel és nincs csalárd-ság benned!" Dániel mosolygott, megfogta a királyt, hogy ne menjen beljebb és mondotta: „Ime, a padló. Figyeld meg, hogy a lábnyomok kiék?" A király, amint meglátta a férfi-, női és gyermeklábnyomokat, igen megharagudott. Elfogatta a papokat, feleségeiket és gyerekeiket. Ezek megmutatták a titkos ajtót, melyen feljártak, hogy elfogyasszák az asztalra kitett ételeket. Megölték őket. Belt Dániel hatalmába adta a király, aki elpusztította és vele együtt a templomot is.

Bel: Babilon első istene. — *Király:* Círus. Ókori szokás szerint a győztes népek átvették a legyőzöttek isteneit is.

DÁNIEL MEGÖLI A KIGYÓT. A babiloniak egy kigyót tiszteltek. Dánielhez így szólt a király: „Erre csak nem mondhatod, hogy nem élő Isten. Imádd tehát ezt." Dániel így felelt: „Úramat Istenemet imádom, mivel az

élő Isten. Ez azonban nem élő Isten. Ha azonban nekem hatalmat adsz, megölöm a kígyót kard és husáng nélkül.” A király válasza ez volt: „Megadom.” Dániel ekkor vett szurkot, hájat és szőrt, összefőzte és gombócokat gyúrt belőle. A kígyó szájába adta és az felpukkadt. Amikor ezt a babiloniak meghallották, nagyon méltatlankodtak és követelték a királytól Dániel kiadatását, mert különben a király és háza ellen támadnak. A király kénytelen volt kiadni nekik Dánielt. Oroszlánverembe dobták be és ott volt hat napig. A veremben hét oroszlán volt és naponta két testet és két juhot adtak nekik. De ekkor semmit sem adtak, hogy Dánielt felfalják. A hetedik napon eljött a király, hogy meggyásolja Dánielt. Amikor a verembe tekintett, látta, hogy Dániel ott ül az oroszlánok közt. Felkiáltott a király: „Nagy vagy, Dániel Ura Istene” és kihuzatta őt a veremből. Bedobatta azután azokat, akik vesztére törtek. Ezeket az oroszlánok szeme előtt tépték szét.

Kígyót tiszteltek: a kígyó jelképe volt valamelyik istennek. — *Két testet:* valószínűleg két embert. — *Ott volt hat napig:* az Isten csodálatos módon küld neki ételt Habakuk próféta révén. Ez a Habakuk próféta azonban nem azonos a legnagyobb valószínűség szerint a hasonló nevű kisprófétával.

DÁNIEL SZEREPE AZ UDVTORTÉNETBEN. Dániel hivatása az volt, hogy a pogányok közt élve rámutasson arra, hogy csak *egy Isten van*. Küzd elsősorban a zsidók partikularizmusa ellen és erősen hangoztatja, hogy nincsenek nemzeti istenek. A zsidók elvesztették nemzeti életüket, idegen népek hatalma alá jutottak, de az Isten továbbra is él, az nem vesztette el hatalmát, az csodákat csinál idegenben is és az idegen nemzetek istenei, még ha a győzőké is, azok csak bálványok. Az Isten kezében van a népek, nemzetek élete, ő irányítja a sorsukat és minden ember egyformán kedves előtte, mert az Isten minden embert üdvözíteni akar. Az Isten előtt csak egy üldözendő dolog van: *a bűn*. Ezért kellett megszűnnie Izrael országának, ezért van fogságban Júda országa és ezért fognak elpusztulni a győztes hatalmak. Egyik ország után jön a másik, egyik romjain támad a másik, mert a

bűn megingatta az országok alapját és ezért az Isten előtt nem állhatnak meg, az Isten nem segíti őket. Miután végrehajtották az Isten tervét, az Istennek nincsen tovább szüksége rájuk, mert elég hatalmas az Isten, hogy új népet támasszon magának.

A zsidóságnak feladata van az idegen népek közt is. Hirdetni, terjeszteni az egy Istennek igaz fogalmát. Ezért találkozunk olyan sok csodával Dániel könyvében, hogy lássák a hitetlenek, hogy helytelen úton járnak, ha bálványukat követik. Az Isten tele van szívében velük szemben irgalommal, óhajtja megtérésüket, melléjük áll, de hallják meg időben a szavát. Amíg elismerik az Isten hatalmát, addig nemzeti életükben is jelentkezik az Isten segítsége, de ha szembefordulnak vele, akkor minden istenellenes hatalomnak el kell pusztulnia.

Dániel könyvében nagyon sokat beszél az Isten eljövendő országáról, ahol az *Emberfia*, a Megváltó megjelenik az Ősöreg megbízásából, mert „Ő hatalmat, méltóságot és országot adott neki, hogy minden nép, törzs és nyelv neki szolgáljon és hatalma örök hatalom legyen, amely meg nem szűnik és országa olyan, amely el nem pusztul”. (7, 14.) Itt megint erősen kidomborodik az *egyetemesség*, mert ez az ország minden embert magába akar foglalni és nem csupán Júda törzsére terjed ki. Ennek az egyetemességi gondolatnak a hangoztatása nagyon jellemzi Dánielt.

Meg is jövendőli, hogy mikor fog eljönni az *Emberfia*. Így szól ez a jövendölés: „Ama parancs kiadásától, hogy ismét felépüljön Jeruzsálem, a felkent fejedelemig *hét hét és hatvankét hét* lesz, és viszontagságos időkben ismét felépülnek az utcák és a falak. A hatvankét hét múlva megölik a felkentet és nem lesz az ő népe, mely őt megtagadja. S a várost és a szentélyt elpusztítja egy nép az eljövendő vezérrel s a vége a rombolás, és a háború vége után jó az elhatározott pusztulás. És egy héten sokakkal megerősíti a szövetséget és a hét közepén megszűnik a véres áldozat és az eledeláldozat, és a templomban a vészthozó undokság lesz és végességig megmarad a pusztulás.” (9, 25—27.) Ezekben a

szavakban az Egyház messiási jövendölést látott, azonban hogy milyen értelemben, arra vonatkozólag nincs az Egyháznak döntése. Ezért több magyarázat is van. Az *első magyarázat* követői, melyet Szent Ágoston is követett és vele a latin egyházatyák és írók is, a parancs kiadásának évül Kr. e. 458-at veszik fel. Ez a kiindulási pont különben a legkritikusabb pontja mindenegyes magyarázatnak. Ebben az évben adta ki I. Artaxerxes (uralkodásának hetedik évében) az engedélyt Ezdrásnak, hogy hazamehessen Jeruzsálembe a zsidókkal és egy másik rendelettel megengedi a templom építését. Ha most ehhez az évhez hozzáadjuk a 7+62 évhetet, akkor 483 év telik el és így eljutunk Krisztus után a 25. évhez. És a 70. évhét közepén ölik meg Krisztust. Ez az év pedig 25–32 közé esik, tehát elérünk Krisztus haláláig, amit azután követ a zsidó nép elvetése, az áldozatok megszűnése, a templom feldúlása és ez a pusztulás végéig megmarad.

Egy *másik felfogás* a jövendölésben közvetlenül a makkabeusi korban lejátszódó vallásüldözést érti. A kiindulás éve ennél a számításnál Kr. e. 605, Joákim uralkodásának negyedik éve, amikor is Jeremiás próféta megjövendöli a fogságba kerülő zsidók hazatérését. A felkent fejedelem alatt Círust vagy József főpapot érti, aki Zorobábelrel jött haza Jeruzsálembe. A felkent, akit megölnek, III. Oniás főpap, akit Kr. e. 171-ben öltek meg Antióchiában csalárd módon. Az eljövendő vezér alatt pedig IV. Antiochust értik, aki kegyetlen pusztítást vitt végbe Jeruzsálemben, a templomot feldúlta, megszüntette az áldozatokat. Az időszámítás teljességében eljutunk itt Kr. e. 164-hez, amikor is Antiochus meghalt. De ebben az esetben az első évhetet (49 év) együtt kell számolni a 62 évhéttel, vagyis párhuzamosan számolunk. Nem hiányoznak azok sem, akik ez utóbbi magyarázatot elsősorban a makkabeusi kor eseményeire vonatkoztatják és aztán ebben mintegy előképét, típusát látják a Megváltóra vonatkozó eseményeknek.

DÁNIEL ÉS A VILÁGTÖRTÉNELEM. Dániel története a világtörténelem egyik legmozgalmasabb korszaká-

ban játszódik le. Nabopalaszar (Nabu-apal-ucur, Kr. e. 625—605) az újbabiloni birodalmat megalapítja akkor, amikor megdönti az asszír birodalmat (Kr. e. 606). Ez az újbabiloni birodalom fia, Nábukodonozor (II. Nabukudurri-ucur Kr. e. 604—562) alatt minden tekintetben fénykorát éli. Csapatái eljutnak Egyiptomba is és egész Kelet hatalma alá kerül. Palesztinai hadviselése alkalomával kerül a 14 éves Dániel, mint királyi származású ifjú babiloni fogságba (605) és itt az ország szokása szerint udvari nevelésben részesül (132), (133), (134), (135), (136). Hamarosan kitűnik társai közül és előkelő állásokat tölt be a királyi udvarban. Szolgálatait igénybe veszik Nabukodonozoron kívül Evil-Merodach (Avél-Marduk, Kr. e. 562—560), Neriglisszar (Nergal-sar-ucur, Kr. e. 559—556), Labási-Marduk (Kr. e. 556), Nabu-náid (Nabonaid) (Kr. e. 555—539) babiloni királyok. Círus (Koszru, Kurusz, Kursu Kr. e. 558—520), Ansan királya, Kyaxáresz méd király halála után (Kr. e. 550) fellázadt ennek fia, Asztiáges ellen (Kr. e. 546), megalapítja a méd-perzsa birodalmat, hatalmát nagyobb és nagyobb területre igyekszik kiterjeszteni. Így legyőzi Krózuszlíd királyt, aki Nabonaidra támaszkodva viselt hadat ellene. Ekkor aztán Nabonaid ellen fordul és 539-ben vezére, Gobryász (Ugbaru, Gobaru) elfoglalja Babilont. Ennek királyát, Baltazárt megölik, Nabonaidot elfogják, de a győző kegyesen bánik vele. Dániel a változás után továbbra is megmarad udvari szolgálatban. Szolgálja a méd származású Dáriust (137) és a perzsa Círust. Kr. e. 537-ből való az utolsó látomása. Hosszú kort ért el és a hagyomány szerint Szuzában temették el, ahol sírját is mutogatják.

Dániel történetének az adatok hiányossága miatt több nehezen érthető pontja van. Nabonaid a történelem adatai szerint az utolsó babiloni király és mégis a Biblia *Baltazárt* említi babiloni királynak. Ez a már előkerült okmányok alapján maradék nélkül megmagyarázható. Nabonaid nagyon keveset törődött az államügyekkel és visszavonultan élt egyik várában. Mellette állott fia, aki vitte az ország kormányzását. Egy Urukából (Erech)

előkerült okmány szerint már Babilon bevétele előtt öt évvel társuralkodóként szerepel. Nabonaid így imádkozik fiáért, Baltazárért: „Nabonaid, Babilon királya, Eszagila és Ezida megújítója, a nagy istenek tisztelője vagyok... Ó Szin, az ég és föld isteneinek ura, az istenek istene... engem, Nabunaidot, Babilon királyát ments meg attól, hogy vétkezzem a nagy istenség ellen. Adományozd a hosszú életet mint ajándékodat. Baltazárnak, a tőlem származó elsőszülött fiúnak helyezd a szívébe a nagy istenség tiszteletét és ne engedd őt a vétekhez fordulni. Az élet teljességét add meg neki.” Baltazár Babilonban volt az ostrom idején és a Círus-féle pecséthenger tanúsága szerint Babilon bevételenél esett el. Így érthetővé válik, hogy miért nevezi a Szentírás Baltazárt királynak.

A másik történelmi nehézség a méd *Dárius* királynak a szereplése, aki mint Baltazár utódja foglalta el Babilon trónját 62 éves korában. Eddig ékiratos okmányokon nem került még elő a neve. Itt több megoldással kísérleteznek. Emlegetik Círus fiatal fiát, Kambyzeszt mint babiloni királyt. Ezt az emlékek megengednék, de származása és kora nem egyezik. Emlegetik Gobryász fővezért. Ennek kora egyezne, de származása szintén ellentmond. Végül emlegetik talán mint a legvalószínűbbet, hogy II. Asztiáges (Astavega) utolsó méd királyról van itt szó. Ezt Círus legyőzte, de nagy tisztelettel bánt vele, névleges királyságát megtartotta és ez került volna Babilon városába királynak. Ez egyezne minden tekintetben, sőt a Szentírás mondata: „Mikor Asztiáges király megtért atyáihoz, a perzsa Círus vette át országát” (Dán. 13, 65.) ezt csak megerősíti. Azonban itt megoldatlan marad, hogy miért került be a Szentírásba a Dárius név. Erre más feleletünk nem marad, mint az, hogy itt vagy különleges címről vagy szövegromlásról van szó, ami a másolók hibájából került be a Szentírásba.

A kutatások megerősítik a könyvben alkalmazott büntetési nemeket. Assurbanipál ellene lázadó testvérét tüzes kemencébe (138), a vele tartókat pedig oroszlánok közé (139) dobhatja. Az ásatások folyamán a Babilon

városa melletti Dura-mezőn nyomaira bukkantak egy nagy emlékmű alapjainak.

TANITÁS. Dániel történetében egyre jobban bővül az *Isten fogalma*. Az Isten mindenkinek a gondviselő Ura. Nem egyes nemzeteknek az Istene. Öröktől fogva való, ezért nevezi Ősöregnek, aki az égnek és a földnek királya. Az Isten gondviseléséből következik, hogy a történelem eseményeit ő irányítja és nem csupán büntetésként kerül az egyik nemzet a másik fölé. Az *angyalok* karának ismerete bővül, mert Gábor (Isten hőse) mellett Mihály (ki olyan, mint az Isten?) angyallal is megismertet bennünket. Mihály angyal úgy szerepel, mint a zsidó nép őrangyala, és ezzel azt a tanítást akarja az Isten kiemelni, hogy nem csupán egyes embereknek, hanem nemzeteknek is van őrangyaluk. A *halottak feltámadásáról* ír a Próféta: „Akkor azok közül, kik a föld porában alszanak, sokan felébrednek: némelyek örök életre, mások pedig, hogy örök gyalázatot lássanak. Akkor az értelmesek ragyogni fognak, mint az égboltozat fénye s akik igazságra oktattak sokakat, tündökölnek örökkön-örökké, miként a csillagok.” (12, 2—3.)

ALKALMAZÁS. Dániel méltán állítható oda az *ifjúság* elé mint példakép. Bőjtől, imádkozik, jellemét képezi és nem riad vissza semmitől, ha az Isten ügyéről van szó. Mély hit, jellemstilárdság és törvénytisztelet jellemzi minden cselekedetét. — A *szeátségtörés* súlyos voltát mutatja Baltazár király bűnhödése. — Az Egyház imájában felhasználja a három ifjú énekét akkor, amikor a mise után hálaadóimának használja ezt fel, a papi zsolozsmába és a nagyszombati proféciák közé is bevette. A katakombákban gyakran találkoztunk Dániel és társainak a történetével. Példájukkal bátorították magukat azok, akiknek mindennap készen kellett lenniök a halálra. Nagyszombat utolsó proféciája a három ifjú történetét tartalmazza; a breviáriumban november III. hetének olvasmányait alkotják Dániel könyvének történetei.

DÁNIEL KÖNYVE. Dániel könyvének eredetije nincs meg. Héber és arám nyelven írta talán eredetileg is a szerző. De vannak

részek benne, amik csak görögül maradtak fenn. Írója maga a próféta lehetett. Kr. e. a VI. században keletkezett a könyv. Másképp nem magyarázható a sok történelmi adat és legfőképp nem magyarázható a könyv istenfogalma. A racionalisták a könyvben lévő jövőndölések és csodák miatt a Makkabeusok korába teszik a könyv keletkezését. Azonban elképzelhetetlen, hogy egy ekkor élő író ilyen pontosan ismerné a történelmet és ilyen világos istenfogalma legyen akkor, amikor a zsidóságot jellemzi a legnagyobb partikularizmus és sovinizmus. Lélektanilag lehetetlen a könyvnek ilyen késői keletkezése.

A könyv két részre oszlik: történelmi és prófétai részre. A zsidók a könyvben különbséget tettek protokanonikus és deutero-kanonikus részek közt. A katolikus Egyház kezdettől fogva az egész könyvet sugalmazottnak tartotta.

IMA. Ezekiel látomása:

Ime, forgószél jött észak felől és nagy felhő. lobogó tűz és körülötte fényesség és belőle, tudniillik a tűz belsejéből olyasvalami tűnt elő, mint a fénylő érc. És benne olyasmi volt, mint négy élőlény. Alakjuk ilyen volt: négy arca volt mindegyiknek és négy szárnya mindegyiknek. Lábuk egyenes láb volt, és lábuk talpa olyan volt, mint a borjú lábának a talpa és szikráztak, mint a ragyogó érc színe. És szárnyuk alatt négy oldalt emberi kéz volt; arcuk is, szárnyuk is négy oldalt volt és egyiknek a szárnya összeért a másikéval. Nem fordultak meg, amikor jártak, hanem mindegyik a saját arca irányában haladt. Arcuk emberi archoz hasonlított, de mind a négyüknek jobbfelől oroszlánarca volt és mind a négyüknek balfelől bikaarca volt és ezenfelül mind a négyüknek sasarca volt. Ilyen volt az arcuk. Szárnyuk pedig felül ki volt terjesztve, mindegyiküknek két szárnya összeért és kettő befödte testüket. Mindegyikük a saját arca irányában haladt; amerre a lélek törekedett, arrafelé mentek és nem kellett megfordulniok, amikor mentek. És az élőlények között olyasvalami látszott, mintha tűzben szén izzott volna és mintha fáklya imbolygott volna az élőlények között: a tűz ragyogott és a tűzből villámok cikáztak. S az élőlények ide-oda mozgottak, mint a cikázó villám.

Amikor pedig az élőlényeket szemléltem, négy oldalt egy-egy kerék látszott a földön az élőlények mellett. És a kerekék és szerkezetük olyannak látszott, mint a társiskó ragyogása; mind a négynek hasonló alakja volt; olyannak látszottak és formájuk olyan volt, mintha kerék volna a kerék belsejében. Mind a négy oldaluk irányában mehettek, amikor mentek és nem kellett megfordulniok, amikor jártak. A kerekék talpát és magasságát rettenetes volt nézni; és mind a négynek egész felülete köröskörül telve volt szemekkel. Miközben pedig az élőlények jártak, forogtak mellettük a kerekék is; és amikor felemelkedtek az élőlények a földről, felemelkedtek egyszerre mind a kerekék is. Akármerre akart is a lélek járni, amikor a lélek elindult, felemelkedtek egyúttal a kerekék is és követték őt ugyanoda, mert az élet lelke volt a kerekékben. Ha azok mentek,

ezek is mentek; ha azok álltak, ezek is álltak; és ha azok felemelkedtek a földről, egyúttal felemelkedtek a kerekék is és követték őket, mert az élet lelke volt a kerekékben.

És az élőlények feje fölött az égboltozathoz hasonló valami volt; olyannak látszott, mint a kristály, félelmetes volt és kiterjeszkedett fenn a fejük fölött. Az égboltozat alatt pedig szárnyaik egyenesen álltak, egyiké a másik felé; mindegyikük két szárnyal befödte testét s a másik is hasonlóan befödte magát. És szárnyuk suhogását olyannak hallottam, mint a nagy vizek zúgását, mint a fölséges Isten szózatát; amikor jártak, hangjuk olyan volt, mint a sokaságé, mint a tábor zaja; amikor pedig álltak, leeresztették szárnyukat. Mert valahányszor szózat hangzott az égboltozat fölött, mely fejük felett volt, megálltak és lebecsátották szárnyukat. És az égboltozat fölött, mely fejük felett volt, olyasmi látszott, mint a zafirkó, királyi székhez hasonló dolog fölött fenn emberi alakhoz hasonló valami látszott. És benne köröskörül olyasvalamit láttam, mint a fénylő érc, olyasmit, mint a tűz; derekától felfelé és derekától lefelé köröskörül pedig olyasmit láttam, mint a fénylő tűz, olyasmit, mint a szivárvány, amikor esős napon a felhőben feltűnik. Ilyennek látszott a fényesség köröskörül. (1, 4—28. A magyar Szentírásból.)

Báruk próféta szavai:

Legyetek bizalommal, fiaim,
És kiáltatok az Úrhoz,
Mert megemlékezik rólatok,
Ki elvitt titeket.
Bizony, miként arra irányult figyelmetek,
Hogy eltévelyedjete az Istentől,
Éppúgy térjete meg és tízszer jobban keresséte őt újra.
Mert aki reátok hozta a bajokat,
Újra örök vidámságot is ad majd nektek,
Azzal, hogy megszabadít titeket.

(4, 27—29. A magyar Szentírásból.)

A három ifjú éneke a tűzes kemencében:

Aldjátok az Urat, az Úrnak művei mindnyájan,
Dicsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
Aldjátok az Urat, az Úr angyalai,
Dicsérjétek...
Aldjátok az Urat, egek,
Dicsérjétek...
Aldjátok az Urat, vizek, mind az ég felett,
Dicsérjétek...
Aldjátok az Urat, az Úr erői, mindnyájan,
Dicsérjétek...
Aldjátok az Urat, nap és hold,
Dicsérjétek...
Aldjátok az Urat, ég csillagai,
Dicsérjétek...

Aldjátok az Urat, minden záporosó és harmat,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, az Isten szelei mindnyájan,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, tűz és forróság,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, hideg és forróság,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, harmat és dér,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, fagy és hideg,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, jég és hó,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, éj és nap,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, világosság és sötétség,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat villámok és fellegek,
 Dicsérjétek...
 Aldja az Urat a föld,
 Dicsérje és felette magasztalja őt mindörökké.
 Aldjátok az Urat, hegyek és halmok,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, föld teremtményei, mindnyájan,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, források,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, tengerek és folyamok,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, nagy halak és minden, ami a vizekben mozog,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, az ég madarai mindnyájan,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, vadak és barmok mindnyájan,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, emberek fiai,
 Dicsérjétek...
 Aldja Izrael az Urat,
 Dicsérje és felette magasztalja őt mindörökké.
 Aldjátok az Urat, az Úr papjai,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, az Úr szolgái,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, igazak szellemei és lelkei,
 Dicsérjétek...
 Aldjátok az Urat, szentek és alázatos szívűek,
 Dicsérjétek...

Aldjátok az Urat, Ananiás, Azariás, Mísáel,
 Dicsérjétek...
 Mert kiragadott minket az alvilágból,
 Kimentett a halál kezéből,
 Megszabadított az égő láng közepéből
 És kiragadott a tűz közepéből.
 Áldott vagy az ég erősségében,
 Dicséretreméltó és dicsőséges mindörökké.
 (Dán. 3, 57—88. 56. A magyar Szentírásból.)

29. A zsidók visszatérése a babiloni fogságból

Ezdrás I. és II. könyve

CIRUS RENDELETE. Círus perzsa király uralkodásának első évében beteljesedett az Úr szava, melyet Jeremiás próféta száján keresztül adott. Felindította az Úr Círus lelkét és ezt a rendeletet adta ki: „Ezt mondja Círus, a perzsák királya. Minden földet nekem adott az ég Ura Istene és megparancsolta nekem, hogy építsem fel házát a judeai Jeruzsálemben. Ki van közületek az ő egész népéből? Isten legyen vele. Menjen fel a judeai Jeruzsálembe és építse fel Izrael Urának Istenének a házát. Ő a Jeruzsálemben lakó Isten. A megmaradottak, bárhol is lakjanak, segítsék meg lakóhelyüknek férfiai arannyal, ezüsttel, felszereléssel, állatokkal, azonfelül amit maguktól adnak az Isten jeruzsálemi temploma számára.” Elindultak ekkor a vezetők, akik Júda és Benjámin törzséhez tartoztak, valamint a papok, leviták és mindazok, akiket az Isten lelke a jeruzsálemi templom építésére indított. Segítették őket arany- és ezüstedényekkel, felszereléssel és állatokkal. Círus király is előhozatta a Nábukodonozortól elhurcolt templomi edényeket és Sássábászárnak adta át, akit másképp Zorobábelnek is neveztek és Júda fejedelme volt. Ennek vezetésével Jeruzsálembe indult 42,360 zsidó férfi.

Uralkodásának első évében: a rendeletet Kr. e. 538-ban adja ki, mert Babilonba nem rögtön az elfoglaláskor, hanem később vonult be. — *Sássábászár:* Kr. e. 598-ban jutott fogságba. Jekoniás zsidó királynak volt unokája.

AZ ISTENTISZTELET VISSZAÁLLÍTÁSA. Amikor Jeruzsálembe megérkeztek, önként felajánlották adomá-

nyaikat a templom építéséhez. A letelepedés utáni hetedik hónapban Zorobábel és Józsue főpap buzgólkodására felállították az oltárt, hogy égő áldozatokat mutassanak be az Úrnak. Megülték a sátoros ünnepeket is a törvény előírása szerint. A kőfaragóknak és a kőműveseknek pénzt, a szidóniaknak és a tírusiaknak ételt, italt, olajat adtak, hogy Libanonból cédrust szállítsanak Joppéba, amint megparancsolta azt nekik Círus király. A hazatérés második évének második havában hozzáfogtak a templomépítési munkákhoz. Az alapok elhelyezését örömmujjongással és sírással ülték meg. Örült a nép, hogy az Isten templomának az építését megkezdték és sírtak a papok, leviták, vezetők közül az idősebbek, mert ezek még látták a régi templomot.

Hetedik hónapban: körülbelül októberben. — *Második évnek második havában:* körülbelül Kr. e. 535 május havában.

AKADÁLYOK A TEMPLOMÉPÍTÉS KORUL. Amint meghallották Júda és Benjámin ellenségei, hogy templomot építenek Izrael Istenének, Zorobábelhez mentek és kérték, hogy ők is résztvehessenek a templom építésében. De ezt a kérést Zorobábel visszautasítja azzal, hogy ezt az építkezést csupán nekik engedte meg Círus. Erre minden alkalmat felhasználnak ezek, hogy az építkezést megakadályozzák. Kivítették hamis vádaskodás alapján, hogy az építkezést be kellett szüntetni és a munka szünetelt egészen Dárius király uralkodásának második esztendejéig. A zsidók ekkor Aggeus és Zakariás próféták biztatására hozzáfognak újból a templomépítéshez. Mikor e miatt felelősségre vonták a vezetőket, ezek hivatkoztak Círus király rendeletére. Dárius király megkerestette ezt a rendeletet az ekbatánai levéltárban és ennek alapján ő is engedélyezi az építkezést, sőt még a szükséges kiadások fedezésére pénzt bocsát a rendelkezésükre. Meghagyja, hogy az ég Istenének érette és fiaiért mutassanak be áldozatokat. A templom így aztán el is készült Dárius király uralkodásának hatodik évében. Nagy ünnepséggel megtartották ekkor a templomszentelést és ettől kezdve a papság is megkezdte szolgálatát a templomban. .

Ellenségei: a szamaritánusok, akik az építésbeni részvétel megtagadása miatt váltak a zsidók ellenségeivé. — **Visszautasítja:** a szamaritánusokat keverék népnek tartották a beléjük olvadt pogányok miatt s ezért utasította vissza tulajdonképen Zorobábel a segítségüket. — **Dárius:** I. Dáriusról van szó, aki Kr. e. 521—485-ig uralkodott. — **Dárius uralkodásának hatodik évében:** Kr. e. 515-ben.

EZDRÁS HAZATÉRÉSE. Artaxerxes perzsa király uralkodásának hetedik esztendejében Ezdrás pap Babilonból hazaindult egy kisebb csoporttal. Ezdrás kedves volt Artaxerxes előtt, ezért a király sok kedvezményt biztosított a visszatérést engedélyező iratban a nép számára. Ezdrás első dolga volt Jeruzsálemben áldozatokat bemutatni. Utána felszólítására elbocsátják feleségüket azok, akik Mózes törvénye ellen cselekedtek akkor, mikor a pogányok közül választottak feleséget.

Hetedik esztendejében: Kr. e. 458-ban indult haza jóval kisebb csoporttal, mint volt az első csoport, mely Zorobábel vezetésével tért vissza.

NEHEMIÁS VISSZATÉRÉSE. Artaxerxes király uralkodásának huszadik évében a király engedélyt ad Nehemiásnak, aki a király pohárnoka volt, hogy egy időre Jeruzsálembé térhessen és felépíthesse a város falait. Erre az időre helytartóvá nevezi ki. A város falainak építésére a lakosság nagy lelkesedéssel fog hozzá. Azonban Szánábállát, Szamaria helytartója nem nézte ezt jószemmel és biztatására a szamaritánusok meg akarják akadályozni a város falainak felépítését. Erre Nehemiás őrséget szervez, hogy az építkezést ne akadályozza semmiféle ellenséges háborgatás. Az ifjak egyik része a munkán dolgozik, míg a másik része lándzsával, íjjal, pajzzsal és vérttel felfegyverkezve készen állott a harcra. Sőt még az építők is egyik kezükkel dolgoztak és a másikkal a kardot fogták. Nehemiás tizenkét esztendei helytartósága alatt önzetlen munkával nemcsak a falak építését fejezi be, hanem a népben levő hibák ellen is eredményesen küzdött. Miután a város falai elkészültek, Ezdrás felolvasta az összegyűlt népnek Mózes törvényeit. A nép megígéri, hogy hű marad a törvényhez és ígéretüket írásba foglalva aláírták. Nehemiás ekkor vissza-

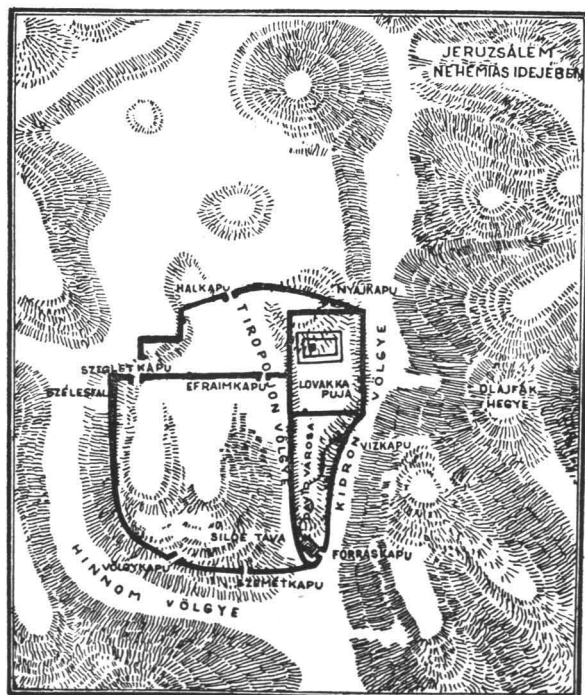
tért a királyhoz. Azonban később újból visszajött, hogy a keletkezett visszaéléseket megszüntesse.

Huszdik évében: Kr. e. 445-ben. — Helytartósága alatt: Kr. e. 445—432-ig. — A falakat építette fel: hogy melyik esztendőben készültek el a falak építésével, nem tudjuk. Josephus Flavius szerint 2 évig és 4 hónapig tartott a falak építése.

A VISSZATÉRÉS UDVTORTÉNETI JELENTŐSÉGE. Ezdrás és Nehemiás népük történetében *második honalapítóként* szerepelnek. Erős őrei a törvénynek, kemény kézzel fogják a népet. Munkájuknak elsősorban vallási jellege van. Minden munkájukban az Isten ügyét tartják szem előtt. Első intézkedéseik a templom felépítésére, a törvények felolvasására, a vallásellenes hibákra vonatkoznak. Ezért követelik a szombati nap szigorú megtartását, ezért van leírva a könyvben olyan feltűnően az ünnepek megülvése, a templom felszentelése és a vegyesházasságokat ezért tilalmazza oly erősen. Tevékenységükkel kialakítják a zsidó nép egységes és most már nagyobb kisiklások nélküli vallásos felfogását, ahol a törvény megtartásának jut a főszerep. Ennek a felfogásnak az alapján fejlődik ki egy új intézmény, az *írástudók* intézménye. A törvény nagy tisztelete alakította ki ezt az új intézményt a prófétaság helyébe. Ezdrás már ennek az új intézménynek a tagja, sőt a legelső képviselője. Így készül elő a zsidó nép arra, hogy a Megváltó megjelenhessen itt a földön. Ezdrás és Nehemiás ennek az új korszaknak az elindító férfiai.

TORTÉNELMI HÁTTÉR. A visszatérés nagyjelentőségű eseménye nem csupán a zsidókra vonatkozott, hanem Círus (140), (141) minden hazájából elhurcolt népnek megengedte a visszatérést. Birtokunkban van *Círusnak agyaghengere*, mely a következőkben szól a visszatérésről: „Én Círus, a mindenség királya, a nagy király, a hatalmas király, Babilon királya, Sumer és Akkád királya, a négy világtáj királya, Kambyzesznek, a nagy királynak, Ansan városa királyának a fia, Círusnak, a nagy királynak, Ansan városa királyának az unokája . . . Mindazok a királyok, akik a felső és az alsó tenger közötti vidék városaiban laknak és akik Szíria sátraiban laknak,

összes adójukat hozzám hozták és megcsókolták lábamat... Én visszaadtam isteneiket, amelyek valamikor köztük lakoztak és azok számára állandó lakást jelöltem ki. Minden népüket összegyűjtöttem és országukba visszaküldöttem.” Ez az okmány azért is nevezetes, mert ez az utolsó ékiratos okmány, mely a Szentírásra vonat-

16. Jeruzsálem Nehemiás idejében.

kozik. A visszatérés két csoportban történt: az első csoporttal visszatért körülbelül 150—200,000 ember (a Biblia csak a férfiakat említi meg, amikor 42,000 visszatérőről szól); a másik csoport körülbelül 1500 főből állott. A visszatérést hosszú előkészület előzhette meg. Tervszerű visszatérésről van szó. Erre enged következtetni, hogy

felszereléssel, állattal indulnak haza és ezeket gyűjtésből kapják. A zsidóknál a visszatérésnek elsősorban vallásos jellege van. Nem csupán a Jeremiás-féle jövődőlésre való hivatkozásból látjuk, hanem abból is, hogy az első munka a templom felépítése volt és csak egy évszázaddal később kezdenek a város falainak a felépítéséhez. Az új templom nélküli a frigyládát. Jeremiás próféta az ostrom előtt elrejtette a frigyládát, az illatáldozatoltárt és a szentsátrat Nébo hegyén. (II Makk. 2, 4—5.) Ezt azóta sem találták meg. A papok ugyanekkor egy kiszáradt kútba rejtették el az oltár tűzét. Ezt a kutat a fogságból való visszatérés után megtalálták, de csak zavaros víz volt benne. A kútban levő zavaros vizet Nehemiás parancsára az áldozati állatra hintették és ez lángra lobbant. (II Makk. 1, 19—22.)

A *samaritánusok* népe részt kér a templom építéséből, mert zsidóknak tartották magukat. Mikor kérésüket visszautasítják, akkor szembefordulnak a zsidókkal. Nem csupán politikai téren, hanem társadalmi és vallási téren is. Szánábállát (Szin-uballit) helytartójuk Garizim hegyén templomot épít és főpappá Mánásszész, leányának férjét és Jojada főpap fiát teszi meg. Ezzel egy új vallási központ alakul ki Szamaria központtal, mely még a mai nap is tartja magát. Szánábállát neve az elefantinei leveleken előfordul és azon is mint Szamaria helytartója szerepel.

Ezdrás sírját El-Ezr-ben (Tigris mellett, 40 kilométerre Tigris és Eufrátes összefolyása felett) mutogatják, bár Josephus Flavius szerint Jeruzsálemben halt meg.

ELŐKÉP. *Zorobábel* az Úr Jézus előképe. Fogságból vezeti haza népét, felépíti a templomot és közbenjár a népért a perzsa királynál. Az Úr Jézus hazavezet bennünket a bűn fogságából, felépíti az Egyház lelki templomát és a mennyei Atyánál közbenjár értünk.

TANÍTÁS. A könyv felhívja a figyelmet a templom fontosságára mint az Isten tiszteletének helyére; az ünnepek és a hetenkénti Ünnapja megszentelését követeli és tilalmazza a vegyesházasságokat, mert ezek minden erkölcsi rossznak az okai lehetnek.

ALKALMAZÁS. Amily buzgósággal fogtak hozzá a zsidók templomuk építéséhez, amily buzgósággal adakoztak templomukra, ugyanolyan buzgósággal kell nekünk is szeretnünk templomainkat, és nem szabad sajnálni munkánkat egyházi ügyektől és alamizsnáinkat juttassuk templomok építésére is, hogy az Istent szent helyen tudják dicsérni és tisztelni az emberek.

EZDRÁS KÖNYVE. Valamikor egy könyv volt, később két könyvre osztották. Néha a két főszereplőről Ezdrás és Nehemiás könyveinek nevezik, de általánosabb elnevezés Ezdrás I. és II. könyve. A könyv héber nyelven van írva, de már nem tiszta héber nyelven. Egyes részeit arám nyelven készülték. A könyv nem rendszeres történetet ad, hanem egyes eseményeket ragad ki. Az eseményeket Kr. e. 538—430-ig tárgyalja. Szerzője valószínűleg azonos a Krónikák könyveinek szerzőjével, mert nyelvezete és szerkesztési módja ehhez nagyon hasonló. Okmányokat használt fel a szerző. Sokáig Ezdrásban látták a szerzőt, de ebben az esetben egy későbbi átdolgozót vagy kiegészítőt kell felvenni. Újabban Nagy Sándor korában élt szerzőnek tulajdonítják a könyv írását. Az Egyház kezdettől fogva sugalmazottnak tartotta.

IMA.

Ezdrás imája.

Istenem, szűgyenlem magamat és nem merem hozzád felemelni orcámat, mivel gonoszságaink megsokasodtak fejünk felett és bűneink az égig növekedtek atyáink idejétől kezdve. De mi magunk is súlyosan vétkeztünk mind a mai napig, úgyhogy tulajdon gonoszságaink miatt jutottunk mi magunk, királyaink és papjaink idegen országok királyainak kezére, kardélre, fogságba és ki voltunk téve fosztogatásnak és arcpirulásnak, mint ma is. Mindazonáltal legalább egy rövidke pillanatra az Úrhoz, a mi Istenünkhöz száll most könyörgésünk, legyen számunkra menekülés és kapjunk sátorszeget az ő szent helyén. Engedje meg a mi Istenünk, hogy felragyogjon szemünk és szolgáságunkban adjon belénk parányi életet. — Igaz, szolgák vagyunk, de szolgáságunkban sem hagyott el Istenünk, hanem felénk hajlította a perzsák királyának kegyét, hogy életet adjon belénk, megépítse és feltámassza romjaiból Istenünk templomát, nekünk pedig védőfalat emeljen Júdában és Jeruzsálemben. Mit szóljunk ezekután, Istenünk, miután megszegtük parancsaidat, melyeket szolgáid, a próféták által hirdettél ki, mondván: Az a föld, melyet birtokba venni készültök, tisztátalan föld, aminthogy tisztátalanok a népek és más országok azoknak a gyalázatoságai miatt, akik förtelmükkel színültig töltötték meg azt. Ne adjátok tehát leányaitokat fiaiknak feleségül, de az ő leányaikat se vegyétek fiaitok számára; sohase keressétek velük a békét és általuk

a jólétet, hogy megerősödhesetek és élvezhessétek a föld termékeit, fiaitok pedig örököseitek lehessenek minden időben. Mindazok után azonban, amik fölötté gonosz cselekedeteink és nagy bűnünk miatt reánk nehezédtek, te, a mi Istenünk, megszabadítottál vétküinktől és megmentettél minket, ahogy az jelenleg is történt, hogy meg ne szegjük újra parancsaidat és ne keressünk házassági összeköttetést azokkal az utálatos népekkel. Nemde, megsemmisítő volna reánk ezért haragod és nem engednéd, hogy közülünk bárki is megmaradjon és megmeneküljön? Uram, Izrael Istene, mily igaz vagy te! Magunkra hagytál, hogy megmenthess minket, amint ez jelenleg megtörtént. Ime, bűnben vagyunk előtted és nincs, ki megállhasson színed előtt. (I Ezdrás 9, 6—15. A magyar Szentírásból.)

84. zsoltár.

Jahve! megkegyelmeztél országodnak,
Jákob sorsát jóra fordítottad.
Meggabcsátottad néped bűnét
s minden vétjét beföldted.
Elcsendesítettad haragodat egészen,
lelohasztottad haragod tüzét.

Állíts bennünket újra talpra, szabadító Istenünk
és fordítsd el haragodat tőlünk!
Örökké csak nem haragszol reánk?
...vagy kiterjeszted haragodat minden nemzedékre?
Hát életet belénk újra már nem öntesz,
hogy néped Benned örömét lelje?
Mutasd meg nekünk, Jahve, irgalmadat
és szabadíts meg minket!

Hadd halljam, hogy mit szól Jahve, az Isten!
Igenis! békét ígér népének,
azoknak, kik hozzá hűek, kik szívükben hozzá visszatérnek.
Igen, az Őt félőhöz közel van segítsége,
hogy országunkban lakják a dicsőség!
Igy találkoznak a jóság és a hűség,
az igazság és a béke csókolódnak.
A hűség majd a földről kisarjadoz,
az égből az igazság leragyog.
És azért ad Jahve majd javakat
és földünk megadja gyümölcset.
Előtte jár az igazságosság,
és annak lábanyomát követi Ő.

30. A babiloni fogság utáni kor prófétái

1. Aggeus

Aggeus (Hággáj: ünnepi) a Zorobábelrel visszatért zsidók közt működött. Aggeus feladata volt, hogy a templomépítésnél lelkesítse honfitársait. Kr. e. 520-ban mondja első beszédét. Kr. e. 538—516 közt működött. Életéről többet nem tudunk.

Megjövendöli, hogy a fogság után épült templom dicsősége nagyobb lesz, mint a Salamontól épített templom, mert ebben az Udvözítő fog megjelenni: „Még egy kis idő... és eljön az, aki után minden nemzet vágyódik. És dicsóséggel töltöm be ezt a házat... Nagyobb lesz az új ház dicsősége az elsőnél. Ezen a helyen adok én békességet, úgymond a seregek Ura. (2, 7—10.) A templomban megjelenő Megváltó Zorobábel családjából származik: „Azon a napon, úgymond a seregek Ura, veszlek téged Zorobábel, Sálátiei fia, én szolgám és mintegy pecsétgyűrűvé teszlek, mert téged választottalak ki.” (2, 24.)

2. Zakariás

Zakariás (megemlékezett Jahve) papi családból származott. Kr. e. 538-ban tért vissza a babiloni fogságból. Aggeus prófétával együtt működött. Kr. e. 520-ban lépett fel és a zsidókat lelkesítette a templomépítésre. Életéről többet nem tudunk.

Könyve apokaliptikus jellegű s így nehezen érthető. Jelképes látomásokban állítja a jelen és a jövő eseményeket kortársai szeme elé. Megjövendöli a pogányok megtérését, sokat ír az eljövendő messiási országról. Könyvében sokat beszél az angyalokról is.

A Messiás Zorobábel családjából fog származni és a próféta „Sarjadéknak” nevezi (3, 8; 6, 12.), akinek eljövetelén örvendezni kell: „Igen örvendezzél, Sion leánya; ujjongj Jeruzsálem leánya: *Ime, bevonul hozzád királyod, igaz ő és megszabadít. Szegény ő és számaron ül, számarokanca fiatal vehén.*” (9, 9.) A Messiást azonban harminc ezüstről eladják: „Azt mondtam nekik: Ha jónak látjátok, adjátok ki béremet; ha nem, hagyjátok! *Erre ők harminc ezüstöt mértek ki béremül. Ám az Úr mondotta nekem: Vessd ezt a fazekas elé, a dicső bért, melyre engem becsültek.* Erre vettem a harminc ezüstöt és az Úr házába, a fazekas elé vetettem.” (11, 12—13.)

3. Malakiás

Malakiás (Jahve követe) Kr. e. 450 táján lépett fel, Ezdrás és Nehemiás reformja előtt. A zsidó hagyomány Ezdrással azonosítja, bár erre vonatkozólag nincs alap. A könyv a papságban elharapódzott hibák ellen kel ki. Ostorozza a házassági visszaéléseket: a vegyesházasságot és az elválást. A könyv a második részben a messiási korról jövőndöl.

Az ószövetségi áldozatok megszűnnek az újszövetségben: „Nem lelem én kedvemet bennetek, úgymond a seregek Ura és a ti keze-tekből nem fogadok el én ételáldozatot. Hiszen *napkelettől nap-nyugatig nagy az én nevem a nemzetek közt és minden tiszta helyen tiszta eledeláldozatot áldoznak és mutatnak be nevemnek.*” (1, 10—11.) A Messiás helyreállítja a szövetséget az Istennel és útját előhírnök készíti elő: „*Ime, én elküldöm angyalomat, hogy elő-készítse az utat szíнем előtt* és csakhamar eljő a templomához az Úr, akit ti kerestek s a szövetség angyala, akit ti óhajtottok.” (3, 1.)

IMA.

Könyörögjünk. Mindenható örök Isten, akinek a Lelke az egész Egyházat megszenteli és kormányozza, hallgasd meg könyörgésünket az összes egyházi rendért, hogy kegyelmed ajándékával megerősítve minden fokozata neked hűen szolgáljon. Amen. (Nagy-pénteki könyörgés.)

101. zsoltár.

Jahve, hallgasd meg imádságom
és kiáltásom jusson Eléd!
Ne fordítsd el tőlem arcodat, mikor szomorkodom,
hajolj felém, mikor Hozzád imádkozom,
siess, hallgass meg engem!

Mert napjaim elenyésznek, miként a füst,
és csontjaim elasznek, mint a rözse.
Szívem elfonnyadt és elperzselődött, mint a fű,
mert kenyeret enni is elfeledek...
Hangos keserűségem olyan nagy,
hogy csak bőr tapad már csontjaimhoz.
Lettem, miként a puszta pelikánja,
olyan vagyok, mint bagoly a rom közt...
Álmatlan vagyok és sóhajtozom,
mint árva madár a háztetőn...
Szüntelen gyaláznak ellenségeim,
s akik toporzékolnak ellenem, velem átkozódnak.
Mert hamu lett im a kenyerem
s italom könnyel keverem
neheztelésed miatt és haragod miatt,
mivel felemeltél s úgy sujtottál földhöz!
Napjaim hanyatlanak, miként az árnyék,
s elfonnyadok, miként a széna is.

Te pedig, Jahve, örökké uralkodol
és emlékezeted nemzedékről-nemzedékre száll.
Kelj fel, s szíved essék meg Sionon,
mert itt a könyörületesség ideje,
útott az óra...!

Mivel szolgálid előtt az (új Sion) kövei kedvesek,
s zokognak a régi (omladéka) fölött.
Hadd féljenek a pogányok Jahve nevétől
s dicsőségedtől a föld királyai mind,
hogy felépíti Jahve újra Siont
s dicsőségében újra megjelen,
s hogy felfigyel a megalázottak imájára,
s kérésüket nem utasítja el.
És ezt megírják az eljövendő nemzedéknek,
és majd az új nemzedék is dicsóíti Jahvét:
mert szent trónusáról letekintett,
lenézett Jahve az égből a földre,
hogy meghallja a rabláncon lévők sóhaját,
s föloldozza a halál fiait...
hogy hirdessék Sionban Jahve nevét
s dicsőségét Jeruzsálemben,
mikor a népek majd mind egybegyűlnek
és a királyok, hogy szolgáljanak Jahvének.

Erőmet megtörte utam közepette,
napjaimat megrövidítette.
S így szólok én: „Ó, én Istenem!”
ne hívj magadhoz életem derekán,
Te, kinek évei nemzedékről-nemzedékig...
Te alkottad kezdetben a földet,
az egek a Te kezéd munkái...
És elmúlnak mindezek, csak Te leszel mindig,
elkopik minden, miként a ruha...
Úgy válogatod azokat, mint a ruhát
és váltakoznak...
Csak Te vagy mindig az, aki voltál,
a Te éveid nem fogynak el soha!
Szolgálid gyermekei hadd lakjanak Nálad,
s utódaik hadd éljenek Veled örökké!

97. zsoltár.

Énekeljetek új éneket Jahvének,
mivel csodás dolgokat művelt!
Győzelmes lett újra a jobbkeze
és szentséges karja.
Megmutatta Jahve szabadító erejét,
a pogányok szemeláttára igazságát bebizonyította.
Jóságára visszaeszmélt
és Izrael házához való hűségére;
látta a föld minden határa
Istenünk győzelmét!

Ujjongj fel Jahvének, egész világ,
daloljatok, ujjongjatok és zengjetek!

ÉnekeljeteK Jahvéról citerával,
citerával és dal szavával,
harsogó érctrombitával és bűgő kürt szavával
ujjongjatok Jahve, a király előtt!
Feléje zűgjon a tenger és minden világa,
a föld kereksege és minden, mi rajta él!
Tapsoljanak kezűkkel a folyók,
velük ujjongjanak a hegyek,
Jahve előtt, mert íme, jő a földet megítélni!
Igazságosan ítéli meg majd a földet
s minden népet, ahogy megérdemli!

VII. A BABILONI FOGSÁG UTÁNI KOR

A zsidók visszatérnek ugyan a fogságból és hozzáfognak perzsa fennhatóság alatt országuk és vallásuk újraszervezéséhez, de ezzel a ténnyel még nem szűnik meg a zsidóság külföldi tartózkodása. A perzsa birodalomban visszamaradnak egyes *települések* és ezek ott kint élők a zsidóság életét. Valószínűleg itt kint, még a babiloni fogság ideje alatt keletkezett a zsidóság egy újabb intézménye: a *zsínagóga*. A templom hiányzott és ennek pótlására építik ezeket az imaházakat, ahol összejönnek imára, zoltáréneklésre, szentírásolvasásra és törvénymagyarázatra. Ezt az intézményt magukkal viszik haza is és Palesztinában is lassan kialakul és elterjed ez az intézmény.

A perzsa birodalomban maradt zsidók életére fényt vetnek a *nippuri ásatások*. Egy banküzet: Murrasu és fiai cég üzleti levelezése került elő, ahonnan nagyon sok zsidó név került elő. Ezek a nevek teoforikus nevek: El-lel és Jah-val vannak összetéve. Ilyen nevek: Ga-da-al-ja-a-ma (Jahve nagy), To-bi-ja-a-ma (Jahve jó), Pi-li-ja-a-ma (Jahve csodálatos), Jadi-ja-a-ma (Jahve ismer), Ba-na-ili (Isten épített), Thi-di-ja-a-ma (Jahve a hatalmam), Jahu-na-tha-ni-ja-a-ma (Jahve adta), Ba-a-li-ja-a-ma (Jahve az Uram), A-hi-ja-a-ma (Jahve a testvérem), Ja-hu-lé-nu (Jahve velünk). Ezek a nevek igazi hitről tesznek tanúságot és emlékeztetnek a zoltárok megszólításaira. A zsidóság tehát a fogság után az idegenben is erősen megőrizte atyái hitét.

A perzsa uralom kétszáz évig tartott. Ez alatt az uralom alatt a zsidók nyugodtan éltek a perzsa helytartók alatt életüket. Nem zavarja semmi különösebb esemény ezt a kort. A nép vallási, talán politikai életének az élére is a főpap kerül és ez tanáccsal körülvéve kormányozza a népet. Ennek a tanácsnak a neve *szinedrium* (ülés) volt. Törvényhozói és bírói hatalma volt a tanácsnak.

A perzsa birodalmon kívül még másutt is találunk zsidó telepeket, szórványokat. Legnevezetesebbekkel Egyiptomban találkozzunk. A legrégebb település *Elefantine* szigetén volt. Ez a sziget Asszuánnal szemben van a Nílusban. Katonai település volt. Eredete valószínűleg II. Pszammetikre (Kr. e. 593—588) megy vissza, aki zsidó zsoldosokat fogadott fel, hogy Etiópia ellen hadjáratot tudjon viselni. Jeruzsálem elfoglalása után (Kr. e. 587) újabb csoportok telepednek le. Erre a szórványra érdekes fényt vetnek az elefantinei papiruszok. (142) Ezeket 1895—1907 közt találták. Körülbelül 100, Kr. e. 494—400 időből származó levélből áll ez a lelet, melyből meg tudjuk ennek a telepnek a történetét. Arám nyelven vannak írva

ezek a papiruszok, ami azt bizonyítja, hogy a zsidók megtartották nyelvüket és ezzel együtt vallási és társadalmi különállásukat. Templomuk van; ez már Kr. e. 525 előtt áll, mielőtt Kambyesz Egyiptomot meghódítja. Itt tisztelték az Istent, Jahot füst-, étel- és égő áldozatokkal. A templom épületét Kr. e. 410-ben Knum papjainak akadémuskodásaira Widrang perzsa katonai parancsnok leromboltatja. Ekkor a zsidók a jeruzsálemi főpaphoz írnak templomuk ügyében. Ám ez nem válaszolt levelükre, valószínűleg törvénytelennek tartotta istentiszteletüket, amelybe pogány elemek is vegyültek. Ekkor levelet intéznek Bagoi judeai perzsa satrapához és Szánábállát számáriai helytartó fiaihoz is írnak. A templom további sorsa nem ismeretes, de valószínűnek látszik, hogy azt újra felépítették.

Másik ilyen jelentősebb zsidó település *Leontopolisban* volt. Mikor IV. Óniás látta, hogy Jeruzsálemben nem lehet főpap, Leontopolisba megy Kr. e. 160-ban és a jeruzsálemi megszenteltetett templom helyett itt épít templomot és itt szervezi meg az Istentiszteletet. Ez a templom egészen Kr. u. 73-ig állott fenn.

Alexandriában is sok zsidó telepszik le, mert Nagy Sándor számukra ugyanolyan jogokat biztosított, mint a görögöknek. Külön városrészben laktak, elég nagy szabadsággal rendelkeztek, 100,000-re megy a számuk. Lassanként megtanulják a görög nyelvet és ez szükségessé teszi a Szentírásnak görög fordítását is. És itt születik meg a *Hetvenesek* fordítása. A perzsa uralmat Nagy Sándor dönti meg. Nagy Sándor (Kr. e. 336—323) az isszuszi csatában (Kr. e. 333.) megveri III. Dárius perzsa királyt és egész Keletet hatalmába keríti. Indiáig. Josephus Flavius szerint Jeruzsálembe is bevonult volna, azonban erről semmiféle más forrás nem tud. Rövid uralma után hadvezérei osztoznak hódításain és így most száz évre Palesztina Egyiptom fennhatósága alá kerül.

A görögökkel való érintkezés folytán egy új világ nyílik meg a zsidók előtt. Megismerkednek a görögök szellemi világával és ez sokakra csábító hatással van. A *hellenizmus* szelleme ellen fel kell venni a harcot a zsidóknak. Közülük sokan csatlakoznak ehhez az új világhoz, főképp az előkelők és a papság közül, ezek a *szadduceusok*. Nevüket Szádok főpapjától kapják, aki Dávid király idejében élt. Mások ellene fordulnak, ezek a *farizeusok* nevét viselik. Ez a szó (perusim) annyit jelent, mint elkülönült, mert elkülönültek mindenkitől, aki nem tartja meg szigorúan a törvényt. Az írástudók közül kerülnek ki nagyobbreszt. A Szentíráson kívül nagy súlyt helyeznek az atyák hagyományaira is. A nép előtt nagy tekintélyük volt. Valószínűleg azok közül kerültek ki először, akik a Makka-beusok mellé álltak (chászidim: jámborok).

A hellenizmus világában két szentírási könyv keletkezik: a Bölcsesség könyve és Jézus, Sirák fiának könyve.

BÖLCSESEG KÖNYVE. Görög nyelven írt munka az Egyiptomban élő zsidók számára. Ismeretlen szerző írta a Kr. e. II. században. A bölcsesség mibenlétéről ír a könyv első részében a szerző, majd bemutatja az isteni bölcsesség működését Izrael történetében. A zsidó

kánonba nem került be, tehát deuterokánonikus mű. Az Egyház mindig sugalmazottnak tekintette.

JÉZUS, SIRÁK FIÁNAK KÖNYVE. Ecclesiasticusnak is nevezik ezt a könyvet, mert az Egyház a hitujoncok oktatásánál olvastatott belőle. Az istenes, jámbor életre buzdít és óv a bűnöktől. Héber nyelven írta Jézus, Sirák unokája Jeruzsálemben Kr. e. 194—167 közt. A héber szöveg elveszett, azonban a múlt század utolsó éveiben előkerült egy része és így a héber szöveg háromötöd részét ismerjük. A görög fordítást a szerző unokája készítette Egyiptomban, Kr. e. 132-ben. Az Egyház kezdettől fogva sugalmazottnak ismerte el. A perzsa birodalomban visszamaradt zsidók közt játszódik le Eszter története.

31. Eszter története

Eszter könyve

ESZTER KIRÁLYNÉ LESZ. Asvérus perzsa király idejében élt Szúza városában egy Mardokeus nevű zsidó férfi, Benjámín nemzetségéből. Ennek volt egy Eszter nevű gyámleánya, aki fivérének volt a leánya. Nagyon szép és csinos arcú volt. Miután atyja és anyja meghalt, Mardokeus leányává fogadta. Szépsége miatt Asvérus királynak annyira megtetszett, hogy királyi koronát tett a fejére és királynővé tette. Eszter azonban Mardokeus tanácsára származását nem árulta el. A király nagyon nagy lakomát rendezett Eszterrel való házassága alkalmával. Mardokeus ezután is felkereste gyámleányát. Egy ilyen alkalommal a királyi palotában kihallgatta két udvari embernek a beszélgetését, akik a királyt meg akarták ölni. Mardokeus ezt rögtön megmondta Eszter királynénak, ez pedig tudtára adta a királynak Mardokeus nevében. Kivizsgálták az ügyet és igaznak találták a feljelentést. Mind a két udvari ember akasztófára került. A dolgot pedig bejegyezték a királyi évkönyvbe.

Szúza: a perzsa királyok téli palotája volt ebben a városban, mely egyébként Elám tartomány fővárosa volt. (143) — *Eszter*: Csillag; ezt a nevet a perzsa udvarban kapta, míg zsidó neve Edissza, mirtusz volt. — *Származását nem árulta el*: sok ellenségük volt a zsidóknak a királyi udvarban és ezért tartotta titokban Eszter származását. — *Két udvari ember*: főajtónállók voltak.

ÁMÁN A ZSIDÓ NÉP VESZTÉRE TOR. Asvérus király nagy méltóságba helyezte Ámánt, úgyhogy ez

minden fejedelmet megelőzőtt méltóságban. A király szolgálai térdet hajtottak előtte. Egyedül Márdokeus nem hajtott neki térdet. Amikor ezt Ámának jelentették, nagy haragra gerjedt Márdokeus ellen és mikor megtudta, hogy zsidó nemzetiségű, Asvérus király birodalmában élő összes zsidó ellen tört. Ámán elhatározta, hogy megöleti az összes zsidót és ezért sorsot vetett, hogy megtudja, melyik napon hajtsa végre tervét. Mikor sorsvetés útján meghatározta a napot, a király hozzájárulását is megnyerte tervéhez. Úgy állította be ugyanis a dolgot a király előtt, hogy ez a nép megveti a király parancsait. Ámán kiadja a rendeletet a király nevében, hogy a zsidókat a birodalom valamennyi tartományában egy napon meg kell ölni. A rendeletet futárok vitték szét minden-hová. Mikor Szúzában kifüggesztették a rendeletet, a király és Ámán lakomával ülték meg e napot, míg a zsidók sírással. Mikor Márdokeus a rendeletet megtudja, megszaggatja ruháit, zsákba öltözik és hamut hint a fejére. Eszternek tudtára adja a király rendeletét és kéri őt, hogy járjon közben a királynál a népért. Eszter fél hivatlanul a király elé járulni, mert aki ezt megteszi, halállal lakol, hacsak a király kegyelme jeléül az arany-jogart nem nyújtja feléje. Márdokeus Eszter szavait hallva, azt üzeni neki: „Ne hidd, hogy életedet megmented azáltal, hogy a király palotájában élsz. Ha te hallgatsz, majd megszabadulnak a zsidók másképp. Te és atyád háza elpusztul. És vajjon ki tudja, hogy nem azért kerültél-e be a király udvarába, hogy ilyen időben segítségre légy?” Ekkor Eszter ezt üzente vissza Márdokeusnak: „Gyűjtsd össze a Szúzában lakó zsidókat és imádkozzatok érettem. Ne egyetek és ne igyatok három nap és három éjjel. Szolgálóimmal én is hasonlóképp böjtölök. Ezután bemegyek a királyhoz hivatlanul, a törvény rendelkezései ellenére és kiteszem magam a halál veszedelmének.” Márdokeus úgy tett mindent, ahogy ezt Eszter meghagyta neki.

Minden fejedelmet megelőzőtt méltóságban: a király helyettesévé lett. — Nem hajtott térdet előtte: vallási meggyőződésből, mert nem akart embernek Istennek kijáró tiszteletet adni. — Sorsot vetett:

babonás szokás volt Keleten, hogy sorssal határozták meg az egyes ténykedések napját. — *Tudtára adja*: ő maga nem mehetett be gyászruhában a királyi palotába, de nem is akart bemenni a szomorúság miatt és ezért küldönc útján érintkeznek egymással.

ESZTER MEGMENTI A ZSIDÓ NÉPET. Harmadnap Eszter királyi ruhába öltözött és így lépett be a királyhoz. A király a tanácssteremben ült a trónon, szemben az ajtóval. Mikor megpillantotta Esztert, tetszett a szemének, az aranyjogart nyújtotta feléje és kérdezte: „Mit kívánsz, Eszter királyné? Mi a kérésed? Ha országom felét is kéred, neked adom.” Erre így felelt Eszter: „Ha tetszik a királynak, akkor kérlek, jöjj hozzám ma Ámánal együtt lakomára.” A király elfogadta a meghívást és Ámánal együtt megjelent a lakomán. Itt megígéri Eszternek, hogy eljön másnap újra Ámánal, mert Eszter csak ekkor akarja eléje terjeszteni kérését. Ámán nagyon vidáman távozott a királynő lakomájáról. Midőn azonban Márdokeust a palota kapui előtt ülni látta és ez nem kelt fel előtte, nagy haragra gerjedt. Hazaérkezve, ötven könyök magas akasztófát állított fel Márdokeus számára felesége és barátai tanácsára. Éjtszaka a király szemét elkerülte az álom és ezért felolvastatott magának a királyi évkönyvekből. Mikor az olvasásban arra a helyre érkeztek, ahol Márdokeus feljelentéséről volt szó, azt kérdezte, hogy Márdokeus milyen jutalmat kapott azért, hogy megmentette az életét. Szolgái azt felelték: „Semmi féle jutalmat sem kapott.” A király hirtelen kérdezte: „Ki van kint az udvarban?” Ámán volt ott és várakozott, hogy elsőnek juthasson a király színe elé és kérje Márdokeus kivégeztetését. A szolgák így feleltek: „Ámán van az udvarban.” A király erre hívatta őt s kérdezte tőle: „Mi történjék azzal az emberrel, akit a király megtisztelni akar?” Ámán azt hitte, hogy róla van szó, ezért így felelt: „Azt az embert fel kell öltöztetni királyi ruhákba, rá kell ültetni a király hátaslovára, fejére királyi koronát tenni és a királyi fejedelmek közül az első vezesse a lovát és hirdesse a város utcáin: Ilyen tiszteltben részesül az, akit a király meg akar tisztelni.” A király erre így szólott hozzá: „Siess, vedd a ruhát és a lovat,

cselekedd ezt a zsidó Márdokeussal. Vigyázz arra, hogy mindent úgy tégy, ahogy azt mondtad." Ámán kénytelen volt ezt Márdokeussal megcselekedni s utána szomorúan sietett haza. Ott elpanaszolta, hogy mi történt vele. De jöttek a király szolgálói s sietve hívták őt a királynő lakomájára. A király és Ámán a királynő lakomájára mentek. A bor felhevítette a királyt és így kérdezte Esztert: „Mi a kérésed, Eszter, mert teljesíteni akarom azt? Mit kívánsz? Ha mindjárt országom felét is kéred, megadom." Eszter ezeket válaszolta: „Ő király, ha kegyelmet találtam előtted és ha neked úgy tetszik, ajándékozd nekem életemet és népemet, melyért könyörgök. Ki vagyunk szolgáltatva, én és népem, hogy összetiporjanak, megfojtsanak és elpusztítsanak. Ellenségünk olyasvalaki, akinek kegyetlensége a királyra háramlik vissza." „Kicsoda az, — kérdezte a király — hogy ilyet merészel cselekedni?" „A mi leggonoszabb ellenségünk, Ámán", volt Eszter válasza. Amikor ezt Ámán hallotta, megremült. A király haragra gyúlva felkelt és a kertbe (144) ment ki. Ámán Eszter előtt most életéért térdre borulva könyörgött. Azonban az egyik szolgálattevő tiszt a terembe újból belépő királynak megmondja, hogy Ámán Márdokeus számára ötven könyök magas akasztófát készített házában. A király ekkor ezt mondja: „Akasszátok rá!" Ámánt felakasztották arra a fára, melyet Márdokeus számára készített. A király ezen a napon Eszternek adományozta Ámán házát és Márdokeus a király színe elé került. Eszter ekkor bevallotta, hogy Márdokeus az ő nagybátyja. Ekkor a király az Ámántól elvett gyűrűt Márdokeusnak adta át. Eszter újabb kérésére a király megengedi a zsidóknak, hogy az ellenük támadók ellen felléphessenek s magukat fegyverrel mentsek meg azon a napon, melyre Ámán kiirtásukat kitűzte. Márdokeus az eseményt írásba foglalta s megküldötte mindenhová, ahol zsidók laktak, hogy a megszabadulás ünnepét örömmel ünnepeljék meg minden esztendőben az évfordulón.

Ámán nagyon vidáman távozott: azt hitte, hogy a meghívással bejutott a királynő kegyébe és így hatalma nagyobb lesz. — Udvarban: az oszlopcsarnokban. (145) — Gyűrűt Márdokeusnak adta át:

Ámán utódjává lesz ez által. — *Fegyverrel mentsék meg: fegyverrel védekezhessenek azok ellen, akik a kijelölt napon ellenük támadnak, vagyis a zsidókra bízva védekezésüket.*

ESZTER SZEREPE AZ UDVORTORTÉNETBÉN. A könyv az *Isten gondviseléséről* beszél. Nem hagyja el népét, őrzí azt és vigyáz reá, ha az sem feledkezik meg róla. Gyenge asszonyban küld népének segítséget, mint tette ezt Judit történetében. Az Isten gondját viseli minden embernek. Ha az ember sem feledkezik meg az Istenről, akkor az Isten csodálatos módon siet hívének segítségére. A könyv azt akarja olvasói elé tárni, hogy szolgáljon híven mindenkor az Istennek és akkor az Isten nem feledkezik meg övéiről.

TORTÉNETI HÁTTÉR. A fogságból nem tért haza minden zsidó, hanem sokan visszamaradtak és a perzsa birodalom tartományaiban éltek. A zsidóság itt is hű maradt Istenéhez, vallásához és ezzel a népnek bizonyos különállása alakult ki. Ez a különállás sokaknak szemet szúrt és ellenséges érzület kialakítására vezetett. Ezt a hangulatot használja ki Ámán és kivívja Asvérus királynál, hogy rendeletet adhasson ki a zsidóság kiirtására. A rendelet kiadása és végrehajtása közt majdnem egy év áll rendelkezésre a mészárlás megszervezésére. Ezt a tömeggyilkosságot akadályozza meg Eszter fellépésével. A gyilkosságra kitűzött nap, Ádár (február-március) 13—14 örömnap lesz. A történetet a racionalisták regényes történetnek tartották és nem akarják elfogadni annak történeti jellegét. Pedig a könyvben nagyon sok olyan adat szerepel, amit egyedül csak a történeti jelleg magyarázhat meg. Az ásatások mindenben igazolják a könyv adatait. Asvérus király neve alatt I. Xerxes (Kr. e. 485—465) (146) szerepel. Ennek mássalhangzói egyeznek a héber mássalhangzókka (Khsajarsah-Ahasveros). Maga a történet akkor játszódhatott le, amikor Xerxes a rosszul sikerült görög hadjárat után visszatért és teljesen az élvezeteknek adta át magát. Az eseményt Kr. e. 474-re helyezhetjük. A keleti udvarokban nagy befolyásra tehettek szert egyes kedvenc asszonyok, akik nemcsak királynővé nőhették ki magukat, hanem úgyszólván kezükben

tartottak minden hatalmat. Az összeesküvések, orgyilkosságok szintén napirenden voltak a keleti önkényurak udvaraiban. A palota leírása mindenben megfelel az ásatások eredményeinek. A történet alakjai lélektanilag megokolt jellemek és nem regényalakok. A történet valódisága ellen nem hozható fel semmi komoly érv.

ELŐKÉP. *Eszterben* a szentatyák a Boldogságos Szűz előképét látják egyes vonásokban. Eszterre nem vonatkozott a király rendelete, a Szent Szűz is kivételt képezett az eredeti bűn alól. Esztert szépsége tette meg királynévá, jóllehet fogolysorsban élt. Szűz Mária a „kegyelemmel teljes” volt és ezért tekintette meg az Isten szolgálójának alázatosságát és tette meg a Megváltó anyjává és minden földi és földfeletti lény királynéjává (Loretói litánia). Eszter közbenjárt népéért a királynál, Szűz Mária is közbenjár értünk szent Fiánál és megment bennünket az örök haláltól. Ezek azok a vonások, amelyekben előképet látunk.

TANÍTÁS. A könyv az *isteni Gondviselés* könyve. Bemutatja azonfelül az imának és a *bőjtnek* nagy engesztelő erejét, amely előtt még az Isten is meghajlik és teljesíti az imádkozónak kéréseit.

ALKALMAZÁS. Amint Eszter *megőrizte hitét* idegen környezetben, úgy kell vigyáznunk a magunk hitére, akármilyen környezetben is vagyunk és élünk. Az a hely, ahol vagyunk, az Istentől kijelölt hely, ahol *kötelességünket teljesíteni* kell és ki kell fejteni a lehető legnagyobb jót, ami csak tőlünk telik, mert az Isten elég hatalmas, hogy ellenünkre is tegye azt, amit nekünk kellett volna megtenni, de gyávaságból vagy ügyetlenségből nem tettük meg. A gőg és az elbizakodottság mindenkor büntetéssel jár, Ámán példája ezt bizonyítja. A breviáriumban november V. hetének olvasmányai közt van Eszter története.

ESZTER KÖNYVE. A könyv célja volt, hogy a Purim-ünnep eredetét olvasói elé tárja és ennek tulajdonítható, hogy a héber szöveg rövidebb, mint a Hetvenesek szövege és a héber szövegben egyszer sem fordul elő az Isten neve. Ugyanis a Purim ünnepe a zsidóknál csakhamar farsangszerű ünneppé lett és ezért kihagytak

a könyvből minden olyan részt, ami az Istenre vonatkozott, nehogy megszenteltlenítésnek tegyék ki az Isten nevét. A történet felolvasásakor hangos kiáltozásban törtek ki, amikor Márdokeus és Amán neve előfordult. Így történt, hogy az eredeti szöveget csak görög fordításból ismerjük. Szent Jeromos ezeket a görög részeket függelékként fűzte hozzá fordításához. A könyv ismeretlen írótól származik, aki nem sokkal a történet után élehetett, ismerős a perzsa viszonyokkal és felhasználhatta Márdokeus feljegyzéseit. Az Egyház az egész könyvet sugalmazottnak tartja kezdettől fogva.

IMA. Márdokeus imája: Uram, Uram, mindenható Király. Minden hatalmad alá tartozik és nincs, aki akaratodnak ellenállhatna, ha elhatároztad, hogy Izraelt megmentsed. Te alkottad az eget és a földet és mindazt, ami az ég alatt van. Mindenkinek az Ura vagy, és nincs, aki fenségednek ellenállhatna. Mindent ismersz és tudod, hogy nem gógból vagy megvetésből vagy hiúságból nem hajtottam térdet Amán előtt (hisz Izrael szabadulása miatt még lábanyomát is megcsókolnám), hanem féltem, hogy emberre viszem azt a tisztelést, ami Istennek jár ki. Nem akarok senkit imádni, csak az Istent. És most, Uram, Ábrahám Ura, királya, könyörülj népeden, mivel ellenségeink vesztünkre törnek és örökségedet el akarják pusztítani. Ne feledkezzél meg örökségedről, melyet Egyiptomból hoztál ki. Hallgasd meg könyörgésemet és könyörülj kötéllal kimért örökrészeden. Fordítsd öröme szomorúságunkat, hogy mindnyájan életünknek örüljünk és úgy magasztaljuk, Uram, nevedet. (13, 9—17.)

Eszter imája: Uram, aki egyedül vagy a királyunk, segíts meg engem elhagyatottságomban, hisz kívüléd nincs más segítőm. A veszedelem itt környékez engem. Hallottam atyámtól, hogy Izraelt a pogányok közül te hoztad ki, Uram, és atyáinkat is őseik közül, hogy ígéretedhez híven örök örökséget bírjanak. Vétkeztünk színed előtt és ezért adtál át ellenségeink kezébe, ugyanis isteneiket tiszteltük. Igazságos vagy, Uram. Most már nem elégszenek meg azzal, hogy kemény szolgaságban tartanak, hanem bálványaik hatalmának tulajdonítják kezük erejét és meg akarják változtatni ígéreteidet és örökségedet el akarják pusztítani. Be akarják fogni a téged dicsőrók száját, ki akarják oltani templomod és oltárod dicsőségének fényét, hogy megnyílják a pogányok szája és dicsérje a bálványok hatalmát és dicsóítsék mindig a földi királyt. Uram, ne add jogarodat azoknak, akik nincsenek, hogy pusztulásunkon nevéssenek. Tervüket fordítsd vissza rájuk és pusztítsd el azt, aki ellenünk kegyetlenkedni kezdett. Emlékezzél meg, Uram, és mutasd meg magadat megpróbáltatásunk napjaiban és adj bizalmat, aki Ura, királya vagy az isteneknek és minden hatalmasságnak. Adj nekem szavakat az oroszlán előtt és fordítsd szívé ellenségeink ellen, hogy az és társai vesszenek el. Minket ments meg kezeddél és segíts meg engem, akinek nincs másban segítségem, mint benned, Uram, aki mindentudó vagy és ezért tudod, hogy gyűlöltem a gonoszok dicsőségét, megvetem a pogányok és idegenek házait. Te ismered kényszerű hely-

zetemet, hogy mennyire megvetettem büszkeségem és dicsőségem jelét, melyet a fejemem hordozok akkor, mikor nyilvánosság előtt jelenek meg. Hisz nem hordom azt magányomban. Tudod, hogy nem étkeztem Ámán asztalánál, nem éreztem magam jól a király asztalánál és nem ittam az áldozati italokból. Soha semmiben, mióta itt vagyok, örömet másban nem találtam, csak benned, Uram, Ábrahám Istene. Igen, hatalmas Isten, hallgasd meg azok szavát, akiknek semmijük sincs. Ments meg minket ellenségeink kezéből. Szabadíts meg engem a rettegéstől. (14, 3—17.)

32. Makkabeusok kora

Makkabeusok I. és II. könyve

ANTIOCHUS KIRÁLY KEGYETLENKEDÉSE A ZSIDÓK ELLEN. Antiochus Epifánes szír király, miután Egyiptom elleni hadjáratát sikeresen befejezte, visszafordult és Izrael ellen vonult. Hatalmas sereggel Jeruzsálembe tartott és nagy göggel bevonult a szent helyre. Elvitte az aranyoltárt, a mécstartót és minden egyéb templomi edényt meg kincset és igen sok embert lemészárolt. Két év múlva újból megjelent Jeruzsálemben nagy sereggel. Hirtelen a városra rohant, nagyon sok embert megölt. Kirabolta a várost és azután felgyújtotta azt. Ezután Antiochus király megparancsolta birodalma minden lakosának, hogy hagyja el mindenki a saját nemzetének a törvényét és így egy nép legyen. Izraelből sokan behódoltak, a bálványoknak áldoztak és nem tartották meg a szombatot. A király megtiltotta az áldozatok bemutatását, a templomi istentiszteletet, a szombat és az ünnepek megülését. Egyszersmind megparancsolta, hogy emeljenek oltárokat, templomokat, bálványokat, áldozzanak disznóhúst s tisztátalan állatokat és hagyják el a vallási élet minden törvényét. Aki pedig ezeket nem akarja megtenni, azt halállal bünteti. Tisztviselőket helyezett a nép fölé, hogy ezek rendeletei végrehajtásáról gondoskodjanak. Sokan gonoszságot cselekedtek, de sokan elrejtőztek. A 145. év kászlev hó 15-én Antiochus király vészthozó undokságot épített az Úr oltára fölé. Isten törvényeinek könyveit széttépték és elégették. A hó 25. napján pedig áldozatot mutattak be. Akik a mózesi törvényt megtagadták, azokat legyil-

kolták. Mégis sokan elhatározták, hogy inkább meghalnak, mintsem a törvényt megszegjék és ezért sokan vértanúhalált haltak.

Antiochus Epifánes: vagy IV. Antiochus Kr. e. 175—164-ig uralkodott. — *Egyiptom elleni hadjáratát:* Kr. e. 170-ben. — *Kincset:* az edényeken kívül 1800 talentumot (18 millió pengő). — *Két esztendő múlva:* Kr. e. 168-ban. — *145. év kászlev hó:* az éveket a Makabeusok könyve a Szeleukus-éra szerint számítja. Ez Kr. e. 312-ben kezdődik. Az említett év tehát Kr. e. 167. decemberének felel meg. — *Vészthozó undokság:* Zeus szobra.

ELEAZÁR VÉRTANÚSÁGA. Ebben az időben elfogták Eleazárt, aki a legkiválóbb írástudók közé tartozott és korban már igen előrehaladott volt. Száját kinyitották és úgy kényszerítették, hogy disznóhúst egyék. De ő inkább a dicsőséges halált választotta, mint a gyalázatos életet s önként ment a vesztőhelyre. A körülállók hamis részvéttől indítatva titokban arra kérték, hogy olyan húst hozasson, amit szabad ennie és látszólag úgy tegyen, mintha a király parancsára enne az áldozati húsból. Így megmenekedhetik a haláltól. Erre így válaszolt: „Nem illik korunkhoz a színlelés. Sok fiatal azt gondolná, hogy a kilencven éves Eleazár pogánnyá lett, és így színlelésem félrevezetné őket. Ezáltal szégyent és átkot vennék a fejemre. Ha most meg is szabadulnék az emberek büntetésétől, nem menekülhetnék el a Mindenható kezéből sem életben, sem halálban. Ezért bátran halok meg és méltónak mutakozom az öreg korra. Szép példát adok az ifjaknak, ha készséges lélekkel és bátran adom életemet a szent törvényekért.” Erre a vérpadra hurcolták, ahol haldokolva így imádkozott: „Uram, aki a szent tudás birtokában vagy, tudod, hogy megszabadulhattam volna a haláltól és mégis vállalom e kemény szenvedéseket. Irántad való félelmemben szívesen tűröm ezeket.” Így halt meg és példát adott nemcsak az ifjaknak, hanem az egész nemzetnek.

Elfogták Eleazárt: valószínűleg Jeruzsálemben. — *Disznóhúst egyék:* a mózesi törvények tilalmazták a disznóhús evését. Tisztátalan állatnak tartották a disznót.

A HÉT TESTVÉR ÉS ANYJUK VÉRTANÚSÁGA.

Történt pedig, hogy hét testvért elfogtak anyjukkal egyetemben, és kényszerítette őket a király, hogy egyenek disznóhúst a törvény ellenére. Ostorral és szíjjal verték őket. A legidősebbik ekkor így szólt: „Mit akarsz tőlünk? Készek vagyunk inkább meghalni, mintsem megszegjük az Isten törvényeit, melyeket atyáinknak adott.” Megharagudott a király és megparancsolta, hogy réz-serpenyőket és üstöket tüzesítsenek meg. Majd a legidősebb nyelvét kivágatta, fejbőrét lenyűzatta, kéz- és lábfejét levágatta testvéreinek és anyjának szemeláttára. Ezután elevenen megsüttette. A többiek pedig ezalatt anyjukkal együtt bátorították egymást. Miután az első meghalt ilymódon, egymásután megkínóztatta kegyetlenül a többit is, míg meg nem haltak. A kínzások alatt nem törtek meg, hanem bátran szemébe mondták a királynak kegyetlenségét. A második ezt mondta: „Te ugyan kegyetlenül pusztítasz el minket a jelen életben. A világ Királya azonban feltámaszt minket az örök életre, mivel törvényeiért halunk meg.” A harmadik, miközben kezét a hóhérnak nyújtja, hogy levágja azt, e szavakat mondta: „Az égtől kaptam ezeket. De Isten törvényeiért lemondok róluk, mert remélem, hogy újra visszakapom azokat.” A negyedik a következő szavakat intézte a királyhoz: „Vigasztaló, hogy az emberek által halunk meg, mert remélhetjük, hogy az Isten feltámaszt minket. Téged azonban nem támaszt fel az életre.” Az ötödik így szólalt meg: „Halandó létedre hatalmad van az emberek közt, hogy azt cselekedd, amit akarsz. Ne hidd azonban, hogy az Isten elhagyta nemzetünket. Csak türelemmel várj és meglátod, mikép büntet meg téged és fiadat.” A hatodik így fordult a királyhoz: „Ne ármítsd magadat. Mi ezeket magunk miatt szenvedjük, mivel megbántottuk Istenünket. Te azonban nem maradsz büntetlen, mivel fel merted venni a harcot az Isten ellen.” A király és emberei megcsodálták az ifjak lelki erejét, amellyel szinte semmibe vették a fájdalmaikat. Legcsodálatra méltóbb azonban az anya, aki hét fiát látta elveszni egy nap, mivel erős bizalma volt az Istenben,

ezért bátor lélekkel viselte el halálukat. Mindegyiket hazai nyelven bátorította: „Nem tudom, mikép alakultatok ki testemben. Nem én adtam lelket és az életet belétek, nem én fűztem egybe tagjaitokat, hanem a világ Teremtője, aki megalkotta az embert születésében és mindennek a létrehozója. Irgalmasságában visszaadja nektek a lelket és az életet, ha magatokat feláldozzátok a törvényért.” Antiochius pedig látta, hogy megvetik, mégis nemcsak szavaival biztatta a legkisebbet, aki még életben volt, hanem meg is esküdött neki, hogy gazdaggá és boldoggá teszi, barátjává nevezi ki, ha elhagyja atyái törvényeit. Miután az ifjú nem hallgatott szavaira, anyját is biztatta, hogy segítsen megmenteni a fiút. Ez így szólt most fiához hazája nyelven: „Fiam, könyörülj rajtam, aki neveltelek téged léted első pillanatától a mai napig. Kérlek, fiam, nézd az eget és a földet és mindazt, ami ott van. Értsd meg, hogy ezt és az emberi nemet az Isten semmiből alkotta. Ne félj ettől a hóhértól és légy méltó bátyáidhoz. Halj meg, hogy velük együtt téged is visszakapjalak az irgalmasság napján.” Az ifjú anyja szavai után így fordult a királyhoz: „Miert habozol? Nem engedelmeskedem a király parancsának, hanem csak a törvénynek, melyet Mózesről kaptunk. Te pedig, aki annyi minden rosszat találtál ki a héberek ellen, nem menekülsz meg az Isten kezéből. Mi bűneinkért szenvedjük ezeket. Urunk Istenünk megharagudott reánk rövid időre, de újból kibékül szolgáljaival. Te pedig, minden ember közt a legbűnösebb és a legelvetemültebb, ne áltasd magad hiú reményekkel. Még nem kerülted el a mindenható és mindentudó Isten ítéletét. Bátyáim csekély szenvedés után az örök élet részeseivé lettek. Terád pedig felfuvalkodottságod miatt az Isten igazságos büntetése vár. Én, miként bátyáim, életemet adom atyáim törvényeiért. Arra kérem az Istent, hogy minél előbb könyörüljön népünkön, te pedig a csapások és a fájdalom sulya alatt valld be majd, hogy egyedül ő az Isten. Rajtam és bátyáimon szűnjék meg a mindenható haragja, mely jogosan van nemzetünkön.” A király haragra gyúlt ellene s még rettetesebben kizoztatta, mint a többit. Ez is meghalt,

minden bizalmát az Istenbe vetve. A fiúk után legvégül az anyát is kivégezték.

Hét testvért elfogtak: nevüket nem ismerjük. Makkabeus-testvéreknek szokás őket nevezni, mivel a makkabeusi korban szenvedtek vértanúhalált. Valószínűleg Antióchiában végezték ki őket. — *Hazai nyelven:* arám nyelven. — *Barátjává nevezi ki;* szokás volt Keleten ilyen címetek adományozni kitüntetésképen. — *Isten igazságos büntetése vár:* a Makkabeusok könyve leírja Antiochus későbbi sorsát. „Aki azt hitte magáról, hogy még a tenger hullámainak is parancsol... a földig aláztatott, hordszéken vitték... az istentelen testén férgek nyüzsögtek; még élt és a hús darabokban vált le róla, szaga őt és seregét kinozta... a szag egyenesen elviselhetetlen volt.” (II Makk. 9, 8—10.) — *Váld be majd:* ez így teljesült: „Midőn a szagát őmaga sem tudta elviselni, így szólt: illő, hogy az ember alávesse magát az Istennek és halandó ne higgye, hogy az Istennel egyenlő. És ez a gonosz az Istenhez imádkozott.” (II Makk. 9, 12—13.)

MATATIÁS FELLÉPÉSE ANTIOCHUS ELLEN. Ebben az időben Modin hegyén fellépett a Jeruzsálemből való Matatiás, kinek öt fia volt: János, Simon, Júdás, akit Makkabeusnak is neveztek, Eleazár és Jónatás. Ezek mélyen szomorkodtak az események miatt. Amikor Antiochus király követei Modin városába jöttek, kényszerítették az odamenekülteket, hogy áldozatokat mutassanak be és hagyják el az Isten törvényeit. Sokan megtették ezt, de Matatiás és fiai ellenszegültek a király parancsának. Ekkor egy zsidó a nyilvánosság előtt odalépett az oltárhoz, hogy áldozatot mutasson be a bálványoknak a király parancsa szerint. Matatiás veséi remegtek, elfogta az indulat, rárontott és megölte az oltárnál és ugyancsak megölte azt az embert is, akit a király küldött. Most Matatiás nagy hangon adta hírül a városban: „Mindenki, aki buzgólkodik a törvényért és meg akarja tartani a szövetséget, jöjjön utánam.” Erre ő és fiai a pusztába futottak. Sokan követték őket ide. A szírek sereggel vették őket üldözőbe. Mikor a szírek szombati napon támadták meg a menekültek egy csoportját, ezek nem védekeztek, hanem inkább meghaltak, mintsem az Isten törvényének a betűjét megszegjék. Matatiás ekkor kiadta a parancsot, hogy ha szombati napon az ellenség megtámadja őket, akkor védekezhetnek, nehogy így el-

pusztuljon mindenki. Matatiás csapatával körüljárt, mindenütt lerombolták a bálványok oltárait és buzgólkodtak az Isten törvényeinek a megtartásában. Sikeresen hajtották végre a munkát és így megmentették a törvényt a pogányoktól. Matatiás küzdelmes élet után meghalt és fiai Modinban temették el, (29) Izrael pedig nagy sírással gyászolta meg.

Modin: kis város Jeruzsálemtől északnyugatra, a Földközi-tengerhez vezető úton. — *Makkabeus:* kalapácsoló. — *Meghalt:* Kr. e. 166-ban, valószínűleg a csatában szerzett sebében.

MAKKABEUS JÚDÁS KUZDELMEI. Matatiás halála után Júdás, akit Makkabeusnak neveztek, lett a vezér. Melléje állottak testvérei és mindazok, akik atyja mellett voltak. Izrael örömmel vívta meg egyik csatát a másik után. Júdás, miután az ellene felvonult seregeket megverte, bevonult Jeruzsálembe és ott helyre állítja a templomot, az oltárt és az istentiszteletet. A 148. év kászlev havának 25. napján áldozatok bemutatásával szentelték fel a templomot és az oltárt és nyolc napon át ünnepelték ezt örömujjongás közepette. Júdás ezután úgy határozott, hogy ezután minden esztendőben meg kell ülni nyolc napon át az oltárszentelés évfordulóját. Júdás tovább is folytatta harcát a szírek ellen s hogy ezt könnyebben tehesse, szövetséget kötött a rómaiakkal.

Júdás az egyik ütközet után összeszedeti az elesetteket és ekkor olyan fogadalmi tárgyakat (147) találtak a ruhájuk alatt, minőknek a hordozását a törvény tiltotta. Így mindanyikuk előtt nyilvánvaló lett, hogy miért kellett ezeknek meghalniuk. Júdás intette a népet, hogy tartsa magát távol a bűntől. Ezután gyűjtést rendezett, melynek eredményét, 12,000 ezüstdrachmát Jeruzsálembe küldte, hogy az elesettek bűneiért áldozatokat mutassanak be, ugyanis helyesen és jámborul gondolkozott a feltámadásról. Ha nem hitte volna, hogy az elesettek feltámadnak, akkor felesleges és hiábavaló lett volna értük imádkozni. Szent és üdvösséges gondolat a megholtakért imádkozni, hogy bűneik alól feloldozást nyerjenek.

148. év: Kr. e. 167. — *Fogadalmi tárgyakat*: bálványokat, amuletteket. — 12,000 drachma: kb. 18,000 pengő.

ELEAZÁR HÖSTETTE. Antiochus Eupátor nagy sereggel ment Júdás ellen. Seregének száma 100,000 gyalogos, 20,000 lovas és 32 elefánt. Júdás felállította seregét a szír király seregével szemben. A király csatasorba állította seregét és megfűvatta a kürtöket. Az elefántokat úgy tüzeltek harcra, hogy szálló és eper nedvét adták nekik. Mindenegyik állat mellé 1000 páncélos katonát és 500 lovast adtak. Ezek mindenhová követték az állatot. Fatornyokat is szereltek az állatokra, ahová harcosokat helyeztek és ezek felülről harcoltak. Az elefántokat indiai emberek vezették. Júdás is szembeállította seregét a király csapata ellen. Ekkor Eleazár észrevette, hogy az egyik elefánton királyi fegyverzet van és azt, hogy kimagaslik a többi közül. Ebből azt következtette, hogy azon van a király. Elhatározta, hogy megmenti nemzetét és magának örök dicsőséget szerez. Merészen keresztülvágta magát — jobbra és balra csapásokat osztogatva — a seregen. Az elefánt alá ment és megölte azt. Az állat ráesett és agyonnyomta. Júdás serege azonban a szír seregek nyomását nem bírta sokáig viselni és azért kitért a folytonos nyomás elől és visszavonult a sereg.

Antiochus Eupátor: V. Antiochus Kr. e. 164—162. — *Seregének száma*: Antiochusnak készenlétben kellett tartania ilyen nagy sereget, hogy hatalmát keletre és nyugatra is biztosítani tudja. Nem kellett az egész seregnek felvonulnia Júdás ellen. — *Eleazár*: Júdás testvére.

JÚDÁS HALÁLA. Júdás állandó harcban állott a szírekkel, míg végre az egyik ütközetben ő maga is elesett. Júdást testvérei Modinban atyjuk sírboltjában helyezték el nyugalomra. Utána testvére, Jónatás vette át a vezetést, ennek halála után Simon, majd ennek halála után fia, János lett a főpap.

Elesett: Kr. e. 160-ban. — *Jónatás*: Kr. e. 160—142. — *Simon*: Kr. e. 142—134. — *János*: Joannes Hirkánus Kr. e. 134—103.

UDVTÖRTÉNET. A makkabeusok kora üdvtörténet szempontjából jelentős kor. A politikai függetlenség el-

vesztése a zsidóság minden erejét a törvény, a tóra köré csoportosítja és központi jelentőségű lesz az eddig csak kényszerből megtartott törvény. A messiási kor közeledtével elveszti a zsidóság politikai jelentőségét és mindinkább előtérbe nyomul jelentősége vallás-erkölcsi szempontból, még a pogányok közt is, nem csupán Palesztinában. A vallás- és a nemzetfogalmak lassanként azonosak lesznek, egymást helyettesítik. Gyönyörű példáit adják a *hősiességnek* azok a küzdelmek, melyeket vallásukért és hazájukért kellett folytatniuk a zsidóknak. Egyéni hősi tetteket éppenúgy látunk, mint nemzeti hősi cselekedeteket. Eleazár és az antióchiai hét testvér vértanúsága mellett megkapó és mélyen megrendítő a szombaton nem harcolók vértanúsága vagy a csatákban elesők nagy száma. Ezt a szellemet új intézmények védik és támogatják: a zsinagóga, az írástudók és a nagytanács. Ennek a gondolatnak a hirdetői egyrészt a *farizeusok*, akik egészen a betűszerinti kivitelezésig, a szellem elnyomásáig élik azt az életet, míg másrészt az *esszézeusok*, akik szerzetesszerű életet élnek.

A hellenista pogány szellem elleni küzdelemben sem feledkeznek meg a mózesi törvény leglényegesebb eleméről, a *Messiás várásáról*. Amikor Júdás a templomot megtisztítja, a pogány oltárköveit félreteszik „alkalmas helyen, amíg valami próféta nem jön és őket illetőleg utasítást nem ad”. (I Makk. 4, 46.) Simon megválasztása is a Messiásra való hivatkozással történt: „... a zsidók és papjaik úgy határoztak, hogy ő legyen a fejedelmük és főpapjuk mindörökké, amíg csak megbízható próféta támad.” (I Makk. 14, 4.)

MAKKABEUSOK KORA ÉS A VILÁGTORTÉNELEM. A makkabeusok könyve a Kr. e. 175—134-ig terjedő évek történetét adja. Nagy Sándornak Kr. e. 323-ban bekövetkezett halála után birodalmán hadvezérei osztozkodnak. Palesztina birtokáért *I. Ptolomeus Lagi* harcokat vív és biztosítja egy évszázadra Palesztinát birodalma számára, míg végre III. Antiochus (Kr. e. 222—187) megveri az egyiptomi csapatokat és Palesztina a *Szeleukidák*

uralma alá kerül. Utóda, IV. Epifániész Antiochus nem elégszik meg ezzel a győzelemmel, hanem még a zsidóság lelkét is birtokba akarja venni és a hellenizmus terjedését erőszakkal is elő akarja mozdítani. Ennek a küzdelemnek a leírását olvashatjuk a Makkabeusok könyvében. A makkabeusok (más nevükön Hazmoneusok, Matatiás dédáttyja, Hazmonai nevéről elnevezve) kivívják Kr. e. 163-ban, hogy a zsidók megkapják vallási és részben más vonatkozásban is szabadságukat Antiochus Eupátor alatt. Jónatás Kr. e. 153-ban egykézben egyesíti a fejedelmi méltóságot és a főpapi tisztséget. Simon (148) nemcsak a politikai szabadságot szerzi meg, hanem a pénzverési jogot is. Joannes Hirkánus hatalmát még tágabb körre terjeszti ki, mikor Idumeát és Szamariát érdekkörébe vonja. Joannes Hirkánus uralomrajutásával befejeződik a makkabeusok története.

ELŐKÉP. Az egyházatyák *Júdásban* az Úr Jézus előképét látják. Élete, amíg nem kellett fellépnie a szírek ellen, rejtett élet volt; a megszenteltségtelenített templomot az Istennek szenteli; ellenségein győzelmet arat; életét nem kíméli, sőt áldozatul is hozza népéért. Az Úr Jézus is rejtett életet él Názáretben fellépéséig; az emberiségnek bűn által megszenteltségtelenített lelkét újból szentté teszi; a gonoszlélek ellen diadalmas küzdelmet vív; életét áldozatul hozza minden emberért.

A *hét makkabeus testvér* Krisztus Urunk előképe abban, hogy életüket áldozatul ajánlották fel az Istennek népükért, bátran szembenéznek a szenvedésekkel és türelemmel viselik a kínzásokat. *Anyjuk* pedig a Boldogságos Szűznek az előképe: erősllekűen nézi végig fiának szenvedését, a népért ajánlja fel halálukat áldozatul és hét fiát adja oda. A Szent Szűz is erős lelkülettel nézte végig fiának szenvedését és szívét a szenvedések hét töre járta át, mert tudta, hogy csakis így váltható meg bűneitől az emberiség.

TANÍTÁS. A makkabeusok történetében olvashatjuk, hogy a világot „semmiből teremttette az Isten” (II 7, 28.); a lélek halhatatlan, a test feltámad: „a Mindenható kezét

azonban sem élve, sem halva el nem kerülhetem", mondja Eleazár (II 6, 26.); van örök élet és van örök halál, van feltámadás: „a feltámadásban az örök életre kelt minket” az Isten, mondja a második testvér Antiochusnak (II 7, 9.) és ezt kiegészíti a negyedik testvér szava: „téged azonban nem támaszt fel az életre” (II 7, 14.). A földön élők segíthetnek a holtakon, ezért imádkoznak értük és áldozatokat mutatnak be értük (II 12, 42.). Eleazár halála szép példája a bôjt megtartásának és a botránkoztatástól való óvakodásnak.

ALKALMAZÁS. A Makkabeusoktól megtanulhatjuk az *Istennek mindenekfölötti szeretetét*. Ha bûnt követelnek tőlünk, akkor annak teljesítését még abban az esetben is meg kell tagadnunk, ha az életünk feláldozásával jár. Életünk példaképül szolgáljon mások előtt, nem szabad semmi olyat tennünk, ami másnak bûnre szolgáltatna alkalmat. Sôt minden cselekedetünknek az Istenért kell történnie. Tanuljuk el Júdástól azt a nagy hitet, buzgóságot, buzgalmat, mely ôt minden cselekedetében vezette. — A *keresztény anyáknak* igen szép példát nyújt a hét testvér anyja, aki elsősorban fiai lelki üdvéért aggódott és fiait buzdítja a vértanúságra, mert tudja, hogy ekkor visszakapja ôket megdicsôülten az Istentől. — Ne feledkezzünk meg a *tisztítóhelyen* szenvedô lekekrôl, hozzátartozóinkról, ismerôseinkről és az ismeretlenekről, mert a mi imánk, önmegtagadásunk, bôjtünk, felajánlott búcsúink és szentmiséink az Isten mielőbbi látására juttatják el ôket. — A *Makkabeus testvérek ünnepét* az Anyaszentegyház régtôl fogva megüli augusztus 1-én. Sirjukat Antiochiában még Szent Jeromos látta. Bazilikát építettek föléje. Csontjaikat később Rómába vitték (S. Pietro in Vincoli). Erekljéjük egy részét Barbarossa Frigyes Kölnbe vitte, ahol templomot építettek tiszteletükre. — A Makkabeusok könyveit novemberben olvastatja az egyház a breviáriumban.

MAKKABEUSOK I. KÖNYVE. A könyvet ismeretlen szerző héber vagy arám nyelven írta Kr. e. 103—63. közt. A héber szöveg nem maradt reánk, elveszett; a latin fordítás nem Szent Jeromos munkája, hanem a Vetus Latinából került be a Vulgátába. A zsidók

deuterokanonikus könyvnek tartották. Az Egyház kezdettől fogva sugalmazott könyvnek tartotta.

MAKKABEUSOK II. KÖNYVE. Az első könyvet kiegészíti és eseményei azzal párhuzamosan futnak. A könyv a cirenei (Észak-Afrika) Jázon 5 könyvből álló munkájának a kivonata. Jázon munkája Kr. e. 161. előtt keletkezett. A kivonatolást görög nyelven készítette sugalmazott szerző a Kr. e. I. században. A zsidó kánonban nem szerepel, de a görög nyelvű zsidók bevették kánonukba. Az Egyház kezdettől fogva sugalmazottnak ismerte.

IMA. A bűnök ellen:

Uram, Atyám és életem Ura, ne hagyj engem nyelvükön és ne hagyj általuk elesnem.

Ki fegyelmezi keményen gondolataimat, ki adja szívemnek a bölcsesség tudományát, hogy azok tudatlansága miatt ne kíméljenek engem és ne kerüljön vétkük napvilágra.

Ne növekedjék tudatlanságom, ne sokasodjanak meg vétkeim, ne gyarapodjanak bűneim, nehogy elessem előttük és ne örüljön ellenségem.

Uram, Atyám és életem Istene! Ne hagyj engem gondolatokra. Ne adj szememnek nagyra vágyást és minden kívánságot távolíts el tőlem. A has kívánságait távoztasd tőlem, ne legyek martaléka a fajtalan gondolatoknak és ne legyen életem tisztátalan és útálatos bűnökkel teli. (Sirák fia 23, 1—6.)

Hálaimádság:

Dicsőítlek téged, Uram, Királyom, és dicsérlek téged, szabadító Istenem.

Hálát adok nevednek, mivel segítóm és oltalmazóm lettél.

Megszabadítottad testemet a pusztulástól, a gonosz nyelvtől és a hazug ajkaktól és segítettél ellenségeimmel szemben.

Megmentettél neved nagy irgalma szerint a zsákmányra készülő ordítózóktól,

Életemet keresők kezétől, az engem körülvevő nagy szorongatásból,

A tűz perzselésétől, mely körülvelt engem és a tűz közepén meg sem fogott a láng,

Az alvilág mélységétől, a piszkos nyelvtől, a hazug szavaktól, a gonosz királytól és a rágalmazó nyelvtől.

Halálig dicséri lelkem az Urat,

Mert életem közel járt az alvilág mélységeihez.

Körülvettek mindenfelől és nem volt, aki segítsen. Kerestem az emberek segítségét és nem volt.

Uram, megemlékeztem a te irgalmadról és öröktől fogva véghezviitt tetteidről,

Hogy megsegíted, Uram, a benned bízókat és kiszabadítod őket a pogányok kezéből.

Magasztossá tetted lakóhelyemet a földön és könyörögtem, hogy ne érjen a halál.

Segítségül hívtam az Urat, az én Uram Atyját, hogy ne hagyjon engem magamra megpróbáltatásom napján és a kevélyek idejében segítség nélkül.

Szüntelenül dicsérem nevedet, dicsérem azt hálaadással. Könyörgésem meghallgatásra talált.

Megmentettél a pusztulástól, megszabadítottál a szorongatás idejéből.

Ezért magasztallak és dicséretet mondok, neked és áldom az Úr nevét. (Sirák fia 51, 1—17.)

150. zsoltár.

Dicsérvétek Jahvét szentélyében,
dicsérvétek fölséges égboltjában Öt!
Dicsérvétek nagy tetteiért,
dicsérvétek döbbenetes hatalma miatt.

Dicsérvétek Öt harsogó kürttel,
dicsérvétek lanton és citerán!

Dicsérvétek Öt dobbal és körtáncsal,
dicsérvétek húron és fuvalán!

Dicsérvétek csengő cintányérokcal,
dicsérvétek csattogó réztapsokkal!

Minden lélek dicsérje Jahvét!

Alleluja.

A Makkabeusok könyvével befejeződik a Szentírás. A zsidó nép további történetét már csak profán forrásokból ismerjük. Joannes Hirkánus után fia, I. Júdás Aristobolus felvette a király nevet. Utódai egymás közt küzdenek a hatalomért. Ezt használják ki aztán a rómaiak és mind nagyobb hatalomra igyekeznek szert tenni Palesztinában. II. Hirkánus és II. Aristobolus Pompejust kéri fel egymás közötti küzdelmükben döntőbírónak. Ez Kr. e. 63-ban bevonul Jeruzsálembe és Aristobolust két fiával Rómába viszi, II. Hirkánust adófizetővé teszi meg és melléje az idumei származású Antipatert állítja prokurátornak. Antipater idősebbik fiát, Fázaelt Jeruzsálem kormányzójává, Heródest pedig Galilea kormányzójává nevezteti ki. Heródes feleségül veszi Mariamnét, Hirkánus unokáját. Antigonus, II. Aristobolus fia, felhasználva a római zavarokat, a partusok segítségével próbálja megszerezni a zsidó trónt. Heródes Rómába menekül és Antonius közbenjárására a szenátus Judea királyává nevezi ki (Kr. e. 40.). Ezután visszatér Keletre és sereget próbál szervezni, hogy trónját elfoglalja, majd Antonius segítségével bevonul Jeruzsálembe, Kr. e. 37-ben. Antigonust kivégezteti, és ettől kezdve ő lesz a zsidók tényleges királya. Ekkor beteljesedett a jövődőlés, hogy közel van a Megváltó eljövételének az ideje, mert elvétellett a fejedelmi pálca Júdától és olyan nemzetből származó kapta meg, amely nemzethez a zsidóságot csak a keserűség emléke fűzte. Még

a babiloni fogság alatt sem tudta a zsidóság Edomnak megbocsátani azt, hogy a babiloniakat a zsidóság kiirtására buzdította. Ezért mondja a Zsoltáros:

„Ne feledd el, Jahve, Edom fiainak Jeruzsálem napját!
akik azt kiáltották:

Lerombolni, lerombolni, a földdel egyenlővé tenni!” (136, 7.)

Az Isten így akarta szemléletessé tenni, hogy kiesett Júda kezéből a királyi pálca és azt a zsidóság legnagyobb ellensége, Edom emelte fel. A zsidóság betöltötte üdvtörténeti szerepét. A Messiásra való előkészítés ideje befejeződött s most már áhítatos várakozással kell várni azt, akinek „nevére minden térd meghajoljon: égieké és földieké és az alvilágiaké s minden nyelv vallja az Atyaisten dicsőségére, hogy *Jézus Krisztus az Úr.*” (Filip. 2, 10—11.)

O. A. M. D. G.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allgeier A.: Biblische Zeitgeschichte. 1937. Freiburg im Breisgau.
- Bangha B.: Katolikus Lexikon. I—IV. 1931—1933. Budapest.
- Barrois A. G.: Précis d'archéologie biblique. 1935. Paris.
- Barton G.: Archeology and the Bible. 1937. Philadelphia.
- Bezold C.: Ninive und Babylon. 1926. Bielefeld und Leipzig.
- Biblica. Roma.
- Biblische Zeitschrift. Freiburg im Breisgau.
- British Museum: A. Guide to the Egyptians Collections. 1909. London.
- British Museum: The Babylonians Legends of the Creation. 1921. London.
- British Museum: The Babylonian Story of the Deluge and the Epic of Gilgames. 1929. London.
- Brüll A.: Bibelkunde. 1929. Freiburg im Breisgau.
- Buchberger M.: Lexicon für Theologie und Kirche. I—X. 1930—1938. Freiburg im Breisgau.
- Burger T.: Der katholische Religionsunterricht in der Grundschule. I. Das Alte Testament. 1933. München.
- Bückers H.: Die Makkabäerbücher. Das Buch Job. (Herders Bibelkommentar.) 1939. Freiburg im Breisgau.
- Chiera E.—Brunner K. E.: Sie schreiben auf Ton. 1938-ban jelent meg az amerikai kiadása. Zürich—Leipzig.
- Csárszky J.: Kánaán és Izrael. 1904. Budapest.
- Dávid A.: Babel és Assur. I. 1926. II. 1928. Budapest.
- Delitzsch F.: Babel und Bibel. 1902. Leipzig.
- Delitzsch F.: Anmerkungen zu dem Vortrag Babel und Bibel. 1903. Leipzig.
- Delitzsch F.: Babel und Bibel ein Rückblick and Ausblick. 1904. Stuttgart.
- Dennefeld L.: Histoire d'Israël et de l'Ancien Orient. 1935. Paris.
- Döller J.: Abraham und seine Zeit. (Biblische Zeitfragen.) 1909. Münster in Westfalen.
- Döller J.: Die Messias Erwartung im Alten Testament. (Bibl. Zeitfr.) 1911. Münster in Westfalen.

- Erman A.—Ranke H.: Aegypten und aegyptisches Leben im Altertum. 1923. Tübingen.
- Euringer S.: Der Streit um das Deuteronomium. (Bibl. Zeitfr.) 1911. Münster in Westfalen.
- Fillion L.—Cl.: La Sainte Bible. I. 1923., II. 1930., III. 1930., IV. 1934., V. 1930., VI. 1930. Paris.
- Gardiner A.: The Egyptian Origin of the Semitic Alphabet. (Journ. of Egypt. Archeol. III.)
- Giesswein S.: Mizraim és Assur tanúsága. I. 1887. II. 1888. Győr.
- Giesswein S.: Az ó-egyiptomi halottak könyve. 1890. Bpest.
- Giesswein S.: Egyiptom és a Biblia. 1909. Budapest.
- Goetz W.: Propyläen Weltgeschichte. I. Band. (Steindorff G. és Kittel R.) 1931. Berlin.
- Göttsberger J.: Adam und Eva. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Gressmann H.: Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testament. II. k. 1926. Berlin—Leipzig.
- Grimberg C.: Weltgeschichte. I. Band. 1929. Leipzig.
- Hehn J.: Der israelitische Sabbat. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Heinisch P.: Griechentum und Judentum. (Bibl. Zeitfr.) 1910. Münster in Westfalen.
- Heyes H. J.: Joseph in Agypten. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Hilker O.—Gerber T.: Heilige Quellen. II. Band. 1935. Paderborn.
- Histoire Sainte. Paris. 1938. Név nélkül.
- Hommel F.: Geschichte Babyloniens und Assyriens. 1885. Berlin.
- Horváth K.: A Zsoltároskönyv. 1935. Zirc.
- Hummelauer F.: Der biblische Schöpfungsbericht. 1877. Freiburg im Breisgau.
- Kalt E.: Biblische Archäologie. 1934. Freiburg im Breisgau.
- Kalt E.: Die Psalmen. (Herders Bibelkommentar.) 1937. Freiburg im Breisgau.
- Kalt E.: Buch der Weisheit. (Herders Bibelkommentar.) 1938. Freiburg im Breisgau.
- Kalt E.: Biblisches Reallexikon. I. 1938., II. 1939. Paderborn—Wien—Zürich.
- Kalt E.: Werkbuch der Bibel. I. Band. 1941. Freiburg im Breisgau.
- Karge P.: Die Resultate der neuen Ausgrabungen und For-

- schungen in Palestina. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Kastner K.: Handbuch zur Schulbibel. 1937. Freiburg im Breisgau.
- Kenyon F.: The Chester Beatty Biblical Papyri. Fasc. I. 1933. London.
- Ketter P.: Die Samuelbücher. (Herders Bibelkommentar.) 1940. Freiburg im Breisgau.
- Kmoskó M.: Unu-Amon papyrusa. 1909. Budapest.
- Kmoskó M.: Hammurabi törvényei. 1911. Kolozsvár.
- Kmoskó M.: A sémi népek ősvallásának főbb problémái. 1915. Budapest.
- Kmoskó M.: Néhány fontosabb messiási jövendölés magyarázata. 1918. Budapest.
- Kaulen F.—Szabó Á.: Asszýria és Babylonia. 1891. Temesvár.
- Knecht F. J.: Praktischer Kommentar zur Biblischen Geschichte. 1913. Freiburg im Breisgau.
- Landersdorfer S.: Die Bibel und die südarabische Altertumforschung. (Bibl. Zeitfr.) 1914. Münster in Westfalen.
- Lauck W.: Buch Jeremias. (Herders Bibelkommentar.) 1938. Freiburg im Breisgau.
- Lavergne C.: Chronologie biblique. 1937. Paris.
- Legendre: Le pays biblique. 1928. Paris.
- Lusseau—Collomb: Manuel d'études bibliques. I. 1936., II. 1934., III. 1936., IV. 1934. Paris.
- Mahler E.: Babilonia és Asszíria. 1906. Budapest.
- Mahler E.: Ókori Egyiptom. 1909. Budapest.
- Maspero G.—Fogarassy A.: A kelet ókori népeinek története. (Marczali: Világtörténet. I.) Budapest.
- Meffert F.: Izrael und der alte Orient. 1921. Gladbach.
- Meyer E.: Geschichte des alten Aegyptiens. 1887. Berlin.
- Miketta K.: Die Amarnazeit. (Bibl. Zeitfr.) 1910. Münster in Westfalen.
- Nikel J.: Die Glaubwürdigkeit des Alten Testamentes. (Bibl. Zeitfr.) 1910. Münster in Westfalen.
- Nikel J.: Alte und neue Angriffe auf das Alte Testament. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Nikel J.: Der Ursprung des alttestamentlichen Gottesglaubens. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Nikel J.: Das Alte Testament und die Nächstenliebe. (Bibl. Zeitfr.) 1913. Münster in Westfalen.
- Nikel J.: Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen

- Forschungen. (Bibl. Zeitfr.) I. 1921., II. 1921., III. 1921., IV. 1921., V. 1923. Münster in Westfalen.
- Pataky A.: A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. I. 1918., II. 1924. Budapest.
- Peters N.: Der Text des Alten Testamentes. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Pintér J.: A magyar irodalom története. I. 1942. Budapest.
- Pope H.: The Catholic Student's „Aids” to the Study of the Bible. I. 1926., II. 1930., III. 1938. London.
- Radó P.: A kereszténység szent könyvei. I. 1928. Budapest. Religio. Budapest.
- Ricciotti G.: Storia d'Israele. 2 k. 1937. Torino.
- de Riess R.: Atlas Scripturae Sacrae. 1924. Friburgi Brisgoviae.
- Rieszler P.: Der Prophet Jeremias. (Bibl. Zeitfr.) 1914. Münster in Westfalen.
- Rieszler P.: Der Untergang des Reiches Juda und das Exil. 1912. Münster in Westfalen.
- Rohr J.: Griechentum und Christentum. (Bibl. Zeitfr.) 1912. Münster in Westfalen.
- Šanda A.: Salomo und seine Zeit. (Bibl. Zeitfr.) 1913. Münster in Westfalen.
- Šanda A.: Elias und die religiösen Verhältnisse seiner Zeit. (Bibl. Zeitfr.) 1914. Münster in Westfalen.
- Schäfer H.—Andrae W.: Die Kunst des Alten Orients. (Propyläen Kunstgeschichte. II.) 1925. Berlin.
- Schoepfer A.: Geschichte des Alten Testaments. 1923. München.
- Schuster—Holczhammer: Handbuch zur biblischen Geschichte. I. Band. 1925. Freiburg im Breisgau.
- Simon H.—Prado J.: Propedeutica Biblica. 1925. Turini.
- Simon H.—Prado J.: Vetus Testamentum. I. 1938., II. 1937. Turini.
- Straubinger J.—Bärtle J.: Praktisches Bibelhandbuch. 1936. Stuttgart.
- Székrenyi L.: A bibliai régiségtudomány kézikönyve. 2 k. 1896. Budapest.
- Szent István Társulat Szentírás Bizottsága: Ószövetségi Szentírás. I. 1930., II. 1932. III. 1934. Budapest.
- Szentiványi R.: Az ABC keletkezése. 1927. Budapest.
- Szentiványi R.: A szentírástudomány tankönyve. 2 k. 1936. Szeged.
- Székely S.: Hermeneutica Biblica generalis. 1902. Friburgi Brisgoviae.

- Székely I.: Az emberi nem kora és a Szentírás. 1887. Budapest. Theologia. Budapest.
- Unger E.: Assyrische und Babilonische Kunst. (Jedermanns Bücherei.) 1927. Breslau.
- Várkonyi N.: Szíria oszlopai. 1942. Budapest.
- Vigouroux F.—Ibach J.: Die Bibel und die neueren Entdeckungen. I—IV. 1885—1886. Mainz.
- Weber O.: Die Kunst der Hethiter. (Orbis Pictus.) Berlin.
- Witzel T.: Die Ausgrabungen und Entdeckungen im Zweiströmeland. (Bibl. Zitfr.)
- Woolley L.: Ur of the Chaldees. 1938. Harmondsworth.
- Zschokke H.—Döller J.: Historia Sacra Veteris Testamenti. 1920. Vindobonae et Lipsiae.

TARTALOMJEGYZÉK

V. A királyság kora

20. Saul	3
21. Dávid	17
22. Salamon	37
23. A kettészakadás. Júda és Izrael országainak története	60

VI. A próféták kora

24. Izrael országának prófétái:

1. Illés	77
2. Elizeus	85
3. Jónás	90
4. Ámosz	94
5. Ózeás	94

25. Júda országának prófétái:

1. Ábdiás	96
2. Jóel	96
3. Izaiás	97
4. Mikeás	98
5. Náhum	99
6. Habakuk	99
7. Szoferiás	99
8. Jeremiás	99

26. Tóbiás története

103

27. Judit története

113

28. A babiloni fogság prófétái:

1. Ezekiel	124
2. Báruk	125
3. Dániel története	126

29. A zsidók visszatérése a babiloni fogságból

141

30. A babiloni fogság utáni kor prófétái:

1. Aggeus	149
2. Zakariás	149
3. Malakiás	149

VII. A babiloni fogság utáni kor

31. Eszter története	155
32. Makkabeusok kora	162

TÉRKÉPEK JEGYZÉKE

10. Jeruzsálem a jebuzeusok korában	27
11. Tirusz	39
12. Jeruzsálem Salamon idejében	48
13. Jeruzsálem keresztmetszete Salamon idejében	49
14. A salamoni templom	52
15. Siloáh alagút	69
16. Jeruzsálem Nehemiás idejében	145
19. Palesztina. (Nagy térkép.)	

KÉPEK JEGYZÉKE

88. Parittyás. Rajz ókori emlék után. Oldalán a táska a kövek számára.
89. Egyiptomi katonák. Játékfigurák fából. Négy-négy sorban tíz-tíz katona ijjal, illetve dárdával és pajzzsal van felszerelve. Sziutból Kr. e. 1900. Kairó.
90. Egyiptomi zenészek. Hárfa, fuvola, lant, líra és dob. Egyiptomi falfestmény.
91. Asszír zenészek. Fuvola, hárfa és cimbalom. Hátralénekesek. Dombormű.
92. Hárfa. Egyiptomi hárfázónő az új birodalom idejéből.
93. Csörgő. Sistrum Egyiptomból.
94. Izsóp. (*Hyssopus Officinalis*.)
95. Jaffa a tenger felől.
96. I. Sésonk fáraó.
97. Hajók. Egyiptomiak és filiszteusok tengeri harca. Az egyiptomiak megtámadják az ellenséget. Az egyik hajó már foglyokkal van tele. Az árbockosárban matróz ül. Szárazról nyilasok támogatják az egyiptomiakat.
98. Asszír harciszekér. Assurbanipalt ábrázolja. Csak két ember van a nehéz kocsin: a kocsis és a harcos. Dombormű.
99. Hetita harciszekér. Három ember van a könnyű kocsin: a kocsis, a pajzhordó és a lándzsadobó. Abydosból való kép. Kr. e. XIII. sz.

100. Salamon megiddói istállóinak rekonstrukciója.
101. Libanoni cédrusok.
102. Cédrusfa ága.
103. Libanoni cédrusok. Szír fejedelmek cédrusfákat vágnak ki Libanonban I. Szetosz fáraó számára. Dombormű a karnaki Ámon-templomban. Kr. e. XIII. sz.
104. Fát szállító munkások. Asszír dombormű.
105. Kőfaragók. Egyiptomi emlék után.
106. Salamon temploma: égő áldozatok oltára. Balra az ércmedence. Jobbra a hordozható üst. Mangeant rekonstrukciója.
107. Szállítható üst Ciprus szigetéről. Kr. e. 1000.
108. Salamon templomának rekonstrukciója. Schick nyomán.
109. Salamon templomának alaprajza és hosszmetszete.
110. Salamon templomának belseje. Rekonstrukció.
111. Várostrom. Örmény város megtámadása. Alul a foglyokat hurcolják. Dombormű.
112. Foglyok és hadizsákmány számbavétele. Két irnok jegyzi fel II. Tiglát-Pileszer előtt a zsákmányt. Dombormű a kalachi palotában. Kr. e. VIII. sz. British Museum.
113. Foglyok megvakítása. II. Szárgon kiszúrja a foglyok szemét. Dombormű.
114. Sesonk-stéle. Karnakban. Kr. e. X. sz.
115. Pecsét: Sema, „Jeroboám szolgálának pecsétje” felirattal. Jáspisból, $3,7 \times 2,7$ cm nagyságú. Megiddóból. II. Jero-boám idejéből. Az oroszlán babiloni mintára emlékeztet.
116. Siloáh-csatorna óhéber felirata.
117. Mesa-féle felirat.
118. Nimrudi fekete obelisz. 202 cm magas. III. Szálmánászár király előtt a meghódított királyok adót hoznak. A második sorban hozza adóját Jehu. British Museum.
119. Nimrudi fekete obelisz. Jehu bemutatja hódolatát és adóját III. Szálmánászár előtt. Ezüstöt, aranyat, ólmot és aranyedényeket nyújt át.
120. III. Tiglát-Pileszer. Várat ostromol. Egy harcos pajzsot tart előtte. Fent három karóba húzott ellenség látható. Kalach (Nimrud)-ból való dombormű. British Museum.
121. II. Szárgon. A király baljában buzogány van. Bazaltoszlop Ciprus szigetéről. Berlin. Előázsiai Múzeum.
122. II. Szárgon korszabadi palotája. Francia tudósok ásták ki a palota romjait. Sektornyú előudvar, mellette három templom. Az előudvar másik oldalán gazdasági épületek. Mögötte a belső főudvar, e mögött vannak az asszonyi lakások. Perrot rekonstrukciója.

123. Szennákerib Lachis előtt. Trónján ül. Lába alatt zsámoly, hátul a széktámláján szőnyeg függ. A kezében hegygel felfelé nyilakat tart a béke és a kegyelemadás jelzésére. Kujundzsik (Ninive)-ből való dombormű. British Museum.
124. Agyaghasábok. Balról Szennákerib, középen Szárgon, jobbról Nábukodonozor hasábjá. British Museum.
125. Zsidó foglyok robotmunkája Szennákerib alatt. Dombormű Kujundzsikból. Layard után.
126. Asszárhádon győzelmi stéléje Szendzsioliból. Dolerit. 3'22 m magas. A király előtt áll Baál tinosi király; a térdelő alak pedig a legyőzött Tarhaka etiop király fia. Mindketten ajkukon vannak megkötve. Fent isteni jelképek. Berlin. Előázsiai Múzeum.
127. Nábukodonozor kámeája. Berlin. Előázsiai Múzeum.
128. Zenélő foglyok. Katonai felügyelet mellett lanton játszanak. Alabástrom kép Kujundzsikból. Szennákerib idejéből.
129. Pálmafák kivágása. Asszír dombormű.
130. Szendzserli-Sámál vára. A vár Amánus folyó mellett Északszíriában fekszik. Ebben az alakban állt Kr. e. II. évezredtől Kr. e. VII. századig. Keresztfalak osztják fel a várat részekre. Erős kapukkal van ellátva. A paloták az északi részen vannak, ez a legbelsőbb és a legmagasabb része a várnak. Rekonstrukció.
131. Szendzserli-Sámál várának déli kapuja. Kettős fal, hármas kapu. Mindegyik kaput külön toronypár védi. Rekonstrukció.
132. Főudvarmester. Ninivei dombormű.
133. Királyi fogadóterem egy asszír palotában. Layard rekonstrukciója.
134. Apródok. Királyi kocsit és trónt visznek. Asszír dombormű.
135. Királyi lakoma Ninivében. Dombormű.
136. Királyi lakoma. Assurbanipál a királynéval szőlőlugasban rendezte meg ezt a lakomát, amikor legyőzte Teuman elamita királyt. A király feje a baloldali szélső fán függ. Kujundzsikból származó dombormű. British Museum.
137. Dárius. Behisztuni dombormű 120 m magasban. A perzsa király diadalát ábrázolja a kilenc „hazug királyon”. Fent Ahura-Mazda napisten. Ékírát óperzsa, elámi és babiloni nyelven. Kr. e. 520.
138. Asszír tüzes kemence. Emeletes, négyszögalakú, három kapuval ellátott kemence. Lángok csapnak ki belőle.

- Kivégzettek fejei függnek oldalán és tetején. A balavati palota kapujának rézdomborműve.
139. Oroszlán ketrecben. Asszír dombormű.
 140. Círus. Murgabi dombormű.
 141. Círus sírja. Murgab. A sírkamra belső mérete 3×2 m. A sírt Nagy Sándor idejében felnyitották és abban aranyozott szarkofágot, fegyvereket és ékszereket találtak. Későbbi időkben kirabolták.
 142. Elefantinei papirusz. Bagoi, Judea kormányzójához intézett levél. 32.5×25 cm. Kr. e. 407.
 143. Szuzai királyi palota rekonstrukciója.
 144. Asszír park. Dombormű.
 145. I. Xerxes perzeploiszi palotájának romjai. A kihallgatási terem. Nagy Sándor pusztította el.
 146. Méd és perzsa katonák. Perzeploiszi dombormű.
 147. Amulett. Föníciai eredetű zománcozott agyag. Védőszemmel az egyik oldalon.
 148. Makkabeus Simon fél-sékelje.

NÉV- ÉS TÁRGYJEGYZÉK

- Aalu I. 40.
 Abd-Hiba I. 228.
 Abdenágó II. 126.
 Achikár története II. 111.
 Adad-Nirari II. 92.
 Adapa-mítosz I. 41, 50.
 Aggeus I. 14, II. 142, 149.
 Akabai-öböl I. 181.
 Akkaron II. 10.
 Alázatosság II. 34.
 Alexandriai-kódex I. 17.
 Alexandriai zsidók II. 154.
 Amen-em-ope II. 53.
 Amenofisz (II.) I. 167.
 Amenofisz (IV.) I. 136, 227.
 An I. 121.
 Ananiás II. 126.
 Angyalok I. 31, II. 110, 137.
 Anna I. 250.
 Anna hálaéneke I. 257.
 Antigonus II. 173.
 Antilibanon I. 88.
 Antiochus II. 162.
 Antiochus (III.) II. 169.
 Antiochus Eupátor II. 168, 179.
 Antipater II. 173.
 Antonius II. 173.
 Antropomorfizmus I. 22.
 Anu I. 50.
 Anubi I. 135.
 Anya II. 171.
 Aperu I. 165.
 Apofisz I. 134.
 Apor-kódex I. 17.
 Apszu I. 29.
 Arab sivatag I. 88.
 Aranyborjú I. 178, 180.
 Aranykanna I. 193.
 Aranypohár I. 193.
 Aranytál I. 193.
 Arábia Petrea I. 146.
 Arám I. 14.
 Aristobolus (II.) II. 173.
 Artaxerxes II. 124, 143.
 Artaxerxes Ochus (III.) II. 121.
 Aruru I. 41.
 Asperges I. 203.
 Assurbanipál I. 51, II. 92, 119, 136.
 Assurdán (III.) II. 92.
 Astarte I. 242.
 Asvérus II. 155, 159.
 Asszír törvények I. 184.
 Asztiágesz II. 135, 136.
 Atum-Ra I. 30.
 Avarisz I. 167.
 Azariás II. 126.
 Azótus I. 253.
 Ábárim-hegység I. 212.
 Ábdiás I. 14, II. 79, 96.
 Ábdon I. 233.
 Ábel I. 54.
 Ábeszán I. 233.
 Ábia II. 62.
 Ábiátár II. 24, 37.
 Ábimelek I. 233.
 Ábinádáb I. 254, II. 19.
 Ábiron I. 207.
 Ábizág II. 37.
 Ábizáj II. 12, 22.
 Ábner II. 18.
 Ábrahám I. 79, 150.
 Ábrahám áldozata I. 84.
 Ábrahám halála I. 87.
 Ábrahám hite I. 93, 99, 100.
 Ábrahám neve I. 94.
 Ábsálom II. 21,

- Acháb II. 63, 70, 77.
 Acház II. 64.
 Achior II. 114.
 Adád II. 44.
 Ádám teremtése I. 35, 37.
 Ádáma I. 80.
 Adoniás II. 23, 37.
 Adrámelek II. 109.
 Ágág II. 7.
 Ágár I. 82, 97.
 Ágoston, szent I. 183.
 Áhiás II. 44.
 Áhió II. 19.
 Áhjálom I. 233.
 Ájálom I. 223.
 Aldoizat I. 58, 196.
 Aldoizat, állandó I. 196.
 Aldoizathozatal I. 101.
 Állatok II. 94.
 Álom I. 115, 136.
 Amán II. 155.
 Amásziász II. 64.
 Ámmon I. 150.
 Ammoniták I. 150.
 Ámon II. 65.
 Ámorreusok I. 228.
 Ámosz II. 92, 94.
 Ámosz könyve I. 14.
 Ámosz prédikációja II. 95.
 Ámráfel I. 80, 96.
 Ámrám I. 153.
 Ámri II. 63.
 Ámri palotája II. 68.
 Anániás II. 106.
 Anátot II. 37.
 Aod I. 233.
 Ápisz I. 186.
 Árán I. 150.
 Árameusok I. 150.
 Árfáxád II. 113.
 Áriok I. 80, 96.
 Áron I. 155.
 Áron halála I. 209.
 Áron vesszeje I. 193, 208, 215.
 Áser I. 108.
 Ásszárhádon I. 41, II. 71.
 Ásza II. 62.
 Ászenet I. 120.
 Ászinogáber II. 43, 62.
 Átália II. 62.
 Átkelés a Jordánon I. 222.
 Ázáriás II. 64.
 Ázáriás (angyal) II. 106.
 Baál I. 241.
 Babil I. 75.
 Babilonia I. 97.
 Babiloni ének II. 56.
 Babiloni fogság II. 65.
 Babiloni himnusz II. 30.
 Babiloni ima II. 30.
 Bagol II. 154.
 Baldád I. 143.
 Baltazár II. 126.
 Baltazár (király) II. 129, 137.
 Balzsamozás I. 137.
 Barátság II. 16.
 Bata I. 135.
 Báása II. 62.
 Bábel I. 72, 75.
 Bála I. 80, 108.
 Bálák I. 210.
 Bálványimádó I. 76.
 Bánájás II. 24, 37.
 Bánat II. 34.
 Bárák I. 233.
 Bárka I. 61.
 Bárka befogadóképessége I. 66.
 Báruk II. 125.
 Báruk könyve I. 14.
 Báruk szavai II. 139.
 Báthory László I. 17.
 Bátuel I. 85, 150.
 Beaupré II. 14.
 Benádád II. 62, 64, 70.
 Benedek (XV.) I. 20.
 Beni-Hasszán I. 96.
 Benjámin I. 108, 109, 123, 125.
 Berosszosz I. 57.
 Berozus I. 57, 67.
 Bersábe I. 84.
 Betlehem II. 7.
 Bethlen Gábor I. 17.
 Betsábe II. 20.
 Betsámes I. 253.
 Betsán II. 13.
 Betulia II. 115, 121.
 Bécsi-kódex I. 17.

- Békeáldozat I. 196.
 Békeszeretet I. 100.
 Bétel I. 108.
 Biblia I. 9.
 Bibliai történetek I. 21.
 Bírák I. 233.
 Bírák kora I. 240.
 Bírák könyve I. 13, 244.
 Birizhádri II. 120.
 Birs Nimrud I. 75.
 Bogazkői I. 184.
 Boóz I. 246, II. 41.
 Boswellia Carteri I. 192.
 Bölcsesség könyve I. 13, 139, II. 154.
 Bójt II. 94, 160.
 Burat I. 36.
 Búz I. 144, 150.
 Bún I. 113, II. 33, 132.
 Búnalkalom I. 53, 231, II. 34.
 Bűnbak I. 198.
 Bűnbeesés I. 45, 47.
 Bűn keletkezése I. 52.
 Bűnhődés I. 139.
 Büntetés II. 72.
 Cápa II. 93.
 Carcharias glaucus II. 93.
 Carcharodon rondeleti II. 93.
 Catania II. 93.
 Cethal II. 93.
 Cédrusfa II. 41, 51.
 Chaos I. 22, 30.
 Chalil II. 32.
 Chester-Beatty papirusz I. 17.
 Chérem I. 226, II. 7.
 Chiddekel I. 36.
 Ciprusz II. 51.
 Cirus II. 131, 135.
 Cirus agyaghengere II. 144.
 Cirus rendelete II. 141.
 Coadamiták I. 37.
 Commissio de re biblica I. 218.
 Cooper II. 14.
 Coriandrum sativum I. 173.
 Crataegus I. 155.
 Csészek I. 192.
 Csipkebokor I. 154, 168.
 Dalila I. 237.
 Damazusz I. 16.
 Darwin I. 27.
 Dágon I. 239, 253.
 Dán I. 108.
 Dániel II. 126.
 Dániel könyve I. 14, II. 137.
 Dárius II. 121, 124, 135, 136, 142, 154.
 Dátán I. 207.
 Dávid II. 7, 17.
 Dávid hálaéneke II. 34.
 Dibon II. 68.
 Diglat I. 36.
 Diluvium I. 66.
 Dina I. 108, 109.
 Debóra I. 233.
 Deuterokanonikus I. 12.
 Dotain I. 116.
 Dudu I. 135.
 Dura mezeje II. 129.
 Dzsebel Musza I. 182.
 Ea I. 29, 68.
 Eabani I. 41.
 Easzagila I. 75.
 Ebed-Hepa I. 228.
 Edissza II. 155.
 Edom I. 103, 106.
 Edomiták I. 150.
 Efráim I. 120.
 Efron I. 87.
 Egyetemesség gondolata II. 88.
 Egyiptom I. 96.
 Egyiptomi csapások I. 166.
 Egyiptomi énekek II. 56.
 Egyiptomi himnusz II. 31.
 Ekbátana II. 142.
 Ela II. 62.
 El-Amarna I. 22, 97, 136, 145, 167, 227.
 Eláni-öböl I. 181.
 Eleazár I. 15, 209, II. 166.
 Eleazár hőstette II. 169.
 Eleazár vértanúsága II. 163.
 Eledeláldozat I. 196.
 Elefantiazis I. 146.
 Elefantine II. 153.
 Elefantinei levelek II. 146, 153.

Eliákim II. 65, 114.
 Eliezer I. 85, 153.
 Elifáz I. 143.
 Elimelek I. 245.
 Eliu I. 150.
 Elizeus II. 85.
 Elizeus felkenése II. 81.
 Elizeus halála II. 88.
 Elkána I. 250.
 Ellentmondás I. 10.
 Ellil I. 69.
 El-Lisszán I. 99.
 Elnyomás fáraója I. 166.
 Elohim I. 22.
 Elsőszülöttek I. 160.
 Elsőszülöttek halála I. 160.
 Elsőszülöttség I. 103.
 Elysium I. 40.
 Ember fellépése I. 27.
 Ember-fia II. 133.
 Emberiség egysége I. 76.
 Emlékjel I. 108.
 En-e-ba-am I. 50.
 Enemesszárosz II. 10.
 Engáddi II. 11.
 Engedelmesség II. 15.
 Engesztelő áldozat I. 196.
 Engesztelő nap I. 197.
 Enki I. 50.
 Enkidu I. 67.
 Enos I. 55.
 Enuma elis I. 29.
 Epifánesz Antiochus II. 170.
 Erech I. 42.
 Eredeti bűn I. 52.
 Ereklve II. 84.
 Erény I. 139.
 Eridu I. 41.
 Eskü I. 113.
 Eskü-kútja I. 129.
 Estienne Róbert I. 19.
 Esszéusok II. 169.
 Eszter II. 155.
 Eszter imája II. 161.
 Eszter könyve I. 13, II. 160.
 Etám I. 160.
 Etemenanki I. 75.
 Eufrátes I. 36.
 Evil-Merodach II. 135.

Evolucionizmus I. 27.
 Exorcizmus I. 53.
 Ezdrás II. 143, 149.
 Ezdrás imája II. 147.
 Ezdrás könyve I. 13, II. 147.
 Ezdrelon I. 91.
 Ezekias II. 65.
 Ezekiel I. 50, II. 124.
 Ezekiel könyve I. 14.
 Ezekiel látomása II. 138.

Éden I. 36, 38.
 Éfa I. 247.
 Égbekiáltó bűn I. 59.
 Égei kultúra I. 241.
 Égi testek I. 23.
 Égő áldozat I. 196.
 Égő áldozatok oltára I. 192.
 Éhínség I. 137.
 Élet fája I. 36, 41.
 Élet kialakulása I. 27.
 Élő- és látókút I. 87.
 Ének II. 32.
 Énekek éneke I. 13, II. 55.
 Énekek éneke, részlet II. 60.
 Éva teremtése I. 36, 38.
 Ézsau I. 103, 150.

Fajszeretet I. 169.
 Farizeusok II. 154, 169.
 Fákeja II. 64.
 Fánuel I. 11, II. 62.
 Fáraó I. 96.
 Fáraó álma I. 118.
 Fárán-puszta I. 181.
 Fázrael II. 173.
 Fáze I. 159.
 Fejezet I. 19.
 Fekete obeliszk II. 70.
 Felebaráti szeretet II. 110.
 Feltámadás II. 137.
 Ferula galbaniflua I. 192.
 Fihahirót I. 160.
 Filaria sanguinis I. 146.
 Filiszteusok I. 241.
 Fineesz I. 250.
 Fitom I. 151.
 Fizon I. 36.
 Folkloristák I. 28.

- Fonálféreg I. 146.
 Forbátjog I. 184.
 Fordítások I. 15.
 Földközi-tenger I. 88.
 Főbűnök I. 59.
 Főpap I. 194.
 Főpap ruhái I. 194.
 Fravartisz II. 120.
 Fráortesz II. 120.
 Frigyes Vilmos II. 14.
 Frigyláda I. 193.
 Ful II. 64.
 Fürjek I. 182.
 Füstölő I. 194.
 Füstölőszer I. 192.

 Galagonya I. 155.
 Galgala I. 222.
 Galbán I. 192.
 Gangesz I. 39.
 Garstang I. 230.
 Gábaa II. 5, 19.
 Gábáon I. 223, II. 37.
 Gábelus II. 105.
 Gád I. 108, II. 23.
 Gálaád I. 109.
 Gáza I. 237, II. 43.
 Gázer II. 42.
 Gebál II. 41, 51.
 Gedeon I. 233, 234.
 Gedeon gyapja I. 242.
 Gehon I. 36.
 Gelboe II. 17.
 Genezáret I. 92.
 Geológia I. 27.
 Gersám I. 153.
 Gesszen földje I. 129.
 Get-Ofer II. 92.
 Giezi II. 87.
 Gihon II. 24.
 Gilgames I. 74.
 Gilgames-eposz I. 41, 67.
 Gobryász II. 135.
 Godoliás II. 66.
 Goel I. 184.
 Gomor I. 173.
 Gomorra I. 80.
 Gondnok I. 135.
 Gondolatritmus II. 28.

 Gondviselés I. 138, 169, 248, II.
 15, 109, 119, 122, 159, 160.
 Góliát II. 8, 14.
 Görög I. 14.
 Góg I. 76.
 Gudea II. 51.
 Gyermekevelés I. 256.

 Habakuk II. 99, 132.
 Habakuk imája II. 100.
 Habakuk könyve I. 14.
 Habirik I. 167, 228.
 Hagyomány I. 9.
 Halál I. 139.
 Halálos bűn I. 48.
 Halotti officium I. 149.
 Hammurabi I. 81, 94, 96, 133.
 Hammurabi-kódex I. 97, 137, 184.
 Hamuvevő I. 193.
 Hamvazószerda I. 53.
 Hangszerek II. 32.
 Harciszekér II. 50.
 Hasziszadra I. 67.
 Haszószerda II. 32.
 Hattusil II. 50.
 Haydn I. 33.
 Hazmonai II. 170.
 Hazmoneusok II. 170.
 Hazugság I. 48, 216.
 Hála I. 71.
 Hálaadás I. 169, II. 122.
 Hálaimádság II. 172.
 Hálás halott története II. 112.
 Hárán I. 79, 94, II. 108.
 Három ifjú éneke II. 139.
 Házáel II. 63, 64, 70, 81.
 Házasság I. 32, 43, 102.
 Házasság célja II. 111.
 Hebron II. 18, 22.
 Heliopolisz I. 121.
 Helkiás II. 65.
 Hellenizmus II. 154.
 Hermon I. 88.
 Herodotosz I. 136.
 Heródes I. 106, II. 173.
 Het I. 87.
 Hetita törvénykönyv I. 185.
 Hetiták I. 228.
 Hetvenesek I. 15, II. 154.

Hevilla I. 39, II. 50.
 Hexaémeron-elméletek I. 27.
 Hexateuchus I. 217.
 Héber I. 14, 74, 97.
 Héli I. 233, 250.
 Héli halála I. 252.
 Hénok I. 55, 56.
 Hétágú lámpa I. 193.
 Hét testvér vértanúsága II. 164.
 Hikszoszok I. 134, 167.
 Hírám II. 28, 39, 48.
 Hirkánus II. 173.
 Hit II. 160.
 Hitetlenség II. 57.
 Hivatás I. 169, 216.
 Hofra II. 65.
 Holofernes II. 114, 120.
 Holt-tenger I. 92.
 Horemheb I. 136, 137.
 Hor hegye I. 209.
 Horkem I. 136.
 Horma I. 206, 207.
 Hóreb I. 153, 182, II. 81.
 Hosszú életkor I. 56, 58.
 Hosszúnapi I. 197.
 Hősiesség II. 169.
 Hríhor II. 51.
 Hule-tó I. 92.
 Hur I. 174.
 Húsvét I. 197.
 Húsvéti bárány I. 159, 169.
 Husz I. 150.
 Husz földje I. 141, 146.

Ideális elméletek I. 28.
 Idiglát I. 36.
 Idumea II. 170.
 Illatáldozat oltára I. 192.
 Illés II. 77.
 Illés elragadása II. 82.
 Ima I. 188, II. 84.
 Ima a bűnök ellen II. 172.
 Imádságos élet I. 101.
 Ineffabilis Deus I. 52.
 Írás anyaga I. 9.
 Íráshibák okai I. 18.
 Írásmód I. 9.
 Isbóset II. 18.
 Istar I. 31.

Isten abszolút Úr I. 187.
 Isten irgalmas I. 70.
 Isten igazságos I. 59.
 Isten mindenható II. 89.
 Isten mindentudó I. 59.
 Isten segít I. 70.
 Isten szent I. 59, 70.
 Isten türelmes I. 70.
 Isten fiai I. 56.
 Isten megjelenése I. 175.
 Isten neve I. 168, 217.
 Istenszeretet II. 179.
 Istentisztelet I. 59, 190, II. 33, 57, 146, 179.
 Istentisztelet helye I. 190.
 Istentisztelet, idegen hatások I. 200.
 Istállólok II. 51.
 Isszakár I. 108.
 Itala I. 15.
 Italáldozat I. 196.
 Iz I. 146.
 Izaiás II. 92, 97.
 Izaiás beszéde II. 101.
 Izaiás könyve I. 13.
 Izáj I. 247, II. 7.
 Izisz I. 30.
 Izmael I. 82, 150.
 Izmaelita kereskedők I. 117.
 Izmaeliták I. 150.
 Izrael I. 110.
 Izrael királyai II. 62.
 Izrael kivonulása I. 160.
 Izrael országának megszűnése II. 64.
 Izraeliták I. 150.
 Izraeliták egyiptomi tartózkodása I. 163.
 Izrael fogságának helye II. 71.
 Izraeliták száma I. 163.
 Izsák I. 82, 83, 99, 103, 150.
 Jah I. 169.
 Jahu I. 169.
 Jahve I. 155, 168.
 Janchamu I. 134.
 Jannesz I. 157.
 Javak sorrendje II. 57.
 Jábbok I. 91.

- Jábel I. 55.
 Jábes-Gálaád II. 5, 13.
 Jáfet I. 64, 72, 74.
 Jáir I. 233.
 Jákin II. 41.
 Jákob I. 103, 150.
 Jákob álma I. 107.
 János, Makkabeus II. 166.
 Järmuk I. 91.
 Jázon II. 172.
 Jefte I. 233.
 Jehu II. 63, 70, 81.
 Jeremiás II. 65, 99.
 Jeremiás imádsága II. 103.
 Jeremiás könyve I. 14.
 Jerikó I. 221, 228.
 Jerikó elfoglalása I. 222.
 Jerobaál I. 235.
 Jeroboám II. 44, 62, 64, 92, 94.
 Jeroboám-gyűrű II. 68.
 Jeromos (szent) I. 16, 182.
 Jeruzsálem I. 97.
 Jeruzsálem elfoglalása II. 18, 26.
 Jetró I. 153, 174.
 Jezabel II. 63.
 Jezbok I. 150.
 Jezrael I. 91, II. 65.
 Jézus, Sirák fiának könyve I. 13, II. 155.
 Jo I. 169.
 Joannes Hirkánus II. 168, 170, 173.
 Joáb II. 20, 24.
 Joácház II. 63.
 Joákim II. 118.
 Joákin II. 65.
 Joppe II. 142.
 Jordán I. 91.
 Jordánon való átkelés I. 230.
 Jordánszky-kódex I. 17.
 Josáfát II. 63.
 Josephus Flavius I. 15, 167, II. 154.
 Joácház II. 65.
 Joákim II. 65.
 Jóátám II. 64.
 Jóás II. 64.
 Jób I. 140, 150.
 Jóbelév I. 197.
 Jób imája I. 150.
 Jób jutalma I. 144.
 Jób kora I. 145.
 Jób könyve I. 13, 145.
 Jóel II. 96.
 Jóel könyve I. 14.
 Jó- és gonosztudás fája I. 36.
 Jókábed I. 153.
 Jónás II. 90.
 Jónás imája II. 95.
 Jónás könyve I. 14.
 Jónátás II. 166, 170.
 Jórám II. 63.
 József I. 108.
 József álma I. 115.
 József (szent) I. 138.
 Jósias II. 65.
 József I. 173, 205, 212, 221, 253.
 József halála I. 224.
 József (főpap) II. 142.
 József könyve I. 13, 232.
 Jubal I. 55.
 Júda I. 108, 124, 126.
 Júda királyai II. 62.
 Jüdás II. 166.
 Jüdás Aristobolus II. 173.
 Jüdás halála II. 168.
 Judit II. 113.
 Judit hálaéneke II. 123.
 Judit könyve I. 13, 122.
 Kambyesz II. 136.
 Kant- és Laplace-elméletek I. 27.
 Karaván-utak I. 91.
 Karnaki felirat II. 68.
 Kartágói előírások I. 201.
 Katonaság II. 26.
 Káát I. 153.
 Kádes I. 209.
 Káin I. 54.
 Káld I. 14.
 Káldea I. 94.
 Káldi György I. 17.
 Káleb I. 205.
 Kálvária I. 84.
 Kám I. 64, 72, 74.
 Kánaán I. 64, 79, 95.
 Kánaneusok I. 95, 228.
 Kánon I. 12.
 Káriátjárím I. 254.

Kárit II. 77.
 Kárkár II. 63, 70.
 Kárkemis II. 65.
 Kármel I. 91, II. 79.
 Károlyi Gáspár I. 17.
 Kedron II. 22, 26.
 Kegyelem ingyenessége II. 89.
 Kegyelemtábla I. 193.
 Kegyelemmel való együtt-
 működés II. 89.
 Kegyelem visszautasítása II. 15.
 Keleti költészet II. 29.
 Keresztelő Sz. János II. 84.
 Kereszttség I. 59.
 Kerub I. 47, 50, 193.
 Keserű-tó I. 168.
 Keszita I. 145.
 Kettészakadás II. 60, 66.
 Kettős barlang I. 87.
 Ketura I. 144.
 Kémek I. 205.
 Képnélküliség I. 186.
 Kételkedés I. 216.
 Kétszínű szeder I. 155.
 Két testvér regénye I. 135.
 Kéziratok I. 17.
 Khnum I. 40.
 Kígyó I. 45, 49.
 Kingu I. 29.
 Kinnór II. 32.
 Kinyilatkoztatás I. 9.
 Királyok könyve I. 13, II. 36, 73.
 Királyság kora II. 3.
 Királyválasztás II. 4.
 Kis I. 66, II. 3.
 Kísértés I. 53.
 Kiskeserű-tó I. 168.
 Kivonulás fáraója I. 166.
 Kivonulás könyve I. 12.
 Koa II. 43.
 Kobár II. 124.
 Kodorlahomor I. 80, 96, 133.
 Koiné I. 14.
 Komjáti Benedek I. 17.
 Koriandrum I. 173, 183.
 Korszak-elmélet I. 28.
 Kovásztalan kenyér I. 159.
 Korkox I. 76.
 Kozmasz Indikopleusztesz I. 182.

Kozmogónia I. 26.
 Kóré I. 207.
 Könyv alakja I. 9.
 Kötelességteljesítés II. 160.
 Közbenjárás I. 215.
 Kötéblák I. 177, 179, 183, 193.
 Kréta I. 241.
 Krisztus Király I. 216.
 Krónikák könyve I. 13, II. 73.
 Krózsusz II. 135.
 Kus földje I. 39.
 Kyaxáresz II. 135.
 Labási-Marduk II. 135.
 Langton István I. 29.
 Lapátok I. 192.
 Latin nyelv I. 77.
 Lában I. 86, 150.
 Lámek I. 55.
 Lángpallos I. 55.
 Leo (XIII.) I. 11.
 Leontopoliszi település II. 154.
 Levirátus I. 247.
 Leviták I. 195.
 Leviták könyve I. 12.
 Leviták városai I. 224.
 Lélek halhatatlansága II. 110.
 Lelkigyakorlatok II. 84.
 Lévi I. 108, 153.
 Lia I. 108, 150.
 Libanon I. 88, II. 40.
 Lilu I. 29.
 Liquidambax orientális I. 192.
 Lohnin II. 124.
 Loretói litánia II. 160.
 Lót I. 79, 82, 150.
 Ludlul bél niméki I. 147.
 Lustaság II. 34.
 Luz I. 108.
 Machwov II. 14.
 Makedonius I. 19.
 Makkabeusok II. 162, 166.
 Makkabeusok könyve I. 13, II.
 171, 172.
 Malakiás II. 149.
 Malakiás könyve I. 14.
 Mambre I. 87.
 Mambresz I. 157.

Manéthó I. 167.
 Manna I. 172, 182, 187.
 Marduk I. 29, 31, 51.
 Mariamne II. 173.
 Masszéba I. 108, 113.
 Matatias II. 166.
 Matusála I. 56.
 Matuzsálem I. 56, 64.
 Mádián I. 150.
 Mádiániták I. 150.
 Mageddó II. 65.
 Mámbre I. 131.
 Mánáhem II. 64.
 Mánássze II. 65, 120.
 Mánásszesz I. 120.
 Máne, tekel, fáresz II. 130.
 Mára I. 172.
 Márdokeus II. 155.
 Márdokeus imája II. 161.
 Mária I. 153, 168.
 Mária halála I. 208.
 Másodtörvénykönyv I. 13.
 Mászfa II. 4.
 Mászfát I. 254.
 Máttániás II. 65.
 Megaron I. 241.
 Megbocsátás II. 34.
 Megbotránkoztatás I. 256.
 Megiddó II. 51.
 Melka I. 85.
 Melkizedek I. 80, 97, 99.
 Melló II. 42.
 Menedékvárosok I. 224.
 Menefta I. 136, 167.
 Menefta-stéle I. 167.
 Mennanim II. 33.
 Mentuhetep I. 96.
 Merom-tó I. 92.
 Mesa felirata II. 68.
 Messiásvárás II. 169.
 Messiási zsoltárok II. 29.
 Michelangelo I. 32, 188.
 Mifibóset II. 20.
 Mihály II. 137.
 Mikeás II. 98.
 Mikeás könyve I. 14.
 Mikol II. 10.
 Mineus I. 144.
 Ministráns I. 256.

Misszionárius II. 94.
 Missziók I. 77.
 Mitilije II. 121.
 Misáel II. 126.
 Misák II. 126.
 Moáb I. 150.
 Moábiták I. 150.
 Modin II. 166.
 Molok II. 64.
 Monizmus I. 27.
 Monoteizmus I. 202.
 Moreset II. 98.
 Mória hegye I. 84.
 Mózes I. 151.
 Mózes a Sinai hegynél I. 172.
 Mózes és a történelem I. 163.
 Mózes halála I. 212.
 Mózes hálaéneke I. 170.
 Mózes imája I. 218.
 Mózes kishitúsége I. 208.
 Mózes kiválasztása I. 174.
 Mózes küldetése I. 162.
 Mózes menekülése I. 165.
 Mózes neve I. 165.
 Mózes 5 könyve I. 12.
 Murasu II. 124.
 Murszil I. 184.
 Münchener-kódex I. 17.
 Naamát I. 144.
 Nabopalaszár II. 135.
 Nabu-náid II. 135.
 Nachmolel I. 67.
 Nagy Sándor II. 154, 169.
 Najacoccus serpentinus minor
 I. 182.
 Naosz I. 200.
 Nap megállítása I. 223, 230.
 Nash-féle papirusz I. 18.
 Náámán II. 85.
 Náás II. 5.
 Nábót II. 81.
 Nábukodonozor II. 65, 71, 113,
 135.
 Nábukodonozor álma II. 127.
 Nábuzárdán II. 100.
 Náchor II. 85, 150.
 Nádáb II. 62.
 Náhum II. 99.

Náhúm könyve I. 14.
 Náthán II. 20, 21, 24.
 Neftáli I. 108.
 Nehemiás II. 143.
 Nehemiás könyve I. 13.
 Nekáo II. 65.
 Nemród I. 74.
 Nemzetségtáblák I. 57.
 Neriglisszár II. 135.
 Nébel II. 32.
 Nébó I. 212.
 Népek táblája I. 72, 73.
 Népszámlálás I. 23.
 Névadás I. 23, 37.
 Nílus I. 39.
 Nílus áradása I. 120, 136.
 Ninib I. 41.
 Ninive II. 92.
 Nintud I. 50.
 Nippuri ásatások II. 124, 153.
 Noé I. 60.
 Noéma I. 64.
 Noémi I. 245.
 Nuat-(Mei)-Amon I. 136.
 Nyaklánc I. 136.
 Nyelvzavar I. 72, 73.
 Obed I. 247.
 Obededom II. 19.
 Ochoziás II. 63.
 Ofir I. 250, II. 43, 50, 63.
 Oktató könyvek I. 13.
 Olajjal való megkenés II. 15.
 Olajos edények I. 193.
 Oltáriszentség II. 84.
 On I. 21.
 Ónix I. 192.
 Orbiney-papirusz I. 135.
 Orfa I. 245.
 Oroszlánverem II. 136.
 Ostraka I. 9.
 Otoniel I. 233.
 Ozirisz I. 30.
 Óniás (IV.) II. 154.
 Ószövetség I. 12.
 Ószövetségi könyvek felosztása
 I. 12.
 Ósee II. 64.
 Óza II. 19.

Ózeás II. 92, 94.
 Ózeás beszéde II. 96.
 Ózeás könyve I. 14.
 Óziás II. 64, 115.
 Onmegtagadás I. 53.
 Ontótt tenger II. 51.
 Öregek tisztelete II. 89.
 Órzóangyal II. 122.
 Ósevangélium I. 49.
 Ósnemződés I. 27.
 Ósóreg II. 137.
 Ósszülők I. 35.
 Palesztina I. 87.
 Palesztina állatai I. 92.
 Palesztina éghajlata I. 92.
 Palesztina felosztása I. 224.
 Palesztina növényei I. 92.
 Papi ruhák I. 201.
 Papok I. 195.
 Papság I. 101, 199.
 Papság megszervezése II. 25.
 Papszentelés I. 195.
 Paptisztelet I. 203.
 Paradicsom I. 36, 38.
 Parázstartó I. 192.
 Parker II. 26.
 Pászka I. 159.
 Pázmány Péter I. 17.
 Pecsetgyűrű I. 136.
 Pentapolisz I. 80.
 Pentateuchus szerzője I. 216.
 Perat I. 36.
 Perikópa I. 19.
 Perzsa uralom II. 153.
 Peszách I. 159.
 Pethor I. 215.
 Példabeszédek könyve I. 13, II.
 53.
 Példabeszédek, részlet II. 59.
 Péter (szent) II. 84.
 Philo I. 15.
 Pilátus I. 187.
 Pius (IX.) I. 52.
 Pius (X.) I. 16.
 Pláton I. 147.
 Pluralis majestaticus I. 24.
 Poklosság I. 146.
 Pompejus II. 173.

Praeadamiták I. 37.
 Prédikátor könyve I. 13, II. 55.
 Prédikátor könyvéből részlet II. 60.
 Prófétaiskolák II. 76.
 Prófétai könyvek I. 13.
 Próféták II. 75.
 Prokóp I. 227.
 Protokanonikus I. 12.
 Providentissimus I. 11.
 Pseudo-Aristeas I. 15.
 Pszammetik II. 153.
 Pszuszenesz II. 47.
 Ptolemaios Lagi II. 169.
 Ptolemaios Philadelphos I. 15.
 Purattu I. 36.
 Purim II. 160.
 Putifár I. 116, 117.
 Putifáre I. 120.
 Puzur-Amurru I. 68.
 Pümkösd I. 77, 197.

Qeb-Nut I. 30.

Raktárvárosok I. 152.
 Ramesszesz I. 130, 151, 160.
 Ramzesz (II.) I. 50, 167.
 Ramzesz (III.) I. 241.
 Ramzesz imája II. 31.
 Rábba II. 20.
 Ráfael II. 107.
 Ráfidim I. 173.
 Ráges II. 104.
 Ráguel I. 153, II. 106.
 Ráháb I. 221.
 Rákel I. 108, 150.
 Ráma II. 3.
 Rámáta II. 3.
 Rámót-Gálaád II. 63.
 Rászin II. 64.
 Rázon II. 44.
 Rebekka I. 85, 150.
 Restitúciós-elmélet I. 28.
 Rézkígyó I. 209, 215.
 Rézmedence I. 192.
 Rim-Szin I. 97.
 Roboám II. 60, 61, 62.
 Robotmunka I. 164, 168.
 Rodézia II. 50.

Rógél-forrás II. 24.
 Rohób I. 207.
 Ruben I. 108, 116, 122, 123.
 Rubus discolor I. 155.
 Rúth I. 245.
 Rúth könyve I. 13, 250.
 Sabbat I. 31.
 Salamon I. 147, II. 21, 37.
 Salamon építkezései II. 42.
 Salamon ítélete II. 38.
 Salamon templomépítkezése II. 41.
 Samassumukin II. 120.
 Saul II. 3.
 Saul halála II. 12.
 Sába I. 150, II. 43.
 Sálem I. 81.
 Sálisim II. 33.
 Sámgar I. 233.
 Sámuel I. 233, 250, II. 3.
 Sámuel bíráskodása I. 254.
 Sámuel halála II. 12.
 Sámuel könyve I. 13, II. 36.
 Sámson I. 233, 236.
 Sára I. 82.
 Sáron I. 91.
 Sássábászár II. 141.
 Sátán I. 142.
 Sátoros ünnep I. 197.
 Seik Sibel II. 121.
 Sellin I. 228.
 Sellum II. 64.
 Semei II. 22, 37.
 Semeja II. 61.
 Sennaár I. 72, 75.
 Septuaginta I. 15.
 Sesak II. 45, 48, 68.
 Sidrák II. 126.
 Siló I. 250.
 Silóáh-alagút II. 68.
 Simeon I. 108, 122, 125.
 Simon II. 166.
 Sínai feliratok I. 169.
 Sínai-félsziget I. 88, 181.
 Sínai-hegy I. 175, 182.
 Sínai-kódex I. 18.
 Sínai-pusztá I. 175.
 Sínai szövetségekötés I. 180.

- Sínai törvényhozás I. 180.
 Sin-pusztá I. 181.
 Siralmak I. 14, II. 100.
 Sixtina I. 32.
 Sosenk II. 45, 48.
 Sóbálvány I. 83.
 Sófár I. 143.
 Storax I. 192.
 Styrax officinalis I. 192.
 Sué I. 144.
 Sugalmazás I. 10.
 Sumerok I. 75, 94.
 Sumer törvények I. 184.
 Sunám II. 85.
 Sur-pusztá I. 181.
 Su-Tafnut I. 30.
 Szabadakarat I. 59.
 Szabeusok I. 142, 145, 150.
 Szabka II. 32.
 Szadduceusok II. 154.
 Szakáll I. 136.
 Szamaria II. 170.
 Szamaritánusok II. 146.
 Szammugesz II. 120.
 Szádok II. 24, 37, 154.
 Szálmánászár (III.) II. 63, 70, 109.
 Szálmánászár (V.) II. 64, 109.
 Számok könyve I. 12.
 Szánábállat II. 143, 154.
 Szárászár II. 109.
 Szárefta II. 78.
 Szárgon (I.) I. 87.
 Szárgon (I.) története I. 165.
 Szárgon (II.) I. 11, II. 64, 71, 109.
 Szeboim I. 80.
 Szedekiás II. 65.
 Szefáát I. 207.
 Szefóra I. 153.
 Szegor I. 80, 83.
 Szeir földje I. 110.
 Szelekidák II. 169.
 Szellemek I. 148.
 Szelszelim II. 32.
 Szem I. 64, 72, 74.
 Szemétdomb I. 146.
 Szennákerib II. 65, 71, 92, 97, 104, 109.
 Szeor I. 87.
 Szenteltvíztartó I. 203.
 Szent idők I. 196.
 Szentírás I. 9.
 Szentírás beosztása I. 19.
 Szentírás felosztása I. 11.
 Szentírás fontossága I. 19.
 Szentírás hatása I. 20.
 Szentírás meghatározása I. 14.
 Szentírás nyelve I. 14.
 Szentírás olvasása I. 20.
 Szent László Társulat I. 248.
 Szentlélek ajándéka II. 58.
 Szentsátor I. 190, 200.
 Szentségtörés II. 137.
 Szenvedés I. 148.
 Szenvedély I. 59, 113.
 Szeplőtelen Fogantatás I. 53.
 Szerbál I. 182.
 Szet I. 55.
 Szeti I. 136.
 Szétimfa I. 191.
 Sziamon II. 47.
 Szichem I. 79, 116, 226, II. 60.
 Sziddim-völgy I. 99.
 Szidón I. 73.
 Szikeleg II. 12, 17.
 Szín I. 94.
 Szinedrium II. 153.
 Színkenyerék asztala I. 192.
 Színuhe regénye I. 165, II. 14.
 Szion II. 26.
 Sziba II. 20.
 Szíriai sivatag I. 88.
 Szír-Mezopotámia I. 107.
 Szodoma I. 80, 82.
 Szodoma fekvése I. 98.
 Szofoniás II. 99.
 Szofoniás könyve I. 14.
 Szokót I. 160.
 Szombat I. 30, 196.
 Szombatév I. 198.
 Szófár I. 143.
 Szór I. 73.
 Szövegépség I. 18.
 Szövetségkötés I. 177.
 Szöllőfürt I. 215.
 Szua II. 64.
 Szubbululuma I. 184.
 Szeug I. 168.
 Szezi-öböl I. 181.

- Szuza II. 135, 155.
 Szülők I. 71, 256.
 Tagtug I. 50.
 Tamarix mannifera I. 182.
 Taylor-hasáb II. 71.
 Tádál I. 80, 96.
 Táfsza II. 43.
 Támnáta I. 236.
 Támnátszáre I. 226.
 Táre I. 79, 150.
 Tárkányi Béla I. 17.
 Társis II. 91.
 Tehén I. 120.
 Teleliát Ghasszul I. 99.
 Települések II. 153.
 Tell el-Amarna I. 227.
 Tell el-Maszkuta I. 161.
 Temán I. 144.
 Templom I. 113, 203.
 Templombúcsú II. 58.
 Templomépités megkezdése II. 46.
 Templomszentelés II. 42.
 Templomi viselkedés I. 169.
 Teokrácia I. 175, 198, II. 25.
 Terafim I. 112.
 Teremtés I. 22, 25, II. 170.
 Teremtés könyve I. 12.
 Természettudományok I. 11.
 Tersza II. 63.
 Testamentum I. 12.
 Testőrség II. 26.
 Téglakészítés I. 164.
 Tévedhetetlenség I. 10.
 Thuku I. 160.
 Tiamat I. 29.
 Tigézisz I. 227.
 Tiglát-Pileszer (I.) II. 13.
 Tiglát-Pileszer (III.) II. 64, 70, 109.
 Tigris I. 36.
 Timszáh-tó I. 161, 168.
 Tiropojon II. 26.
 Tirus II. 39.
 Tisztátalan állatok I. 65.
 Tisztátalanság I. 101.
 Tisztítóhely II. 171.
 Tízparancsolat I. 176.
 Tíz csapás I. 157.
 Tized I. 101.
 Tízparancsolat I. 183.
 Tof II. 32.
 Togorma I. 73.
 Toronyépítés I. 72, 75.
 Tóbiás II. 103.
 Tóbiás éneke II. 112.
 Tóbiás-könyve I. 13, II. 111.
 Tóla I. 233.
 Tömjén I. 192.
 Történeti könyvek I. 12.
 Törvények I. 184.
 Törvénykönyv I. 194.
 Törzsek letelepítése I. 226.
 Trabutina mannipara I. 182.
 Traditores I. 17.
 Tubálkain I. 55.
 Tudaliász I. 97.
 Tum isten I. 152.
 Tutmesz (III.) I. 167, 227.
 Tutmesz (IV.) I. 136.
 Tüzes kemence II. 136.
 Tüzes kigyók I. 209.
 Tüzes szekér II. 83.
 Tűz I. 169.
 Tűzszlop I. 160.
 Udvar I. 191.
 Ugab II. 32.
 Unu-Amon II. 51.
 Unu-Amon papirusza II. 77.
 Ur I. 66, 79.
 Uriás II. 20.
 Urim és tummim I. 195.
 Urmia-tó I. 40.
 Ur-sanabi I. 42.
 Uru Sáleem I. 97.
 Uruk II. 136.
 Utnapistim I. 41, 67.
 Uz I. 146.
 Újbabiloni törvények I. 184.
 Újhold I. 197.
 Újszövetség I. 12.
 Újév I. 197.
 Udvozlégy Mária II. 122.
 Ust I. 192.
 Usttartók II. 51.

- Van-tó I. 40.
 Vasárnap I. 32.
 Vatikáni-kódex I. 17.
 Vágáo II. 120.
 Választott nép I. 93.
 Vegyesházasság I. 70, 231, II. 58.
 Veni Sancte II. 16.
 Versbeosztás I. 19.
 Vesszőzés I. 165.
 Vetus Latina I. 15.
 Vezeklés II. 94.
 Vér I. 199.
 Véres áldozat I. 196.
 Vér élvezete I. 65.
 Várnélküli áldozat I. 196.
 Villák I. 192.
 Vízözön I. 62, 64.
 Vízözön általánossága I. 65.
 Vízözönelmélet I. 28.
 Vízözön ideje I. 66.
 Vízözön mondák I. 76.
 Vízszentelés II. 89.
 Volan I. 76.
 Vörös-tenger I. 167.
 Vulgáta I. 16.

 Watelin I. 66.
 Wehde II. 14.
 Weil II. 26.
 Wellhausen I. 217.
 Widrang II. 154.
 Wooley I. 66.

 Xelhuaz I. 76.
 Xerxes II. 159.
 Xizuthrosz I. 67.

 Zakariás (király) II. 64.
 Zakariás könyve I. 14.
 Zakariás (próféta) II. 142, 149.
 Zakir felirata II. 77.
 Zarpanit I. 31.
 Zámbrí II. 63.
 Zebulon I. 108.
 Zelfa I. 108.
 Zene II. 32.
 Zif-pusztá II. 11, 12.

 Zikkurat I. 72, 75.
 Zi-ud-sudu I. 67.
 Zorobábel II. 141, 149.
 Zoszer I. 137.
 Zu I. 50.
 Zúgolódás I. 216.
 Zsidók elleni gyűlölet I. 164.
 Zsidók kiválasztása I. 181.
 Zsidó költészet II. 28.
 Zsinagóga II. 153.
 Zsoltárok II. 28.
 Zsoltárok: 1 : I. 139.
 8 : I. 33.
 11 : II. 16.
 14 : I. 45.
 17 : I. 204.
 18 : I. 33.
 21 : I. 77.
 23 : II. 35.
 25 : I. 204.
 45 : I. 71.
 50 : II. 36.
 56 : II. 16.
 59 : II. 72.
 67 : I. 189.
 71 : II. 58.
 77 : I. 189.
 80 : I. 171.
 82 : I. 244.
 83 : I. 114.
 84 : II. 148.
 97 : II. 151.
 101 : II. 150.
 103 : I. 33.
 104 : I. 140.
 105 : I. 243.
 109 : I. 102.
 113 : I. 231.
 117 : I. 232.
 118 : II. 123.
 124 : I. 248.
 127 : I. 249.
 136 : II. 73.
 137 : I. 257.
 142 : I. 149.
 150 : II. 173.
 Zsoltárok könyve I. 13.

5és1sp

88. *Parittyás.*

89. *Egyiptomi katonák.*

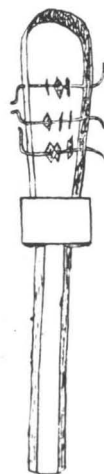
90. Egyiptomi zenészek.

91. Asszír zenészek.

92. Hárfa.

93. Csörgő.

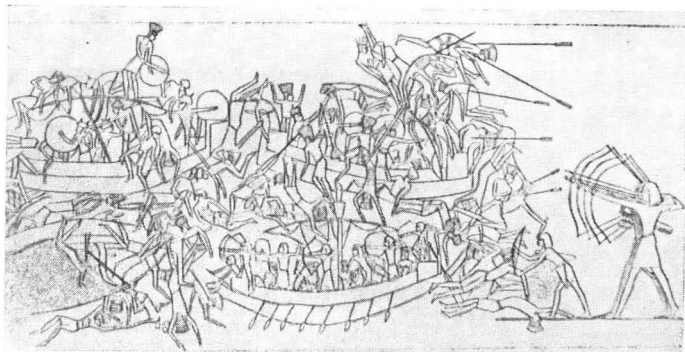
94. *Izsóp.*

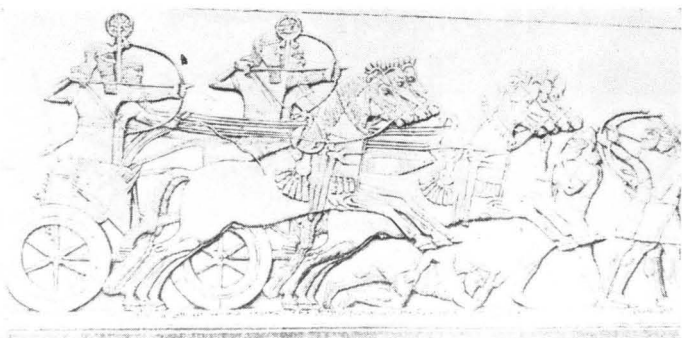
95. Jaffa.

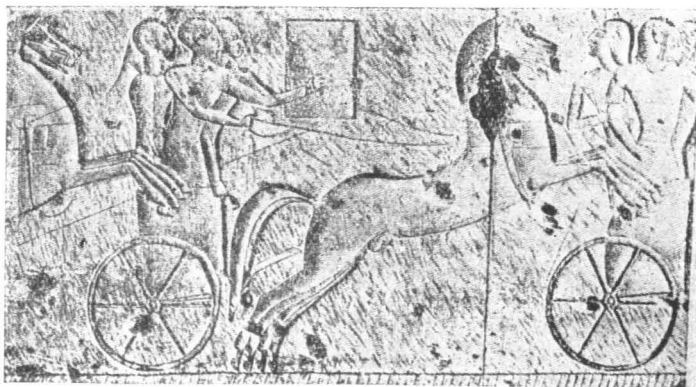
96. I. Sesonk fáraó.

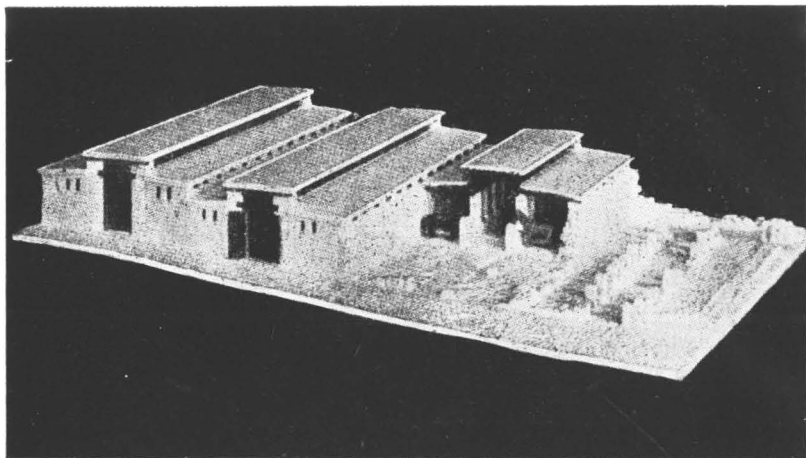
97. Hajók.

98. Asszir harci szekér.

99. Hetita harci szekér.

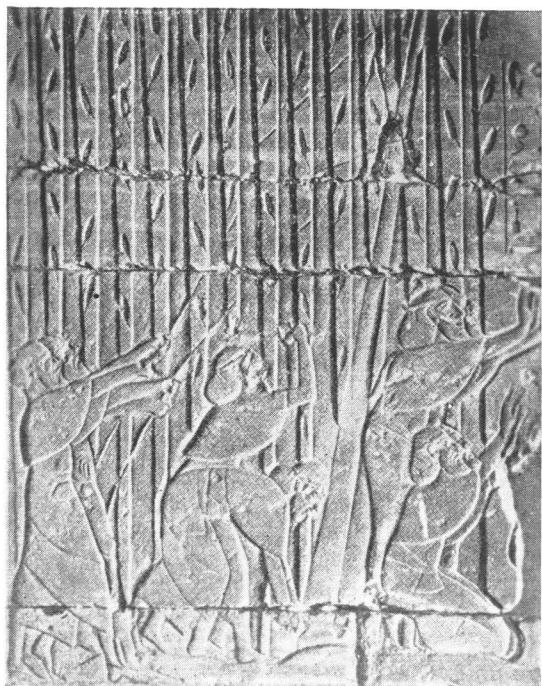
100. Salamon megiddói istállóinak rekonstrukciója.

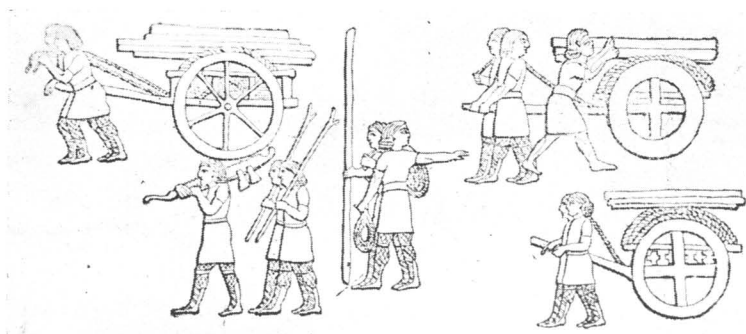
101. Libanoni cédrusok,

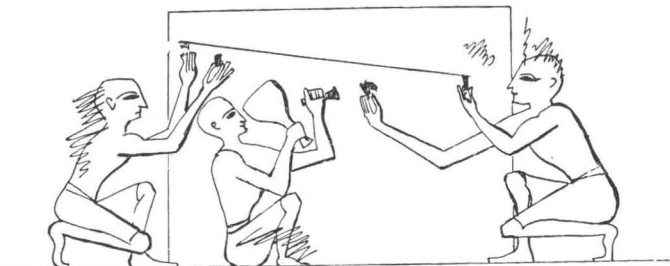
102. *Cedrus* ága.

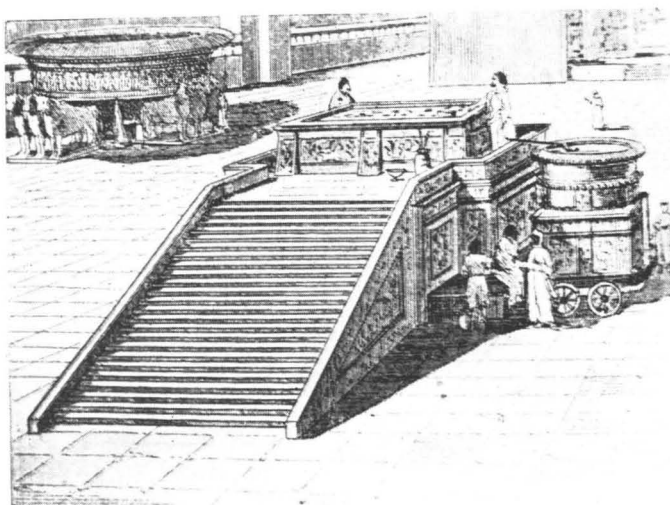
103. Libanoni cédrusok.

104. Fát szállító munkások.

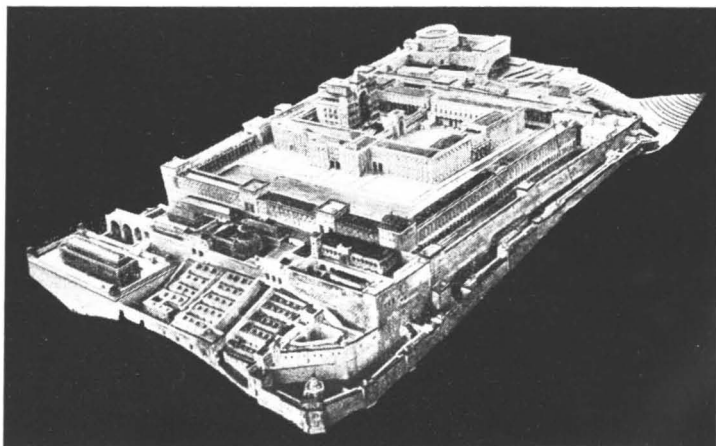
105. Kőfaragók.

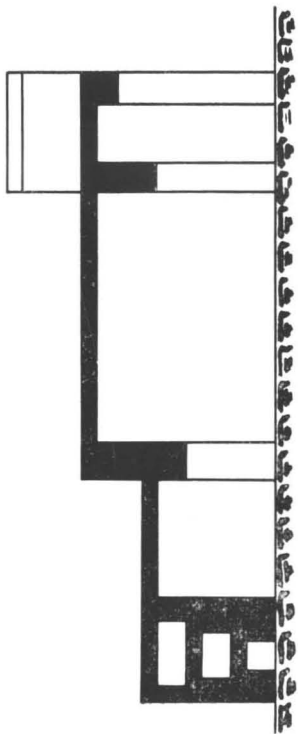
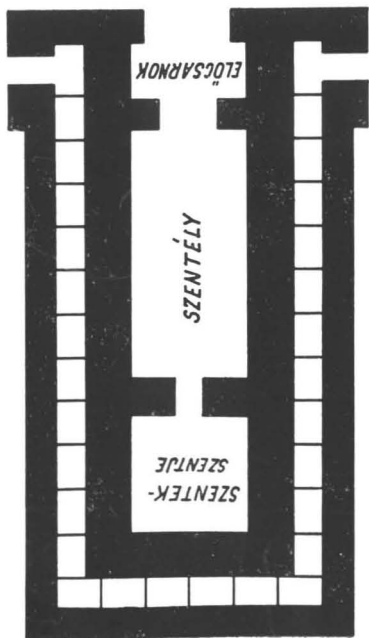
106. Salamon temploma.

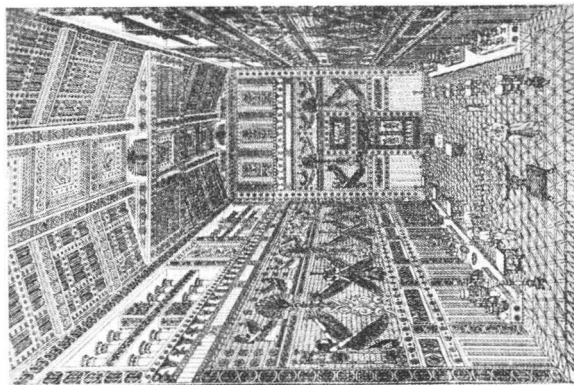
107. Szállítható üst Ciprusz szigetéről.

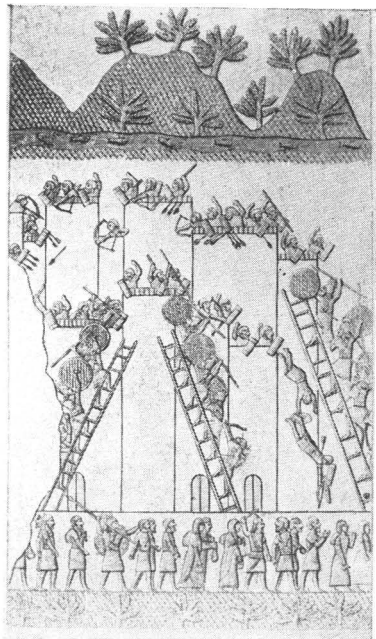
108. Salamon templomának rekonstrukciója.

109. Salamon templomának alaprajza és hosszszelvénye.

110. Salamon templomának belseje.

111. Várostrom.

112. Foglyok és hadizsákmány számbavétele.

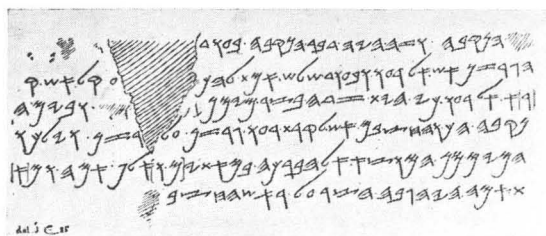
113. Foglyok megvakítása.

114. Sesonk-stéle.

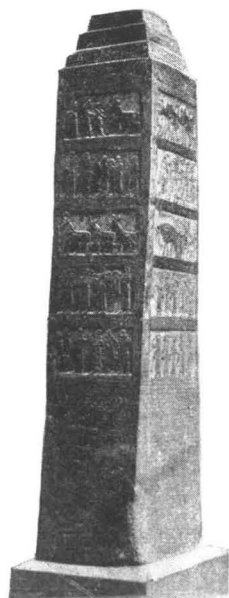
115. Pecsét.

116. Siloáh csatorna óhéber felirata.

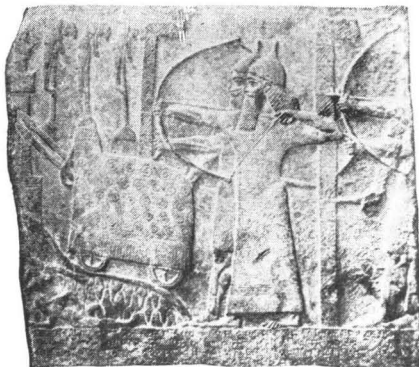
117. Mesa-féle felirat.

118. Nimrudi fekete obeliszka.

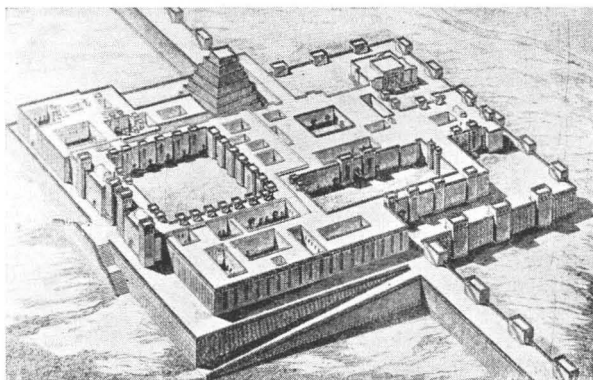
119. Nimrudi fekete obelisk.

120. III. Tiglát-Pileser.

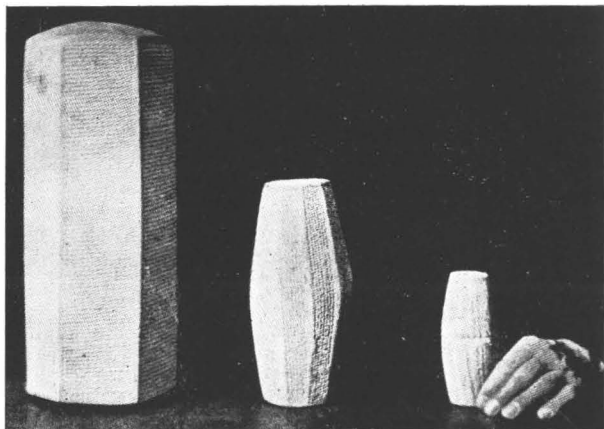
121. II. Szárgon.

122. II. Szárgon korszadadi palotája.

123. Szennákerib Lachis előtt.

124. Agyaghasábok.

125. Zsidó foglyok robotmunkája.

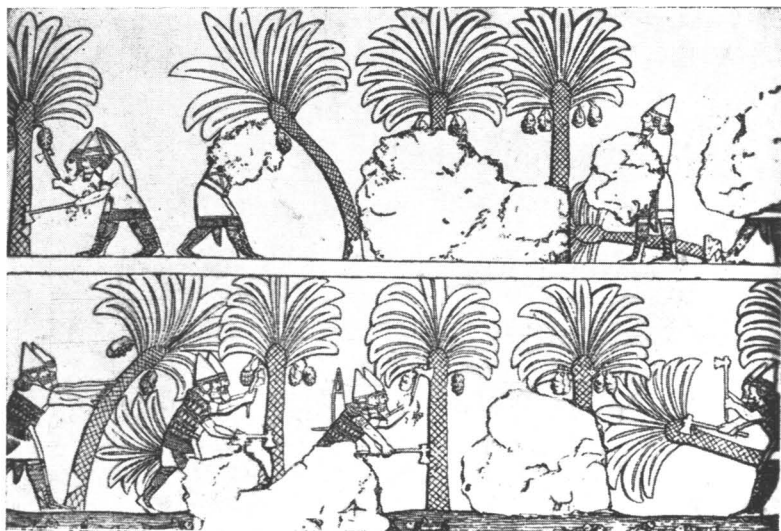
126. Ásszárháddon győzelmi stéléje.

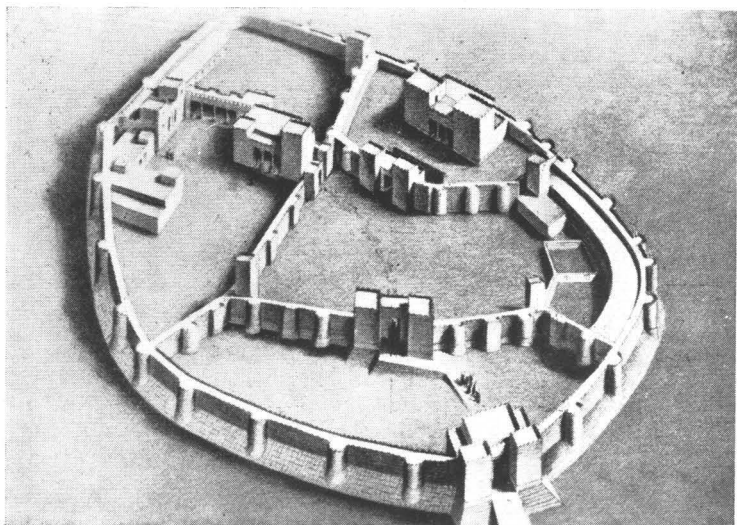
127. Nábukodonosor kámeája.

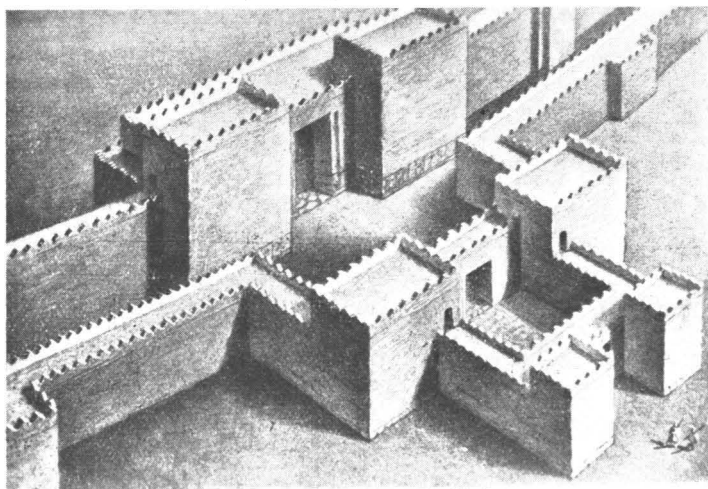
128. Zenélő foglyok.

129. Pálmafák kivágása.

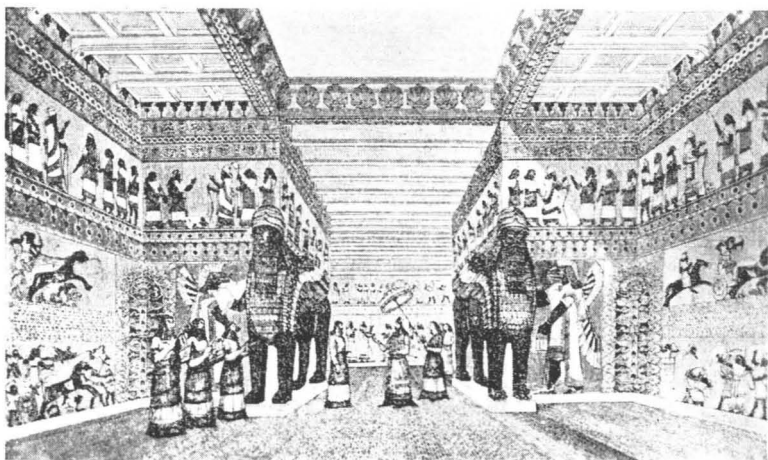
130. Szendzserli-Sámál vára.

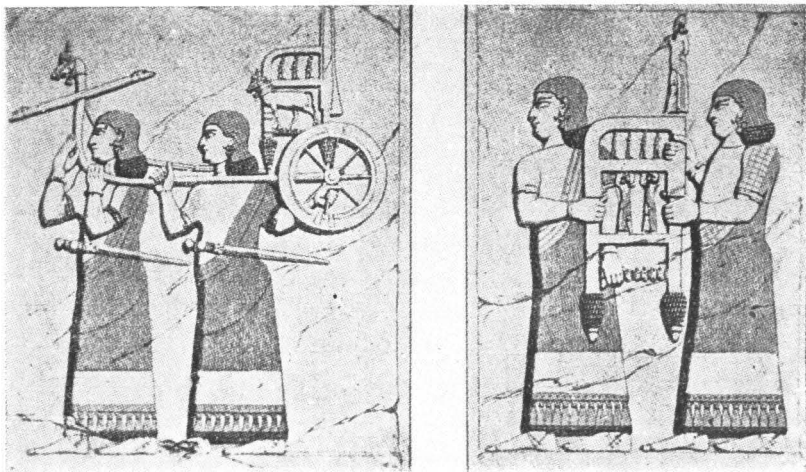
131. Szendzserli-Sámál várának déli kapuja.

132. Főudvarmester.

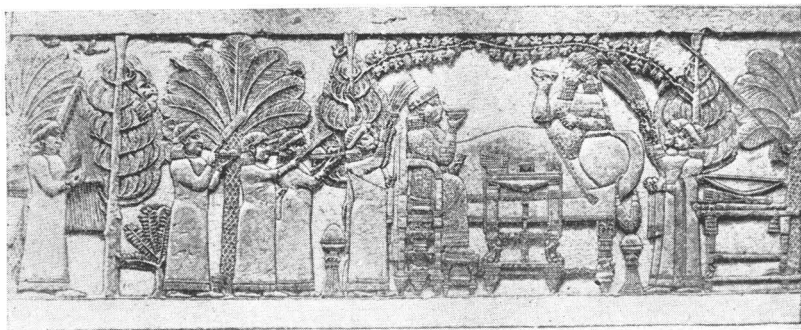
133. Királyi fogadóterem egy asszír palotában.

134. Apródok.

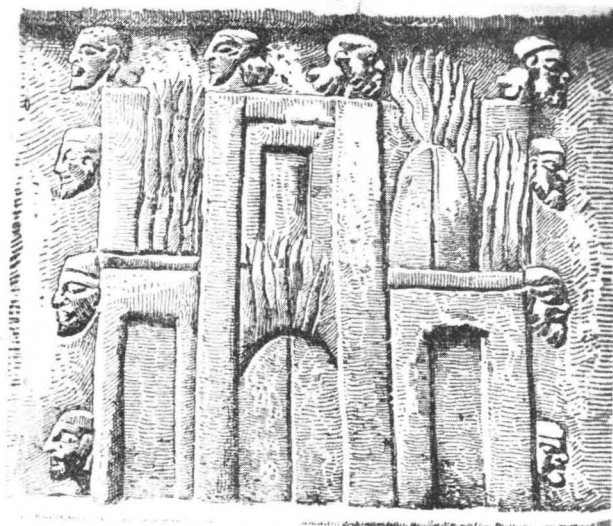
135. Királyi lakoma Ninivében.

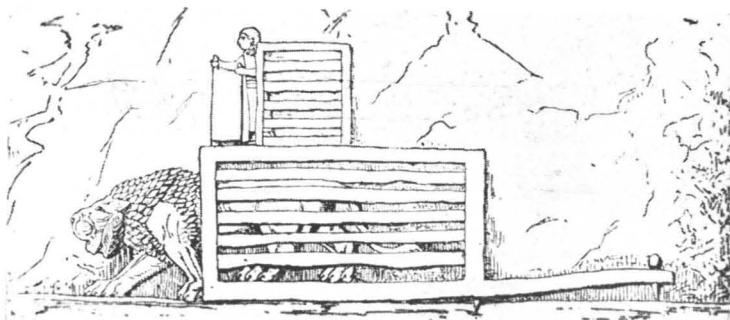
136. Királyi lakoma.

137. Dárius.

138. Asszír tüzes kemence.

139. Oroszlán ketrecben.

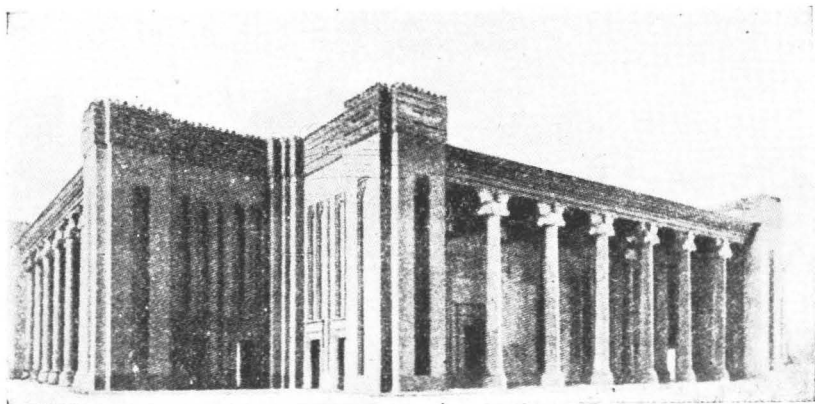
140. *Cirus.*

141. *Cirus sirja.*

142. *Elefantinei papirusz.*

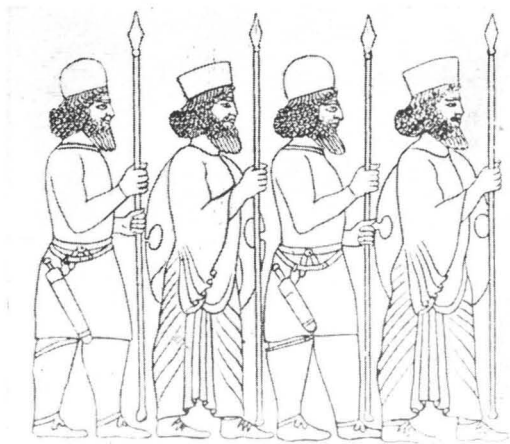
143. Szuzai királyi palota rekonstrukciója.

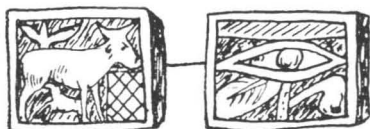
144. Asszir park.

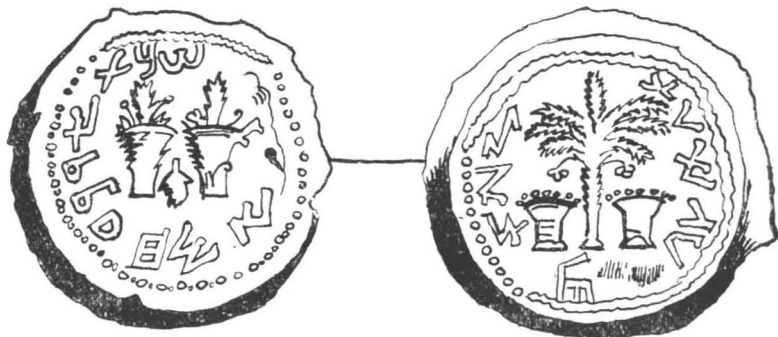
145. I. Xerxes perzopoliszi palotájának romjai.

146. Méd és perzsa katonák.

147. Amulett.

148. Makkabeus Simon fél-sékelye.

